ספרים נוספים · אהבת ישראל

הנהגות אהבת ישראל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הנהגות אהבת ישראל

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הנהגות-אהבת-ישראל/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דבר המוסדות 4
דבר המכון 5
הקדמה למהדורה החדשה 8
הודעה בקשה ואזהרה 14
מעלה א' - אהבת ה' יתברך 16
מעלה ב' - חייך קודמין 28
מעלה ג' - ואהבת לרעך כמוך 36
מעלה ד' - לעשות לפנים משורת הדין כאשר אינו מפסיד כלום 64
מעלה ה' - לעשות לפנים משורת הדין גם כשמפסיד 67
מעלה ו' - נושא בעול עם חברו 70
מעלה ז' - מעביר על מידותיו 73
מעלה ח' - לא תטור 80
מעלה ט' - לא לצער 82
מעלה י' - להאשים את עצמו כדי להציל אחרים 119
מעלה י"א - איש ציבור 121
מעלה י"ב - אהבת ישראל ברוחניות 152
מעלה י"ג - זה נהנה וזה לא חסר 154
מעלה י"ד - מזמור לתודה 156
מעלה ט"ו - משקל החסידות 160
מעלה ט"ז - לשנות מפני השלום 164
מעלה י"ז - הכרת הטוב 171
מעלה י"ח - בנפול אויבך אל תשמח 174
מעלה י"ט - זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב 176
מעלה כ' - צער בעלי חיים 179
הנהגות חכמת חיים 181
אגרת המוסר ששלח הרמב"ם לבנו רבי אברהם 186
כתב התקשרות שנכתב בכתב ידו של מרן החיד"א 197
קובץ תפילות לזכות לאהבת ישראל 198
תמונות 199

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 **- אסור בשימוש מסחרי**
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) **ל מו"ר הרב חיים רבי שליט"א**

ובו נקבצו ובאו עשרים מעלות ודרגות באהבת ישראל
פסוקים מפורשים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה

מו"ר הרב חיים רבי שליט"א

תל גיבורים חולון - סיוון תשע"ג

דבר המוסדות

אשרינו שזכינו לראות את המשך סדרת ספרי ההנהגות מאבינו רועינו שליט"א, ואת התפשטותם ברחבי תבל, תוך שרבים נאותים לאורם.
הספר כקודמיו וכדרכו של הרב שליט"א, אינו מסתפק בהגדרות שמימיות ובהלכות יבשות, אלא מורה בהנהגת היום יום של איש ישראל ובתהלוכות החיים לפרטי פרטים, תוך מתן דוגמאות ומעשי רב לכל הנהגה ואורח חיים.
בספר זה יותר מבקודמיו, מרוכזת שיטתו והנהגתו הרוחנית של מורנו הרב שליט"א. וכדבריו העוברים כחוט השני בכל פרקי הספר, שאין מעלה רוחנית ולו הגדולה ביותר שתהיה בעלת ערך ותועלת לו יהיה בה חשש קל שבקלים לצער או היזק ליהודי, או אף חוסר כלשהו בהתקדמות בדרכו בעבודת ה' ובכלל.
ברכת ה' תלווה את אחינו **הרב יצחק** הי"ו, שמסר נפשו להוציא דבר מתוקן מתחת ידיו, יהי רצון שנזכה כולנו יחד להמשיך ולהפיץ את אור תורתו והנהגותיו של אבינו רועינו שליט"א לתלמידיו ולכל ישראל.
ברכה מיוחדת קובעים לעצמם המוסדות המוציאים לאור והמפיצים, האברכים, הקהילה, הגבאים והתורמים העומדים לימיננו בכל המצטרך.
ובראשם יעמדו על הברכה דור המייסדים, ה"ה הגבאים היקרים **רבי חיים זברלו** הי"ו **ורבי גדעון גבריאל הי**"ו, שעמדו לימינו של אבינו רועינו שליט"א בהקמת המוסדות במסירות נפש, והגבאי היקר **רבי חיים סולימני** הי"ו המסור לצרכי הישיבה הקדושה.
ושניים בקודש תומכי התורה שעמדו לימין הישיבה מראשית דרכה, ה"ה מר חמי **רבי חגי חגולי הלוי** הי"ו שהיה ראש וראשון למחזיקי התורה בישיבה.
ועימו עדת מקסיקו שעמדו כצוק איתן למען המוסדות והלומדים, ובראשם **רבי בועז אלקיים** הי"ו, **רבי אלירן סגל** הי"ו, **רבי וויקטור וורוור** הי"ו, **רבי ניסים נינו** הי"ו, **רבי**

אמנון קוגמן הי''ו, **רבי שמעון עלמני** הי''ו, **רבי יוסף חצבני** הי''ו. וכל תומכי התורה מייסדי הישיבה.

ברכות לראש משביר למחזיקי התורה האהובים והיקרים מאוד, **מר יונה בהרי** הי''ו ובנו **רבי אמיר בהרי** הי''ו, **מר יעקב חרש** הי''ו, **ומר נעים משען** הי''ו, המסורים לצרכי הישיבה ולענייניה בכל המתבקש, ומעל הכל בעצה ובתבונה להמשך דרכה וביסוסה.

ועל כולם באהבה רבה, ציבור מחזיקי האברכים, אשר רובם ככולם מעניקים מידי חודש את עלות החזקת האברך על ידי המוסדות למרות הקשיים במסירות נפש של ממש, וכל אחד מהם שותף אמת בתורתם ותפילתם של כל הלומדים, והם שותפי אמת המעניקים חמה וכח במסירות לאשר על הכלים כלי הקודש.

יהי רצון שיזכו כולם להצלחה והרווחה בכל מעשי ידיהם, ויזכו לחוש קרבת ה' בכל אשר יפנו, ולהמשיך בשותפות נאמנה לעד, בבריאות איתנה, נחת ושלווה, ומילוי כל המשאלות לעבודתו יתברך.

ויהי רצון שנזכה לעמול על התורה ועל העבודה ביתר שאת וביתר עז, ויתן ה' הצלחה ואונים לכל העוסקים במלאכה להמשיך ולהגדיל תורה ולהאדירה, למרות הקשיים הקיצוצים והנטישות. ונזכה שעיקר עבודתנו ועיסוקנו יהיה עסק התורה וזיכוי הרבים ולא זולתם.

ונזכה לעשות רצונו כרצונו בנחת שלוה ומילוי המשאלות לעבודתו יתברך, ובמהרה דידן נזכה יחד לקבל את פני משיח צדקנו, ומלכנו בראשנו, בשובה ונחת, אמן.

באהבה ובהערכה רבים לכל המשתדלים ובראשם לכבוד אבינו רועינו שליט''א **אליהו בן לא''א מו''ר שליט''א**

דבר המכון

''אמר רבי שמעון בן חלפתא: לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל **אלא השלום**, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עֹז לעמו יתן, ה' יברך את עמו **בשלום**'' (משניות עוקצין פ''ג מי''ב). וידוע מאמרם ז''ל (ראש השנה יג.) ''שכל מדות חכמים כן הוא'', כלומר, בדקדוק גמור. ואם חכמים אומרים **אלא השלום** הכוונה היא **רק השלום** מחזיק את הברכה ולא שום דבר אחר. דהיינו, גם אם יהיה לאדם **הכל**, אם לא יהיה לו שלום, אין לו כלום, כי אין לו מה שיחזיק את הברכה. והוא דומה לאדם שיש לו הון עצום, אבל אין לו מקום לשמור אותו, שנחשב כמי שאין לו כלום כי בודאי הכל יאבד לו.

והם הם דברי שלמה המלך עליו השלום החכם מכל האדם בספר משלי (יז, א) ''טוב פת חרבה ושלוה בה, מבית מלא זבחי ריב''. ומפרש במצודת דוד ''יותר טוב לאכול פת חרבה בשלוה [בשלום], משיהיה לו מלא הבית בשר זבוח בריב וקטטה''. וכן בגמרא (קידושין לא.) ''יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם, ויש מטחינו בריחים ומביאו לחיי העולם הבא''.

ומעשים בכל יום, וכל אחד יודע, שכשיש שלום הכל קל והכל מסתדר, וכשיש קנאה שנאה ותחרות הכל קשה ומסובך. וכדברי המשנה (אבות פ''ד מכ''ד) ''הקנאה התאוה והכבוד, מוציאין את האדם מן העולם''.

ונתאר לעצמנו, אילו בכל קושי קטן כגדול שעובר עלינו היינו משתפים את חברינו, והחבר ברוב טובו נושא בעול, מעודד ומחזק. כמה קל היה לנו, וכמה בזבוז כחות מיותרים היינו חוסכים. וגם בלי עידוד מהשני, מספיק שאנו חולקים את הכאב עם כמה אנשים, כבר הכאב נעשה קל יותר, ויש זמן לדברים החשובים ברוחניות ובגשמיות שהחיים מציבים בפתחינו.

והאושר **האמיתי** הזה, לא קשור למצב החשבון בבנק, ולא לרמת הבריאות של האדם. אלא, עצם החוסן הנפשי הקיים, והאחדות, נותנים הרגשה טובה וכח עצום לחיים, וממילא נעשה האדם מאושר.

וזו הסיבה שהמלחמה הגדולה של היצר היא דווקא במעלת ''אהבת ישראל''. כי היצר הרע יודע, שעם שלום אמיתי יש הכל, וכשיש הכל ואין הפרעות, עובדים את ה' באופן המושלם ביותר. ולכן הוא משקיע להרוס את היסוד של הברכה, וכשנפל היסוד נפל הבניין ואין לאדם כלום, חס ושלום.

וכאן ספר זה כקודמיו, מטרתו לחזק ולהתחזק בעיקרי היהדות ורצון ה' יתברך, וברוך ה' בהצלחה רבה. ואנו מקבלים מיום ליום יותר ויותר תגובות על שיעורים וחברותות שנקבעים בסדרת ספרים אלו, הגורמים להתקדמות מעשית עצומה בעם ה' וכרצונו יתברך תהילות לאל עליון:

''אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: ראה הקדוש ברוך הוא שצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור'' (יומא לח:). זכינו בדור שלנו, שהקדוש ברוך הוא שתל לנו את א''א מורנו הרב שליט''א, שמשקיע את עיקר כובד עבודת ה' וזיכוי הרבים באהבת ישראל ושלום אמיתי בין איש לרעהו, שזה העיקר הגדול במצוות ה', ומזה זוכים להכל.

בספר זה, מפורטות בשפה ברורה ופשוטה, הליכות והנהגות איך להתקדם ולשפר את ''בין אדם לחבירו'' בכלל ובכל הנוגע למעלת ''אהבת ישראל'' בפרט, ולדעת בחכמה איך לאהוב ולעזור, ולקיים את ''אהבת ישראל'' הלכה למעשה, בצורה מושלמת כרצון ה'.
בעריכת הספר סידרנו וביארנו, בהכוונתו האישית של א''א מורנו הרב שליט''א, כדי לסדר את הספר ולהדרו, בחינת ''חכמה מפוארה בכלי מפואר'' (ראה תענית ז.), מאירת עינים ומשיבת נפש.
פעמים ימצא הקורא דברים שנכפלים פעמיים ושלושה, ובכל זאת השארנו את הדברים כך כדברי המסילת ישרים בהקדמה שאין המטרה ללמד לבני האדם את אשר לא ידעו אלא להזכירם את הידוע להם ולהשיב אל הלב, לכן כל כפילות הינה חלק מההשבה אל הלב. ובנוסף, פעמים שנכפל הדבר מפני שהוא קשור לכמה נושאים והובא בכל נושא בפני עצמו.
ראוי לציין שאין המעלות מסודרות לפי סדר דרגתם כלל, ולמרות רצוננו לשנות את הסדר, בכל זאת בהוראת מורנו הרב השארנו את הסדר כך.
''כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם'' (מגילה טו.). חלק מההוספות הובאו על ידי כמה מאברכי הכולל תלמידי מורנו הרב שליט''א, ובנוסף ''ועל כולם'' מאת מרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבינו מאיר מאזוז שליט''א, שהאיר את עינינו בהערותיו הנפלאות והמדויקות.
למותר לציין, שכל טעות וחסרון, יש לתלות בנו העורכים, ונשמח לתקן ולשפר במהדורות הבאות, ועל כל הערה והארה וכדומה, נשמח כמוצא שלל רב:
נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים להמשך פריחתם ושגשוגם של איחוד מוסדות בית מדרש לתורה ''עטרת חכמים'' תל-גיבורים חולון, אשר הם הכח המניע לעריכת ספר מופלא זו, ואשר בהם מיישמים בחינוך לבחורי וילדי ישראל את הנהגות אהבת ישראל, בבחינת ''אשר כתבתי להורותם''.
יהי רצון שיזכו פעילי המוסדות, ותומכיהם בארץ ובחו''ל, תחת נשיאותו של א''א מורנו הרב שליט''א, להצלחה בכל מעשי ידיהם ברוחניות ובגשמיות, נחת שלוה ומילוי כל המשאלות לעבודתו יתברך, ויקויים בהם הפסוק: ''ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה'', אמן.
כאן המקום להודות לכל העוזרים והמסייעים במלאכת הקודש, ראש וראשון הרב גלעד רצון שליט''א ורעייתו תחי' על הטרחה בהקלדה, ועל העיצוב והעימוד של המהדורה הראשונה. ולהרב משה פרזיס שליט''א על פעלו הרב בצעדים הראשונים בהקמתה של

המהדורה הנוכחית. ולאחי היקר הרב משה רבי שליט"א על ההגהה המדוייקת והעצות המאליפות. ומעל הכל לאחינו הגדול הרב אליהו רבי שליט"א ראש הכולל, שהוא הוגה הרעיון והמוציא לפועל, של המפעל הגדול של עריכת ספרי א"א מורנו הרב שליט"א, ואשר עומד לימיננו בכלל ובכל הנוגע לענייני עריכת הספר בפרט, ישלם ה' פעלכם ותהי משכורתכם שלימה מעם ה'.

אחרון חביב, רעייתי היקרה תחי', שהודות למסירותה בכל עניני הבית וגידול הילדים אשר חנן אותנו ה', בחכמה בתבונה ובדעת, ניתנה לי האפשרות לעסוק במלאכת קודש זו. יהי רצון שנזכה לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציו בשובה ונחת, אמן.

אסיים בהודאה לה' על העבר, ובקשה לעתיד, שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, ולעשות רצונו כרצונו, ושנזכה בקרוב לביאת גואל צדק ברחמים, אמן ואמן.

בברכת התורה לכבוד א"א מורנו הרב שליט"א

יצחק בן לא"א מורנו הרב חיים רבי שליט"א

הקדמה למהדורה החדשה

בס"ד, י"ד טבת תשע"א כידוע, אהבת ישראל עם פרטיה ודקדוקיה היא מצוה לא קלה, ואפשר אפילו לקרוא לה מצוה קשה. שהרי כדי לקיימה יש לסלק את כל החשבונות והמחשבות והחששות, ולהחליט: "אני אוהב את כולם, ורוצה בטובת כולם, ואין לי משלי כלום, והלב שלי משועבד לה' יתברך, ומה שה' אוהב אני אוהב, ומה שה' שונא אני שונא".

וכשנדקדק בלשון הפסוק (ויקרא יט, יח) "ואהבת לרעך כמוך", נראה, שלא כתוב לאהוב כל אדם, או לאהוב כל יהודי, אלא ואהבת "לרעך" כמוך. וצריך להבין מה ה' יתברך בא להדגיש לנו כאן?

והביאור בזה הוא: לאהוב "כל יהודי" זו לא עבודה קשה. למשל, מי שגר בחולון, יכול לאהוב מכל הלב כל יהודי בכל מקום בארץ, ובכל מקום בעולם, כי לאהוב סתם זה לא קשה בכלל, ולא מחייב כלום.

אבל, לאהוב את מי שהוא קרוב אלינו, ומדי פעם יש לנו טענות כלפיו, אם מפני שפעם הוא לא בא לאירוע שהשקענו בו במיוחד, התחמק מלבוא לאזכרה מסוימת, או סתם שכח לומר לנו שלום ברחוב. כמו גם חבר או שכן המגביה את קולו בתפילה בצורה שמפריעה לשאר המתפללים, זה כבר עניין אחר לגמרי.

וכן עם בני המשפחה והשכנים, שמקפידים איתם יותר, ויש כלפיהם טענות מטענות שונות. במשפחה, למה האוכל לא מוכן בזמן, למה אין כביסה נקיה, וכיוצא בזה. ועם השכנים, למה יש רעש, למה פלוני מביט בי בצורה מוזרה, ועוד כהנה וכהנה.

לגבי מקרים כאלו, ודוקא ביחס לאנשים שקשה לנו להסתדר אתם, ולא קל לנו לאהוב אותם מכל הלב, אומר לנו ה' יתברך: ואהבת "**לרעך**." דהיינו, אלה שקרובים אליך מאד, ואתה נפגש איתם כל יום, ויש ביניכם חיכוכים, עליהם צריך לחשוב ולומר לעצמנו, אם הוא היה אחי, אם היא היתה אחותי, איך הייתי מתנהג? בודאי שלא הייתי מקפיד! כך גם צריך להתנהג איתם, וצריך לשמור איתם על קשר טוב תמיד, ולחייך אליהם, ולצחוק איתם, ולשמוח וליהנות איתם בכל מעשיהם.

קונטרס קטן זה, מטרתו לחזק אותנו מאד, ולתת לנו כח להתמודד עם שאלות ובעיות וניסיונות באהבת ישראל.

שהרי מזמן חורבן בית המקדש, שנחרב בגלל שנאת חינם (יומא ט:), אנו יודעים שהתיקון היחיד הוא רק על ידי אהבת ישראל באמת, ואהבת ישראל שציווה ה' יתברך, היא, לאהוב את השני כי כך ציווה ה' יתברך, בלי שום סיבה אחרת.

וחייבים לאהוב כל יהודי, בכל זמן ובכל מצב, ומי שהוא חסר את העצמה והעוז והכוח לכך, וכן מי שלוקח כל דבר ברצינות, כשלא התייחסו אליו, או כשלא הזמינו אותו לאירוע מסוים, או שזלזלו בו והוא נפגע מכך קשות, הוא בבעיה גדולה. וזה נובע מחולשה בנפש, שהוא מקפיד וכועס על כל דבר, ורואה בכל דבר את השחור ואת הרוע. ויתכן שהוא חולה בנפש, ממש כך, פשוטו כמשמעו.

שלמה המלך עליו השלום אומר "החכמה תחיה בעליה" (קהלת ז, יב). כלומר, החכם יודע לענות תשובות לשאלות, ולא לפעול לפי הנטיה הטבעית. כאשר קרה מה שקרה והכעס גדול והמתיחות רבה, דעת התורה היא שצריך לחפש תירוץ למה קרה מה שקרה, ולפעמים צריך לעיין בעומק כדי למצוא תירוץ. וכאמור, לא לפעול לפי נטיית הלב המידית.

לדוגמא: חבר טוב לא הגיע לחתונה, והשאלה מנקרת, למה הוא לא הגיע? הרי אני הגעתי ושמחתי אותו בשמחה שלו, ואף נתתי לו מתנה. וזו באמת קושיא חזקה וצריך עיון גדול.

אבל דעת התורה שצריך לחפש תירוץ, וכשמחפשים מוצאים. יתכן שהוא לא מצא מי שישמור על הילדים, יתכן שהוא היה עייף מאד מעמל היום ולכן לא היה מסוגל להגיע,

יתכן שאמו הזעיקה אותו לעזרה באופן דחוף, יתכן שקרוב משפחה שלו אושפז בבית החולים והיה לו הכרח להגיע לשם ולסייע במה שצריך.

הנה, המעיין הישר מוצא תירוצים כהנה וכהנה, ויש לו ממש תירוצים נפלאים, וכבר אמרו חז"ל "יגעת ומצאת תאמין" (מגלה ו:). ואז, אין שנאה, אין קנאה ואין מחלוקת, ומצות "אהבת ישראל" חוזרת למקומה, ומתקיים הפסוק "אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו" (תהלים קמד, יד).

ומצינו בתורה, שאחי יוסף לא מצאו תירוץ על השאלה למה יוסף קיבל כתונת פסים והם לא? בתורה כתוב: "כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים" (בראשית לז, ג). אבל עם כל זה, אחי יוסף לא הסתדרו עם זה, וקנאו בו, וקרה מה שקרה שמכרו את יוסף, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים (עי' שבת י:).

וכן יפתח הגלעדי, שהיה גיבור חיל (שופטים יא, א). כאשר הותקף על ידי שבט אפרים, עמד על שלו. ואילו היה מתנהג בענוה ומסנגר עליהם, ומבקש לתרץ את טענותיהם, היה יכול לפייסם בדברים והיתה דעת כולם נוחה, ושלום על ישראל. והוא לא עשה כך, ונעלמה ממנו פרשת גדעון וכדלהלן. ומה היה סוף הדבר? שיצא עליהם למלחמה, והרגם והיכה בהם ונפלו מישראל ארבעים ושנים אלף איש (שם יב).

וכן יואב בן צרויה, לא מצא תירוץ טוב על אבנר בן נר שהרג את עשהאל, עד שהרגו, ה' ירחם (סנהדרין מט.).

אבל דוד המלך עליו השלום, מצא תירוץ חזק כששמעי בן גרא קילל אותו, ואמר לגיבורים שהיו אתו "ה' אמר לו קלל" (שמואל ב' טז, י), דהיינו "הכל מהשמים" וזה תירוץ חזק, אמיתי, מועיל ומרגיע. ובאותו זמן שדוד המלך אמר את זה, הוא קיבל שכר מהשמים, שנעשה רגל רביעי במרכבה ודמותו נחקקה בכיסא הכבוד (ראה בספר שמירת הלשון שער התבונה פרק ח').

וכן גדעון בן יואש שנקרא "אבי העזרי", כאשר התקיפו אותו כל שבט אפרים, התנהג בענוה, והצדיק אותם, והם עזבו אותו לנפשו (שופטים ח, ב). וגם זה תירוץ חזק ונפלא, לדעת שאני לא מלך, וגם אם עברו על רצוני, ולא קרה בדיוק מה שרציתי, לא נורא. וכך לעולם לא כועסים, ולא מתקוטטים עם אף אדם.

וזה עומק העבודה באהבת ישראל, לחפש תירוצים מתחת לאדמה, העיקר לקיים את הפסוק "ואהבת לרעך כמוך".

אולם, עם כל המעלות באהבת ישראל, לפעמים יש מצוה לשנוא! כמו שכתוב במפורש בתהלים (קלט, כא) "הלא משנאיך ה' אשנא".

וכן אסור להתנהג בענוה פסולה, דהיינו, צריך לדבר בענוה ובהכנעה, אבל לא להיכנע! הנה משה רבינו עליו השלום, שה' יתברך מעיד עליו "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר יב, ג), כתוב עליו בפסוק האחרון בתורה (דברים לד, יב) "אשר עשה משה לעיני כל ישראל". ופרש רש"י: "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם, שנאמר (דברים ט, יז) ואשברם לעיניכם". וזה כוחו וגבורתו, שעם כל הענוה, כשצריך, שוברים את הלוחות.

וכן דין "חייך קודמין" (ב"מ סב.), מלמד אותנו לדאוג קודם לעצמנו ובפרט ברוחניות, ולא להיות תמים יותר מדאי, לדאוג לאחרים ולזלזל בעצמנו. וכמו כן, קודם יש להתייחס לאשה ואחר כך לאחרים, ואפילו לפני המשפחה הקרובה, וגם אם זה לא נעים. שהרי אשתו כגופו (ברכות כד.) וחייך קודמין.

וכן יש ללמוד מן הפסוק בתהלים (יח, כז) "ועם עקש תתפתל", וכן יעקב אבינו אמר על לבן "אם רמאי הוא, אחיו אני ברמאות" (מגילה יג:). ומצינו ברבי יוחנן, שהיו סומכים ומחזיקים אותו רב אמי ורב אסי, וכשהיה צורך הוא קפץ והציל את עצמו ואותם יחד (כתובות סב.). וכן רב כהנא תלמידו של רב, שהרג את המוסר המרושע שלא שמע לחכמים (ב"ק קיז.). וכן מסופר בגמרא (ברכות נח.) על רב שילא שעשה כן.

וכן נפסק להלכה, שאם אדם הוציא לעז של פגם משפחה, לא חייבים לסלוח לו (או"ח סי' תרו ס"א בהג"ה). ורואים שיש דין ויש דיין, וצריך גם להצדיק את עצמנו.

ובכדי לזכות לדרגות גבוהות באהבת ישראל, צריך לזכור ולשנן תמיד את דברי הגמרא (יומא לח.) "בשמך יקראוך, ובמקומך יושיבוך, ומשלך יתנו לך, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו, ואין מלכות נוגעת בחברתה, אפילו כמלוא נימא".

וצריך לראות תמיד את ה' יתברך, ולא את האנשים, כי הכל מתחיל מלמעלה ולא מלמטה. וכך אמר רבינו הסטייפלר זיע"א לאבא אחד שטען בפניו שהבת שלו לא מצליחה למצוא את זיווגה מפני שמבררים אצל השכן מלמטה והוא תמיד מקלקל. ואמר לו הסטייפלר: כשיגיע הזמן, ישאלו את השכן מלמעלה והוא ישבח, וכך היה.

לפעמים קורה לאדם, שבגלל פגיעה, או נזק שגרם לו חבירו, הוא מחליט לשנוא אותו, ולקנטר אותו, ולהשפיל אותו, ולדון אותו לכף חובה, ואפילו בפני אחרים. וכל מעשה שיעשה אותו חבר גם אם זה מעשה חיובי, הוא רואה אותו בעין רעה, ועל ידי זה "זוכים להרוויח" עבירות חמורות רבות, ומידות רעות בלי סוף. וכל זה, בגלל שהוא החליט לצאת למלחמה נגד חבירו, ולחשוב אותו לאיזו חיה רעה, ולא לסבול אותו, עד כדי שהוא לא מסוגל להסתכל בפנים שלו. וזה ממש כמו שכתוב בנביא על דוד המלך עליו

השלום, שכאשר שאול נלחם נגדו, אפילו את שמו של דוד הוא לא היה מסוגל לומר, וכמפורש בפסוק (שמואל א' כ, כז) "מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום" קרא לו "בן ישי" ולא בשמו הפרטי "דוד". וכידוע מרבינו החזון איש זיע"א שלפעמים חושב האדם שרודפים אותו ובאמת הוא הרודף הגדול, רחמנא ליצלן.

וכך עוברת שנה ועוד שנה, וימי ראש השנה, וימי כיפור, ואותו אדם ממשיך במעשיו הרעים, ומוסיף לעצמו עבירות על גבי עבירות. ואם הוא היה משנן לעצמו חיזוקים באמונה ובאהבת ישראל, בוודאי היה נכנע ומתפייס וחוזר ליצר הטוב (ועי' נדרים לב:).

ויתכן שיגיע אדם לעולם הבא, והוא מלא מצוות כרימון, ויש לו דפי גמרא ופרקי משנה וחידושי תורה, ואפילו עבר על כל הש"ס כמה פעמים, ובכל זאת לא יוכל להיכנס לגן עדן. ולמה? כי היה לו ריב עם חבר מסוים, והיה בטוח שהצדק איתו, ומשום כך הוא שנא אותו בליבו וחרש עליו רעות, **והאמת היא שהוא לא היה צודק בכלל**.

וזה הביאור בתפילה "והחזירינו בתשובה שלימה לפניך" לחזור בתשובה פירושו לדעת איפה הטעות בעבודת ה', אם בהלכה בין אדם למקום או בבין אדם לחבירו, וכשהאדם יודע את האמת הוא חוזר בתשובה ומרבה שלום וניצול מעבירות חמורות.

וכמו אחי יוסף, שהיו בטוחים שהצדק איתם, ואחרי כמעט ארבעים שנה מהמכירה באו ואמרו ליוסף "אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך, ועתה שא נא לפשע עבדי אלקי אביך" (בראשית נ, יז).

וכמו שהיו מקרים רבים, שהריב נעשה מתוך מחשבה שקרה דבר מסוים, ובאמת לא היו דברים מעולם. אחד הקפיד על שלא הוזמן לברית מילה, ובכלל נולדה בת ולא בן. ופלוני הקפיד שלא הוזמן לחתונה, ובאמת שלחו הזמנה והיא לא הגיעה, וכן על זה הדרך.

והדרך לזכות לאהבת ישראל גם במקרים קשים כאלה, היא, כשמתבוננים בהלכה של כהן בעל מום שעליו נאמר "איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם אלוקיו" (ויקרא כא, יז). שגם אם הוא ירא שמים באמת, ובקי בש"ס ישר והפוך, אסור לו לעבוד בבית המקדש. וכמה יכול כהן כזה להיפגע ולהישבר על שמפלים אותו לרעה שלא באשמתו. אבל כשאותו כהן חושב ויודע שבזכות השתיקה והוותרנות שלו יעבוד בבית המקדש כהן אחר, ואותו כהן יהיה בלי מום בכלל, ועל ידי זה יתרבה כבוד שמים יותר, והכהן שיעבוד בבית המקדש הוא כביכול שליח שלו לכבד את ה', זה נותן לו כח לוותר, והוא מרגיש כאילו הוא עצמו עובד בבית המקדש.

וכמו במקרה שאשה מעוברת בשלישיה ובעקבות מצוקת העוברים הרופא ממליץ לדלל אחד מהם, וכשרב גדול מאשר שומעים לרופא ועושים דילול ועובר אחד מת. אותו

עובר שמת הוא לא מסכן כלל כי רק בזכותו יוצאים לעולם השנים האחרים בריאים וחזקים, והם יהיו תלמידי חכמים עוסקים בתורה ובמצוות והכל בזכות הויתור שלו ויש לו בשמים זכות גדולה יותר מהם.

וכמו כן, אותו כהן בעל מום יכול להתמקד בכך שתפקידו לעבוד בעצים ולהכין אותם (משניות מידות פ"ב מ"ה), ובזכותו יהיו עצים למזבח, ובזכותו מתקיים הפסוק "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ויקרא ו, ו). והוא קשור במיוחד עם החג המיוחד בשנה, יום ט"ו באב, שנקרא: "יום תבר מגל" (תענית לא. ע"ש).

וכעין זה מצינו שאמר דוד המלך עליו השלום "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים, יחדיו יחלוקו" (שמואל א' ל, כד). כלומר שהלוחמים בחזית במלחמת הקודש, ואותם שלא נלחמו כלל אלא נשארו לשמור על הכלים בעורף, חלקם שווה בחלוקה בשכר ושלל המלחמה, משום שאי אפשר לזה בלא זה.

כך בדיוק צריך לומר לעצמו כל אדם שמוותר לשני, ומוחל על כבודו. על ידי הויתור שלי מתרבה כבוד שמים, וה' שמח שמחה גדולה. וזה יתן לו כח וחשק להתגבר על כל הקשיים.

ובעזרת ה' יתברך, יתכן שעל ידי קונטרס קטן זה, מנחת עני, קומץ קטן של סולת עם שמן ולבונה, תהיה תזכורת לאנשים כמונו לוותר ולסלוח, לעזור ולאהוב את כולם, ויהיה בזה "ריח ניחוח אזכרתה לה'" (ויקרא ו, ח). ומי שאוהב את כולם למטה, אוהבים אותו למעלה (משניות אבות פ"ג מ"י).

ויהי רצון שנדע מתי לסתור ומתי לבנות, מה לקרב ומה לרחק. ונזכה לעיקר, שהוא לעשות הכל בחכמה, בתבונה ובדעת. שבמעשים שלנו הקטנים והפשוטים יתקדש תמיד שם שמים, ויתרבה כבוד שמים בעולם, ויתרבו בעם ישראל אהבה ואחוה שלום ורעות. ונצליח לתקן את הפגם של שנאת חינם. ונזכה לבניין בית המקדש במהרה, ולתחיית המתים, ולביאת מלך המשיח במהרה בימינו, אמן.

קונטרס קטן זה, מוקדש להצלחת הקהל הקדוש שלנו, בשכונת תל-גיבורים חולון. שברוך ה' זכינו שהגברים אוהבי תורה, והנשים מהדרות בצניעות, והבנים והבנות בחינוך תורני על טהרת הקודש.

והגבאים היקרים, אשר טורחים שיהיה הכל על הצד הטוב ביותר, ודואגים תמיד לטפל בצרכי בית הכנסת, בתשלומי החשמל והמים, ועל המחיה ועל הכלכלה לפי הצורך בשפע גדול, כן ירבה וכן יפרוץ, בן פורת יוסף. ועל הכל אחזקת האברכים היקרים שלנו, למעלה ממאה ושבעים אברכים למדנים ושקדנים, אשר כל מי שזקוק לברכה והצלחה,

ירוץ לבקש מהם. ובאמת, לדאוג להוצאה גדולה כזאת ומלגות חדשיות בעתו ובזמנו, זה נס מן השמים, מעל השכל ומעל הטבע. והגבאים עושים הכל באחריות ובסיוע גדול מהציבור היקר תומכי התורה בעלי הוראת קבע וכדומה, ה' ישמרם ויחיים.

ויהי רצון שיקויים בכולם הפסוק "עטרת חכמים עשרם" (משלי יד, כד), ויזכו לעושר גדול ברוחניות ובגשמיות.

ואחרון חביב משפחתי היקרה והמתוקה, הבנים והבנות, החתן והכלות, והנכדים המתוקים שלנו, וחתנים מן המנין בקרוב, שיזכו כולם להצלחה בכל מעשיהם, ויפרו וירבו ברוחניות ובגשמיות.

ואחרון אחרון חביב זוגתי החשובה, המסורה לבית ולמשפחה, ועושה מעשים טובים בסתר, בצניעות ובקדושה, שנזכה יחד לראות נחת רוחנית וגשמית מכולם, והיתה לה' המלוכה.

אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, אמן ואמן.

בברכת התורה

חיים רבי

תל-גיבורים, חולון

הודעה בקשה ואזהרה

זכיתי למעלה משלשים שנה לזכות את הרבים כפי הכוחות שחנני ה' יתברך, לכוון את הנוער לישיבות הקדושות ולחזק את הצעירים, ולמסור שיעורי תורה לצבור הרחב בהלכה ובמוסר יום יום. וגם לחזק מדרשות לבנות בעלות תשובה מצויינות שזכו להקים בתים קדושים בישראל עם בעלי תשובה מצויינים ומוצלחים והכל לכבוד ה' יתברך. גם לרבות אברכים שגדלו והקימו קהילות לתפארת, וכן בני תורה מופלגים בהוראה ובהנהגה בקהלה בעיירות מסויימות. וכאשר לפעמים היו כעין מחלוקות בינם ובין גבאים מסוימים או חכם מסוים שהיה לפני כן, ויתכן שבשליחות התורנית להציל ולחזק נפגע מהדברים גבאי מסויים, או חכם תורני, או מרא דאתרא שבאותו מקום, וקשה לצאת ידי חובת כולם ובודאי שהכוונה באופן מעשי לשם שמים. והיינו מתערבים לבקשתם ליישב ההדורים, והעשייה במסירות ובדייקנות שלא לפגוע חס ושלום. ואם מאן דהוא נפגע באתי וביקשתי סליחה ומחילה ואפילו ברבים, וכשזה חכם תורני נישקתי ידו ופייסנו. והכל לשם שמים, להרבות תורה ולהציל מה שניתן להציל. וכידוע

בזמן הזה אין דין מרא דאתרא ולא כלום, וכאשר עשינו על פי דברי גדולי ישראל שליט"א יש לנו ביטוח שזה האמת וזה רצון ה' יתברך וזו השקעה לדורות. ואשרינו שזכינו לכך וזו הודעת אמת.

שאלתי ובקשתי, יתכן שיש כאלה שעדיין מקפידים ועושים פרצופים ואינם שמים על לב עיקר וטפל אמצעי ותכלית, כבוד עצמו וכבוד שמים, כך שלמעשה אינם צודקים כלל. ופעם המלצתי לפטר מורה בתלמוד תורה באמצע השנה, וכמובן קיבל מהנהלת התלמוד תורה משכורת חודשית עד סוף השנה, שהתלמידים לא יפסידו לימודים מהחוק המטופש שאין לפטר באמצע שנה. וכן מנהל תלמוד תורה שעזב והיה תביעות בדיני ממונות בבית דין, והמלצתי לבוא לקראתו ולהגיע לפשרה ושלא יהיה בצער, והעיקר להרבות שלום ולקדש שם שמים. ולפעמים בבית המדרש כולל אברכים היה צורך לשינויים, והרואים מקפידים וזועקים וטוענים כאילו הם בעלי המקום. ולפעמים גם תומכי תורה מנדיבי העם מקבלים לשון הרע והצאת שם רע. ופלא שמקשיבים לעמי הארץ ונכשלים ומפסידים הכל. כי לא זכו לביטול לדעת תורה, "רוממת אל בגרונם וחרב פפיות בידם". ובספר הזה "הנהגות אהבת ישראל" ניתן לראות עד היכן הדברים מגיעים. ואוי לנו מיום הדין, כאשר מחפשים אתרוג מהודר וכשרות מהודרת, ובין אדם לחבירו כאשר כל פרט אסור מהתורה לא שמים על לב. ומעניין מי אלה הרבנים שלהם שגדלו תלמידים כאלו. וזו בקשתי מהם לקרוא בספר קטן זה על מעלות באהבת ישראל, ובודאי יהיו רגועים ויסירו מליבם קפידות וטענות. ואם באמת עדיין קשה עליהם, לתבוע מיד לדין תורה, ולא לשמור בלב, "אלקים ניצב בעדת אל בקרב אלקים ישפוט".

לדוגמא, פעם אחת בא אלי איש מסוים אוהב תורה וירא שמים שעזב בית כנסת פלוני בגלל סכסוך ובא אלינו. ואמרתי לו אל תעשה כן, תחזור לשם ותשלים איתם ותתפלל ותחזק אותם. ותבוא אלינו לשיעורי תורה וכיוצא בזה, כי צריך לבטל את הברוגז ולא לקיימו. ופעם אחת אברך יקר עזב בית כנסת מסויים שהיה רב באותו מקום, והגבאים באו אלי, וזכו לאברך אחר המזכה אותם ומתאים להם. וזה הראשון פתח במקום אחר והקפיד שעזרתי למקום הראשון, ופייסתי אותו, כי הגבאים והקהל מבקשים תורה ופחדתי מהפסוק "לא תעמוד על דם רעך" וכל שכן על נשמת רעך, והתפייס לחיים טובים. וזכינו לשתי קהילות. וכן קהילות נוספות בערים אלעד, אשדוד, בת ים, אזור, תל אביב. אשר באופן פרטי ממש מנהלים החכמים וראשי הקהילות עוצמה רוחנית תורנית, והקהל והתושבים והנוער מתחזקים ברוחניות על הצד הטוב ביותר. ואם על

משה רבינו היו טענות, אז מה נענה אנן יתמי דיתמי, מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק. ועל זה נאמר "הוי עז כנמר", עזות דקדושה, כפנחס בשעתו לכבוד ה' יתברך.

אזהרה להבא, מזהיר את עצמי וחברים המקשיבים וכולנו יחד, להיזהר מאד מאד מלהיות אדיש כאשר ניתן להרבות תורה ויראת שמים. כאשר אפשר לקרב רחוקים לתורה, כאשר ניתן להוסיף שיעור תורה, כאשר ניתן לקדש שם שמים, ולהציל עוד ועוד נשמות מעם ישראל. לא להיות אדיש, לא לזלזל, לא להתייאש. לפעמים לכוון באצבע מלה טובה, מלות חיבה, סבר פנים יפות, לבקש שמו ושם אימו ולשלוח לגדולי ישראל שליט"א לברכו. ובזה העגלה נוסעת וכולם בעלייה רוחנית ומתרבה כבוד שמים לדורות.

עצה טובה להשגות כאלה, לדעת תמיד: **הגשמיות** הכל בידי שמים בלבד ואין לשנות כלום, כך שלא צריך לדאוג על כבוד, כסף, פרסום, תפקיד, משרה, שררה, זה בידי ה' יתברך. תפקידנו לדאוג לרוחניות של עצמנו, משפחתנו, קהילתנו וכל הנלוים אלינו. לשמוע, לראות ולחשוב מה ניתן לעשות עוד ועוד ברוחניות לכבוד ה' יתברך, "כל מה שברא הקב"ה בעולם לא בראו אלא לכבודו" (סוף מסכת אבות).

מעלה א' - אהבת ה' יתברך

בו יבוארו הנהגות יקרות ומועילות, איך לבטא באורח החיים את אהבת ה' יתברך על כל צעד ושעל

הקשר בין אהבת ה' יתברך לאהבת ישראל, וכיצד תלויות שתי האהבות הללו זו בזו, יובן נפלא על פי מה שיבואר בספר זה. והוא, שהתכלית שצריכים להגיע אליה באהבת ישראל היא, לאהוב את השני ללא כל סיבה, ושלא על מנת לקבל ממנו כלום, פשוט לאהוב סתם, ולמה סתם? כי ה' ציווה לאהוב סתם.

ואם כן, ראשית כל צריך שתימצא אהבת ה' יתברך בקרבנו, ורק אחרי שנאהב את ה' יתברך, ונרצה לעשות רצונו, נוכל לדרוש מעצמנו לקיים את ציווי ה' יתברך, לאהוב כל יהודי אהבה אמתית.

בנוסף, האפשרות היחידה להגיע לאהבה "אמיתית" לאחר, דהיינו בלי רצון לקבל תמורה, הינה אך ורק כשמישהו אחר דורש מאתנו לאהוב. כי כל סיבה אחרת לאהוב את השני, מקורה באהבת עצמו, ובמטרה לקבל תמורה על המעשים, וכך אי אפשר לאהוב באמת, ורק כשיודעים שה' ציווה, אפשר להגיע למדרגה כזאת.

מצד שני, ידוע מאמרם ז"ל (משניות אבות פ"ג מי"ז) "אם אין דרך ארץ אין תורה", וכן כתוב (ראה ויקרא רבה פרשה ט אות ג) "דרך ארץ קדמה לתורה", דהיינו, קודם צריך לדעת לאהוב

את השני, ורק אחר כך לאהוב את ה', ומי שאין לו הרגשה לאהוב את השני, לא יוכל לעולם להגיע לאהבת ה', ואם כן, לכאורה יש צורך להקדים ללמוד אהבת ישראל ורק לאחר מכן אהבת ה'.

וההסבר הוא, צריך לעבוד על שניהם יחד, וכך זה וזה יתקיימו בידו. כלומר צריך להתפרץ ולחטוף מכל הבא ליד לחטוף דרך ארץ ולחטוף תורה ועל ידי זה זוכים לעבוד את ה' כמו שצריך. אף אנו נעבוד על אהבת ה' ועל אהבת ישראל ביחד, ובעזרת ה' זה וזה יתקיימו בידינו.

הנה כתוב בתורה במפורש "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" (דברים ו, ה), ובמשנה (ברכות נד.) דרשו חכמים "בכל לבבך" בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע, "ובכל נפשך" אפילו הוא נוטל את נפשך, "ובכל מאודך" בכל ממונך. דבר אחר, "ובכל מאודך" בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד. הרי מבואר בתורה במפורש, שכל אחד ואחד מאיתנו מצווה לאהוב את ה' יתברך, וצריך למסור על כך את נפשו וממונו.

וכן כתוב בתורה "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), והכוונה גם על ה' יתברך שנקרא "רעך" כמו שנאמר (משלי כז, י) "רעך ורע אביך אל תעזוב" (ויקרא רבה רפ"ו, מובא ברש"י שבת לא.).

והדרך לזכות לכך היא על ידי זה שנבין שה' יתברך הוא המשפיע והנותן לנו את כל צרכנו, ואוהב אותנו יותר מכולם, ויודע מה טוב עבורנו, והוא המושלם, ואין השלמות אלא לו לבדו יתברך, וכך זוכים להגיע לאהבת ה'.

ועל הכל, הסיבה החזקה ביותר לאהבת ה' יתברך היא, כי הוא ה' יתברך, ואין כמוהו, ואין דומה לו, וכמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קמו, ה) "אשרי שאל יעקב בעזרו, שברו על ה' אלקיו".

ונבאר במקצת "הלכות אהבת ה' יתברך" הנוגעים לחיי היום יום.

תפילה

א. להשתדל לזכות להיות מעשרה ראשונים לבית הכנסת (או"ח סי' צ סי"ד), ולכל הפחות להגיע מתחילת התפילה ממש. וכמו בחתונה, שככל שהאדם קרוב יותר לבעלי השמחה, הוא מגיע מוקדם יותר, כך בתפילה, ככל שהאדם אוהב את ה' יותר הוא מגיע מוקדם יותר.

ב. לכוין בשמחה בברכת "שלא עשני גוי" בברכת "שלא עשני עבד" ובברכת "שלא עשני אשה" (מנחות מג סע"ב), שבהם אנו מודים לה' על יתר המצוות שאנו חייבים בהם

והם פטורים מהם. ולשמוח באמת שיש לנו הרבה מצוות, ולא חס ושלום להתאנח על עול קיום ועשית המצוות, כי השמחה במצוות היא מכח אהבת ה' יתברך.

[וכאן המקום לבאר, שאין בברכת "שלא עשני אשה" זלזול באשה חס ושלום. אלא, התפקיד העיקרי של האשה הוא להתעסק בגשמיות כדי שתהיה לבעלה את האפשרות לעסוק ברוחניות ולעבוד את ה', אבל שכרם ומעלתם שווה. וכמו שאמר דוד המלך עליו השלום "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים, יחדו יחלקו" (שמואל א' ל, כד). דהיינו, כמו שבמלחמה מי שנלחם בחזית ומי ששומר על הכלים והנשק בעורף, חולקים בשלל בשווה, כי אחד לא יכול בלי השני. כך הבעל והאשה, בזכות האשה יש לבעל אפשרות ללמוד תורה, ושכרה שווה אליו. והוא מודה לה' על התפקיד שנתן לו, והיא מודה לה' על התפקיד שנתן לה].

ג. להיזהר להתפלל מלה במלה בנחת, ולא למהר, ועל ידי זה גם לא לבלוע מלים. ומי שממהר בתפילה באופן קבוע, מראה בעצמו שהתפילה עליו כעול, ורוצה לסיים אותה כדי שתהיה כבר מאחריו, וזה חסרון עצום באהבת ה' (ברכות פ"ד מ"ד, ובפירוש תפארת ישראל שם).

ד. בספר פלא יועץ (ערך אהבת רעים) כתב "חלק מאהבת ישראל, זה לשמוח מאד כשבני אדם עושים רצון קונם, ולהצטער על עוברי עבירה. שהרי כמה שיתרבו מצוות, זה מכריע את כל העולם לכף זכות, ויגיע מכאן טובה לעולם כולו" (עי' קידושין מ:).

ויש ללמוד מכאן, שכאשר אדם עושה מצוה ומאריך קצת, אם זה בחזנות, או בשיעור תורה, או בעריכת חופה וקידושין, וכן כל דבר שבקדושה, שמתרבה כבוד שמים, שצריך לשמוח בזה מאד, ולא להתרעם ולכעוס. ובגמרא (סנהדרין מט. ורש"י) מבואר, שלמרות שכשמלך ישראל מבקש דבר חייבים לעשות את זה מיד, ואחרת הרי זה מורד במלכות וחייב מיתה, עם כל זה, כאשר עוסקים בתורה מותר שציווי המלך יתעכב קצת, כי תמיד כבוד שמים עדיף וקודם.

ה. להיזהר לדקדק היטב בתפילה בכל מלה, וכדי להגיע לזה צריך ללמוד טוב את ההיגוי הנכון ואת כללי הדקדוק. שמי שאוהב את ה' יתברך, לומד איך לדבר עם ה' בדקדוק, ולא מתפלל בצורה משובשת איך שיוצא לו מהפה. ובמיוחד יש להקפיד בקריאת שמע (ברכות טו:). וצריך גם לקראה בטעמים, והם נקראים פיסוק טעמים (מגילה ג.), כי הם משנים את המשמעות.

ובגמרא (שם כד:) מבואר, שעל ידי חוסר דקדוק בהגייה הנכונה יכול להיגרם חירוף וגידוף חס ושלום, ואסור לאדם כזה לעלות חזן [ועיין במשנה ברורה (סי' צ"ג סק"ב) **שאין**

לדלג אפילו נקודה. ועיין בשערי תשובה (או"ח סו"ס ס"א), סיפור מזעזע בשם הזוהר הקדוש].

ו. להשתדל מאד לכוין בהזכרת שם שמים בכל פעם שמזכיר שם ה', בין בברכות ובין בתפילה, כשאומר את שם הוי"ה לכוין אדון הכל היה הוה ויהיה, וכשאומר אדנו"ת לכוין אדון הכל (או"ח סי' ה).

ז. להקפיד על תפילה בשלמות כולל פרשת העקדה וקרבנות, ויש להיזהר לאמרם בישיבה, בישוב הדעת, ולא תוך כדי התעסקות בדברים אחרים. ורבינו יהודה צדקה זיע"א, היה מקפיד אפילו על מי שמחזיר ספרים בשעה שקורא פיטום הקטורת.

ח. להרגיש בתפילה שהוא עבד שעומד לפני ה', כיצד? בפסוקי זמרה לא יסמוך לאחוריו, ולא יפשוט רגליו, ולא יהא נוטה לצדדים דרך גאווה, אלא ישב וראשו כפוף שלא יראה חוץ לארבע אמות, וידיו בין ברכיו ימין על שמאל, למען יהיה יותר ברעדה וביראה (ספר היראה לרבינו יונה בד"ה ואל ירמוז).

ט. צריך לאהוב לעלות חזן, שבזה זוכים לכבד את ה' יתברך בקול אשר חנן אותנו (רש"י משלי ג, ט), וגם זוכים לעורר את הציבור להתפלל את התפילה בהתלהבות.
ובפרט כאשר מחפשים מי שיעלה חזן, ואין מי שמוכן לעלות, ויש בזה חילול ה' שאף אחד לא מוכן לעלות, צריך כל אדם להציע מיד את עצמו גם אם כעת קשה לו, כדי למנוע חילול ה' ולהרבות כבוד שמים. וכן כשמוכרים עליות לתורה, יש להשתדל שלא ייווצר מצב שאין מי שיקנה, וחס ושלום אין כבוד שמים.

י. להקפיד בקדישים לענות "אמן" "אמן, יהא שמיה רבא" ו"ברכו" בקול רם ובהתלהבות (שבת קיט:). וכן בחזרת השליח ציבור לענות "ברוך הוא וברוך שמו" ו"אמן" של ברכות בקול רם. ומרוויחים בזה כמה דברים. ראשית, זה חובה על פי ההלכה, ועניית אמן מסלקת גזרות קשות ורעות (משנ"ב סי' נו סק"ה). שנית, החזן מקבל כח כאשר מקשיבים לו ועונים בקול רם על ברכותיו, ויש כאן גם מצוה "בין אדם למקום" וגם "בין אדם לחבירו".

יא. יש להסביר ולכוין בכל הפסוקים שבפרשת "שמע ישראל" על אהבת ה' יתברך, ולא לקרוא כמצות אנשים מלומדה (שו"ת הרשב"א ח"ה סי' נה).

יב. בתפילת העמידה צריך לעמוד זקוף כפי כוחו, ולא להישען על השולחן בידיו, אלא יהיו ידיו מונחות על לבו, יד ימין על יד שמאל, כעבד לפני רבו (כה"ח סי' צה סק"ב). וזה

חלק מאהבת ה' יתברך לעמוד בצורה יציבה ומכובדת, ולא להישען על דבר מסוים כמו אדם מסכן וחלש.

יג. בחזרת השליח ציבור צריך להקשיב לברכות, ולענות "ברוך הוא וברוך שמו" ו"אמן" בכוונה. ואסור ללמוד או לקרוא עלון בזמן הזה. ומי שלומד בזמן הזה, עושה שתי רעות, גם שאינו מקשיב לברכות, וגם שמזלזל בדברי תורה, שמראה בכך שהוא לא מוכן להשקיע זמן במיוחד ללימוד, אלא רק כבדרך אגב, על חשבון התפילה. וכל שכן שאסור להתעסק אז בדברי חולין (קיצור ילקו"י סי' קכד סי"ד).

יד. להשתדל לכוין גם בברכות "השיבנו" "סלח לנו" "תשכון" ו"את צמח" להתפלל ולבקש מה' גם על צרכים רוחניים, שנזכה לאהבת תורה, ליראת שמים ולאמונה אמיתית. וכן יש לבקש על הצלחה והתעלות בלימוד התורה, ולא רק על צרכים גשמיים (שם עולם פרק י').

טו. צריך לאהוב לומר את התחנון הארוך בשני וחמישי, וכל שכן את הקצר בשאר ימים, למרות שזה מאריך את התפילה. ולא לשמוח אפילו בלב חס ושלום, כשלא אומרים תחנון. שמי שאוהב את ה' יתברך, אוהב לדבר איתו ולהרבות אליו בתחנונים, ולא מחפש להימנע מזה ולהזדרז ללכת לעסקיו.

ונפסק להלכה (או"ח ר"ס קלד) שאם לא אמר תחנון מעומד, עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר. ועל אחת כמה וכמה כשלא אמרו בכלל. וודאי שאין לשמוח באי אמירת תחנון ולחפש תירוצים להיפטר, כגון על ידי חתן וכדומה.

טז. להיזהר מאד בזמן פתיחת ההיכל, שהיא עת רצון גדולה לתפילות (זוה"ק ויקהל רו.). וצריך לעמוד בשמחה בזמן הולכת והגבהת ספר תורה (שו"ע יו"ד סי' רפב ס"ב), ולשורר ולזמר את הפסוקים לכבוד התורה, ולא לפטפט כלל בזמן הקדוש הזה. שמכיון שיש חובה לעמוד לכבוד התורה בזמן הוצאת ספר תורה, אם מדבר באותה שעה, הרי שאינו עומד לכבוד התורה.

יז. להיזהר שלא לקפל את הטלית והתפילין לפני סיום התפילה לגמרי, שמראה בזה שהם עליו כעול ומחכה להוריד אותם מעליו (כה"ח סי' כה סקפ"ח). כמו כן יש להקפיד לא לקפל את הטלית והתפילין בשעה שעונים אמן ויהא שמיה רבא וכו', כי צריך כוונה גדולה באמירתם ולא שייך להתעסק בדבר אחר בזמן זה (משנ"ב ר"ס נ"ו, וע"ש שאפילו להרהר בד"ת אסור שצריך לכוין הרבה בעניית הקדיש).

יח. בסיום התפילה כשיוצאים מבית הכנסת, לחכות עד סיום "עלינו לשבח" ואז לצאת, "עלינו לשבח" זו לא "תפילת הדרך" שלא יראה ששמח לסיים את התפילה ומחכה לצאת מבית הכנסת.

ומפורש כך בגמרא "היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה" (ברכות ו:). ופרש רש"י "לפי שמראה בעצמו שעיכוב בית הכנסת דומה עליו כמשוי", וצריך להיזהר מאד שהתפילה לא תראה כמשא (או"ח ר"ס צג, וסי' צח ס"ג). ומי שממהר ללימוד או לעבודה בשעה זו, צריך למצוא מניין יותר מוקדם שיסיים בזמן המתאים לו ללא מרוצה וחיסרון.

יט. להיזהר מאד לא לדבר כלל בזמן אמירת הקדיש וחזרת השליח ציבור. וידוע ומפורסם חומר המדבר בזמנים קדושים אלה, ומעיקר הדין מותר לגעור באדם כזה ברבים (או"ח סי' קכד ס"ז, כה"ח סי' נ סק"ב).

כ. יש תקנה גדולה משנת תרמ"ח, מהגאון רבינו יצחק אלחנן מקובנה זיע"א, שישארו הכהנים לאחר ברכת הכהנים בשבת קודש על הדוכן עד סיום הקדיש של חזרת הש"ץ, ורק לאחר מכן כשכבר מותר לדבר ירדו מהדוכן, ואז יאמרו להם הציבור "חזק וברוך". וכל זה משום שאסור לדבר ולומר לכהנים "חזק וברוך" בסוף חזרת השליח ציבור ובזמן אמירת הקדיש (עי' משנ"ב סי' קכח סק"ס).

כא. כתב מרן רבינו שליט"א "הנוהגים לעשות לפני העמידה תנועות בידיהם להדמות למלאכים, ומקבלים רשות זה מזה, לא יעשו כן במנחה וערבית באמצע הקדיש, כי צריך שיכוונו היטב באמירת יהא שמיה רבא" (הליכות עולם בשלח ח"א עמ' קכט).

בית הכנסת

כב. להיזהר מאד בכבוד בית הכנסת שלא לדבר בו דיבורי חול (או"ח ר"ס קנא). ולא להיות זמין כלל לשיחות טלפון, לא ברטט, ולא בשקט. וידוע מה שאמרו על בני יהדות ספרד, שלא היתה אצלם שואה, בזכות שמירת קדושת בית הכנסת (וראה בסידור איש מצליח עמ' 57). ויש בזה גם מצוות עשה של "ומקדשי תיראו" (תורת כהנים ס"פ בהר, וספר חרדים סימן א).

כג. אין זה מן הראוי להתפלל בעזרת נשים כשהמניין מתקיים בבית הכנסת, גם מי שמרגיש בזה יותר ישוב הדעת בגלל השקט השורר שם. כי זה לא מקובל, ולא טוב להיות שונה מכולם (דרך ארץ זוטא ה, ב"מ פו:). וכל שכן כשיש שם נשים, שזה אסור מדין צניעות. וגם עצם זה שהמקום מיועד לנשים, הוא אינו מתאים לקבל ישוב הדעת וכוונת הלב בתפילה (כתובות יז. גיטין צ:).

כד. כתב רבינו יונה בספרו "שערי תשובה" (שער ג אות עא) על דברי הגמרא במסכת ראש השנה (יז.), שהפורשים מן הציבור אין להם חלק לעולם הבא. וזה לשונו: "בהתאסף ראשי עם וקהילות הקודש לעבוד את ה' יתברך, ומסכימים הסכמות להעמיד להם מצוות, הנה הם מקדשים את השם יתגדל ויתקדש, והפורש מהם הרי זה מקטרג על הסכמת עבודת ה', ומראה את עצמו כי לא יחפוץ לבוא בסודם ולהיכתב בכתבם, והוא מחלל את העבודה, והוא בכלל הכיתות שאין להם חלק לעולם הבא".

והוסיפו המפרשים, שלא מדובר כאן באדם רשע ובעל עבירות, אלא כל מי שאינו מתחזק עם הציבור בשעה שהם מתחזקים בעבודת השם, הרי הוא בכלל אלו שאין להם חלק לעולם הבא.

ויש ללמוד מכאן, שכל מי שמחסיר תפילה בבית הכנסת, או סדר לימוד בישיבה, גורם רעה לא רק לעצמו, אלא גם לאחרים הבאים בכך לידי רפיון, ועונשו חמור מאד, והדברים מדברים בעד עצמם.

כה. וכן יש ללמוד עד כמה צריכים לחזק ולעודד. ואשרי העורכים לציבור כנסים לחיזוק התורה, וכן הפותחים עוד בית כנסת ועוד בית מדרש ועוד שיעור תורה, ומרבים על ידי זה כבוד שמים. ויש להיזהר לא להיות בכלל הפורשים מכך, רחמנא ליצלן.

קידוש ה'

כו. כשאברהם אבינו הלך לעקוד את יצחק, הוא אמר לנערים ישמעאל ואליעזר "שבו לכם פה עם החמור, ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם" (בראשית כב, ה). ובגמרא (יבמות סב.) כתוב, שהמשילם ודימה אותם לחמור. ויש להבין אם כן מדוע אברהם מדבר כאן על רוחניות ואומר שהוא הולך להשתחוות לה', הרי הם לא בדרגה כזו שיבינו את דבריו הרוחניים?

אלא לומדים מכאן, שצריך **תמיד** להזכיר את ה' באורח החיים, גם כשמדברים עם מי שלא נמצא בדרגה המתאימה, ויש בזה כבוד שמים וקידוש ה'.

למשל: כשנמצאים עם מי שלא זכה לשמור תורה ומצוות והגיע זמן התפילה, צריך לומר לו "אני הולך להתפלל ועוד מעט אני אחזור" וכך לשדר לו רוחניות, ולא לומר לו "אני צריך ללכת לאיזה מקום" סתם. וכן על זה הדרך.

כז. "בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך" (משלי ג, ו). גם את הדברים הגשמיים בחיים צריך לקשר לה' יתברך (שמונה פרקים להרמב"ם סוף פרק ה'). למשל: כשרוצים לקרוא לילד, יש לומר לו "בוא ליטול ידים" במקום "בוא לאכול", או "לך לקרוא קריאת שמע שעל

המיטה" במקום "לך לישון" וכן על זה הדרך. וכך גם מחנכים את הילד לאורח חיים שכולו קיום תורה ומצוות.

כח. צריך להתרגל לומר על כל דבר שאדם עושה או רוצה לעשות "בעזרת ה' יתברך". והשל"ה הקדוש אמר שזה מרומז בפסוק (משלי יט, כא) "עצת ה' היא תקום" 'היא' ראשי תיבות: **אם ירצה ה'**.

כט. להרגיש בכל נשימה ונשימה, וכל רגע ורגע: ה' יתברך מנשים אותנו ומחיה אותנו, ואנו מודים לו על כך (מדרש רבה בראשית פרשה יד אות ט).

ל. מצוה להשתדל לכל הפחות פעם ביום לחשוב על גדלות ה' יתברך וקטנות האדם. ויחשוב על רוב טובותיו של הבורא עליו מיום היותו על הארץ, אף שלא היה מגיע לו, וה' יתברך מסתיר עונותיו ממנו ומאריך לו אפו. ויתחזק בזה באהבת ה' יתברך (שמירת הלשון פרק ב').

לא. יש להיזהר לומר רק על ה' יתברך "כל הכבוד" ולא על שום אדם, כי **כל** הכבוד מגיע רק לה' (עבד לעבדי ה' עמ' רכב).

לב. מצוה לכוון תמיד בששת המצוות התדיריות בין אדם למקום שהם: מציאות ה', ייחוד ה', יראת ה', אהבת ה', אין עוד מלבדו, שמירת העיניים והמחשבה. וכן יש להוסיף מצוות אמונה בהשגחת ה' כל רגע ורגע (ביאור הלכה סימן א).

לג. אסור לומר על פסק של ערכאות אשר אינם פוסק כדיני התורה הקדושה "בית המשפט פסק" כי זה נגד התורה, ואסור אפילו לקרוא להם שופטים.

כבוד שמים

לד. טוב לדאוג לכך שבאירועים ובשמחות משפחתיות יהיו מלצרים עם כיפה לגברים ומלצריות בצניעות לנשים. וכן הצלם והתזמורת עם כיפה ובלבוש מלא, כדי לקדש ולהרבות כבוד שמים. ומצוה גדולה לדרוש בסעודת השמחה, כדי לתת חלק לה' יתברך בשמחה.

לה. יש לעורר תמיד על כבוד ה' יתברך מכח אהבת ה' הבוערת בתוך הלב (נדרים לט:). למשל: כשיש חוסר צניעות באירוע מסוים, מי שיש לו השפעה צריך לפנות לבעלי השמחה, ובדרכי נועם לעורר אותם ולמנוע חילול ה'.

לו. וכן יש להרבות בזיכוי הרבים ולהוציא יקר מזולל (ירמיה טו, יט). שמי שאוהב את ה', כואב לו לראות את בניו רחוקים מתורתו, והוא מקרב אותם לעבודת ה'. וכבר ידועה מעלת מי שזוכה לכך (ב"מ פה.).

לז. חובה קדושה מאד לכבד לומדי תורה ועסקני ציבור תורניים, שהם נקראים שלוחי דרבנן, ומי שלא מכבד אותם נכלל בכת שונאי ה' רחמנא ליצלן (שערי תשובה שער ג אות קס).

לח. יש להקפיד שלא לגנות שום אדם בעולם, שהעובר על כך הרי הוא כמגנה את הקדוש ברוך הוא שברא את אותו אדם, כאילו ה' ברא בריאה לא מוצלחת חס ושלום (תענית כ:).

לט. אסור לשנוא יהודי, אפילו את מי ששונא אותנו. אבל לשנוא את שונאי ה' מצוה גדולה היא, שנאמר (תהלים קלט, כא) "הלא משנאיך ה' אשנא" (ביאור הלכה סימן א ד"ה ולא יתבייש).

ומסופר על רבינו החפץ חיים זיע"א, שלא היה מקלל אפילו גוי, כדי שלא יינזק שום אדם בגללו. ועם כל זה מאהבת ה' הבוערת בקרבו, קילל יהודי מבעלי ההשכלה המטופשת שהיה מסית ומדיח נגד התורה, ואותו אדם מת בלי להשאיר זכר בעולם, רחמנא ליצלן.

קיום המצוות

מ. בספר "אוצר המצוות" לרבינו מיכאל פרץ שליט"א ממקסיקו, כתוב: לפני כל ברכה יש לכוין שש כוונות. א. יש בורא לעולם. ב. הוא יחיד. ג. לאהוב אותו. ד. לירא ממנו. ה. לברך בשמחה. ו. לכוין לקיים מצוות עשה של "ולעבדו בכל לבבכם" (דברים יא, יג). ולדעת החפץ חיים בספרו שם עולם (ח"ב פרק י') יש לכוין: הריני עומד לפני ה' יתברך ממש. ורק אחר כך לברך מלה במלה. וזה לא קבלה, זה פשט. ועל ידי זה זוכים שלא יהיו המצוות "מצות אנשים מלומדה" (ישעיה כט, יג וברש"י).

מא. יש לשמוח בעשיית המצוות בהכנה, בעשייה, ולאחר העשייה. ואפילו כשיש בעיות וקשה ואין כל כך חשק. ובפרשת התוכחה (דברים כח, מז) כתוב בתורה הקדושה במפורש "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב" והיינו, שה' מביא עונשים גדולים 'רחמנא ליצלן' למי שלא עובד אותו בשמחה. כי חוסר שמחה מוכיח על חוסר הערכה והתלהבות במצוות ה' יתברך. ואוי ואבוי לנו שבענייני העולם הזה כמו אוכל טיולים ואירועים אנו מתכוננים ומתלהבים ושמחים יותר ממצוות ה' יתברך.

מב. להשתדל לכוין בכל עבודת ה' "הריני עושה כאשר ציוני ה' אלקי" (נפש החיים פ"ד או' ג').

מג. צריך ליטול ידיים בשמחה על טיבול במשקה (או"ח סי' קנח ס"ד), ולא לחפש להיפטר מהנטילה על ידי ניגוב הפרי. ואם לא יכול ליטול ידיו, לכל הפחות להקפיד לנגב את הפרי כמו שצריך.

מד. להקפיד לברך ברכות הנהנין בישוב הדעת, ולא להתעסק בשום דבר בשעת הברכה. לדוגמא: לא לברך בזמן שפותחים את העטיפה, ואפילו לא ללכת ממקום למקום בשעת הברכה (או"ח סי' קפג סי"ב).

והוסיף רבינו המשנה ברורה (שער הציון שם סק"מ), שאפילו בברכות דרבנן אסור לעשות כן, (כמבואר בסו"ס קצא). [ויש קושיא עצומה של רבינו המשנה ברורה (סו"ס סג) והניח בצ"ע. ומרן רבינו שליט"א (יבי"א ח"ט עמ' קעט) סמך על כך להקל, וכנראה כוונתו כשזה מעשה קל שאין בו היסח הדעת מהברכה, כמו ניגוב ידיים. ועדיין צ"ע בדור שלנו שבמציאות זה מפריע לכוונה, וכל אניש ידע בנפשיה (ברכות סא:)].

מה. להיזהר בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום (או"ח סי' רפה ס"א) באהבה ובשמחה, למרות שיודע את הפרשה וקורא אותה כבר כמה שנים. מפני שאוהב את ה' יתברך, ושמח תמיד כשלומד את תורתו. ומלבד זה, אין חזרה בלא חידוש.

מו. לא לקבל שבת בלחץ סמוך לשקיעה, ולא לחכות בקוצר רוח לצאת השבת. ולהשתדל להחמיר להוציא שבת לפי זמן רבינו תם כשזה לא בא על חשבון הבית, שבזה מראה שאוהב את ה', ושמח לקיים את מצוותיו.

מז. לאהוב לשבת בסוכה גם כשחם, ולאהוב לאכול את המצות בפסח. כי מי שאוהב את ה' שמח בקיום המצוות, וכשאוכל מצה מרגיש כאילו הוא אוכל מזוזה. כלל הדברים: לאהוב מה שה' אוהב, לשנוא רק מה שה' שונא (אור החיים במדבר כה, יז).

ואין צריך לומר שלא יפה לרטון על קיום המצוות, ואסור לומר: כמה חם בסוכה, מתי נגמור עם זה. או: המצות עושות כאב בטן, כמה לכלוך יש ברצפה בגלל המצות. אלא כאמור, לאהוב לקיים את המצוות.

וכיוצא בזה כתוב בגמרא בכתובות (קיב סע"א) על האמוראים הקדושים שהיו עושים עבודות של עובדי עיריה ושמשי בית כנסת כדי להוציא שם טוב על ארץ ישראל ועל בית ה'. וכל שכן בקיום המצוות שצריך לעשות הכל כדי שיראה כבוד למצווה ולה' ולא חס ושלום להיפך.

מח. צריך לשמוח וליהנות כשמחכים שש שעות בין בשר לחלב, ויש בזה מצוה כל רגע ורגע. ומסופר על רב גדול אחד שהתארח במקום מסויים וביקש כל יום לארוחת צהריים משהו בשרי. והסביר את עצמו, שהוא אוהב להיות בשרי ולקיים מצוה בכל רגע שהוא ממתין בין בשר לחלב.

מט. שמעתי על רבינו הגאון רבי בן ציון אבא שאול זיע"א, שהיה רגיל למחרת שביעי של הפסח ושמיני עצרת להשכים לתפילת שחרית בזמן הנץ החמה, מרוב הגעגועים

שהיו לו לתפילין שלא הניחם שבוע שלם בכל ימי חול המועד. וכמו שיש משכימים להתפלל למחרת יום הכיפורים להראות שלא דקדקו במצוות עד היום אך ורק מאימת הדין (משנ"ב ס"ס תרכ"ד). וזה עוד תרגיל באהבת ה' יתברך שצריך כל אחד ואחד לעשות.

נ. מצוה לומר בכל לילה תיקון חצות בישיבה על הארץ, ולכוין "לאקמת שכינתא מעפרא ולעילוי שכינת עוזנו", ולבכות ולהתאנח על צער השכינה (או"ח סי' א' ס"ג).

נא. עבד ה' אמיתי עושה חשבון נפש כל יום (ב"ב עח:). כמו כל בעל עסק, שכל תקופה עושה מאזן כדי לראות אם הוא מרוויח. והזמן המתאים לזה הוא כל לילה לפני השינה (זוה"ק קורח קעח.).

נב. יש להקפיד ללכת לישון בזמן כדי לקום מוקדם ולהתפלל תפילת שחרית בכוונה ובישוב הדעת ולא כמתנמנם, ועל ידי זה זוכים לעבוד את ה' בשמחה. כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים ק, ב) "עבדו את ה' בשמחה בואו לפניו ברננה".

נג. לפני השינה צריך לכוין: אני הולך לישון כדי לשמור על הבריאות, וכדי שיהיה לי כח לעבוד את ה'. כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים (סי' רלא). ולרוב חומרת העניין האריך כל כך מרן בסעיף זה, שהינו בין הארוכים בכל השולחן ערוך.

השכר והעונש במעלת אהבת ה' יתברך

נד. מי שזוכה לאהבת ה' יתברך באמת, גם בשמים אוהבים אותו, כי כל מידותיו של הקדוש ברוך הוא מידה כנגד מידה (סנהדרין צ.).

נה. בשמים אוהבים לראות שיהודי אוהב את ה' יתברך. וזה מרומז בפסוק (ישעיה מא, ח) "זרע אברהם אוהבי" שהשבח של אברהם הוא שהוא אוהב את ה' יתברך, ולא שה' אוהב אותו (מרן החיד"א זיע"א).

נו. מי שהוא זהיר בלמוד התורה ומשים דברי תורה על לבו, הוא זוכה עבור זה לאהבת ה' יתברך. כדאיתא בספרי על הפסוק (דברים ו, ו) "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" וזה לשונו: לפי שהוא אומר (שם, ה) "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך" איני יודע באיזה צד אוהבים את הקדוש ברוך הוא, תלמוד לומר "והיו הדברים האלה אשר אנוכי מצוות היום על לבבך" שמתוך כך אתה מכיר את הקדוש ברוך הוא ומדבק בדרכיו (שמירת הלשון שער התורה ספ"ג).

וזה מעלת אברהם אבינו עליו השלום שהיה הולך מעיר לעיר וממקום למקום לחזק אנשים באמונה בה', ולא כמו שם ועבר שאמנם היה להם ישיבה אבל לא הלכו בעצמם לאנשים כדי לחזק אותם אלא מי שבא ברוך הבא, ולכן לא זכו להגיע לדרגה של אברהם אבינו (כסף משנה פ"ק דע"ז).

נז. בזוהר הקדוש (ויקהל קצח.) על הפסוק בתהלים (קמו, ה) ''אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלקיו'' כתוב: אל תקרי שׂברו בשׂין שׂמאלית, מלשון תקוה, וכמו ''עיני כל אליך ישׂברו'' (תהלים קמה, טו), אלא שׂברו בשׂין ימנית, לשון ''שׂבר רגל או שבר יד'' (ויקרא כא, יט). כלומר, מרוב אהבה לה' יתברך, הוא מוכן להישׂבר לחתיכות לכבודו.

נח. בזוהר הקדוש (חיי שרה קכד:) כתוב: ''כל המכוין לבו בקריאת שמע בפסוק ואהבת את ה' אלקיך'' ומוסר נפשו על קדושת שמו, מעלה עליו הכתוב כאילו נהרג עליו בכל יום, ונוחל ארבע מאות עולמות לעולם הבא.

נט. בנביא ישעיה (מג, ז) כתוב ''כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו'' כלומר, הכל נברא לכבוד ה' יתברך (סוף מסכת אבות). וכתב הרמב''ן (שמות יג, טז) ''כוונת כל המצוות, שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו' דהיינו שהאדם נברא רק בשביל לומר לה' יתברך ''אני שלך''.

ס. המשכן וכליו מפורטים בתורה באריכות חמש פעמים ברציפות זה אחר זה (פרשיות תרומה תצווה ויקהל ופקודי), והסיבה לכך היא ''כבוד שמים'' כמו אדם שמתלהב מדבר מסוים שקנה שהוא מרבה לשבח אותו ולספר עליו וחוזר על זה הרבה פעמים (רמב''ן ויקהל לו, ח).

סא. בכל חומש בתורה רואים כבוד שמים: בחומש **בראשית** (ד, ג) קין זלזל בכבוד שמים והביא קרבן פשוט, ואילו הבל הביא מבכורות צאנו ומחלביהן. וכתוב בתורה (שם ד, ד-ה) ''וישע ה אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה''. ויותר מכך, הבל נענש בגלל שלא לימד את קין איך לכבד את ה' שהרי לא הוכיחו ולא עוררו להרבות כבוד שמים והבל ידע לכבד ולכן נענש ומת. (עיין בספר אורות החומש ס''פ בראשית).

בחומש **שמות** (כה, ג) בתרומת המשכן, עם ישראל נצטווה להביא זהב וכסף ונחושת כדי להראות אהבה לה' יתברך. וכמו שמרומז בפסוק בשיר השירים (ג, י) ''עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה'' והכונה לאהבת ה' יתברך (מדרש רבה ר''פ תרומה).

בחומש **ויקרא** (א, ח) ''וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר'' ופדר זה השומן, שתפקידו היה לכסות את בית השחיטה משום כבוד המקום שלא יראה בית השחיטה פרוע ולא נאה (רמב''ן שם).

בחומש **במדבר** (י, לג) ''ויסעו מהר ה''' כתינוק הבורח מבית הספר (ילקוט שמעוני סוף רמז תשכט). שה' כעס על עם ישראל על שהלכו בצורה של פגיעה בכבוד שמים (ועיין בתוס' שבת קטז. בד''ה פורענות שהביאו מדרש זה).

בחומש **דברים** (כא, כג) ''לא תלין נבלתו על העץ, כי קבור תקברנו ביום ההוא, כי קללת אלקים תלוי''. ופרש רש''י קללת אלקים, בזיון של מלך, שרואים הנה פלוני החצוף שעשה עבירה פלונית.

סב. על הפסוק (דברים ו, ה) ''ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך'', דרשו חכמים בספרי: ''בכל לבבך'' כנגד אברהם אבינו עליו השלום שאהב את ה' יתברך יותר מבנו יחידו, שהרי היה מוכן להקריב את יצחק אבינו לה' על גבי המזבח. ''ובכל נפשך'' כנגד יצחק שאהב את ה' יתברך יותר מעצמו, שהיה מוכן להיות הקרבן על גבי המזבח. ''ובכל מאדך'' כנגד יעקב שמאס בעושר ובחר להיות ''איש תם יושב אהלים'' (בראשית כה, כז).

מעלה ב' - חייך קודמין

בו יבוארו הנהגות יקרות ומועילות, המלמדות איזו היא דרך ישרה בעשיית החסד, וכיצד יגמול אדם חסד לזולת מבלי שייפגע הוא עצמו מכך.

למרות שתכלית ''אהבת ישראל'' היא לותר מעצמנו למען השני, ולבטל את רצוננו בשביל רצון השני, בכל זאת התורה הקדושה שהיא תכלית הטוב מצוה אותנו קודם כל לדאוג לעצמנו, ורק אחר כך לדאוג לחברינו.

וזאת משום, שאחד ההבדלים בין עשיית טוב לפי התורה לבין עשיית טוב לפי השכל והרגש, הוא שכשעושים לפי התורה כפי שה' יתברך הגומל חסדים טובים מצוה, אז הכל ברור ומוגדר מראש, ואין חשש לנגיעות אישיות למיניהן, אלא אך ורק לפי האל הטוב, וכך יוצא טוב מוחלט ומושלם. אבל כשעושים טוב רק על פי הרגש ורצונות אישיים כמו שהגויים עושים טוב, והשכל האנושי הוא הקובע מה טוב ומה רע, אפשר לטעות ולהגיע על ידי זה לפשעים חמורים מאד, ועוד לחשוב שזה מעשה חסד.

כמו למשל, לגנוב מאדם עשיר ורע כדי לעשות טוב לאנשים מסכנים. או להמית אדם שסובל מאד ''המתת חסד'' [עפרא לפומייהו] בכדי שלא יסבול יותר. או להפיל עובר שיכול להיוולד עם מום, וכן על זה הדרך. שמסברא לא מובן מה רע בזה, אבל כשמסתכלים בעומק מבינים. שאנשים ללא תורה חושבים שכל מה שלא מתאים ונוח להם משרת את מדת החסד, ובעצם זה רע גדול מאד. ורק חכמת התורה האמיתית, יכולה לקבוע (ויקרא יט, יא) ''לא תגנובו'' גם מאדם עשיר רשע מרושע לצורך אדם עני ישר וטוב, וכן (שמות כ, יג) ''לא תרצח'' גם את מי שסובל, וגם עובר במעי אמו, וכן על זה הדרך.

ולכן גם בנידון שלנו, ה' ציוה לעשות חסד, והחסד צריך להעשות לפי רצונו יתברך ולא לפי השיקולים שלנו. וה' ציוה לעזור קודם למי שקרוב אלינו, ורק אחר כך למי שרחוק מאתנו. וה' גם אמר שאדם הכי קרוב לעצמו (סנהדרין ט:). לכן חיוב עשיית חסד ועזרה לשני, אסור שייעשה על חשבון האדם עצמו, אלא "חייך קודמין".

וצריך לדעת, שכמו שמי שמניח תפילין פסולות לא מקיים מצוות תפילין, ולא רק זה אלא נחשב לו שלא הניח תפילין כלל ויקבל על זה עונש בשמים. כך מי שעושה חסד שלא לפי דרך התורה, מלבד זה שלא נחשב שעשה חסד, יתכן גם שיקבל על זה עונש משמים, רחמנא ליצלן.

כתוב בתורה (ויקרא כה, לו) "וחי אחיך עמך" וביארו בגמרא (ב"מ סב.) שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון [בקבוק] של מים, אם שותין שניהם מתים [אם ישתו שניהם מאותו בקבוק, שניהם ימותו, שאין מספיק בבקבוק בשביל שניהם], ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב [והשני ימות מכיון שחברו לא נתן לו לשתות מאותו בקבוק], חייך קודמין לחיי חברך [ולכן ישתה רק מי שהמים שלו ויחיה]. הנה מפורש בתורה, שצריך קודם לדאוג לעצמו ורק אחר כך לחבירו.

עוד כתוב בתורה (דברים ד, טו) "ונשמרתם מאד לנפשתיכם" וכתב הרמב"ם (פ"ד מדעות ה"א) "הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה. לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים את הגוף".

וכן רש"י (שבת קכז:) כותב, שלהתפלל בכוונה זה בכלל גמילות חסד עם עצמו, וכמו שנאמר (משלי יא, יז) "גומל נפשו איש חסד". הנה לנו מפורש, שגם עם עצמו יש מצוות חסד, וכיוון שהקרוב קרוב קודם, צריך קודם לעזור לעצמו ורק אחר כך לעזור לאחרים. וזה גם רמוז בתורה: כידוע, בארבעת השנים א' ב' ד' ה שבשמיטה מפרישים מעשר שני, ובשתי השנים ג' וו' מעשר עני (רמב"ם פ"ו ממתנות עניים ה"ד). ללמדנו שלמרות החשיבות של הנתינה לעני, יש להרבות קודם במעשר שני, שתמיד תדאג לעצמך יותר. שאת המעשר שני הבעלים אוכלים בירושלים ונהנים ממנו (דברים יד, כב-כו), מה שאין כן מעשר עני כולו לעני ואין לבעלים חלק בו. והתורה הרבתה בחלק מה שהאדם נהנה בעצמו יותר מהחלק שהוא מהנה בו את חבירו (אזניים לתורה פרשת כי תבא).

וכן למדו בגמרא במסכת סנהדרין (עב.) ממה שכתוב בתורה (שמות כב, א) "אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים", "הבא להרגך השכם להרגו". דהיינו, אם בא אדם להרוג, מותר להרוג אותו לפני שהוא יהרוג. וכמובן, שאם יש אפשרות עדיף לברוח ולא

להרוג, כמו שעשה יעקב אבינו עליו השלום שברח מפני עשו הרשע ולא הרג אותו (סוף פרשת תולדות). אבל כשאין ברירה, אפילו להרוג מותר. ולמה? כי חייך קודמין.

וכן ישעיה הנביא צועק (ישעיה נח, ז) "ומבשרך לא תתעלם", ולמדו מפסוק זה בגמרא (יבמות סב סע"ב) שיש לדאוג לאשתו ולקרוביו לפני אחרים, וכל שכן שידאג לעצמו לפני כולם. ועל זה יש ברכה בנביא (שם) "אז תקרא וה' יענה", שהדואג לקרוביו ולמשפחתו ועל אחת כמה וכמה לעצמו, זוכה שתפילתו נשמעת ועולה מעלה מעלה לפני ה' יתברך.

אדם צריך לאהוב את עצמו בלי שום סיבה, אלא בגלל שזה הוא עצמו, וזו המציאות. ומי שלא אוהב את עצמו, הוא מגיע לדיכאון גדול, והוא צריך טיפול יסודי.

ובכדי לאהוב את עצמו צריך לשנן את הגמרא במסכת סנהדרין (לז.) שכל אחד ואחד חייב לומר "בשבילי נברא העולם" ולשבח ולדרבן את עצמו, כדי לא להתייאש ולהיכנס לדיכאון. ולחשוב תמיד: ה' יתברך אוהב אותי מאד, ודואג לי, ויודע מה טוב ומה רע עבורי, וכל עכבה לטובה (נדה לא.). ובמחשבות אלו ירגיש שמחה בליבו, ויאהב את עצמו באמת. וזה רמוז במסכת אבות (פ"ו מ"ו) "המכיר את מקומו", והכוונה גם לצד הטוב, שיודע את מעלותיו ומחזק את עצמו.

לסיכום: לא לשכוח "חייך וחיי משפחתך" קודמים, ואם תעשה חסד אהבה ואחוה עם אחרים ובבית שלך כולם סובלים, אין שמחה ואין שלוה, ואין שלום בית אמיתי עם האשה ובני בית, אז לא עשינו כלום, ויש לשקול הכל בשקל הקודש, בחינת "חכמה מפוארה בכלי מפואר" (תענית ז.), "נשמה בריאה בגוף בריא" (הרמב"ם רפ"ד מדעות), "מצילין תיק הספר עם הספר" (שבת קטז.), "מבית ומחוץ תצפנו" (פרשת תרומה).

בגשמיות

א. אסור לעשות חסד עם אדם אחר, כשזה בא על חשבון החיים הפרטיים וזה מעבר ליכולת ולכוחות שלו. וצריך תמיד לזכור: לפני חסד עם אחרים, צריך לעשות חסד עם עצמו.

ב. להתפלל לה' ולומר אל תדחני מפני שום נברא שבעולם (רש"י יומא פז רע"ב). ואומרים כן בפתיחת ההיכל בימים הנוראים "לבלתי ידח ממנו נידח" (ועיין שם במחזור הנפלא איש מצליח).

ג. אסור להיכנס אפילו לספק סכנה, כדי להציל אחרים מסכנה ודאית. ועיין יבי"א (ח"ט עמ' תמה, וח"י עמ' תעא) שדן בעניין שחרור מחבלים להצלת בני ערובה.

ד. הרמב"ם (פ"ה מדעות הי"ג) פוסק שתלמיד חכם אינו נעשה ערב לעולם. ויש ללמוד מכאן לכל אדם, לא לחתום ערבות לשום אדם בעולם (ומקורו במשלי ו, א).

ה. אין להתחייב להשיג לאנשים דברים מסוימים, ואפילו צרכי מצוה כגון תפילין ומזוזות. כי לפעמים יש אי הבנה בתשלום או בפרטים ונוצרת תקלה, ואין חיוב לעזור לאחרים כשאחר כך נגרמות בעיות מכך. ויש לכוין אותם לאנשים שמתעסקים בזה, ושלום על ישראל.

ו. מיסודות האמונה לא להאמין לאנשים עד שמקיימים שבע חקירות ושבע בדיקות. וצריך להיזהר תמיד שלא ירמו אותנו, ושלא ישקרו עלינו (וראה המעשה המובא בחז"ל במסכת דרך ארץ רבה ה).

ז. בכלל זה לא להאמין לסיפורים למיניהם, ולא לאותות ומופתים וסגולות משונות. הצדיקים האמיתיים הם קדש קדשים, אבל לא כל מה שאומרים ומספרים בשמם הם באמת אמרו ובאמת קרה. ולכן גם יש להקפיד ללכת להתייעץ רק עם רבנים מוכרים ביראת שמים וגדולים בתורה, ולא עם רבנים שמספרים עליהם שעשו ניסים ונפלאות, כאשר באמת לא היו דברים מעולם.

ח. מרן רבינו שליט"א פסק שמי שממשיך למכור דברים שמסכנים את הציבור כגון חומרי נפץ בפורים למרות שהוזהר והתרו בו שאם לא יפסיק ימסרו אותו למשטרה, מותר למסור אותו למשטרה, ויש בזה מצוה שמציל את עצמו ואת הציבור מסכנה, וחייך קודמין.

ט. מלשין ומוסר ממון ישראל לגויים מצוה להרגו (ב"ק קיז.), כי חייך קודמין. וכן המזיק במעשיו הרעים לשפוך דם אנשים חפים מפשע, יכולים להסגירו בידי השלטונות גם אם אם יקבל מאסר עולם (יבי"א ח"י עמ תפה).

י. מי שקיבל רישיון נהיגה והוא חולה נפש, או שיכור, או שיש לו מחלת נפילה, וכיוצא בזה כל דבר שמסכן את חיי הסובבים, מצוה למסור אותו לשלטונות שישללו ממנו את הרישיון, מפני שהוא עלול להזיק לציבור, ומצוה לדאוג לכלל הציבור (יחו"ד ח"ד סי' ס).

יא. צריך תמיד לעזור ולתמוך בכל עם ישראל, כפי הצורך, הכח והאפשרות. והקרוב קרוב קודם, ראשית כל לבני משפחתו, ואחר כך לעניי עירו, ואחר כך לעניי עיר אחרת (יו"ד רנא, ג). ומפורש בגמרא (נדרים סה:) שמי שנופל לעניות נופל קודם על בני משפחתו, והם העזרה הראשונה שלו.

יב. אפילו אם אדם קיבל מכתב לתרום למשפחות במצוקה מעיר אחרת, אינו חייב לתרום להם, ועדיין עניי עירך קודמים (ובספר צדקה וחסד (עמ' קכא) לרבי אברהם ישראל שליט"א דן בזה והראה פנים אחרות).

יג. הנהגה טובה לזכות לחייך קודמין עם תועלת, להתפלל על אחרים במה שאדם בעצמו זקוק לישועה, אם בבריאות אם בפרנסה, שידוכים ובנים, וכשמכוונים על חבר בצרה זה עושה רעש גדול בשמים, והמבקש על חבירו **באמת** נענה תחילה (ב"ק צב.).

אשתו כגופו

יד. אסור להתחייב לעזור לאנשים אחרים, כשזה בא על חשבון העזרה בבית, ועל חשבון האשה והילדים, אלא צריך לכוין אותם לאנשים אחרים ולצאת מהתמונה. וכל חסד שנעשה על חשבון המשפחה אינו שווה כלום.

טו. כמו שאדם צריך לדחות דברים לטובת עצמו, כך צריך לדחות לטובת אשתו, ובזה יהיו לו ולביתו ישוב הדעת וחיים טובים.

טז. צריך לאהוב את האשה כמו שהוא אוהב את עצמו (יבמות סב:). וכמו שאוהב את עצמו בלי סיבה כי זה הוא עצמו, כך צריכה להיות אהבתו לאשתו. לא בגלל שהיא טובה ועושה דברים למענו וכו' אלא בגלל שהיא אשתו, וכמו שכתוב בגמרא (ברכות כד.) "אשתו כגופו".

יז. צריך לדאוג לאשה ולבני הבית לפני כולם, ואסור לאדם להקפיד על האשה בגלל האורחים. וכן האשה צריכה לדאוג קודם לבעלה, ורק אחר כך לאורחים.

ומסופר על רבינו החזון איש זיע"א, שהגיע אליו הגאון רבי צבי פסח פרנק זיע"א להתייעץ איתו, ואשת החזון איש לא נתנה לו להיכנס משום שחששה למנוחתו של בעלה. והחזון איש לא סתר את דבריה, אלא קרא לו לחלון מהחדר הפנימי, ואמר לו שזה ענין של שלום בית, וכך דיבר איתו, וקיים את הפסוק "בחוץ תעמוד" (דברים כד, יא). וכן ידוע הסיפור עם הרב המפורסם איש האמונה והחסד רבינו אריה לוין זיע"א (חמיו של רבינו יוסף שלום אלישיב זיע"א), שהגיע עם רעייתו לרופא בגלל כאבים שהיה לה ברגל, ואמר לרופא "הרגל של אשתי כואבת לנו" שהוא זכה להגיע לדרגה של "אשתו כגופו" ממש.

יח. מפורש בתורה שאשתו כגופו (דברים טז, יא) שכתוב "ושמחת לפני ה' אלקיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך" ולא כתוב אשתך, ולמה? כי היא כלולה במלה "אתה" שהרי אשתו כגופו.

יט. חלק מתפקיד האבות בבית, הוא לשמור על הילדים שלא יפריעו (יעב"ץ מגילה כג. שלכן משנים סדרי התפילה).

כ. בדרך צחות אמרו על הפסוק (תהלים קכז, ה) "אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם", שיש כאן רמז שעל הבעל לאסוף ולהוריד את פח האשפה החוצה, כי זה כבד

מדאי וקשה לאשה ולבנות לעשות את זה. וגם כי כל מה שעושים בחוץ, מדרכי הצניעות שייעשה על ידי האיש ולא על ידי האשה (גם המהרש"א (קידושין ל:) למד מאשפה זו כפשוטו, לנידון שלו).

כא. יש לאסור לקחת במכונית נוסע נוסף כשזה מפריע לבני המשפחה, כי חסד עם הבית קודם לכל.

כב. כשנוסעים נסיעות ארוכות עם בני המשפחה, צריך להכין מראש צידה לדרך, הכוללת שתיה קרה, מיני מאפה ופירות. וגם לדאוג למכונית טובה ונוחה עם מזגן כפי צורך המשפחה, ולא לחסוך בזה כלל! ויש בזה גם מצות "ונשמרתם" (ברכות לב:), שהרכב יהיה בטיחותי וטוב מכל הבחינות.

חסד עם הגוף

כג. לאכול ולשתות מה שבריא, ולא מה שטעים אבל לא בריא. וידוע המאמר: "החכם אוכל את המועיל, ולא את הערב" (שמונה פרקים לרמב"ם פ"ה).

כד. וצריך לבדוק תמיד בכל דבר, מה בריא יותר ומה פחות (אור לציון חכמה ומוסר עבודה מאמר ד). ולהזהר מדברים שגורמים מחלות, ומדברים המזיקים ומחלישים את הגוף. ופעם שאלו את הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, מי שפרנסתו דחוקה האם מותר לו לקנות אוכל זול שאינו בריא כל כך, וענה: צריך לאכול מעט ובריא, ויש בזה ברכה (אביהם של ישראל עמ' 34).

כה. כתב הרמב"ם (פ"ד מדעות הי"ד) "ועוד כלל אחר אמרו בבריאות הגוף, כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה ... אין חולי בא עליו וכוחו מתחזק, ואפילו אוכל מאכלות הרעים". ומדבריו למדנו, שיש להקפיד לעשות התעמלות כל יום, כדי להבריא את הגוף. ורמז לדבר (איוב ה, ז) "אדם לעמל יולד". והליכה כשעה קלה כל יום זה בריא לגוף ומוריד את המשקל המיותר והמזיק, וכן היה רבינו החזון איש זיע"א נוהג. ואפשר לרמז את זה בפסוק (ויקרא כו, ג) "אם בחוקותי תלכו", ופרש רש"י "שתהיו עמלים בתורה' שכדי ללמוד תורה צריך זמן להליכה.

כו. ללכת לשיעורי תורה שמדברים בהם גם על בריאות, מה בריא ומה לא, וכל כיוצא בזה (שבת פב.).

כז. צריך לקנות נעליים אורטופדיות בריאות. בבריאות לא חוסכים, וגם כשזה יקר מאד צריך לקנות, וזה לא נחשב מותרות. מצד שני, צריך לותר על היופי והאופנה [מודה בלע"ז] בשאר דברים, ועדיף לקנות חולצה בעשרים שקל, ומה שיותר יקר מזה זה "בל תשחית" (ראה חינוך מצוה תקכט).

כח. יש ללמוד היטב כל סימן קטז בשולחן ערוך יורה דעה עם הכף החיים, כדי לדעת מה מסוכן, ומה לא טוב לעשות.

כט. דעת כל גדולי הדור שליט"א וזצוקללה"ה, שאסור לעשן סיגריות (מצורף הפסק בסוף הספר), ומי שמעשן עובר על הפסוק (דברים ד, טו) "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" והוא מזיק את הרבים, וגם מחלל את השם, שגורם לאחרים לקבל אומץ ללמוד ממעשיו הרעים לא לשמוע להוראת גדולי הדור. והרב אליהו בר שלום שליט"א מוסיף, שיתכן שאדם כזה פסול לעדות. ואדם שמת קודם זמנו בגלל הסיגריות, יתבעו אותו על כך בשמים (ועיין בספר ואין למו מכשול ח"ד עמ' לא שהאריך בזה).

ל. מוטל על כל אדם להיזהר מחולי הנפש ומחולי הנשמה, שהן המדות הרעות, כגון הקנאה, התאוה והכבוד (אבות פ"ד מכ"א, ושמונה פרקים להרמב"ם פ"ג). ולאהוב לקיים מצוות, שאין טוב יותר מזה, וללכת תמיד בדרכי התורה בלבד, ולציית לגדולי ישראל שליט"א.

לא. ברמזור אדום אסור לעבור כלל ועיקר בכל עניין, וצריך לכוין לקיים באותה שעה שעומד מצות "ונשמרתם" (עבד ה' עמ' עה).

ברוחניות

לב. גם ברוחניות נאמר חייך קודמין, ולכן, צריך לדאוג קודם לרוחניות של עצמנו ואחר כך לאחרים, ולא לעזור לאדם אחר להתעלות ברוחניות כשזה בא על חשבון הרוחניות שלנו. וכן כתב מרן רבינו הגדול שליט"א בספרו הנפלא ענף עץ אבות (עמ' רנא), שגם ברוחניות בקיום מצוות ולימוד תורה חייך קודמין לחיי חברך.

לג. אם מבקשים מהנהלת בית הכנסת לערוך כנס או הרצאה בבית הכנסת, ויש לאותם מארגנים השקפות שונות העלולות לבלבל את הציבור, הדין הוא שאפשר לא לתת להם את המקום, ויתכן שזו גם חובה. וידוע מבעל הטורים (בראשית ה, ט) שצריך להיות נוח לשמים ונוח לבריות, וכשזה מתנגש, אזי נוח לשמים קודם (ספר קול יהודה עה"ת פרשת נח).

לד. אדם שלמד תקופה מסויימת בשיעור תורה ועלה ונתעלה, ועכשיו הוא רוצה לעלות ברמה וללכת לשיעור אחר ברמה גבוהה שלדעתו יקדם אותו יותר בעבודת ה', אין לו לחשוש מפגיעה במוסר השיעור וכדומה, ויעשה הכל בענווה טהורה ובזהירות. וכמו שפסק רבינו יוסף שלום אלישיב זיע"א לאברך שהעדיף בית מדרש אחר שיותר טוב עבורו וחשש שאם יעבור למקום אחר בית המדרש שהוא יוצא ממנו יסגר, ופסק לו הרב שיכול לעבור למקום אחר שהוא יותר טוב עבורו גם אם המקום יסגר כי חייך קודמין.

לה. אדם שמצא אתרוג מהודר ויקר מאד, ויש חסיד אחר שרוצה לקנותו, זכות כל אחד להוסיף כסף ולקנות ואין חיוב לוותר. כי ברוחניות, דהיינו קיום מצוות ולימוד תורה, אין חולקין כבוד אפילו לרב, וצריך לדאוג קודם לנשמה שלנו.
ויתכן שבהידורי מצוה כמו עלייה לתורה בראש חודש שאין בזה חובה, אז צריך לוותר כאשר חסיד וצדיק מעוניין בכך, כי תלמוד תורה כנגד כולם, וכבוד תורה עדיף (מגילה ג:, ועיין בספר על"ה מש"כ בזה).

השכר והעונש במעלת חייך קודמין

לו. למרות שחייך קודמין, אבל צריך לדעת את הגבול שלא יהיה על חשבון אחרים. ומעשה ברבינו יעקב ישראל קניבסקי זיע"א שלא רצה לברך בחור שיזכה למצא את זיווגו כי ידע עליו שפגע פעם בבחורה שנשתדכה איתו, עד שפייס אותה והיא סלחה לו ואז חזר אליו הבחור וברכו הרב וזכה ונשא אשה כלבבו.
לז. על הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" (פרשת קדושים) מוסיף רש"י "אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה". וכוונת רש"י ללמדנו שאף שרבי עקיבא אמר חייך קודמין עם כל זה מודה שיש לאהוב כל יהודי, ויסוד כל התורה תלוי בזה.
לח. הולך רכיל שבא ומספר לאדם פלוני דיבר עליך פלוני פרסם עליך כך וכך דברים רעים ומכוערים, אסור להאמין ולא צריך להתרגש ולעשות מזה עניין, כי יתכן מאוד שהוא לא מדייק בדברים ובכלל לא הייתה כוונה רעה ובסך הכל הדברים הוצאו מהקשרם. כי גם אם חייך קודמין אין זה מתיר לקבל לשון הרע ורכילות, ובפרט בדיבורים שאין בהם סכנה או שם רע רק פחיתות כבוד וכיוצא בזה.
לט. ידוע המעשה שפורסם לאחרונה, על אדמו"ר אחד בחוץ לארץ, שערך חתונה לנכדו ובאו הרבה מאד חסידים, ולא היה מקום באולם שהזמינו ורצו להזמין אולם נוסף אבל הכל היה תפוס, ובלית ברירה הם דחו את אלה שהקדימו להזמין אולם מסויים למקום אחר ולקחו את האולם לעצמם.
אבל מכיוון שזה קרה ברגע האחרון הם גרמו שבחתונה של אלה שהם הדיחו אותם לא הגיעו כולם, כי לא הגיע אליהם ההודעה על העברת מקום החתונה, והיה לחתן ולכלה ולמשפחה צער גדול. ובעוון זה לא היה לנכד האדמו"ר ילדים למעלה מעשרים שנה, עד שהם גילו שזו הסיבה וביקשו את סליחתם וברוך ה' נושעו. ורואים מכאן שגם לחייך קודמין יש גבול, וזה לא מתיר לאדם להרוס לכולם את החיים בגלל החיים שלו עצמו בטענה שחייך קודמין.

אתה הראת לדעת, שאי אפשר להקים בית לתפארת בישראל על ידי מחלוקת וצער להורים, קפידות מאנשים, וכיוצא בזה.

מ. על הפסוק בנביא ירמיה (לא, יד) "כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו", פירש רש"י הקדוש ז"ל שה' שמע לרחל אימנו יותר מהאבות הקדושים כי היא ויתרה לאחותה לאה ונתנה לה את הסימנים כידוע. והעומק בזה הוא שרחל השיבה ללאה טובה תחת רעה כי למרות שלאה לוקחת לרחל את יעקב ובגלל זה רחל תצטרך להינשא לעשיו הרשע רחל עוזרת ללאה שלא תתביש ונותנת לה את הסימנים. וכנראה שזו מעלה יותר גדולה מהנעלבין ואינן עולבין ולכן זה עושה רעש גדול בשמים. ומכאן יש ללמוד שאפשר לוותר על חייך קודמין ולזכות בזכות זה להרבה דברים טובים, שבשמים רואים את הכל.

והכל לפי מה שהוא אדם, אדם בדרגה לא כל כך גבוהה שקשה לו לוותר מעצמו יותר מדאי אצלו כל דבר קטן הוא בגדר חייך קודמין ואסור לו לוותר הרבה, וככל שהאדם יותר גדול החייך קודמין שלו יותר קטן ויש לו כח לוותר הרבה מאוד על הרבה דברים, והתפקיד שלנו הוא לגדול מאוד מאוד ויהיה לנו כח לוותר הרבה, אבל צריך לדעת שכל מה שבגדר חייך קודמין ברמה שלנו, אסור לנו לוותר עליו.

מעלה ג' - ואהבת לרעך כמוך

בו יבוארו הנושאים הבאים: א. לאהוב את השני. ב. לדאוג לצרכי השני. ג. לקבלו בסבר פנים יפות. ד. לדון לכף זכות.

אחרי שלמדנו לאהוב את ה' יתברך, ולדאוג לעצמנו. נעלה עוד מעלה, ונלמד לאהוב את השני כמו שאנו אוהבים את עצמנו. וזה פסוק מפורש בתורה (ויקרא יט, יח) "ואהבת לרעך כמוך אני ה'", וכתב על כך הרמב"ם (פ"ו מדעות ה"ג) "מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל **כגופו**".

אהבת ישראל היא מצוה חוקית, כלומר שאין בה טעם, כמו בשר וחלב, ושעטנז, וטומאה וטהרה, ולכן אין תירוצים ואין כלום, אלא החוק קובע לאהוב כל יהודי. וזה מה שכתוב בפסוק ואהבת לרעך כמוך "אני ה'" כלומר כך קבע ה' יתברך (בשם הסבא מקלם זיע"א).

במחשבה ראשונה, כשאומרים לחבר אני אוהב אותך כי ה' ציוה, זה קצת מעליב, כי מונח במלים האלה: באמת, אין מה לאהוב בך, ורק כי ה' ציוה אני אוהב אותך. ולכאורה

היה עדיף למצוא בכל אחד את הדבר הטוב שבו, ובגלל אותו דבר לאהוב אותו, ולא לאהוב רק כי ה' ציוה?

אבל באמת אם נתבונן בעומק, ההיפך הוא הנכון. אם אני אוהב אדם כי הוא נחמד, יפה, בעל מידות, ירא שמים, או כל סיבה ומעלה שלא תהיה, אני לא אוהב אותו, אלא מכיון שאני אוהב את **עצמי**, הרי נחמד **לי** להיות במחיצתו. וזה גרוע מאד ופוגע מאד, שאין לי אהבה **אליו ממש** אלא **למעלות** שיש לו.

ורק כשאוהבים כי ה' ציוה, בלי סיבה ובלי לקוות לאיזו שהיא תועלת, אז יש אהבה **אמיתית**. וזה כאהבת אדם לעצמו, ואב לבנו, שלא משנה מה יהיה אני אוהב. וזה גם ההבדל בין מצוות 'ואהבת לרעך' על פי ציווי ה', לבין 'ואהבת' כמו שגוי אוהב. כי גוי אוהב בגלל שזה לא יפה ולא נאה לשנוא, וממילא הוא לא אוהב את חבירו, אלא הוא אוהב את עצמו, שלא נאה לו לא לאהוב [וראה עוד, לעיל בפרק א' בהקדמה].

ובעונותינו הרבים, יש כאלה שמקפידים על כל מיני הידורים, שאינם חובה ואפילו לא חומרא, ובמצוות שבין אדם לחבירו, שכל פרט הוא מצוות עשה מהתורה, מזלזלים. וכך היא דרכו של יצר הרע, שמייעץ להחמיר איפה שלא צריך, ולהקל מתי שחייב להחמיר, וצריך להיזהר בזה מאד.

כששואלים על בחור לצורך שידוך, לא מספיק לשאול על סדר הלימוד ועל השקידה וההבנה שלו בלימוד, אלא צריך לברר גם על הנהגתו במידות, האם הוא מסדר את המיטה שלו בבוקר? האם הוא רץ לחדר האוכל להכין לעצמו אוכל מיוחד? האם הוא עושה חסד עם החברים? האם הוא אומר תודה לעובדים במטבח על האוכל הניקיון והסדר? תשובות נכונות וטובות על שאלות כאלה, מעידות על חתן מיוחד במידות, שיוכל להקים בית לתפארת בעזרת ה'.

כדי לזכות להגיע למעלה הזאת, צריך לחשוב: הרי כל ישראל כגוף אחד, ובכן, אם יד ימין תכה את יד שמאל האם יד שמאל תקפיד?

(ירושלמי נדרים ט, ד). וכן לחשוב תמיד: אם זה היה אחי או אחותי, איך הייתי מגיב. ויש עוד עצה טובה ואמתית, לחשוב תמיד: אני כמו רופא, והחבר שעושה בעיות הוא כמו חולה שהרי זו האמת, כי מי שלא מתנהג בדרך ארץ הוא חולה בנפשו, והרופא תמיד מבין לנפש החולה ומרחם עליו, כך גם אני אבין לליבו וארחם עליו, ובזה יקבל כח ויתגבר, ויוכל לאהוב את חבירו.

סגולה גדולה לזכות לאהבת ישראל **באמת ובקלות** להיות בקי היטב בספר "חפץ חיים" ובספר "שמירת הלשון" לרבינו ישראל מאיר הכהן מראדין זיע"א, וזו סגולה כל

כך חזקה שכמו שאומרים סגולה שיתקרר הכוס תה לקרא פרק קי"ט בתהילים שזה מציאות שהתה יתקרר עד שיסיים לקרא פרק ארוך כזה, כך לימוד בספרים הללו גורם במציאות לאהבת ישראל **אמיתית**.

עוד תרגילי אהבת ישראל כדי לזכות לזה, לתרום קפה, תה, או נייר טואלט לבית הכנסת. ורואה שאנשים משתמשים ונהנים ושמח בזה. כעין מה שכתב הרמב"ם (פיהמ"ש אבות פ"ג משנה טו) שעדיף לתרום אלף שקלים לאלף אנשים ולא לתת אלף לאדם אחד, שעל ידי זה אדם מתחנך למידת הנתינה בעין יפה.

מצוות הקהל שנצטוינו שיקהל עם ישראל כלו אנשים ונשים וטף, במוצאי שנת השמיטה בחג הסוכות (פרשת וילך) מתקיימת רק במוצאי שנת השמיטה, ומבואר בספר ילקוט מעם לועז (עמ' תתתלד) שהסיבה לכך היא, שמצוות הקהל שצריך לכנס את כולם ביחד לא יכולה להתקיים בכל זמן בגלל שלצערנו יש מחלוקות ומריבות בתוך עם ישראל ואי אפשר לכנס כך את כולם ביחד, ורק במוצאי שנת השמיטה אפשר לכנס את כל עם ישראל באחדות גמורה. וזה בגלל שרוב המחלוקות והמריבות באים מתוך הנכסים והממון, ולאחר שנת השמיטה שכולם הפקירו את השדות וכולם שווים יש אחדות ואהבה ואחוה ושלום בין כל עם ישראל.

ולומדים מכאן שהכסף והמחשבה על התנשאות גורמים למחלוקות ומריבות, ומאידך הענווה השפלות והפשטות בחינת שב ואל תעשה שכולם שוים כמו בשמיטה שכולם שווים, הם הגורמים להרבות אהבה ואחוה ושלום בין כולם.

בגמרא (שבת לא.) אמרו, שאמר הלל לאותו גוי 'דעלך סני לחברך לא תעביד', כלומר: אל תזיק. וזה כמובן בשב ואל תעשה, ולמה לא אמר הלל הזקן לאותו גוי 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט, יח), בדרך קום ועשה. ועיין מהרש"א (בחדושי אגדות שם) שהעיר בזה.

ושמעתי ליישב, שאי אפשר לחייב גוי לעשות טובות לאחרים, אלא עצם זה שאינו מזיק לחבירו, זה כבר יותר מדאי. כי זו ההבנה של גוי: אני לא מזיק ולא מפריע, לא צריך יותר מזה. אבל יהודי מבין ויודע, שלא די בכך שאינו עושה רע, אלא גם להיפך, חובתו לעזור ולסייע ולעשות רק טוב לזולת.

ויותר מזה נדרש מיהודי, גם כשהחבר לא מבקש, אם יתכן שתצא תקלה וחברו ייענזק או יתבייש, חובה לעוררו ולעזור לו לצאת מכך. וזה בגדר: "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז), כשאדם יכול להציל או לעזור בעצה טובה והוא נמנע מלסייע.

ובאמת, שבע מצוות בני נח יסודן בשב ואל תעשה, לא לעבור על עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, וכן להימנע מגזל, ושלא לאכול אבר מן החי, ולאו דברכת ה', ולהעמיד שופטים, כל אלו הן מצוות שיסודן בשב ואל תעשה (סנהדרין נח סע"ב).
אבל לעם ישראל המצוות הן גם בקום ועשה, לא לעבוד עבודה זרה וגם לקדש שם שמים, לא להיכשל בגילוי עריות וגם לשמור על הטהרה והקדושה, לא לשפוך דם וגם להציל ולא לעמוד על הדם, וכן לא לגזול וגם להציל ממון חבירו, וכן לא לאכול אבר מן החי, אלא להקפיד לאכול משחיטה כשרה וחלקה.
ומכאן יש ללמוד על בין אדם לחבירו, שצריך להציל ולעזור לכל אחד בקום ועשה כמו שהיה אומר ועושה לעצמו או למשפחתו, ולא די בכך שאינו מזיק ומצער אף אדם.
שני חלקים יש באהבת ישראל, כללי ופרטי. כללי לאהוב כל יהודי תמיד, ולדון לכף זכות ולעשות חסד וכו'. פרטי, כאשר מכירו אישית ואת מעשיו הטובים ואת מידותיו התרומיות, ובזה אוהבו יותר, ומוכן להתחייב עבורו, ולהיות ערב עבור תורתו ומעשיו ובזה מגיע ל'כמוך' ממש, כמו רבא עם אשתו בת רב חסדא (כתובות פה.) ויותר מרב פפא. והדברים נוראים. וכמו שכתב בשו"ת מהר"ם אלשקר שכאשר מכירים אישית מעלותיו וצדקותיו ודיוקו באמת, אוהבים יותר ונקשרים עד מאד ומגיעים למידת כמוך ממש. ואת זה רואים אצל יצחק אבינו עליו השלום (פ' חיי שרה) "ויביאה" "ותהי" "ויאהבה", עד שהגיע לאהבה לקח זמן. וכן בברכת הנישואין אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה וכו' ורק אחר כך "אהבה ואחווה' והבן.

לאהוב את הזולת

א. צריך להתפלל במוצאי שבת קודש קודם הבדלה, את תפילת הצדיק מברדיצ'וב זיע"א, על אהבת חברים [מובא בסוף הספר].

ב. יש לכוין היטב בתפילת העמידה באלוקי נצור, שהיא תפילת מר בריה דרבינא (ברכות יז.), שנזכה למידות טובות.

ג. לכוין באמירת 'שים שלום', על משפחתו, על קרוביו ועל הקהילה כולה, שיהיה שלום בין כולם.

ד. תפילת העמידה נאמרת כולה בלשון רבים, וצריך לכוין באמת על כל עם ישראל, ולכלול את עצמו עם הציבור, וכך התפילה מתקבלת יותר (שבת יב:). וכן כשאומרים בתפילה "ותהי לרצון תמיד וכו'" יש לכוון שיתקבלו תפילות כל עם ישראל תמיד, וזה חלק מאהבת ישראל (כמש"כ הגר"ש דבילצקי שליט"א בספר אני לדודי).

ה. הגויים נענשים למרות שהם עושים מעשים שהתוצאה שלהם טובה לעם ישראל, בגלל שהם לא מכוונים לטובת עם ישראל אלא לטובת עצמם (ע"ז ב:). ומכאן לומדים שכשעושים מעשים טובים צריך לכוין לטובת עם ישראל.

ו. בכל פעם שרואים יהודי, יש לכוין לקיים מצוות עשה מן התורה (ויקרא יט, יח) "ואהבת לרעך כמוך".

ז. בעטיפת טלית, שצריך לכוין לזכור את כל מצוות ה' יתברך (או"ח סי' ח ס"ח), אמר רבינו שלמה זלמן אויערבאך זיע"א, שהוא מכוין לזכור גם את כל המצוות שבין אדם לחבירו, ולעשותם באהבה. וכן יש לכוין לפני תפילת העמידה, לקיים מצוות אהבת ישראל זה לזה כמלאכים (בן איש חי פרשת בשלח ש"א, והליכות עולם שם).

ח. לפני פרשת העקידה בשחרית, יש להתחזק באהבת ישראל (האר"י ז"ל).

ט. אוהבים רק בגלל ציווי ה', ולא משנה איך האדם נראה. ואסור לבדוק, להחליט ולקבוע, על פי סגנון לבוש או דיבור, או על פי הצורה החיצונית של האדם. כי גם מי שנראה לא מכובד, יתכן שיש לו לב נקי, והוא צדיק וקדוש כמו הבן איש חי והחפץ חיים זיע"א.

וכמו שאמר ה' יתברך לשמואל (שמואל א' טז, ז) "האדם יראה לעיניים וה יראה ללבב". וזה דומה לתעמולה מסחרית, שעושים אריזה המושכת את העין, ואנשים קונים, ולא מדקדקים בטיב המוצר ובתועלת האמיתית שיש בו.

י. אפילו דיין שדן דין אמת לאמתו, מושפע כאשר יש תובע ונתבע שאחד מהם הדור בלבושו, ולכן אסור לו לדון אותם במצב זה (שבועות לא.). ועל אחת כמה וכמה אנשים פשוטים כמונו, המושפעים מחיצוניות ומפרסום ומפעולות כל שהן, והאמת נעדרת (סנהדרין צז.). וזה סימן של עלמא דשיקרא, ואסור להתנהג כך.

יא. צריך לאהוב ולכבד כל יהודי, ולא רק עשיר, מכובד, עדין, בן של רב גדול, וכדומה, אלא לאהוב את כולם ללא הבדל.

יב. "בנים אתם לה' אלקיכם" (דברים יד, א). גם כאשר אין ישראל עושים רצונו של מקום, נקראים בנים לה' (כדעת רבי מאיר), וצריך לכבד גם את מי שלא זוכה לעבוד את ה' (קידושין לו.). ואפילו צריך לאהוב את הרשעים ולקרב אותם (שו"ת הרשב"א ח"א סימן קצד).

יג. גם בבית המרחץ ובבית הכסא, יש לקיים מצות אהבת ישראל (יסוד ושורש העבודה שער הגדול פרק ז).

יד. לכוין תמיד לקיים שש מצוות תדיריות בבין אדם לחבירו שהן: לא תקום (ויקרא יט, יח), לא תטור (שם), לא תשנא (שם, יז), הוכח תוכיח (שם), בצדק תשפוט עמיתך (שם, טו), ואהבת לרעך כמוך (שם, יח) (על פי ביאור הלכה סימן א). ויש עוד מצוות הקשורות לזה, לא תלך רכיל (שם, טז), לא תעמוד על דם רעך (שם).

טו. לאהוב את התלמידים (רמב"ם פ"ה מהל' תלמוד תורה הי"ב). וזו אהבת ישראל באופן מיוחד יותר מאהבת כל אדם.

טז. אהבת ישראל כוללת, ספרדים, אשכנזים, תימנים, מרוקאים, פרסים, אתיופים, גרוזינים, וכן את כל העדות כולם, ויש לשבח לעזור ולסייע לכולם. ומכאן יש ללמוד שלא מתאים לדאוג לאנ"ש דהיינו אנשי שלומנו בלבד, כי בשמים אוהבים את כולנו שווה בשווה, והכל זה נסיון מה יתברך איך נתנהג.

יז. בכלל אהבת ישראל, כל הדרכים בעבודת ה', ליטאים, חסידים, ספרדים - שיטת בית יוסף, ספרדים - שיטת בן איש חי, חרדלי"ם, כל מי שאין מצוה או היתר בתורה לשנוא אותו. ולכן אסור לפסול ולגנות חס ושלום את מי שהשקפתו שונה משלנו, וגם אין בזה תועלת כלל וכלל.

יח. לא לזלזל בשום דבר בעולם, לא בנוסח תפלה שונה משלנו, ולא במנהגים שונים משלנו. רק על מה שנגד התורה, צריך למחות ולזעוק.

יט. אין היתר לשנוא את השני, גם כשיש נזק, או בעיה מסויימת. לכל בעיה יש דין תורה, והנוהג שלא על פי דין נכשל בשנאת חינם.

כ. גם מי שעושה שטויות, צריך לאהוב אותו. וצריך להתפלל, שיצליח במעשים הטובים שלו, ובמעשים הלא טובים [כלפי שמיא] שלא יצליח (כתובות יז.).

כא. כתוב בתורה (שמות כג, ה) "כי תראה חמור 'שונאך', רובץ תחת משאו, וגו', עזוב תעזוב עמו". ושאלו חכמינו הקדושים זכרונם לברכה (פסחים קיג:), איך שייך שיהיה מותר לשנוא אדם לפי התורה? וביארו, שמדובר באדם שעשה עבירה, שאז יש מצוה לשנוא אותו. ורואים, שלמרות שהוא עשה עבירה, מצוה לעזור לו, כי זה לא שנאה של נזק ונקמה, אלא רק לשנוא את מעשיו הרעים, וצריך לעזור לו במצוקתו.

ומכאן יש ללמוד, שאפשר לשנוא ולאהוב ביחד, ואין קשר בין הדברים. שצריך לאהוב את העובר עבירה, ולהציל אותו וללמד עליו זכות, ולשמור על כבודו כפי הצורך, ומאידך לא להתקרב אליו בתורת מחאה על מעשיו הרעים, רחמנא ליצלן. והאריך בזה רבינו חיים שמואלביץ זיע"א בשיחות מוסר (שנת תשל"ב, נב).

כב. האור החיים הקדוש (פרשת קדושים) על הפסוק "לא תשנא את אחיך בלבבך", כותב: "כל שירחיקהו מלבו קצת הנה הוא יורד ממדרגת אח, והרי הוא עובר משום לא תשנא" דהיינו אפילו לא שונאהו ממש אלא מוריד קצת באהבתו, עובר בלאו דלא תשנא. ועוד כותב רבינו האור החיים בפרשת ויגש שיוסף הצדיק כדי לא לפגוע באחיו לא שלח לאביו הודעה שהוא חי, שעל ידי כך היה מגלה יעקב את מכירת יוסף והם היו מתבזים ומסתכנים, כל כך הקפיד יוסף הצדיק על כבוד אחיו למרות מה שעשו לו.

ומאידך כותב האור החיים ששונאי ה' והאפיקורסים אסור לאהוב אותם ואדרב צריך לשנוא אותם. וכך כותב רש"י (משלי ט, ז) אסור לדבר עם המסיתים ואפילו להוכיחם ולקרבם. וצריך לשקול בשקל הקודש כיצד לאהוב ולהוכיח ולעורר ליראת שמים אנשים רשעים כאלה.

כג. "שמור לי ואשמור לך" "תעזור לי ואעזור לך" זה לא אהבת ישראל אלא אהבת עצמו, שאדם דואג לעצמו ולצורך עצמו הוא עושה משהו למען האחרים. וזה נגד רצון ה' יתברך, שבתורה הקדושה אנחנו לומדים שצריך לאהוב כל יהודי ולסייע לו גם אם לעולם לא עשה ולא יעשה לנו טובה כל שהיא, וגם אם הוא לא חבר שלנו ולא בקהילה שלנו ולא מאנשי שלומנו. ויותר מזה, אפילו אם הוא עשה לנו רעה, צריך להיטיב לו כמו לכולם, שנאמר (ויקרא יט, יח) "לא תקום ולא תטור". ופעמים שאף צריך להיטיב בדוקא לשונא יותר מלשאר כל אדם כדי להכניע את היצר הרע (ב"מ לב: ובתוס').

השכר והעונש במעלת ואהבת לרעך כמוך

כד. כתוב במשלי (ג, ל) "אל תריב עם אדם חינם אם לא גמלך רעה". ופרש רש"י שאם גמלך רעה ועבר על הפסוק "ואהבת לרעך כמוך" הרי זה רשע ורשאי אתה לשונאו. ומכאן שכל מי שלא מתחזק באהבת ישראל שעונשו חמור מאד רחמנא ליצלן.

כה. אמר רבי אבא, כל אותם החברים שלא אוהבים זה את זה, מסתלקים מהעולם קודם זמנם, רחמנא ליצלן (זוה"ק כי תשא קצ:).

כו. יהודי דומה לספר תורה (שבת קה:), וצריך להתייחס אליו בהתאם. וכמו שאסור להרים יד כדי לגעת ספר תורה (חו"מ סימן כו) כך אסור לגעת ביהודי. וכן יש ללמוד מהו כבוד של יהודי וכמה חשוב כל יהודי, שאפילו כאשר נפטר יהודי לחיי העולם הבא צריך שישמרו על גופו, ואסור לגעת בגופו ללא צורך.

כז. אמר אחד הצדיקים: לאהוב כל יהודי, זה דומה לסוכר בכוס תה. שאדם מוכן להמיס את עצמו, כדי להמתיק לזולתו.

כח. בתהלים (קלג) כתוב, שיש שלשה דברים שלא פוסקים לעולם, הראשון - אחוה, שאין דבר שיכול להפריד את האחוה 'הנה מה טוב ומה נעים, שבת אחים גם יחד'. השני - כהונה, שאינה פוסקת לעולם 'כשמן הטוב על הראש, יורד על הזקן, זקן אהרן שיורד על פי מדותיו'. השלישי - טל, שיש כל השנה ממש, בקיץ ובחורף (תענית ג:) "כטל חרמון שיורד על הררי ציון".

ומכאן יש ללמוד, שכאשר יש אחדות בעם ישראל, 'שבת אחים גם יחד', מגיעים לשפע ברכה והצלחה מה' יתברך כמו הטל.

כט. "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט, יז). הוזהרנו בזה, להסיר מליבנו מידת השנאה, כי היא מעוללת פשעים רבים ועלילות נשחתות ולשון הרע השקול כנגד שלושת העבירות החמורות, ומאבדת טובה הרבה מן הנפש, ובעוון זה נחרב בית המקדש" (שערי תשובה שער ג אות לט).

ל. "תניא רבי נחמיה אומר בעוון שנאת חינם, מריבה רבה בתוך ביתו של אדם, ואשתו מפלת נפלים, ובניו ובנותיו מתים כשהם קטנים" (שבת לב:), ופרש רש"י שהכל מידה כנגד מידה.

לא. "וכי יהיה איש שונא לרעהו, וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת" (דברים יט, יא), פרש רש"י, שכיון שעבר על 'לא תשנא', סופו לבוא לידי שפיכות דמים. ומכאן יש להתחזק תמיד באהבת ישראל, וזה מה שגרם לרצח הצדיק והקדוש מבאר שבע שנלב"ע בתאריך כ"ז תמוז תשע"א ונהיה חילול השם גדול בעוונותינו הרבים והכל מכח השנאה. כיש שנאה, יש סכינים ושפיכות דמים ואוי לנו מיום הדין.

לב. מי שזוכה לאהוב את כולם, מרוויח מיליוני מצוות בכל רגע. שעל כל יהודי שהוא אוהב, זוכה למצוה בפני עצמה. ועוד, שעל ידי אהבת ישראל, מקדשים תמיד שם שמים.

לג. כשאין אהבה ואחוה בין אדם לחבירו, אנשים מתים קודם זמנם (זוה"ק כי תשא קצ:).

לד. "רבי עקיבא אומר ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה" (ירושלמי נדרים ט, ד). והכונה, כלשון המסילת ישרים (פרק יא) "כמוך ממש".

לה. שנאה היא בלב, ומי ששונא את חבירו, הלב שלו נעשה טמא, והלב הוא היסוד של הגוף, וכך כולו נעשה טמא (רבינו החפץ חיים בספרו אהבת ישראל בהקדמה).

לו. רבינו החזון איש היה אומר: מי שלומד תורה, יש לו אהבת ישראל, שהוא מגן בתורתו על כל ישראל. והלומד תורה עושה חסד עם כלל ישראל.

לז. אין מושג של אהבת חינם, כי חובה לאהוב את כולם תמיד. יש שנאת חינם, כי אסור לשנוא בשום אופן.

לח. מובא בספר ראשית חכמה (חופת אליהו רבא פרק ג אות י), על אחד שנפטר לחיי העולם הבא, ובא בחלום לבני משפחתו, שזכה להיכנס מיד לגן עדן, בזכות מעשיו הטובים עם בין אדם לחבירו שלא נכשל בזה מעולם.

לט. איסור לא תשנא, וכן מצות ואהבת לרעך כמוך, הן מצוות שבלב, וניתן לעבור עליהם כל רגע ורגע רחמנא ליצלן. ועיין פלא יועץ (ערך ראש השנה) שרבינו הרש"ש זיע"א צעק על כך בראש השנה, שהתשובה צריכה להיות על עבירות שבלב.

מ. שנאת הבריות מושרשת היא בקרב האדם, ומקיפה חלקים גדולים בתורה, שהרי ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. ולא שייך חרטה ותשובה על זה, עד שיעקור מידה רעה זו מעצמו (אור יחזקאל אלול).

מא. רבינו החתם סופר זיע"א מסביר את הפסוק (קהלת ז, כ) "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", שהכונה על בין אדם לחבירו, שקשה מאד להיזהר בזה ולא להיכשל כלל.

מב. במדרש רבה (בראשית פרשה לג אות ג) מסופר: בדור של רבי תנחומא היתה בצורת גדולה ולא ירדו גשמים, וגזרו חכמים על הציבור תענית שלשה ימים, ועדיין לא ירדו גשמים. ראה כך רבי תנחומא ואמר: צריכים להתחזק יותר באהבת ישראל זה עם זה, וכך הסכימו כולם להתחזק באהבת ישראל. עד כדי כך, שהיה איש אחד שנתן צדקה לגרושתו, שהיתה בקשיי פרנסה גדולים, והתמלא עליה ברחמים ועזר לה. ובאותה שעה הגביה רבי תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר: ריבון כל העולמים, ומה אם זה שאין לה עליו מזונות, שהרי גירשה, והיא שנואה בעיניו, ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים, אתה שכתוב בך חנון ורחום, ואנו בני ידידיך, בני אברהם יצחק ויעקב, על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים, מיד ירדו גשמים ונתרווה העולם מים מהגשמים.

מג. צריך להתפרץ ולחטוף תורה ולחטוף מדות טובות וכך להיות מושלמים בכל, שלימוד התורה עם לימוד המוסר, מסייעים לדרך ארץ תמיד.

מד. בגמרא במסכת קידושין (מ:) כתוב, גדול התלמוד שמביא לידי מעשה. ופירש ר"י הזקן בתוספות (שם), מה נקרא מעשה? מדות טובות ומעשים טובים ושלמים. שמכח התורה מגיעים לעשות מעשים טובים.

מה. "כשעירים על דשא" (דברים לב, ב). פרש רש"י: "מה הרוחות האלו מחזיקין את העשבים ומגדלים אותם, אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן". כלומר: מכח לימוד ועמל תורה, האדם משתנה מקצה לקצה, במידות טובות ויראת שמים ושלמות בעבודת ה'.

מו. בתפילת העמידה בברכת המינים כתוב: "ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם" ולכאורה, אם הם כבר הגיעו לכיליון כמו שכתוב "ותכלם" ולא נשאר מהם כלום, מה התוספת שכתוב ותכניעם? ועוד, הרי לא טוב לקלל, ואיך בתפילה אנחנו לכאורה מקללים?

אלא, מלכות הרשעה הכונה על הגויים שמציקים לעם ישראל נגד היהדות והמסורת, כמו תרבות יון בזמן החשמונאים, ועליהם אנחנו מתפללים ומבקשים מה' יתברך, שישמיד ויכלה אותם. אבל כאשר יהודים מפריעים לנו, עליהם אנו אומרים: "ותכניעם" שה' יתברך יכניע אותם תמיד שלא יפריעו ולא יסיתו נגד הדת והתורה ונגד הרבנים ושומרי התורה.

ובאמת רואים בחוש שאין לכל אותם כתות של שונאי התורה כח להזיק כלל ועיקר, ומתקיים בהם הפסוק (תהלים לה, ה) "יהיו כמוץ לפני רוח, ומלאך ה' דוחה" ולעולם התורה מנצחת, ויש לומדי תורה בעם ישראל, וישיבות קדושות, ואברכים יקרים ובחורי ישיבות המחזיקים את העולם, והעולם קיים בזכותם, והקדוש ברוך הוא מכניע תמיד את הרשעים. "המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד" (תהלים כ, ט).

מז. על מה שכתוב בתורה (במדבר יז, כג) לגבי מטה אהרן: "והנה פרח מטה אהרן לבית לוי, ויצא פרח, ויצץ ציץ, ויגמל שקדים" הביאו התוספות ישנים (יומא נב:), שבאותו זמן שעלו שהשקדים במטה, נשארו בו גם פרחים, זה לצד זה. וביאר מרן רבינו שליט"א, שהקדים מרמזים לתורה, הנקנית על ידי שקידה והתמדה, והפרחים מרמזים למידות טובות, המקשטות ומעטרות את האדם. וכזה היה אהרן הכהן.

מח. מצינו באחאב מלך ישראל שהיה רשע (סנהדרין לט:), ועם ישראל בזמנו היו עובדי עבודה זרה, ובכל זאת, כשהיו יוצאים למלחמה היו מנצחים. וזאת מפני שלא היו ביניהם לשון הרע ושנאת חינם. מה שאין כן אצל דוד המלך עליו השלום, שלמרות שהיה צדיק גדול, מפני שהיו בדורו מחלוקות וקנאה ושנאה היו תוצאות לא טובות (במדבר רבה פרשה יט אות ב). ולמה? כי סוד ההצלחה הוא שיש בקהלה, בשכונה, במשפחה, בבית היהודי, וכן בעבודה במפעל, אהבה ואחוה שלום ורעות, עם כולם.

לדאוג לצרכי האחר

מט. לפתוח את הדלת לדופק על הדלת, לפרוט כסף גדול לפרוטות, להושיט דבר לחבר וכדומה, דברים שהם קלים לעשות עד שכמעט זה נהנה וזה אינו חסר, הם מצוה מדאורייתא של חסד, וזה עדיף מלשבת סנדק בברית מילה שאינו אלא מנהג בעלמא (פלא יועץ ערך חסד).

נ. בגמרא (קידושין כב.) כתוב: "כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו". כי האדון חייב לדאוג לעבד, ולשמור עליו, ולהשכיב אותו באופן שהוא דואג לעצמו ממש, וכן חייב להאכיל את אשתו של העבד, ובניו, שהרי הם לא עבדים, ומי יפרנס אותם.
והרמב"ן (שמות כא, ג) מבאר, שה' יתברך מרחם על האשה והבנים, שחייהם תלויים להם מנגד, ומצפים לידי הבעל, ועתה שנמכר לעבד יאבדו בצרתם, ולכן ציוה ה' יתברך על האדון, שלוקח את מעשה ידיו של העבד, למלא את מקומו כלפיהם.
ויש ללמוד מכאן, שאפילו מי שגונב ומזיק והוא רע לציבור, אשתו וילדיו לא צריכים לסבול בגללו. ואדרבא, צריך לעזור להם בגשמיות וברוחניות, ולהציל את מה שניתן.

נא. גם הגנב עצמו כשהוא עני ומבקש אוכל מצווה לתת לו ולחזקו, וכמובן צריך להיזהר שלא יגנוב. וראיה לזה ממסכת דרך ארץ רבא (פרק ה') שרבי יהושע הכניס אורחים והזמין אותם לסעודה ולשינה למרות שהוא ידע שהם גנבים כמו שמבואר שם, הנה לנו מפורש שגם לגנב שפל יש מצווה לעזור ולדאוג (ועיין בספר ברית יוסף להגאון רכינו ברוך יוסף פיסוולזאן על נשים נזיקין בסוף הספר שהביא הוכחה זאת למעשה).

נב. "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" (תהלים קלג, א). מי שאוהב את חבירו, צריך לדעת מה כואב לו ומה חסר לו. ולהרגיש את השני בחכמה גדולה, זה נקרא שבת אחים גם יחד.

נג. עם ישראל בהר סיני אמרו (שמות כד, ז) "נעשה ונשמע" בלשון רבים, ולא "אעשה ואשמע" בלשון יחיד. ולמה? כי הם תמיד חשבו על הזולת, ודבר טוב כמו קבלת התורה, גם לאחרים מגיע.

נד. טוב לדרוש בשלום הסובבים אותנו. וכמו שאמר יוסף הצדיק (בראשית מ ז) לשרים "מדוע פניכם רעים היום", שמכיון שהיו במחיצתו בבית הסוהר דרש בשלומם. ואם לא היה שואל בשלומם לא היו מספרים לו, ולא היה פותר להם ולא היו ממליצים עליו בפני פרעה. ומכאן יש ללמוד על מעלת הדורשים בשלום חבריהם הנמצאים איתם תמיד, וכן יש לעורר לחברים בעבודה בשכונה בלימוד או בתפילה, תמיד לשאול בשלום כולם כשנפגשים ולומר שבת שלום בשבת, ועל ידי זה זוכים גם לקרבם לתורה אם הם רחוקים, וכן אם מרגישים בחסרונם יש לשאול בשלומם (ועיין ברכות יז.).
וכן אמר יעקב אבינו ליוסף (בראשית לז, יד) "לך נא ראה את שלום אחיך, ואת שלום הצאן" ומשם למדו חכמים במדרש, שצריך לדרוש בשלום כל מי שנהנים ממנו (בראשית רבה פרשה פד אות יג).

נה. "חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו, ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו, אם דל ואם עשיר, וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם" (שערי תשובה שער ג אות יג).

נו. כמו שבאהבת ה' יתברך נתבאר שצריך לאהוב מה שה' אוהב ולשנא מה שה' שונא, אותו דבר לגבי אהבת ישראל לא מספיק לעשות את רצונו אלא צריך לאהוב מה שהשני אוהב ולרצות לעשות מה שטוב ונצרך לו, וכן בין בעל לאישתו צריך כל אחד לאהוב מה שהשני אוהב וכך מגיעים לאהבה אמיתית.

ומכאן יש ללמוד לפועלים בעבודה ורמי"ם בישיבה שיש להם לאהוב את החלטות ראשי הישיבה ולהראות הבנה ושמחה להחלטות ראשי הישיבה ולא רק שצריך לישם אותם בעצמם אלא להשפיע על הסובבים אותם את דעת ראשי הישיבה. וכל שכן שלא לתת לאותם שמתמרדים ולא מרוצים פתחון פה וסיוע אלא כאמור לעודדם ולחזקם ולהכניעם להבין ולשמוע להחלטות ראשי הישיבה, ולאהוב את המקום שבו הם גדלים וממנו הם מתפרנסים.

נז. כאשר מתפנה תפקיד ציבורי, כגון חבר עמותה או מינוי לועד השכונה וכדומה, ואדם יכול להיכנס ולעזור, מצוה גדולה עליו להיכנס לתפקיד, להציל ולסייע כמה שניתן. ובמקום שאין אנשים ישתדל להיות איש (אבות ב, ה). וצריך לעשות כן בהדרכת גדולי הדור שליט"א.

נח. כשחבר לא בא לעבודה יום אחרי יום, צריך להתקשר ולדרוש בשלומו. ואפילו לגוי מותר, ואין בזה משום איסור לא תחנם שאסור לסייע ולשבח את הגויים ולתת להם מתנה (יו"ד קנא, יא), ועל אחת כמה וכמה לעם ישראל.

וכמו שכתוב בגמרא במסכת ברכות (ו:) "כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד, הקדוש ברוך הוא משאיל בו". ואם הקדוש ברוך הוא ישתבח שמו, שואל עלינו, על אחת כמה וכמה כאשר חבר, תלמיד, או יהודי מהקהילה, נעדר מבית הכנסת או משיעור תורה יום או יומיים, וכן חבר מן העבודה, שיש מצוה להתקשר אליו לדרוש בשלומו, ולדעת מה קורה אתו.

וקל וחומר שחייבים לעשות כן לבני הבית, לשמוע אותם ולדרוש בשלומם ולדעת מה עובר עליהם כל יום וכל שעה.

נט. יש לדאוג לאנשים חדשים בחברה, הן בישיבה, הן בכולל, הן בבית כנסת, והן שכן חדש בבנין. וזה כמו מצות "ואהבתם את הגר" (דברים י, יט). שהיא מצות עשה מן התורה. ואפילו מעשה קטן, יכול לפעול פעולה גדולה.

ושמעתי מהרה"ג רבי יוסף שעשוע שליט"א, שסיפר על תלמיד ישיבה מחוץ לארץ, שהגיע ללמוד בארץ ישראל, והיה שבור מאד על בדידותו, וגם היה חלש בסגנון ובשפה של ארץ ישראל, ובא אברך אחד, וסידר לו בחיבה את הצווארון בחולצה, ומהדבר הזה הוא קיבל כח וחשק ושמחה, והתמיד והצליח וגדל בתורה.

ס. משפחה חדשה שהגיעה לשכונה, יש להתעניין בשלומם, ולדאוג לצרכיהם. ועצם ההקשבה ודרישת השלום, נותנת כח ועצמה לכל הצדדים. ואם הוא אברך בן תורה וראוי למשרה תורנית בלימוד ובהוראה וכיוצא בזה, מצוה להמליץ עליו, להגדיל תורה ולהאדירה.

סא. מסופר על הגאון רבי עקיבא אייגר זיע"א, שהיה מבקר כל חולה מבני הקהילה. וסיפר רבינו שריה דבליצקי שליט"א, שכאשר הוא חלה ואושפז בבית החולים, הגיע רבינו החזון איש זיע"א לבקר אותו [החזו"א נלב"ע לפני קרוב לששים שנה בט"ו מרחשוון תשי"ד].

סב. לעזור לחלשים ולעניים כפי מצבם. ובגמרא מבואר, שמצוה לתמוך בעני בן טובים ולעזור לו להגיע לרמת החיים שהורגל אליה בשעתו, אפילו כשזה כולל סוס לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו. וכן אם הוא מרגיש לפעמים שעכשיו הוא זקוק לבשר שמן וליין ישן, מצוה לעזור לו בזה (כתובות סז: ומהרש"א שם). ולמדנו מכאן, שהדאגה לשני צריכה להיות לפי ההרגלים שלו, גם אם זה ברמה גבוהה מאד.

סג. כשאדם עוזר ודואג לצרכי הבית ואין לו על זה שכר, הרי הוא מקיים מצוה לשם שמים בשלמות. והזמן שנמצאים בבית, הוא הזמן העיקרי של עבודת ה' הלכה למעשה.

סד. יש לעשות קופת שלום בית ולהניח בה כסף קטן מפעם לפעם, ועל כל בעיה עם השכנים לפרוע מקופה זו, ולא להיכנס למחלוקת.

לד. (??) הנהגה טובה, לעזור לתושבי השכונה כמה שאפשר. וזה חסד גדול במיוחד (שבת לג סע"ב).

סה. לא להקפיד כשבאים ילדים קטנים בחופש לבית הכנסת ומרעישים קצת, זה מיקל על ההורים, ויש לקבל את זה באהבת ישראל באופן שזה לא מפריע לציבור המתפללים.

סו. לפעמים האשפה המרכזית מלאה בארגזים וקרטונים ריקים ואין מקום, והמסלק ומסדר את הנפח המתאים, מרבה ניקיון ובריאות ומרחיק חולדות ועכברים מהמקום, וזהו מעשה חסד.

סז. יש לנקות ולארגן את בית הכנסת אחרי שיעור תורה וכיוצא בזה, כדי להקל על המנקים. ומי שמרגיל את עצמו בכך, יבוא על ידי זה לעזור גם בבית, ולאסוף כלים וסכו"ם מהשולחן, בחול ובשבת. וכך יזכה לקיים כמה מצוות, גם אהבת ישראל "איש את רעהו יעזורו" (ישעיה מא, ו), גם "לא תרדה בו בפרך" (ויקרא כה, מג), וגם ירבה אהבה ואחווה. וכל זה, בעבודה של דקה אחת או שתיים בלבד.

סח. יש להיזהר לא להלוות בהיתר עיסקא לצעירים שלא נפקחו עיניהם, ואינם יודעים שקל לקחת אבל קשה להחזיר, ובסוף מסתבכים ונופלים בחובות, ו'המשקיעים', לוחצים אותם לפרוע ואין להם, וצרה רודפת צרה. ונראה שעל זה נתכוון הגר"א זיע"א שאמר שאף אמנם שהמלוה בריבית רשע, המלוה בהיתר עיסקא אינו לא רשע ולא צדיק. ורק בסוחרים רציניים, שבאמת מרוויחים ומוכנים לשלם גם למשקיע אחוזים מתאימים, אין בעיה, כי זו עיסקא ממש. אבל אנשים הדחוקים בפרנסה ובקושי מעבירים את היום, איך יעבירו את החודש ויתנו רווחים.

ומשקיע כזה, ביטל מצות עשה מהתורה של "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), וגם לא תעשה של "לא תעמוד על דם רעך" (שם שם, טז). כי אהבת ישראל פירושה, לדאוג לזולת שיהיה לו טוב ושיהיה לו קל בחיים, לשמח אותו ולתת לו הרגשה טובה.

ולכן ישתדל כל אדם למנוע את עצמו מהלוואות אלו, ולא ילווה באופן זה למי שאינו משקיע את הכסף באמת, ואפילו בהיתר עיסקא.

סט. רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג אות עא) כותב: "וטוב ונכון מאד להיות בכל עיר ועיר מתנדבים בעם מן המשכילים, להיות נכונים ומזומנים לכל דבר הצלה, בהיות איש או אשה מישראל שרויים בצער. וכן נתחייבנו לטרוח בשור אחינו או שיו הנדחים, להיות עמנו עד דרוש אחינו אותו, כדי לעשות יקר וגדולה לבעליהם".

ע. אף שתלמוד תורה כנגד כולם (משניות פאה פ"א מ"א), עם כל זה, מצוות מיוחדות המגיעות מפעם לפעם לפתחו של רב או תלמיד חכם מכוח גדולתו והשפעתו על הציבור, כגון עניני חסד וכיוצא באלו, אסור לו לדחותן (החפץ חיים בספריו חיזוק הדת וחומת הדת).

וכמו שמצינו בגמרא (קידושין ע.), על רב נחמן, ששלח מכתב הזמנה לרב יהודה בעבור מסכן אחד. וכן בגמרא (כתובות סט.), שלח רב ענן מכתב לרב הונא לדאוג לאשה אחת שישתדל בדין שלה. ופעם רבינו החפץ חיים זיע"א נתן מכתב המלצה לאיש אחד, שהיה חשש מסויים אם מגיע לו המכתב, ואמר החפץ חיים שהמכתב שלו והוא זכה בזה.

ומכל זה לומדים את מה שאמרנו, כל מה שתלוי בנו ויש לנו השפעה לטפל, לחזק, לתמוך, ולפתור בעיה מסוימת, חובה עלינו לעשותו. ועל אחת כמה וכמה, כשאנחנו יכולים לעזור בשידוכים לפלוני ולאלמוני, על ידי שיחת טלפון אחת, להקים עוד בתים קדושים בישראל. ובגמרא (ב"ק לח:) כתוב, שיש שכר גדול אפילו על שיחה נאה.

עא. כשעורכים שבת חתן, יש לכוין ולהדריך את החתן והכלה על התנהגותם בשבת, להזכיר להם מתי הדלקת נרות שבת, ולהכין להם נרות בביתם, כי הם טרודים מאד ולא משגיחים על הפרטים הקטנים. וכן יש לזרז אותם להקדים עד כמה שאפשר את הנסיעה בערב שבת קודש, כדי לא להסתבך בחילול שבת, חס ושלום.

וכן יש למנות שליח, שושבין בן תורה, כדי להקיץ את החתן משנתו לתפילת שחרית. כי מהעייפות והמתח הקיים, לפעמים החתן נרדם זמן רב ומאחר לבית הכנסת, וזה לא מתאים. וכן לפעמים צריך להכין לחתן חידוש תורה מתאים לסעודה, כי הוא טרוד ואין לו ריכוז להכין חידוש יפה לאורחים.

עב. חסד גדול לומר בתפילת עמידה של ראש חודש "יעלה ויבוא" בקול רם, כדי להזכיר לציבור לא לשכוח לומר יעלה ויבא, וכן בכל הזכרה חדשה בתפילה אפילו הזכרה שלא חוזר אם שכח ולא אמרה (חזו"ע ימים נוראים ב כ " ד).

עג. מי שזוכה לשרת את הציבור בעבודתו כגון עובדי עירייה מנהלים וכל מי שמתוקף עבודתו הוא עוזר לעם ישראל ואפילו מוכר במכולת ובבית מרקחת, צריך לכוון כל רגע לקיים מצוות חסד, ובזה זוכה כל רגע למצווה גדולה זו. וכמו כן צריך להרגיש כל רגע "אהבה ישראל" אמיתית לכל אחד ואחד ולשמוע את כולם בכובד ראש ובמלוא תשומת הלב, וגם האיש האחרון בסוף היום שכבר אין כח לשמוע אותו צריך להתיחס אליו כמו לאיש הראשון בתחילת יום העבודה, והכל באחריות וברצינות ובדאגה לזולת.

עד. מי שיכול לעזור לפועלים בצורה מסויימת להרויח יותר ולא עושה כן עובר על הפסוק (משלי ג, כז) "אל תמנע טוב מבעליו" (ב"מ עו.).

עה. "דאגה בלב איש ישיחנה" (משלי יב, כה). כאשר מקשיבים ודואגים ומשתפים פעולה ונותנים הרגשה טובה לשני, זה מועיל בתרתי. א) שהוציא מהלב ומרגיש טוב יותר. ב) שהבעיה עם אחרים שהיתה, תפתר גם כן לטובה, כי הוא מקבל כח לוותר ולכבד. ויתכן שזה גם בבחינת המפייסו (ב"ב ט:), כלומר מקשיב לו ונותן לו הרגשה טובה וזה פותר בעיות.

השכר והעונש במעלת לדאוג לצרכי האחר

עו. כשיעשה האדם המצוות המיוחדות לנפשו, מה שיש בינו ובין בוראו, תחשב לו לצדקה ויגמלהו הקדוש ברוך הוא עליה ל**עולם הבא**. וכשיעשה האדם המצוות התלויות בתועלת בני אדם זה עם זה, תחשב לו לצדקה לעולם הבא לפי שעשה המצוות "**וימצא טובה בעולם הזה**' בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם, וכשינהג מנהג הזה, ינהגו אחרים כמנהגו (רמב"ם פיה"מ רפ"ק דפאה). וכל המצוות שבין אדם לחבירו נכנסות בגמילות חסדים.

עז. כתוב משלי (כד, י) "התרפית ביום צרה צר כחכה", ופרש רש"י שאם אדם מרפה עצמו ועומד מנגד כשיכול לעזור לאחרים, יקבל מהשמים מדה כנגד מדה וביום פורענות שלו, לא יענו לו מהשמים, נורא ואיום!

עח. בפרשת אמור כתוב בתורה דין איסור "חדש" שאסור לאכול מתבואה חדשה, ודין "הקרבת העומר בבית המקדש" שזה מתיר את התבואה החדשה באכילה, ומיד אחר כך כתוב "ובקוצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט" שצריך לתת לעניים "מתנות עניים". והסיבה לקשר הזה, היא ללמד אותנו שאף שה' יתברך מבקש מאתנו להקריב לו קרבן העומר משעורים, ושתי הלחם מחטים, עם כל זה אסור לנו לשכוח את העניים שמצוה לתת לקט שכחה ופאה מגידולי קרקע (הגאון אור שמח בספרו משך חכמה שם).

עט. בגמרא (ברכות יז.) מובא "מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה", ופרש רש"י שהכוונה שיעשה תחבולות להשיג "יראת שמים". ואם כן קשה למה אביי כותב דברים שהם "בין אדם לחבירו" כמו 'מענה רך ישיב חמה' וכן 'להרבות שלום ואפילו עם נכרי בשוק' הרי הוא מדבר על יראת שמים? ולמדנו מכאן שלזכות ליראת שמים, תלוי בחיזוק של בין אדם לחבירו, שעל ידי זה יהיה עובד ה' ויהיה לו ישוב הדעת, לא עצבים לא עצבות, ולא דאגות.

פ. הרבה פעמים כתוב בפרשה בהר "אחיך" ללמדנו להתייחס ליהודי במצוקה כמו לאח, ובפרט בכסף לסייע בידו ולתמוך בו בסיוע שיש בו ממש, ולא רק לפייסו ולחזקו, וכן בפרשת ראה "נתון תתן לו".

פא. בתנא דבי אליהו (רבה ס"פ כח) כתוב: "אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, בני אהובי, מה אני מבקש מכם, שתהיו אוהבין זה את זה ותהיו מכבדין זה את זה ותהיו יראים זה מזה ולא ימצא בכם עבירה וגזל ודבר מכוער, שלא תבואו לידי פסול לעולם. לכך נאמר עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוקיך".

פב. חסד הוא עמוד העולם, עד שנאמר (תהלים פט, ג) ''עולם חסד יבנה'' והוא מהדברים שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (פלא יועץ ערך חסד).

פג. והתימה על בני אדם שנותנים כמה מעות על מצות פתיחת ההיכל, או על הולכת ספר תורה וכדומה, או להיות סנדק וכדומה, שאינן לא מדאורייתא ולא מדברי סופרים רק חבוב מצוה ומנהגן של ישראל, ועל מצוות דאורייתא שיוכלו לעשות בנקל ובלא כסף ובלא מחיר, כגון מצות גמילות חסדים, עוברים עליהן בשאט נפש מבלי שים לב, וה' הטוב יכפר בעד (שם).

פד. כשמגיעים החגים, ה' יתברך בודק את העניים והמסכנים שהם הכלים השבורים שלו, אם תומכים בהם הציבור ועוזרים להם שיהיה להם אוכל לחגים. ומי שנותן להם, זה חלק של ה' יתברך (הקדמת הזוהר י:).

פה. ''כי שומע אל אביונים ה''' (תהלים סט, לד). הכוונה, שהאביונים החלשים והמסכנים, קרובים אל ה' יותר מאחרים, ואת כולם רואה ה' יתברך עם גוף ונפש, ואותם בנפש בלבד, וה' יתברך קרוב לנפש יותר מהגוף (זוה''ק בשלח סא.) ולכן חובה עלינו לדאוג להם ביתר שאת.

פו. העני שבור לב, וה' קרוב אליו, ועני זה טוען תמיד כלפי ה' יתברך על מצבו, וה' יתברך שומע קולו, ובתפילתו פותח כל החלונות למעלה, ועוטף כל התפילות שבעולם, ותפילתו מתקבלת בראשונה (זוה''ק בלק קצה.).

פז. יש שתי רוחות רעות, והן: שוד, ורעב. כלומר, גנב, ורעב, וכמה שהוא אוכל הוא לא שבע, והתיקון לכך לעשות חסד עם בני אדם באכילה ושתיה, וזה דוחה את הנ''ל (זוה''ק פקודי רסו.).

פח. העונג הגדול ביותר שהיה לי בחיי, זה לגמול חסד לזולתי, ולהתיר למישהו ספק איסור בהלכה (האחיעזר זיע''א).

פט. מקובלני מרבי חיים עוזר זיע''א, כי עשיית טובה ליהודי שווה יותר מהכל (רבינו אלעזר מנחם שך זיע''א).

צ. חסד לתתא [כשעושה חסד למטה, בעולם הזה] חסד לעילא [כאילו עושה חסד למעלה בשמים] (זוה''ק אמור צב:).

צא. סגולה אמיתית להינצל מחבלי משיח, לעסוק בתורה ובגמילות חסדים (סנהדרין צח:).

צב. אבייי, למרות שהיה מבני עלי, והיה בכלל הקללה למות צעיר "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים" (שמואל א' ב, לג), בגלל שעסק בתורה ובגמילות חסדים, חי שישים שנה, ואילו רבה שעסק רק בתורה, חי ארבעים שנה (ראש השנה יח.).

צג. מצות עשה מהתורה, להדמות לדרכי ה' יתברך הטובים והישרים, ולעשות כל מעשינו בדרך היושר והטוב בכל כוחנו, ולהטות כל דברינו על דרך החסד והרחמים (חינוך מצוה תריא).

צד. פעם אחת מלך גוי רצה לבחון את הדרך ארץ של היהודים ושל הגויים, מה עשה? הכין סעודה גדולה עם מאכלים משובחים מכל טוב הארץ, אבל לא נתן להם כלי אכילה רגילים, אלא כפות ומזלגות ארוכים מאד שאי אפשר בכלל לאכול איתם.

והגויים, חסרי מידת החסד, ניסו לאכול איתם ופצעו והזיקו אחד את השני ולקו בכפליים. ואילו היהודים, מכח מדת החסד שבהם, האכילו אחד את השני, והעבירו אחד לשני, וכך הצליחו לסיים את הסעודה בטוב טעם ובדרכי נועם ועברו את המבחן בהצלחה. וכל כך למה? כי היהודים ספוגים במצות 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט, יח) וכמו שאמר רבי עקיבא (ירושלמי נדרים ט, ד) "ואהבת לרעך כמוך, זה כלל גדול בתורה".

צה. דוד המלך עליו השלום מקלל בתהלים (פרק קט) עשרים וארבע קללות קשות מאד את מי שלא עושה חסד, וכפי שמסיים שם "יען [=בגלל] אשר לא זכר עשות חסד", ובמדרש רבה (פרשת נשא), מאריך מאד בעניין זה, עיין שם.

צו. מסופר על רבינו שלמה זלמן אויערבאך זיע"א, שביקש בשבת חתן אחת לקרוא בתורה ולעלות למפטיר, וכל זה כדי להקל על החתן שהיה כבד פה. וכן רבינו בעל האגרות משה זיע"א אמר לבחורה אחת שתאמר שהיא משפחה שלו, ובזכות זה היה לה קל בשידוכים, והוא הגיע לחתונה ואמר שהוא מצד הכלה. נורא ואיום עד כמה יש להשתדל כדי לדאוג לזולת.

צז. בספר "שערי תשובה" (שער ג או' טו) כותב רבינו יונה זיע"א "ומצאנו בענין אנשי סדום שהיו רעים לה' מאד בכמה עלילות נשחתות כמו הגזל והחמס ועיוות הדין וגלוי עריות, ועם כל זה הזכיר הכתוב כי לא אבדו ונשמדו אלא **בעון בטול הצדקות**, שנאמר (יחזקאל ט, מט) "הנה זה היה עון סדום וגו' **ויד עני ואביון לא החזיקה**" ולומדים מכאן כמה חזקה החובה לתת צדקה עד שהנביא מחשיב חסרון נתינת צדקה יותר מגזל וחמס וגילוי עריות.

הוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות

צח. ''והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות'' (אבות א, טו). ומכאן, שצריך לחייך לכל אדם, ובפרט לעניים ולפשוטים. ולהקדים ולהשיב שלום לכל אדם. ומי שאומרים לו שלום ואינו משיב, נקרא גזלן (ברכות ו סע''ב עי' שם).

צט. גם בשעת התפילה צריך להפסיק כדי לענות שלום לחבר, וגם להקשיב לו לפי הצורך (ברכות יג.).

ק. מרן השולחן ערוך (יו''ד סי' רמט ס''ג) כותב: ''צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות, בשמחה ובטוב לבב, ומתאונן עם העני בצערו, ומדבר לו דברי תנחומין. ואם נתנה בפנים זועפות ורעות, הפסיד זכותו. ואסור להחזיר עני המבקש צדקה ריקם''. ולכן צריך לתת לו אפילו רק מטבע קטן, שנאמר (תהלים עד, כא) ''אל ישוב דך, נכלם'' (רמ''א שם ס''ד). וכדאי שתמיד יהיו בכיס מטבעות לצדקה, לתרום בעין יפה קודם התפילה, או בכנסים ואירועים. ולא טוב להתלונן על גבאי צדקה, אלא אדרבא צריך לחזקם ולעודדם ולברך אותם על פעולתם, כי גבאי צדקה הם טובים ונאמנים (פסחים מט:).

קא. בשמחה משפחתית, יש להזהר להתייחס יפה לאורחים כשהם נכנסים לאולם, וכן להתייחס לברכות שלהם ולנענע בראש ולומר אמן. וגם לברך אותם בחזרה: בשמחות אצלכם. ואחר כך להזדרז להכין להם מקום לשבת. ולפעמים מרוב לחץ, בעלי השמחה לא מתנהגים בכבוד הראוי, ואנשים נפגעים מזה מאד.

קב. יש להיזהר מאד באירועים ובשמחות, לתת יד זה לזה כנהוג, ויש מוסיפים ומקרבים את הפנים כדי לנשק. ויש להיזהר לשתף פעולה בעדינות, שלא תהיה פגיעה לשום צד, חס ושלום.

וכמו שנישק אהרן את משה רבינו (שמות ד, כז), וכן משה ליתרו (שמות יח, ז), וכן שמואל הנביא לדוד המלך כשמשחו בשמן (שמואל א' י, א), וכן יצחק את יעקב (בראשית כז, כז), ולבן את יעקב (בראשית כט, יג).

ובשמים הקפידו אפילו על שרה אמנו, שלא אמרה אמן כשבירכו אותה המלאכים לבן זכר (רמב''ן בראשית יח, טו). וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות ז.) אל תהיה ברכת הדיוט קלה בעיניך.

קג. בשעת ברכת כהנים, שהכהנים מברכים את העם והפסוק אומר: ''ואני אברכם'' (במדבר ו, כז), צריך לעמוד ביראת כבוד, ולא להתעסק בדברים אחרים (סוטה מ.).

קד. באמירת שבת שלום בבית הכנסת, יש להתייחס ולשתף פעולה עם כולם כפי הצורך, ולהיזהר ששום אדם לא יפגע חס ושלום.

קה. לברך כל יהודי, כמו שכתוב (בראשית יב, ג) ''ואברכה מברכיך'' (ראה תוס' חולין מט.).

קו. יש להרבות בשבחים לחברים, שהרי לאהוב פירושו לכבד, להעניק, לתת, לומר מלה טובה ומלות חיבה (רמב''ן ויקרא יט, יז).

קז. לחייך תמיד כשמדברים עם אנשים, עד שהשני יראה את השיניים ממש. וזה פסוק מפורש בתורה (בראשית מט, יא) ''ולבן שיניים מחלב'' (כתובות קיא:).

קח. להקשיב באירועים ובשמחות כשרב או אחד מבני המשפחה דורש, ולא לפטפט או לאכול ולהרעיש, שזה מבייש את הדורש.

קט. בכלל מצות כיבוד הורים, לתת לאבא משני הצדדים להיות סנדק בברית של הבנים, ורק אחר כך לכבד אנשים אחרים. ואפילו לתת לגדולי ישראל שליט''א לפני ההורים אסור. ומה שכתב הרמ''א (יו''ד סי' רסד סעיף א) ''מצוה לתת לצדיק'' הכונה כשזה לא על חשבון ההורים.

קי. יש להשתדל תמיד, לתת לאחרים הרגשה טובה והערכה נכונה, כדי שיתמידו במעשיהם הטובים, ויש בזה גם מצות: ''ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט, יח). לדוגמא, מי שרגיל לומר ''רבי חנניה'' בקול רם אחרי שיעור תורה, או ''יהודה בן תימא'' לפני קדיש הודו בשחרית, צריך לשבח אותו על כך, ולתת לו הרגשה שהוא האדם הנכון במקום הנכון.

וכן מי שאומר קדיש בקול רם, יש להשתדל לא להגביה את הקול יותר ממנו, כדי לתת לו את ההרגשה שהוא המוביל באמירת הקדיש. וכן בפיוטים בראש השנה ויום הכיפורים, כשכל אחד קורא קטע מסוים, אם מאן דהוא מתחיל צריך לוותר לכבודו, כדי שישמח ויקבל הרגשה טובה.

קיא. אליהו הנביא זכור לטוב, מעיד על מי ששמח ומשמח אחרים תמיד, וטורח ועושה שלום בין אנשים, שהוא בן העולם הבא (תענית כב.).

קיב. יש להשתדל מאד לתת הרגשה טובה תמידית לחבר הצמוד אלינו, ולמשפחה הקרובה, כמו שאמר דוד המלך עליו השלום על יהונתן: ''נעמת לי מאד'' (שמואל ב' א, כו). פירוש היה לי נעים לשבת אתך ולהיות במחיצתך, כי תמיד נתת לי הרגשה טובה של חשיבות ונעימות.

קיג. הקירוב והשלום נעשה מהיר וקל על ידי הידברות, בפגישה ועוד פגישה, וכן כאשר באים לשבת וכיוצא בזה ויש סבר פנים יפות זה פותר כל הבעיות לחיים טובים.

השכר והעונש במעלת הוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות

קיד. יש לנו ללמוד ממנהיגי האומה משה ואהרן, איך צריך לשמוח בהצלחה של השני גם אם היא לכאורה על חשבוננו. שה' יתברך מעיד על אהרון, שכשיפגוש את משה וידע שהוא התמנה לגאול את ישראל, הרי: "וראך ושמח בלבו" (שמות ד, יד). דהיינו, למרות שאהרון חיזק את היהודים במצרים שנים רבות, כשמשה ברח למדין ולכוש, והיו לו את כל הסיבות לרצות להיות הגואל שלהם, ולמרות שמשה הוא אחיו הקטן, עם כל זה, שמח שמחה גדולה בהצלחתו, ולא שמחה חיצונית בלבד, אלא שמחה אמיתית בלב.

וכן להיפך, כשמשה רבינו משח את אהרון לכהונה בשמן המשחה, שמח משה מאד כאילו השמן יורד על הזקן שלו (שיטה מקובצת כריתות ה:). ועליהם נאמר (תהלים קלג, א) "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד". 'הנה מה טוב' זה אהרן, שבזכות מידותיו הטובות היה מרבה שלום בין איש לרעהו וזכה שימשחו את זקנו בשמן המשחה. ומשה רבינו שהיה נעים הליכות ועניו מכל האדם, זכה למלכות של תורה (מהרש"א הוריות יב.).

קטו. רבי יהודה נישק יהודי אחד שהיה מלא וגדוש בתורה, ויצא לעבודתו כדי להשיג כסף להוצאות תלמוד תורה של שני בניו ולמזונותיהם (זוה"ק נח עב:).

קטז. רבינו הדברי חיים מצאנז זיע"א היה אומר, נתינת הרגשה טובה ליהודי אפילו פעם אחת, יכולה להיות חשובה יותר מאמירת אלף פעמים נשמת כל חי (שיחות בעבודת ה' עמ' סח).

קיז. אמר רבי יצחק, כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות (ב"ב ט:).

קיח. כמו שיש עונש על לשון הרע, כך יש עונש על מלה טובה שאדם יכול לומר ולא אומר (זוה"ק תזריע מו: שלח לך קסז.). ואולי זו הכונה במה שלמדונו חז"ל שתלמידי רבי עקיבא מתו על שלא נהגו כבוד זה בזה (יבמות סב:). והביאור הפשוט בזה הוא, שהיה ביניהם לשון הרע זה על זה (מהרש"א שם), וגם כל אחד היה פוסל את דעת התורה של חבירו, וזה נורא ואיום!

קיט. כששאלו את רבינו איסר זלמן מלצר זיע"א, עם מה הוא בא לעולם הבא? הוא ענה שכל פעם שהוא רואה יהודי, הוא מאחל לו בלב, שיחולו עליו כל הברכות הכתובות בתורה, ועם זה הוא בא לעולם הבא. למרות שהוא היה גאון הדור, ומלא במצוות, הוא לא סמך אלא על הדבר הזה.

הוי דן את כל האדם לכף זכות

נאמר בתורה (ויקרא יט, טו) "בצדק תשפוט עמיתך" והכונה בזה היא, שכל אדם צריך להיות כמו דיין, וכשם שדיין צריך יראת שמים, וצריך לשמוע את כל הצדדים, ובלי זה

אסור לו לדון, כך כל אדם אסור לו לדון את חבירו בלי שהוא שומע אותו. וכמו שכתוב במשנה (אבות א, ו) "והוי דן את כל האדם לכף זכות" וכשיש טענות על אנשים, צריך לדון לכף זכות, דהיינו לעיין ולחפש תירוצים וישובים טובים, למה אין במעשי השני דבר רע.

ומאחר ויש כאן מצות עשה מן התורה (כמבואר בחפץ חיים, עשין ג), ממילא אי אפשר לצאת ולברוח מהתמונה, אלא חובה לדון את החבר באופן חיובי.

וכמו הלאו של "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט, יז), שלא מספיק לא לשנוא, אלא יש גם מצות עשה של "ואהבת לרעך כמוך" (שם פסוק יח), הוא הדין בעניננו לא רק שאסור לדון לכף חובה אלא יש גם מצוה לדון לכף זכות, ומי שלא עושה כך, חסרה לו עדיין אהבת ישראל. וצריך לקיים את רצון ה' יתברך לדון כפי ציווי התורה, ואז תרבה אהבה ואחוה.

הקטע הבא נכתב בהקדמה לספר, והובא כאן שנית לגודל חשיבותו

שלמה המלך עליו השלום אומר "החכמה תחיה בעליה" (קהלת ז, יב). כלומר, החכם יודע לענות תשובות לשאלות, ולא לפעול לפי הנטיה הטבעית. כאשר קרה מה שקרה והכעס גדול והמתיחות רבה, דעת התורה היא שצריך לחפש תירוץ למה קרה מה שקרה, ולפעמים צריך לעיין בעומק כדי למצוא תירוץ. וכאמור, לא לפעול לפי נטיית הלב המיידית.

לדוגמא: חבר טוב לא הגיע לחתונה, והשאלה מנקרת, למה הוא לא הגיע? הרי אני הגעתי ושמחתי אותו בשמחה שלו, ואף נתתי לו מתנה. וזו באמת קושיא חזקה וצריך עיון גדול.

אבל דעת התורה שצריך לחפש תירוץ, וכשמחפשים מוצאים. יתכן שהוא לא מצא מי שישמור על הילדים, יתכן שהוא היה עייף מאד מעמל היום ולכן לא היה מסוגל להגיע, יתכן שאמו הזעיקה אותו לעזרה באופן דחוף, יתכן שקרוב משפחה שלו אושפז בבית החולים והיה לו הכרח להגיע לשם ולסייע במה שצריך.

הנה, המעיין הישר מוצא תירוצים כהנה וכהנה, ויש לו ממש תירוצים נפלאים, וכבר אמרו חז"ל "יגעת ומצאת תאמין" (מגלה ו:). ואז, אין שנאה, אין קנאה ואין מחלוקת, ומצות "אהבת ישראל" חוזרת למקומה, ומתקיים הפסוק "אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו" (תהלים קמד, יד).

ומצינו בתורה, שאחי יוסף לא מצאו תירוץ על השאלה למה יוסף קיבל כתונת פסים והם לא? בתורה כתוב: "כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים" (בראשית לז, ג). אבל

עם כל זה, אחי יוסף לא הסתדרו עם זה, וקנאו בו, וקרה מה שקרה שמכרו את יוסף, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים (עי' שבת י:).

וכן יפתח הגלעדי, שהיה גיבור חיל (שופטים יא, א). כאשר הותקף על ידי שבט אפרים, עמד על שלו. ואילו היה מתנהג בענוה ומסנגר עליהם, ומבקש לתרץ את טענותיהם, היה יכול לפייסם בדברים והיתה דעת כולם נוחה, ושלום על ישראל. והוא לא עשה כך, ונעלמה ממנו פרשת גדעון וכדלהלן. ומה היה סוף הדבר? שיצא עליהם למלחמה, והרגם והיכה בהם ונפלו מישראל ארבעים ושנים אלף איש (שם יב).

וכן יואב בן צרויה, לא מצא תירוץ טוב על אבנר בן נר שהרג את עשהאל, עד שהרגו, ה' ירחם (סנהדרין מט.).

אבל דוד המלך עליו השלום, מצא תירוץ חזק כששמעי בן גרא קילל אותו, ואמר לגיבורים שהיו אתו "ה' אמר לו קלל" (שמואל ב' טז, י), דהיינו "הכל מהשמים", וזה תירוץ חזק, אמיתי, מועיל ומרגיע. ובאותו זמן שדוד המלך אמר את זה, הוא קיבל שכר מהשמים, שנעשה רגל רביעי במרכבה ודמותו נחקקה בכיסא הכבוד (ראה בספר שמירת הלשון שער התבונה פרק ח').

וכן גדעון בן יואש שנקרא "אבי העזרי", כאשר התקיפו אותו כל שבט אפרים, התנהג בענוה, והצדיק אותם, והם עזבו אותו לנפשו (שופטים ח, ב). וגם זה תירוץ חזק ונפלא, לדעת שאני לא מלך, וגם אם עברו על רצוני, ולא קרה בדיוק מה שרציתי, לא נורא. וכך לעולם לא כועסים, ולא מתקוטטים עם אף אדם.

וזה עומק העבודה באהבת ישראל, לחפש תירוצים מתחת לאדמה, העיקר לקיים את הפסוק "ואהבת לרעך כמוך".

כתוב בגמרא (קידושין לט:) "מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה". ומלבד הפשט הפשוט, שאדם מקבל שכר על מה שרצה לעשות כאילו הוא עשה, כתוב כאן דבר עצום, שהקדוש ברוך הוא מסייע ביד מי שחושב מחשבות טובות, להגיע למעשה טוב. וכידוע מהמהרש"א (מכות י:), שעל ידי מחשבה טובה נברא מלאך טוב, וממילא יש לו סיעתא דשמיא להגיע למעשה טוב. מה שאין כן מחשבה רעה, בחינתו: "הבה נתחכמה לו" (שמות א, י), שמפסידים לגמרי על ידי זה. כמו פרעה, שאמר "פן ירבה" (שם), וה' אמר: "כן ירבה" (שם פסוק יב ורש"י). ומכאן, שכאשר אדם יחשוב חיובי על כל אחד ואחד מישראל, הוא יזכה לעזרה מה' להגיע למעשים טובים.

קכ. צריך לעיין ולחפש תירוצים וישובים טובים כשיש טענות על אנשים, ולתפוס בשיטה של 'ראש עקום' כדי לדון לכף זכות (ספר שאל אביך ח"א עמ רמד).

השכר והעונש במעלת הוי דן את כל האדם לכף זכות

קכא. חכמינו זכרונם לברכה (מועד קטן יז.) מספרים, ריש לקיש היה שומר בפרדס, ובא אדם אחד ואכל מהתאנים שהיו שם, וגער בו ריש לקיש, והוא לא שם לב, ונידה אותו ריש לקיש. חזר אותו אדם ונידה את ריש לקיש בטענה: אם ממון נתחייבתי לך, נידוי מי נתחייבתי לך?

והגיע הדיון לבית המדרש, ואמרו לריש לקיש אותו אדם צודק והנידוי שלו נידוי ושלך לא נידוי! ולומדים מכאן: לעולם לא לחשוב 'אני צודק', גם מי שהוא חכם גדול.

קכב. ה' יתברך ברא שתי אזנים שתי עינים ופה אחד, ולמה? ללמדך שגם מה שראית ושמעת, תאמין רק לחצי מהדברים (בעלי המוסר).

קכג. מי שדן לכף זכות גם בשמים דנים אותו לכף זכות (שבת קכז:).

קכד. מי שדן לכף חובה רק בליבו אפילו שלא אומר לאדם אחר, כבר נכשל באיסור חמור זה (חפץ חיים הל' לשוה"ר כלל ג' סעיף ח').

קכה. "בצדק תשפוט עמיתך" הכוונה שצריך להתנהג עם חברים כמו דיין שחייב לשמוע את **כל** הצדדים, אחרת אסור לו לדון. ולעולם יש לשמוע שני צדדים, כי הרבה שקר ולשון הרע וכו' יש בדיבורים ובסיפורים. ופלא על אותם "חכמים" שמאמינים וחושדים, ואוי לנו מיום הדין. גם לרבות שלפעמים משנים או משמיטים מלה אחת והסיפור משתנה לגמרי, ואין להאמין להם. ומי שרוצה לספר שלא בפני בעל דינו סימן **שאינו איש אמת** (ועיין יבי"א ח"א יור"ד סי' א).

קכו. אדם שהוא בריא בנפשו ובשכלו, והוא בעל מידות טובות, קל לו והוא יודע לדון לכף זכות, ומי שלהיפך להיפך.

קכז. כידוע שאול המלך היה שונא את דוד, כמו שכתוב בנביא (שמואל א' יח, ט) "ויהי שאול עוין את דוד מהיום ההוא והלאה". ומה היה באותו יום? כתוב בנביא בפסוק קודם (שם, ז) "ותענינה הנשים המשחקות ותאמרנה הכה שאול **באלפיו** ודוד **ברבבתיו**", ובגלל שהם שיבחו את דוד יותר ממנו שדוד הורג **עשרות אלפים** ושאול הורג **אלפים** בלבד, הוא קינה בו ושנא אותו.

לכאורה שאול מקנא בצדק ויש לו על מה לקנאות ואין לו מה לתרץ כדי לא לקנא בדוד! אבל בפירוש המלבי"ם אומר דבר נפלא, וכך הוא כותב: "ולא היתה כוונתן באמת להגדיל שדוד היו לו רבבות [המשוררות **לא התכוונו לשבח את דוד** שהוא הורג רבבות], כי נהפך הוא הנצחון במעט אנשים גדול יותר [כי לנצח במלחמה עם מעט חיילים זה שבח יותר גדול], רק אמרו שגדול הנצחון שנצח שאול ויונתן שהיה לו רק אלפים כנזכר

למעלה [אלא הם באו **לשבח את שאול** שמנצח במלחמה עם מעט חיילים ודוד מנצח עם הרבה חיילים ואם כן שאול יותר חזק], אולם שאול לקח הדברים כפי פשטם", עכ"ל, ולכן הוא נפגע ושנא את דוד. הנה לנו מפורש שכף זכות נמצא בראש שלנו ומי שיש לו ראש על הכתפים לומד לעשות ראש עקום וזוכה לחיים טובים.

דוגמאות מעשיות לכף זכות

קכח. מעשה בחתן בר מצוה שהגיע לבית הכנסת בשבת חתן שלו עם טלית בלויה וישנה, ומי שראה אמר בליבו איזה אבא זה, שלא קונה לבנו טלית לבר מצוה.

אבל האמת היא, אבא שלו קנה לו טלית חדשה, ומחמת אונס שכחו להביא אותה לעליה לתורה ובלית ברירה לקחו טלית מבית הכנסת והיא הייתה ישנה מאוד (אביהם של ישראל עמ' 55).

קכט. מעשה אדם שבאמצע תפילת העמידה ראו אותו מעיין בטלפון סלולרי במשך הרבה זמן, וכל מי שרואה דבר כזה אומר בליבו מיד, זה ממש ביזיון לתפילה וחילול ה'!

אבל האמת היא האדם הזה מעיין בפלאפון כדי להזכיר שמות של חולים לרפואה, או ששם כתוב לו נוסח התפילה והוא מחמיר להתפלל מתוך המִלים.

קל. מעשה באדם ירא שמים שראו אותו שדיבר בין תפילין של יד לתפילין של ראש, ובהשקפה ראשונה הוא עובר על הלכה מפורשת בשולחן ערוך וגם גורם ברכה שאינה צריכה שיצטרך לברך על תפילין של ראש.

אבל האמת היא, הוא הניח תפילין של רבינו תם והוא חשש להפסיד קדושה לכן הוא ענה קדושה בציבור, או שחשש שמא יעבור זמן קריאת שמע והוא קרא קריאת שמע.

קלא. לא פעם קורה שפותחים את המתנות אחרי אירוע של שמחה, ומגלים כל מיני קרובים שלא נתנו מתנה בכלל למרות שיש קרבה גדולה בינהם וגם הם נתנו להם מתנה באירוע שלהם! וכך נוצרות מחלוקות ומתעוררות קפידות סתם.

אבל האמת היא, לפעמים מתנות נשכחות באולם, או שמשום מה לא כותבים שם על המעטפה, ובעלי השמחה טועים לחשוב שאותם אנשים לא נתנו מה שבאמת ממש לא נכון.

קלב. אדם אחד שמוחזק כחרדי וירא שמים קנה כרוב ירוק רגיל או עלי נענע שאים נקיים מתולעים, וזה ממש מזעזע לראות איך יהודי חרדי לא חושש לאיסור תולעים החמור והנורא.

אבל האמת היא, הוא צריך את הכרוב לרפואה ולא לאכילה וצריך לטחון את הכרוב ולא לאוכלו כמות שהוא, ועלים שנטחנים לגמרי מותר לאוכלם גם אם הם לא נקיים מחרקים, או שקונה עלי נענע להריח בהם לכבוד שבת ואין בכוונתו לאכול חס ושלום ירק שלא נקי מתולעים.

קלג. אדם אחד אכל לפני התפילה למרות שזה איסור מפורש בהלכה! **אבל האמת היא**, הוא הרגיש התקפת רעב, ובכזה מקרה מותר לפי הדין (או"ח סי' פט ס"ד).

קלד. אדם עישן סיגריה להרגעה ממצב קשה, וחושבים שהוא מעשן קבוע ועובר על פסיקת גדולי הדור שאוסרים עישון מכל וכל!

אבל האמת היא, הוא לא מעשן בדרך כלל, אלא רק כשיש הכרח גדול.

כמו כן לפעמים אדם כועס מאד בשבת, והוא אינו אשם, כי אין לו סיגריה, והוא בעייתי בזה, רחמנא ליצלן.

קלה. אדם הוזמן לחוץ לארץ, ולפי התכנון היו צריכים לחכות לו שם, וכשהגיע לשם לא דובים ולא יער הכל היה סגור, והייתה לו עוגמת נפש עצומה מזה!

אבל האמת היא, היתה אי הבנה גדולה בינהם, והם טעו בתאריך.

קלו. אדם אחד שידוע שהוא נוסע כל יום לבני ברק ובכל זאת כל פעם שמבקשים להצטרף אליו לנסיעה הוא עונה בסירוב מוחלט, לכאורה הוא לוקה בחוסר בחסד ממש!

אבל האמת היא, הוא לא מוכן להסיע מישהו נוסף ברכב, מטעמי צניעות או פרטיות ויש לדון אותו לכף זכות.

קלז. מעשה במורה בבית ספר שבנות כיתתה סגרו עליה את הדלת ולא נתנו לה להיכנס, והמורה הזדעזעה איך כך אפשר להתנהג?! כי היא חשבה שכוונתן נגדה.

אבל האמת היא, בסך הכל הן הכינו הפתעה עבורה וכיוון שעוד לא סיימו להכין את ההפתעה לא רצו שתכנס כדי שתהיה הפתעה מושלמת.

קלח. לפעמים טבחית לא מוכנה למסור את סוד הבישול שלה וזה נראה כצרות עיין בלי טעם, **אבל צריך להבין אותה**, כי היא פועלת לפי הרגש ולא לפי השכל, ורגשית היא לא מסוגלת להעביר את הסוד הלאה.

קלט. מעשה באדם שהרשה לחבירו לקטוף בשמים מהגינה שלו לכבוד שבת קודש, והנה הוא רואה איך החבר חותך ענף גדול, ולא זו בלבד אלא משחית בצורה גסה את הגינה, לכאורה ממש רעבתנות וכפיות טובה! **אבל האמת היא**, הוא רצה לחתוך ענף קטן **ובטעות** נחתך לו ענף גדול, ומרוב לחץ הוא ניסה לסדר את הטעות שעשה וזה היה נראה כאילו הוא רוצה להשחית את הגינה.

קמ. היו מקרים בהם אדם רמז לחבירו שהוא צריך טלפון דחוף או כל רמז פשוט אחר והראה לו באצבעו לכיוון הראש, וחברו חשב שהוא מתכוין לפגוע בו או לזלזל בו.

קמא. מעשה באדם שדיבר בין קריאת שמע לעמידה של ערבית, וזה הרי זמן שאסור לדבר בו, וכל מי שראה אותו היה בטוח שהוא עובר על ההלכה!

אבל האמת היא, הוא הגיע לתפילה מאוחר מחמת אונס והוא השלים אחר כך קריאת שמע וברכות, ולכן היה מותר לו לדבר לפני העמידה כי הוא בכלל לא התחיל להתפלל. או שהוא התפלל עמידה במניין קודם ובא רק להשלים קריאת שמע וברכות.

קמב. מעשה בחתן שנתן לחמותו הלוואה בסך מאה שקלים, ושאל אותה עד מתי? והיא נפגעה מאוד מהזלזול כי היא הבינה שהוא אומר לה עד מתי תבקשי ממני הלוואות! ובנוסף הוא אמר לה נראה מתי זה יחזור אלי? והיא הבינה שהוא אומר לה מתי תחזור אלי ההלואה.

אבל האמת היא, הוא פשוט התעניין לדעת עד מתי היא זקוקה להלואה, כדי לא לבקש את ההלואה לפני כן. ומה שהוא אמר נראה מתי זה יחזור אלי כוונתו הייתה על השטר כסף שנתן לה כי הוא היה עושה סימנים בשטרות שהוא נותן ומחכה לראות מתי הם יגיעו אליו שוב.

קמג. מעשה באדם שעשה קניות בסופר גדול ותוך כדי שהוא מניח מוצרים בעגלת הקניות, הוא מחביא מוצרים קטנים בתיק ובכיסים. כל מי שראה אמר בליבו הנה גנב לאור היום! **אבל האמת היא**, האדם הזה הוא אחראי מטעם הסופר לבדוק את אמינות הקופאים, והוא רצה לראות אם הקופאי ישים לב לאנשים שגונבים, או שהוא יעלים עין.

קמד. מעשה בילד קטן שאבד בבוקר בדרכו לגן, והיה לו תיק אוכל עם השם שלו, וכל מי שראה והכיר את השם והמשפחה, אמר בליבו: איזו משפחה לא אחראית, איך הם שולחים ילד בלי מלווה.

אבל האמת היא, תיק האוכל שהיה אצל הילד בכלל לא היה שלו, הוא היה מושאל, והשם שכתוב עליו הטעה לחשוב כאילו הוריו לא אחראים, בעוד שבשעה זאת הם מלווים את ילדם לגן בצורה אחראית ביותר.

קמה. בהקדמת ספר תורת היולדת מובא: פעם אחת רץ רבי זלמן מוילנא ברחוב בליל שבת קודש עם נר דלוק, בלי כיפה, וכל מי שראה אותו חשב שהוא השתגע!

אבל האמת היא, הוא רץ להביא נר ליולדת, שזה פיקוח נפש ומצוה, ומרוב מהירות עף לו הכובע והוא לא הרים אותו, כי כל שניה חשובה בפיקוח נפש.

קמו. באמצע לויה של אחד מגדולי הדור הקודם, השגיחו באדם אחד שנכנס לחנות פרחים וקנה שם עציץ גדול, וכל מי שראה לא הבין, האם זה הזמן המתאים, כולם בוכים והוא קונה לעצמו עציץ?!

אבל האמת היא, באותו יום נפטר בבית החולים אדם אחד ממכריו שהיה חולה במחלה מדבקת, והרופא ציוה לשרוף את כל מה שהיה בשימוש אצלו כדי שאנשים לא יידבקו ממנו, וגם את התפילין חס ושלום, והצדיק הזה מיהר לקנות עציץ כדי לגנוז בתוכו את התפילין של החולה בכבוד, שלא ישרפו אותם עם כל חפציו, כהוראת הרופא.

קמז. פעם אחת באירוע מסוים אבדה שקית חשובה, וכולם טרחו וחיפשו לעזור למאבד, ולפתע שומעים אדם אחד צועק: שלום ולהתראות! וכולם היו בטוחים שהוא מתלוצץ, ולא אכפת לו מצערו של המאבד.

אבל האמת היא, הוא ביקש לעזור, ומה שצעק שלום ולהתראות, כי זה מה שהיה כתוב על השקית, והוא רצה לתת להם סימן מה לחפש.

קמח. מעשה בשני חברים שסיכמו להתקשר אחד לשני באמצע הלילה, כדי לקום לסליחות, ואחד מהם השכים במיוחד כדי להתקשר לחבר כפי שסיכמו, והחבר לא היה זמין, וזה ממש חוסר אחריות.

אבל האמת היא, הוא מאד רצה לקום, ומה שלא היה זמין, כי הילד כיבה את המכשיר הסלולרי, או שהפלאפון נפל והתנתק.

קמט. מעשה בחכם, שהוא רגיל לעורר את הציבור על מעלת התפילה, שהגיע לתפילת שחרית בשבת קודש למניין של שעה אחת עשרה, והיה נראה שהוא צבוע, שבעוד שהוא נותן מוסר לכולם על ענין התפילה, הוא עצמו מזלזל בה.

אבל האמת היא, הוא כבר התפלל, אבל הוא בא לומר קדיש על חיוב, או להשלים שנים מקרא ואחד תרגום, או לקרוא למישהו לסעודה. או שהוא קם מאוחר עם כאבי ראש עזים, והוא מבקש בתפילה זו להספיק מה שאפשר בציבור.

קנ. מעשה באדם אחד שהתקשר לחבירו, והקו היה תפוס, ואחר כך שהקו היה זמין, חבירו לא ענה לו. והוא היה בטוח שבכונה הוא לא עונה לו, שהרי אם מקודם היה תפוס, סימן שהוא ליד הפלאפון.

אבל האמת היא, הוא יצא להתפנות, או לאכול, והטלפון לא היה אצלו, ומה שהיה תפוס, כי עוד מאן דהוא התקשר אליו והשאיר הודעה, ואז מי שמתקשר שומע צליל של תפוס.

קנא. מעשה באחד שבא להתפלל בציון רבי שמעון בר יוחאי זיע"א, וראה בסוף היום אדם אחד, שאוסף את כל העלונים ודברי התורה, וזורק אותם לתוך פח אשפה גדול, וכעס עליו מאד, על שמזלזל בהם כך במקום לקחת אותם לגניזה בכבוד הראוי.
אבל אחרי זמן מועט הוא שם לב, על הפח הגדול היה שלט קטן שכתוב עליו "גניזה" ולמעשה האדם שאסף את הניירות, דאג להם בכבוד הראוי, ומגיע לו יישר כח על שהוא דואג לכבוד ה' בלי לקבל תמורה משום אדם.

קנב. מעשה באחד שנולדה לו בת, ועשה בשבת קידוש לשכנים ולאורחים, וקנה ודאג לכל צרכי הסעודה, ובזמן הסעודה לא היה בכלל במקום, ולא סידר את השולחנות, ולא כיבד את האורחים שהגיעו ממרחקים כדי לשמוח בשמחתו, ממש כפוי טובה.
אבל האמת היא, קרה לו אונס גדול, שאשתו היולדת לא הרגישה טוב, והוא היה חייב לקחת אותה לבית החולים, וכמובן שלא היה יכול לארגן כלום.

קנג. מעשה באברך חשוב שמוסר שיעורים בהלכה ומוסר, שראו אותו עומד במרפסת ביתו, זורק תפוח עץ על חתולה, פוגע לה בראש והיא בורחת, ובשעת מעשה הוא שמח שמחה גדולה. כל מי שראה, היה בטוח שהאברך הזה הוא ליצן גדול ועובר על צער בעלי חיים, ועל ביזוי אוכלין, ועל חילול ה'.
אבל האמת היא, בדיוק באותו זמן אשתו ירדה לרוקן את האשפה, והוא יודע שהיא מפחדת מאד מחתולות שלא יקפצו עליה וכבר פעם אחת היתה מעוברת והפילה מרוב בהלה! וגם עכשיו היא היתה מעוברת והוא פחד ששוב היא תיבהל ותסתכן, ולכן עשה מה שעשה ושמח שהצליח להציל את אשתו. (שמעתי מעשה זה מידידי ואהובי ר' ניצן ראובן הי"ו).

קנד. לפעמים הכף זכות היא פשוטה מאוד ובסך הכל צריך לומר "הוא לא יודע" או "הוא לא מאה אחוז בראש". למשל: אדם בא לרב לבקש ברכה בגילוי ראש ולכאורה זה לא מתאים, אבל אפשר לומר פשוט הוא לא יודע! או אדם יושב בבית הכנסת ולא מתפלל לכאורה זה לא מתאים, אבל אפשר לומר פשוט הוא לא מאה אחוז בראש.

מעלה ד' - לעשות לפנים משורת הדין כאשר אינו מפסיד כלום

עד עכשיו למדנו דברים שמובנים גם בשכל, שהרי כל אחד יודע שבתור בן אדם צריך להיות טוב. אבל התורה דורשת מאתנו יותר מזה, גם אם אדם צודק לפי הדין ומי שכנגדו צריך לשלם לו, אם לשני קשה לשלם, והוא מבקש שיוותרו לו, והאדם יכול לוותר כי

אין לו בזה הפסד או נזק, ראוי לו לעשות כן ולוותר. וזה נקרא בלשון חכמינו זכרונם לברכה: ''לפנים משורת הדין''.

למשל, השבת אבדה לבעליה גם כאשר על פי הדין ''הרי אלו שלו'', כגון שאין סימנים, או בעיר שרובה גויים. עם כל זה, כאשר בעל האבדה מבקש ומחפש את אבדתו, מצוה להשיב לו, שהרי המוצא לא טרח עליה, ולא הוציא הוצאות כספיות עליה, ולכן ראוי לעשות ''לפנים משורת הדין''.

וזה מפורש בגמרא במסכת בבא מציעא (לז:), ולמדו כן מהפסוק שאמר יתרו למשה רבינו (שמות יח, כ) ''ואת המעשה אשר יעשון'', ודרשו: ''ואת המעשה'' זה הדין, ''אשר יעשון'' זה לפנים משורת הדין.

ויש בתורה פסוק נוסף (דברים ו, יח) ''ועשית הישר והטוב בעיני ה'''. ופרש רש''י: ''זו פשרה ולפנים משורת הדין''. וביאר הרמב''ן (דברים שם), שאחרי שציוה ה' יתברך על הרבה מצוות עשה ומצוות לא תעשה של בין אדם לחבירו, הוסיף ה' יתברך לצוות באופן כללי ''ועשית הישר והטוב''. וענין המצוה, שישתדל האדם תמיד לעשות פשרה וללכת לפנים משורת הדין, ויהיה פרקו נאה, דהיינו שיהיה לו שם טוב ודבורו בנחת עם הבריות.

וכדי לזכות להגיע למעלה הזו, צריך להתחזק במסירות נפש לה יתברך, ולכוין באמת בקריאת שמע ובתפילה ''למות על קידוש השם'', ועל ידי זה יהיה קל לעשות לפנים משורת הדין. כי מי שמוכן למסור את נפשו למען רצון ה', קל לו גם למסור ממון שהוא סבור שמגיע לו, **לכבוד ה' יתברך**.

וכן המצפה **באמת** לביאת המשיח בכל יום ובכל רגע, ויודע שהעולם חולף, מתנהג אחרת, וקל לו מאד לנהוג לפנים משורת הדין.

וכן מי שיתנהג כמו אברהם אבינו, שאמר (בראשית יח, כז) ''ואנוכי עפר ואפר'', ופרש רש''י: ''כבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים, ואפר על ידי נמרוד, לולי רחמיך אשר עמדו לי'', וילמד לדעת ולשנן לעצמו שכל חייו הם בחסד ה' ובחמלתו עליו, יהיה לו הרבה יותר קל לותר לאחר גם כשהוא צודק.

א. לא טוב להילחם על דבר שלא השקענו בו מאומה כשיש לצד השני צער גדול עליו.

ב. המוכר שדה או בית, יש לו מצוה להקדים להציע את המכר למי שיש לו שדה או בית ליד הנכס הנמכר, שאותו אדם שיש לו שדה או בית שם ירויח מזה שיהיו לו שדות או בתים סמוכים אחד ליד השני, והוא קודם אפילו למשפחתו של מוכר הנכס (חו''מ סי' קע''ה ס''ג).

ג. גם זקן ואינה לפי כבודו שפטור מהשבת אבדה, יכול להחמיר על עצמו ולנהוג לפנים משורת הדין ולהחזיר אבדה שמצא (חו"מ סי' רסג ס"ג).

ד. פשרה עדיף (סנהדרין ו.), ולמה? כי מאד קשה לכוין בדיני ממונות לאמת. ולכן, כאשר יש ריב ומדון בין תובע לנתבע, וכל אחד מרבה בראיות ועדויות, פשרה עם שני הצדדים פותרת את כל הבעיות.

ה. כשיש כנס תורני במקום מסוים, או איזה חיזוק כללי, ולא הגיעו מספיק אנשים ויש חשש לתקלות ולחילול ה' ולבושת פנים למארגנים ולרבנים המגיעים לשם, מצוה ללכת ולחזק, וגם מי שלא חייב ולא היה אמור להשתתף צריך לעשות לפנים משורת הדין לעזור ולסייע לחיים טובים (שערי תשובה שער ג או' קסח).

ו. כאשר שני אנשים רוצים לזכות בפתיחת ההיכל או לקנות עלית מפטיר לעילוי נשמת יקיריהם, מי שישכיל לוותר לשני יזכה לעשות בזה עילוי נשמה גדול לטובת המנוח, יותר מאשר אם היה קונה את העלייה ועל ידי זה היה ריב ומסתכסך עם חבירו (כה"ח סי' רפד סק"ק).

ז. הורים לילדים צריכים להיזהר תמיד שלא להקפיד על הבנים והבנות, ואדרבא, להרבות באהבתם ולתת להם הרגשה טובה.

ח. להשתדל מאד לא לאחר לתפילה או לכנס מסוים, ולא להיות אדיש, כי זה מצנן ומקרר אחרים. וגם מי שמותר לו לאחר מסיבות שונות, צריך לעשות לפנים משורת הדין ולהגיע בזמן.

השכר והעונש במעלת לעשות לפנים משורת הדין כאשר אינו מפסיד כלום

ט. לא חרבה ירושלים, אלא בגלל שהעמידו דבריהם על דין תורה, ולא עשו לפנים משורת הדין (ב"מ ל:).

י. העושה לפנים משורת הדין, הרי זה נחשב לקרבן, ואשריו (מס"י פי"א).

יא. אנחנו מבקשים בבוקר בתפילה: "ותכנס לנו לפנים משורת הדין". והעושה כן בפועל, יתנהגו עמו כך גם משמים, מידה כנגד מידה (סנהדרין צ.).

יב. מסופר על רבינו בן ציון אבא שאול זיע"א, שפעם ניגש אליו בחור מישיבת פורת יוסף וסיפר שמצא שטר של חמישים לירות שהיה סכום נכבד בימים ההם, ושאל מה הדין? והאמת היא שההלכה היא "הרי אלו שלו", והיינו שאינו צריך למצוא את המאבד מכיון שאין סימנים לכסף מזומן, ויכול להשאיר את המציאה ברשותו ולהשתמש בה. אבל הרב לא אמר לו כך, אלא הוציא שטר של חמישים לירות מהכיס ואמר לו: "הא לך מתנה ממני, ועתה, לך לבית המדרש ותחפש מי איבד את הכסף".

עלה הבחור לבית המדרש, וראה אדם קשה יום, שמחפש שטר של חמישים לירות שלקח בהלוואה מגמ"ח, והנה אבד לו, מיד החזיר לו הבחור את השטר, והשיב את נפשו.

אמר לו הרב: זה מה שכתוב (ב"מ ל:) "לא חרבה ירושלים, אלא בגלל שהעמידו דבריהם על דין תורה, ולא עשו לפנים משורת הדין". שאין הפירוש "הרי אלו שלו" ואסור להכריז, אלא שכך הדין, אבל תמיד צריך לעשות לפנים משורת הדין (האיר המזרח ח"ב עמ' שנו).

יג. מעשה בזוג שהיה ביניהם ריב על דבר של מה בכך, ומכח הגאווה שלהם כבר באותו יום ניגשו לסדר גט. ואחרי שניתן הגט חזרו בהם ורצו להמשיך את חייהם במשותף, אבל הבעיה היתה שהוא כהן והיא אסורה לו בהיותה גרושה, ונמצא שבגלל פזיזות וחוסר מחשבה נכונה אין רפואה למכתם.

יד. דיין אחד מתל אביב סיפר: כל יום עשרים זוגות מתגרשים, כל חודש ארבע מאות זוגות, כל שנה חמשת אלפים זוגות. ורובם ככולם על שטויות והבלים, שלא יודעים לוותר.

טו. שר אחד מהממשלה ללא תורה ומצוות, נפגע מחבריו שנטשו אותו, פרש מכולם, הסתגר בביתו תקופה ממושכת כשהוא שבור ורצוץ, עד שהגיע לדיכאון ומת.

טז. מסופר בגמרא (עירובין נד:) על רבי פרידא, שעשה מעשה מיוחד, ורצו לתת לו שכר מהשמים. ושאלו אותו מה הוא מעדיף, שיוסיפו לחייו ארבע מאות שנה, או שהוא וכל בני דורו יזכו לחיי העולם הבא? והוא בחר באפשרות השניה, שהוא וכל אנשי דורו יזכו לחיי העולם הבא. וכשראה כך הקדוש ברוך הוא שויתר על תועלת עצמו ובחר בתועלת כלל הציבור, אמר שיתנו לו גם אריכות ימים וגם חיי העולם הבא לו ולכל דורו.

יז. בני גד ובני ראובן נבהלו להזדרז לקבל לנחלה בעבר הירדן, ובסוף הלכו ראשונים בגולה (רש"י משלי כ, כא).

יח. בספר חסידים (סימן קסג) כתוב, אם נצחת אל תשמח, שבעולם הבא תהיה מנוצח, חס ושלום.

מעלה ה' - לעשות לפנים משורת הדין גם כשמפסיד

עכשיו נעלה בדרגה, ונלמד לוותר ולמחול גם כשהדין איתנו, ולא עוד אלא שיש לנו הפסד ממון בדבר. למשל כשיש דין תורה והתובע יצא זכאי בדין והנתבע חייב לשלם, ועם כל זה, הדיין מבקש מהתובע למחול על התביעה ולעשות לפנים משורת הדין. וזה בהיות והתובע הינו אדם עשיר או מבוסס וסכום כזה לא יפריע לו, ואילו הנתבע הינו

בעל חוב גדול, ואין לו אפילו כסף להוצאות שבת קודש. יש מצוה על התובע לעשות לפנים משורת הדין ולוותר למרות הכל.

וכך מסופר בגמרא (ב"מ פג.) על רבה בר בר חנה, שסבלים העבירו לו חבית יין, ובדרך נשברה להם החבית, ופסק רב שישלם להם את שכר ההובלה אף שמן הדין לא מגיע להם כלום, וגם הפסידו לו חבית יין. זאת אומרת, לא רק שהם לא ישלמו לו על החבית ששברו, אלא הוא עצמו ישלם להם על העבודה שלמעשה הם לא סיימו אותה, ולמה? כי יש פסוק בספר משלי (ב, כ) "למען תלך בדרך טובים, ואורחות צדיקים תשמור". כלומר, תהיה טוב ותהיה צדיק ותוותר על מה שמגיע לך, ועל הוצאות שהוצאת, כי אתה מסודר ואין לך קושי בכך, והדברים נוראים.

והסיבה שהגמרא לא הביאה את הפסוק "ועשית הישר והטוב" שמובא לעיל לגבי לפנים משורת הדין כשאין הפסד, משום שבמקרה זה מדובר במקום הפסד כספי ממש, וצריך פסוק מיוחד לכך, שגם בכזה מקרה צריך לוותר (תוס' ב"ק ק. בד"ה לפנים משורת הדין).

עוד מובא בגמרא (סנהדרין ו:) על הפסוק "ויהי דוד עושה משפט וצדקה". נשאלת השאלה הלא בכל מקום שיש משפט אין צדקה, ובמקום שיש צדקה אין משפט? אלא איזהו משפט שיש בו צדקה, דן את הדין, זיכה את הזכאי וחייב את החייב, וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו מתוך ביתו, זה "משפט וצדקה' משפט לזה וצדקה לזה. משפט, לזה שהחזיר לו ממון, וצדקה, לזה ששילם לו מתוך ביתו. פירוש, דוד המלך היה דיין, וכשחייב עני בדין, שילם עליו דוד מכספו הפרטי, למרות שהעני חייב באמת לפי הדין.

א. לא להתנהג עם כסף בקמצנות, אלא להיפך, לתת תמיד ביד רחבה.

ב. כששכן בבניין רוצה לבנות, להוסיף, ולשפץ, והוא צריך את חתימת השכנים, מצוה גדולה לחתום לו, גם אם זה קצת קשה [ויתכן שזו חובה אפילו על פי הדין, ועל כל פנים צריך לעשות לפנים משורת הדין].

ג. כשאנשים באים לבקש צדקה, גם אם על פי הדין אפשר לדחותם מכל מיני טעמים, כמו: "עניי עירך קודמין" וכדומה, בכל זאת לא טוב לעשות כך, אלא צריך לתת להם שקל, חצי שקל או מטבע מסוים, כל אחד לפי כוחו, ולא לשלח אותם בידיים ריקות (עי' יו"ד סי' רמט סעיף ד). וכמו שדוד המלך אומר בתהילים (קט, לא) "כי יעמוד לימין אביון, להושיע משופטי נפש ו".

ד. אם פלוני רגיל לקנות עלייה לתורה בראש חודש, והוא נשוא פנים ומכובד, יש להשתדל לא להוסיף עליו במכירה, ולתת לו הרגשה טובה, שהוא יעלה לתורה ותהיה

לו את הזכות הזו. ומי שמוותר, בזכות השתיקה יש לו זכות להצלחה לא פחות ממי שעלה לתורה.

השכר והעונש במעלת לעשות לפנים משורת הדין גם כשמפסיד

ה. רבינו החפץ חיים זיע"א הבטיח, שמי שיש לו עין טובה ואפשרות כספית, ומוותר על חובו ולא פונה לדין תורה, אשריו ואשרי חלקו ויקבל מהשמים מנה אחת אפיים של טוב והצלחה.

ו. 'צדיק טוב', זה צדיק שהוא טוב לשמים וטוב לבריות (קידושין מ.).

ז. זכות הקושי והמסירות של המצוה הזו, מסלקת מהאדם צרות וייסורים אחרים.

ח. מרן ראש הישיבה הגאון הרב אליעזר מנחם מן שך זיע"א, אמר על עצמו: כל החיים שלי תמיד ויתרתי, ומעולם לא חסר לי דבר.

ט. מרן רבינו הגדול אור העולם שליט"א זכה למידת הותרנות, והוא לא עונה למחרפים ולמפריעים לו (עי' בהקדמת יבי"א ח"ו), ובזכות זה זוכה מהשמים לכל הברכות שבתורה, כן ירבה וכן יפרוץ.

י. בגמרא במסכת ברכות (סד.) מסופר: רבה היה למדן גדול מאד, ורב יוסף היה בקי עצום בהרבה מאד ספרים. והוצרכו החכמים למנות ראש ישיבה, ולא ידעו מי עדיף, רבה או רב יוסף? ובסוף החליטו שרב יוסף עדיף, ובכל זאת ויתר רב יוסף והסכים שרבה יהיה ראש הישיבה, ובסוף הרוויח מזה הרבה.

יא. מסופר בגמרא בכתובות (קג:), על רבי חנינא שהיה אמור להתמנות לראש ישיבה, ובמקום זאת ויתר לטובת רבי אפס. והביא היפה עינים (שם) בשם הירושלמי, שעוד זקן רצה לזכות לראשות הישיבה, וגם למענו ויתר רבי חנינא. וכמובן שלבסוף קיבל רבי חנינא את התפקיד המגיע לו.

יב. בגלל הבריונים שהיו בזמן בית המקדש, שלא היו מוכנים לוותר, נחרב הבית הראשון והשני (ירמיה לח, גיטין נו:, ספורנו בראשית לג, ד).

יג. בזכות רחל אמנו, שויתרה ללאה אחותה ונתנה לה את הסימנים כדי שלא תעלב, ה' מרחם על עם ישראל (רש"י ירמיה לא, יד).

יד. הותרנות, היא סמל הענוה (רבינו חננאל יומא כב:).

טו. הוותרנות, היא סמל השפל רוח (רמב"ם בפירוש המשניות אבות ריש פ"ד).

טז. דור המבול ודור הפלגה התנשאו, ובסוף נאבדו מן העולם (סנהדרין קח. קט.).

מעלה ו' - נושא בעול עם חברו

מעלה זו הינה קשה יותר מהמעלות הקודמות, שבהן לא לקחנו על עצמינו עומס נפשי כלל, וכאן אנו נדרשים להצטער עם השני, ולהרגיש מה עובר עליו, ועל ידי זה להקל מעליו את הקושי שהרי אנו כביכול נכנסים תחתיו, ועוזרים לו לשאת את צערו. וכן נדרש מאיתנו לעזור ולסייע לו בכל מה שניתן.

במסכת אבות (ו, ו), המשנה מונה ארבעים ושמונה קניינים שהתורה נקנית בהם, ואחד מהם הוא: 'נושא בעול עם חברו'. וביאר רבינו חיים מואלוז'ין זיע"א בספרו רוח חיים, שצריך להראות לו פנים לסברתו. כלומר, אם החבר אמר דבר מה, יש לטרוח להסביר את דבריו ולהראות לכולם את החכמה שבהם. וזה ודאי חלק מן ההזדהות עם כל מה שעובר על השני.

ואמרו בגמרא במסכת ברכות (יב:) "כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש, נקרא חוטא" וכך התנהגו אבותינו הקדושים, שהראו התעניינות ואכפתיות לכל אדם ובכל שעה. יעקב אבינו עליו השלום אמר לרועי הצאן בחרן (בראשית כט, ד) "אחי מאין אתם?" משה רבינו עליו השלום, כשגדל ויצא לעם ישראל נאמר בו (שמות ב, יא) "וירא בסבלותם", ופרש רש"י: "נתן ליבו ועיניו להיות מיצר עליהם". וכן לגבי בנות יתרו כתוב (שמות ב, יז) "ויקם משה ויושיען" שמשה דאג להם אפילו שלא ביקשו עזרה. וזה ציווי מפורש בתורה (ויקרא יט, טז) "לא תעמוד על דם רעך", דהיינו, כשיש אפשרות ביד אדם להציל, הוא חייב להציל.

יש להיזהר בהנהגה זו, לעשות אותה בעדינות, בצניעות, ובזהירות, שלא ירגיש המקבל שהוא נזקק או מסכן חס ושלום. וצריך בחכמה לדעת האם כשהשני אומר שהוא לא רוצה, כוונתו רק לומר שהוא לא רוצה כי לא נעים לו אבל הוא ישמח לקבל עזרה, או **שבאמת** הוא לא רוצה.

א. כאשר חבר סובל ומצטער, בין בחולי, ובין בשלום בית, ובין בקושי בפרנסה, גם אם הוא לא בא אלינו לבקש עזרה, יש לפנות אליו, ולנסות לעזור ולסייע, לתמוך ולחזק, ולתרום לו כמה שצריך ואפשר. וכאמור רק באופן שהשני רוצה שיעזרו לו, אלא שהוא מתבייש לבקש, אבל מי שלא אוהב שעוזרים לו, עזרה עלולה גם לפגוע ולהפריע, ואסור לעזור לו.

ב. יש להראות לשני חיבה ואכפתיות, ולשאול על בעיה כל שהיא שהיתה, אם היא כבר נפתרה וכדומה.

ג. מצוה לקנות מבעל מכולת, שמכר חמצו כדין לפני הפסח לגוי מאשר לחפש קמח שנטחן לאחר הפסח, שבזה הוא מחזק ידי יהודי ותומך בו, כי מה יעשה היהודי הזה עם כל הסחורה שלו.

וכמו שהתירו חז"ל הקדושים, למכור לעם הארץ בשנת השמיטה כלים שיש ספק שיעבוד בהם בשמיטה (משניות שביעית פ"ה מ"ו), מפני שאם נחמיר בזה נגרום לעמי הארץ לעבור על איסור לא תשנא וכו' (חזון איש שביעית יב ט, עי' תורת כהנים, הובא בפרש"י ויקרא כה, יד).

ד. מצוה גדולה לחפש שידוך למי שזקוק, גם כאשר הוא לא מבקש.

ה. יש לעזור להכנסת כלה, או למי שקנה בית ומצבו דחוק, גם כשהוא לא מבקש.

ו. מי שמסובך בחובות, מצוה לעזור לו בכסף, בעצה ובתבונה.

ז. כששומעים קול אמבולנס שעובר, מצוה לתת צדקה ולקרוא פרק תהלים לרפואת החולה שברכב.

ח. יהודי צריך להגיע לדרגה שהוא לא מסוגל לראות מעשה עוול, וכשהוא מקבל אישור מדעת תורה, הוא גם עומד וצועק על כך.

ט. כיום יש חברא קדישא, האחראים לסדר את כל צורכי המת [הנקראים גחש"א, ר"ת גמילות חסד של אמת]. והלוואי שיקומו חברא קדישא לחיים, לשמוע צרות של אנשים ולסייע בידם.

וברוך ה' יש בעלי חסד, שעונים בטלפון כדי לשמוע צרות של אנשים, ולייעץ להם עצות לחיים. וצריך כל אחד לעשות כן, גם כשזה לוקח לו זמן, כמובן בזמן המתאים. ומדה כנגד מדה, גם הקדוש ברוך הוא ישמע אותנו.

י. מותר לשמוע לשון הרע, מאדם שמצבו הנפשי קשה, והוא רוצה לשפוך את ליבו, בתנאי שלא מאמינים לדבריו, ולא מקבלים כלום ממה שהוא אומר, אלא רק מקשיבים לו כדי להרגיע אותו (חפץ חיים הל' לשון הרע כלל ו סעיף ד). וכן צריך להיזהר לא להראות ברמזים או בהבעות פנים כאילו מסכימים עם השני, אלא רק לשמוע אותו, ולהראות לו שמקשיבים לו, כדי שלא יספר לעוד אנשים. ומדי פעם צריך לנסות בחכמה, לסנגר על בעל המריבה, כדי להרגיע את המצב עד כמה שאפשר.

יא. גם בנפילה רוחנית של חבר, צריך לשאת בעול ולעזור ולייעץ כמה שאפשר.

יב. צריך להתפלל תמיד על ירושלים ובית המקדש, ועל גאולתן של ישראל (מסילת ישרים פי"ט).

השכר והעונש במעלת נושא בעול עם חברו

יג. כל מי שמרחם על העניים והחלשים, ומשיב את נפשם, הקדוש ברוך הוא מעלה עליו כאילו הוא ברא ועשה אותם, שנאמר, ואת הנפש אשר עשו בחרן (זוה"ק ויקהל קצח.).

יד. מי שמסייע לעניים ולנזקקים, גם אם הגיע זמנו להיפטר מן העולם, הקדוש ברוך הוא משלים שנותיו ונותן לו חיים נוספים וטובים. וכך כותב הזוהר הקדוש (בהר דף קח.): "מי שאוהב את המסכנים ומסייען, עושה שלום בכנסת ישראל ומוסיף ברכה לעולם ונותן שמחה וכח ומוריד ברכה לישראל". ומי שלהיפך חס ושלום כתוב עליו בזוהר הקדוש (קדושים פה.) "המצער את הפועל ואת שכר השכיר, צערו עולה למעלה ואותו מעביד בסכנת חיים", רחמנא ליצלן.

טו. מי שאוהב את המסכנים ומסייעם, עושה שלום בכנסת ישראל, ומוסיף ברכה לעולם, ונותן שמחה וכח, ומוריד ברכה לישראל (זוה"ק בהר קח.).

טז. רבי טרפון שהיה כהן, קידש שלוש מאות נשים בשנת בצורת כדי להאכילן תרומה, שהן היו ישראליות ואסורות בתרומה, ועל ידי שקידש אותן נעשו נשותיו, ואשת כהן מותרת בתרומה (רש"י קידושין עא סע"א).

יז. למה מתו אלימלך מחלון וכליון כשהיה רעב בארץ ישראל? כי היה להם לבקש רחמים על דורם ולא ביקשו (ב"ב צא:).

יח. בשמים הקפידו על נח שלא התפלל לפני ה' שלא יהיה מבול, ולמרות שהוכיח את בני דורו, היתה עליו תביעה, איפה התפילה? איפה נושא בעול? ולכן המבול נקרא על שם נח שנאמר (ישעיה נד, ט) "כי מי נח זאת לי" (זוה"ק נח סז:).

יט. אפילו עץ פרי שהפסיק לטעון פירות, צריך להתפלל עליו, ולעורר עליו רחמי שמים (שבת סז.), ועל אחת כמה וכמה על עם ישראל, כשיש להם צרות.

כ. הקדוש ברוך הוא מעורר וממציא עצמו לטובת עם ישראל גם בלי שיבקשו, וזו הנהגה של ה' יתברך, כמו שאומר ישעיה הנביא (סה, א) "נדרשתי ללא שאלו, נמצאתי ללא בקשוני".

כא. על משה רבינו כתוב (פרשת שמות) "וירא בסבלותם", ופרש רש"י "נתן ליבו ועיניו להיות מיצר עליהם" ונשא בעול שלהם. וכל כך למה? כי מי שזוכה לתורה יש לו מעלת "נושא בעול עם חבירו". ולכן אמרו בגמרא (ב"ב קטז סע"ב) מי שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, כי החכם זכה לתורה ויודע מעלת נושא בעול עם חבירו ומתפלל מכל הלב לרפואתו.

מעלה ז' - מעביר על מידותיו

מידה זו היא הנהגה מעולה מאד. וזה משום שעד עכשיו למדנו מעלות השייכות לעזרה ולסיוע, וכעת להיפך, אדם שפגעו בו וציערו אותו והוא מוחל לכולם בלב שלם, מיד גם בשמים נוהגים עימו מידה כנגד מידה ומוחלים לו על כל פשעיו. ובספר מכתב מאליהו (ח"ד עמ' 43) מביא שזה כפשוטו ממש, "מעבירין על כל פשעיו", אין לו עוונות בכלל. וזה כתוב בגמרא (ראש השנה יז.) במפורש: "כל המעביר על מידותיו, מעבירין לו על כל פשעיו". ופרש רש"י: "אינו מדקדק למדוד מידה למצערים אותו, ומניח מידותיו והולך לו". כלומר, מוחל וסולח גם לפוגעים ולמעליבים אותו, בין פגיעה בגוף ובין בנפש ובממון, ואומר על הכל "גם זה יעבור".

וזה מה שאנו מתפללים בתפילת שמונה עשרה "ולמקללי נפשי תידום", לא כתוב פי ידום, אלא נפשי. שצריך לשתוק ולוותר, ואפילו בלב לסלוח לגמרי, ולא לקחת ללב כלל ועיקר. וזו העבודה הגדולה של בעל מידות (בן יהוידע קידושין מא.). וכמו שנאמר (דברים כח ט) "והלכת בדרכיו", והכונה שצריך האדם להדמות לה' יתברך (ספר החינוך מצוה תריא) שה' מלך מוחל וסולח לעם ישראל.

וגם במעלה זו, כאשר מאמינים באמונה שלמה שהכל מהשמים בלבד, רק מה' יתברך, וכמו שאמר דוד המלך עליו השלום: "ה אמר לו קלל" (שמואל ב' טז, י), אז מקבלים כח ועצמה להעביר על המידות מכל הלב, פשוטו כמשמעו. כי איש כזה הוא בעל אמונה גדול וכל העולם קטן עליו והכל בשבילו "הבל הבלים" באמת, והוא יודע מה עיקר ומה טפל מה עראי ומה קבע, ואין לו זמן לעסוק בקטנות.

ויש להוסיף, שמעלת "מעביר על מידותיו" גדולה יותר ממעלת "הנעלבים ואינם עולבים". כי זה האחרון נעלב ומצטער, אלא ששותק ולא עונה, ואשריו. אבל "המעביר על מדותיו" גם בלבו אינו נעלב כלל ועיקר, ולכן גם שכרו יותר גדול, שמיד "מעבירין לו על כל פשעיו".

עיקר הטעות נובעת מזה שאדם חושב: אם אתנהג בצניעות ובענוה אפסיד, ואם אמחל ואסלח ואחזור בי מדרישותי סימן שאני לא החלטי ולא חזק מספיק. אבל האמת היא, שאדרבא, כשאדם מתנהג בענוה, בפשטות ובצניעות, כולם נקשרים אליו בלי מחיצות וכולם אוהבים אותו. וכשאדם מוחל וסולח ומודה על האמת, ומשתף פעולה על העתיד, גם בשמים אוהבים אותו ויורדים שפע וברכה מהשמים, ויש שלום למטה וברכה מלמעלה.

א. כל לילה בקריאת שמע שעל המטה, יש זכות לומר את נוסח "הריני מוחל וסולח" באהבה גדולה, ולמחול לכולם בלב שלם. וכמו שמסופר בגמרא (מגילה כח.) על מר זוטרא, שכל לילה לפני השינה היה מוחל לכל המצערים אותו, שלא רצה לעורר דין על שום אדם בעולם, ועל ידי זה זכה לאריכות ימים.

ב. אסור לאדם להיות אכזרי ולא להתפייס, אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס (רמב"ם פ"ב מהל' תשובה ה"י). והסביר מרן הכסף משנה שהסיבה היא כי צריך להיות תמיד מעביר על מידותיו, והמעביר ומוותר מרוויח.

ג. גם במקרה שאין אפשרות בכלל לתבוע את המפריע לדין תורה, שאז מותר למסור דין לשמים, כלומר: לבקש מה' יתברך, שיעניש את המפריע (ב"ק צג.), מצוה למחול בלב שלם (ראשית חכמה שער הענוה פ"ו). ובמקרה שאפשר להסתדר בדין תורה, אסור אף למסור דין לשמים והעושה כן ענשו גדול, לא עלינו.

ד. למרות שבשעת מעשה כשפוגעים באדם, מותר לו מן הדין לענות ולהשיב על החירופים, מכל מקום, מצד "מעביר על מידותיו" צריך לשתוק, ובזה "מעבירין לו על כל פשעיו" (חפץ חיים לאוין ח).

ה. אדם שעשה חסד, ובמקום לומר לו "תודה רבה" קיללו אותו, צריך להרגיש טוב יותר, שעכשיו מקיים מצוות חסד לשמה ממש (ירושלמי פאה פ"ח מ"ח).

ו. לא להקפיד על מי שהתחייב לעזור ובסוף חזר בו, גם אם סמכנו עליו ונגרמה לנו מזה עגמת נפש גדולה, כי הכל מהשמים והכל לטובה. ובפרט בעל ארגון חסד שמטרתו לעשות חסד שביקש עזרה ובסוף לא באו לעזור, שאסור לו להקפיד, כי לא יתכן לכעוס על אנשים כשעוסקים במעשה חסד.

ז. צריך להיזהר כששידוך לא יוצא לפועל ששום צד לא יקפיד, וכשברוך ה' צד אחד מצא את זיווגו ומתחתן, צריך ללכת ולשמוח בשמחתו שלא יראה כעין זלזול או קפידה חס ושלום, ומהשמים ישמחו את הצד השני מנה אחת אפיים.

ח. מצוה גדולה לגלות חידושי תורה יפים וכן כל מיני הסברים בתורה לחברים וידידים, ולא לשמרם שיהיו רק לעצמו בשביל שתהיה לו בלעדיות עליהם. וזה מרומז בלשון המשנה (אבות פ"ב מ"ח) "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך", כלומר אל תשמור את טוב התורה לעצמך בלבד אלא תזכה בו גם אחרים, וכמו שכתבו המפרשים. ואחיתופל, שלא מיהר לעשות כן, לסוף נחנק, רחמנא ליצלן (מכות יא.).

ט. מצוה גדולה לסייע ביד דרשנים, ולהעביר להם חומר תורני מענינא דיומא, שיצליחו לעורר אחרים בדרשות ושיהיה להם תוכן ועומק בשיעור. והעושה כן, משמים ירימו קרנו כשמש, כי הוא לא חושש ממיעוט כבודו כאשר גם אחרים יודעים מה שהוא יודע. ובפרט שהוא ממעט בכבוד עצמו כדי להרבות כבוד שמים, ואשריו ואשרי חלקו.

י. כל האיסור להקפיד ולשמור בלב הוא רק בדבר הנוגע לכבודנו אנו, אבל על כבוד אחרים ובפרט על כבוד תלמידי חכמים וגדולי תורה חייבים למחות ולזעוק. ויעשה כן בחכמה שתהיה תועלת ויצא מזה חיזוק עד שיתחרט הפוגע בחרטה גמורה, אחרת, אין טעם לעשות כן. ועדיף לחזק ולפרסם את הנפגעים לטובה ולהתפלל שלא תצא תקלה ויתרבו אהבה ואחוה בעם ישראל. וכמובן שיש לשקול ולהתייעץ בשקל הקודש כיצד להתנהג, ולה' הישועה.

יא. אדם שדחו אותו מתפקיד מסויים בגלל שסבורים שהוא לא מתאים וכיוצא בזה, צריך לדעת שלא לקחו לו משלו כלום. וכמו שכתוב בגמרא (יומא לח.) "בשמך יקראוך, ובמקומך יושיבוך, ומשלך יתנו לך, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא". וצריך לראות רק את ה' יתברך שהוא עשה את זה, ולא האנשים, כי זה מתחיל מלמעלה ולא מלמטה.

יב. למסור דין לשמים זה דבר מסוכן מאוד (ב"ק צג. ובהע"ט ר"פ חיי שרה), ויתכן שגם להיות ברוגז זמן רב ולעשות פרצופים זה כעין מסירת דין, ויש ליזהר בזה.

מצאתי בספר הקדוש מכתב מאליהו לרבינו אליהו דסלר זיע"א (ח"ד עמ 244), **פנינים יקרות בעניין המעביר על מידותיו, ונביאם כלשונם**:

מחמת חשיבות הענין של מעביר על מידותיו נסדר כאן קצת עצות מעשיות נוספות שלפיהן יוכל אדם להתרגל ולהתאמן להגיע לדרגה זו וטוב לו כל הימים. ואם בקצתן נראה שיש בהן בחינת שלא לשמה, אין בזה חסרון, כי להגיע להשתנות גמורה במדות ובדרך החשיבה מוכרחים להשתמש בשלא לשמה. ומכיון שכוונתך לשם שמים לעשות רצון קונך, אין ספק שתיעזר לבוא מתוך שלא לשמה אל לשמה.

יג. לא יהיו עסקיך עם שאר בני אדם מודרכים רק לפי השכל הקר, אלא התחשב תמיד בהלך רוחם, דהיינו במדותיהם.

יד. כל אחד חושב שהוא מצוין באיזה דבר יותר ממך, ומן הסתם הוא צודק בזה, הסכם עמו ויאהבך [זכור את דברי הרמב"ן באיגרתו: אם אתה חכם יותר ממנו זכור שהוא צדיק יותר ממך, כי הוא שוגג ואתה מזיד וכו'].

טו. כל אחד ואחד מתעניין בצרכי עצמו יותר מאשר בך, ועל כן תראה לו את הנקודה בה ענייניך הם גם ענייניו.

טז. אל תשתדל רק שיעשה, אלא שירצה לעשות, ויהיה מאושר בעשותה.

יז. היזהר מלהיכנס לויכוחים חריפים על חבריך, כי הם ירחיקוך מהם ויפרידו ביניכם.

יח. אל תדבר כל כך הרבה על עצמך, דבר עם חברך על חברך עצמו, והוא יהיה מעוניין לשמוע. [לרוב בני אדם אין מלה אהובה יותר מאשר "אני", ואין דבר מפואר יותר מאשר להזכיר את שמו].

יט. הקשב לדברי אחרים, התאמץ לזכור שמותיהם ופרטיהם והם יאהבוך.

כ. אל תבקר את חברך באופן גלוי, כי רק יתעקש יותר. כל הפושעים, אפילו רוצחים הגרועים ביותר, לא יודו על פשעם בלבבם.

כא. בדברך עם חברך הוה מודה על האמת, כי למה ישנאך - ובצדק.

כב. זכור מה שאומרים חכמי הרופאים, כי יותר מאשר ראוי להבין את החולי ראוי להבין את החולה, כי חלק גדול בכל חולי ולפעמים כל החולי בא מהלך רוחו של חולה, וכשתצליח לתקן את זה במה שאתה מרבה איתו אהבה ואחוה תעבור המחלה (ועיין משלי יח יד).

כג. המתנהג בדברים אלה יקל לו במשך הזמן להיות מעביר על מידותיו, כי כבר הורגל להביט על כל דבר מנקודת ראותו של חברו.

עד כאן מספר מכתב מאליהו.

השכר והעונש במעלת מעביר על מידותיו

כד. המעביר על מידותיו, זוכה למחילת עוונותיו וכל פשעיו לגמרי, ונעשה דומה לצדיק גמור (מכתב מאליהו שם).

כה. מעשה בחסיד אחד שהפליג באניה, וקם גוי ערל ומשוקץ והטיל עליו את מימיו, והיה לחסיד שמחה גדולה שלא לענות לאיש בזוי כזה. והגיע אותו חסיד לדרגה של "מאד מאד הוי שפל רוח" (רמב"ם בפירוש המשניות אבות רפ " ד).

כו. חכמינו זכרונם לברכה (סנהדרין ז.) אומרים: אשרי מי ששומע חרפתו ושותק, ובזכות זה חולפות ועוברות ממנו מאה רעות שהיו צריכות לבוא עליו.

כז. בגמרא (שם יד.) אמרו "לעולם הוי קבל וקיים". ופרש רש"י תהיה באפלה ותחיה. כלומר תתרחק מן הרבנות והשררה שמקברות את בעליהן רחמנא ליצלן.

כח. בגמרא (ברכות נה.) אמרו מפני מה מת יוסף קודם אחיו, מפני שהנהיג את עצמו ברבנות. וכתב המהרש"א שם, שאם קבלוהו הציבור עליהם אין בכך חסרון, אבל כשלא הנהיגוהו אחרים עליהם אלא הוא הנהיג את עצמו בשררה ורבנות, אז יש לו בעיה, שהוא מראה שלטון וכוחניות על אחרים ואינו מתנהג בענוה (ע"ז כ:).

כט. ביצירת האדם, אמר הקדוש ברוך הוא (בראשית א, כו) "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו". ופרש רש"י שכאן למדתנו התורה דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן, שאפילו ה' התייעץ כביכול עם המלאכים. והלקח לגבינו הוא: "פרי המהירות חרטה" (מבחר הפנינים מג, כז), וצריך לחשוב לפני כל מעשה. וה' יתברך עשה כך באופן מעשי כדי להראות לנו דוגמא אישית איך להתנהג (מזרחי עה"ת שם).

ל. באופן כללי ובעיקר בעניני בין אדם לחבירו, צריך להיזהר שלא למהר לריב ולכעוס (משלי כה, ח), כי הסבלנות והותרנות הן סוד ההצלחה, וכך נמנעת מחלוקת ומריבה.

לא. בגמרא במסכת קידושין (עא.) מפורש באר היטב מי הוא הראוי ללמוד קבלה ושמות הקודש. אדם שלא כועס, ולא מעמיד על מדותיו. ופרש רש"י: לא שומר שנאה, אלא מעביר על מדותיו בקלות.

לב. המעביר על מידותיו, אין לו לא כעס, ולא רוגז, ויש לו הרבה חברים, שנעשה אהוב למטה. וידוע המאמר המובא בגמרא (תענית כג.) "או חברותא או מיתותא" בלי חברה טובה, עדיף למות.

לג. מי שלא מעביר על מידותיו ואינו סולח, מצער את השכינה (אור החיים הקדוש).

לד. כשאדם מעביר על מידותיו וסולח, בשמים מגלגלים שגם אחרים שפגע בהם ואין באפשרותו לבקש את סליחתם ימחלו לו מכל הלב. כך יש ללמוד מדברי חובות הלבבות (שער התשובה פ"י), ובצירוף מה שאמרו בגמרא בראש השנה (יז.) "כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו". והיינו שאחר שלמדנו שכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, איך יתכן למצוא בזה תקנה כוללת למצער את חבירו, והלא בזה ההלכה שעבירות שבין אדם לחבירו אין מתכפר לו עד שירצה את חבירו? ועל כרחך הוא שהקדוש ברוך הוא יתן בלב הנפגעים ממנו שימחלו לו.

לה. "הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, עושים מאהבה ושמחים ביסורים, עליהם הכתוב אומר (שופטים ה, לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (שבת פח:). וביאר רבינו החפץ חיים (הל' רכילות כלל א ס"ז), שכשיבוא מלך המשיח במהרה בימינו אמן, פניהם יאירו כשמש.

לו. כל מי שמפרש חטאיו ועושה חשבון נפש לפני השינה ומתוודה, נקרא מריה דחושבנא [=בעל חשבון], וזוכה להיות נדון על ידי הקדוש ברוך הוא בלבד וללא מקטרגים, ולא יכנס לגיהנם, כיון שהוא הולך לישון מתוך קבלת עול מלכות שמים (זוה"ק קורח קעח. פנחס רלא.). ויש ללמוד מכאן למי שהוא עצמו מעביר על מידותיו ומוחל לכולם, שודאי הוא עושה את זה על ידי חשבון נפש, שיזכה לכל זה.

לז. השותק בשעת מריבה הרי זה משובח. והשומע חרפתו ושותק, **סימן הוא שהוא מיוחס** (רמ"א אבה"ע ס"ב ס"ד).

לח. מי שמתנהג בענוה ובצניעות ומרבה שלום בכל מקום, הוא המקיים את הקהילה ואת השכונה, את העיר ואת העולם. ועליו אמר רבי אילעא (חולין פט.) "אין העולם מתקיים, אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה, שנאמר (איוב כו, ז) תולה ארץ על בלימה", ופרש רש"י: "סוגר את פיו" כלומר, בשעת מריבה וויכוח, שותק ומוותר.

לט. "רבי אבהו אומר (שם), אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שמשים עצמו כמי שאינו, שנאמר (דברים לג, כז) ומתחת זרועות עולם". ופרש רש"י: "מי שנדרס תחת הכל, הוא זרועות עולם", כלומר, כאילו מחזיק את העולם בזרועותיו.

מ. גם הקדוש ברוך הוא מעביר על מידותיו. שכשאמר ה' יתברך לאדמה בבריאת העולם (בראשית א, יא) "תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע, עץ פרי עושה פרי למינו", שהעץ עצמו יהיה בו טעם כמו בפרי, האדמה לא שמעה בקול ה', אלא: "ותוצא הארץ **עץ עושה פרי**" (שם פסוק יב), שרק בפרי יש טעם ולא בעץ. ועם כל זה הקדוש ברוך הוא המשיך הלאה לברוא את המאורות הגדולים של יום רביעי, וכל תכנית הבריאה התנהלה כסדרה, ללא כעס וחרון אף, אלא הכל על מקומו בא בשלום.

מא. בגמרא במסכת ראש השנה (יז.) מסופר שרב הונא בנו של רב יהושע נעשה חולה, ונכנס רב פפא לבקר אותו ביקור חולים. ואז ראה שמצבו הולך ומדרדר והוא בתהליך גסיסה, ואמר לבני המשפחה שסבבו את המיטה שיתכוננו לפטירתו. אולם למרות זאת לבסוף התרפא רב הונא בניגוד לכל היגיון, ואף שב לתלמודו ולעיסוקיו. בעקבות אותו מעשה התבייש רב פפא להסתכל בפניו, שהרי הוא אמר עליו שודאי ימות והנה הוא הולך על רגליו. לבסוף, אזר רב פפא עוז בנפשו וניגש לרב הונא החולה שהתרפא בצורה פלאית ושאל אותו: מה ראית? כלומר הרי הייתי ליד מטתך וראיתי שכבר היית בין שמים לארץ, אז מה בדיוק קרה באותה שעה, ומה ראית בחזיונך בעולמות העליונים. ענה לו רב הונא: אל תחוש לכבודי, ואל תחשוב שטעית בדבריך. אלא באמת הייתי צריך למות והגיעה שעתי להיפטר מן העולם כפי שראית ואמרת, אולם הקדוש ברוך

הוא אמר למקטרגים שהואיל ואין דרכי להקפיד עם אנשים בהתנהגותם עימי, כך גם אתם אל תקפידו איתו ואל תקטרגו עליו. וכך נגזרו עלי חיים מחדש וקמתי ממיטת חוליי בדרך נס.

מב. בגמרא (ראש השנה יז:), מבואר מעלת אמירת י"ג מדות בסליחות ובתעניות, שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: "כל זמן שישראל חוטאין, יעשו לפני **כסדר הזה** ואני מוחל להם", ו"ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם" (שם). והכוונה במה שכתוב כסדר הזה היא, שאותם האנשים העומדים ואומרים סדר י"ג מדות, צריך שיהיו להם כאלה מדות טובות באופן מעשי, ויהיו הם בעצמם מעין דוגמא של "**ארך אפים ורב חסד ואמת**".

ומכאן לומדים, שמי שהוא בעל מדות טובות במיוחד, אמירת י"ג מדות על ידו עושה רעש גדול בשמים. וכמו שמצינו (תענית כה:) על רבי עקיבא שהתפלל ומיד ירד גשם בגלל שהיה מעביר על מידותיו [ועיין בבן איש חי (כי תשא ש"א ס"ד), שצריך לומר י"ג מדות בכוונת הלב, ובנחת ובמתון].

מג. בספר חסידים (סימן יא) כתוב, אין חסיד אלא מי שמעביר על מידותיו. ובזוהר הקדוש בהקדמת תיקוני הזוהר (דף ב) כתוב, אין חסיד אלא המתחסד עם קונו.

מד. בגמרא (ב"ק ל.) כתוב "האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דנזקין, וכן מילי דאבות", דהיינו: מי שרוצה להיקרא ולהחשב "חסיד", יקפיד וידקדק בענינים הכלולים בסדר "נזיקין" וכן בעניני מסכת "אבות". ופרש רבינו חננאל (שם), מסכת אבות "**שכולה מידות טובות**". ויתכן שכלול בזה כל מצוות בין אדם לחבירו, שציוה אותנו ה' יתברך להקפיד עליהם מאד.

מה. בשעה שהדין שולט בעולם, ייזהר האדם שלא יהיה בפני עצמו לבד שבזה יזכרו אותו בשמים לרעה, אלא יהיה עם הציבור בתורה ומצוות ותפילות בבחינת "בתוך עמי אנכי יושבת" (מלכים ב ד, יג, זוה"ק נח סט:).

מו. בזמן שיש דינים ומוות ומגפה בעולם, לא יפתח את פיו להוציא מלה, כי זה מסוכן, שיתכן שזה יגרום עליו דין מות (זוה"ק שמיני לח:). וכן כשיש דין בעולם, לא לצאת לשוק (זוה"ק מצורע נד:). והמעביר על מידותיו, ניצול מכל זה.

מעלה ח' - לא תטור

מידה זו, היא מעלה עצומה ונשגבה. כי גם אחרי שאדם מוחל וסולח ומעביר על מידותיו, עדיין דורשים ממנו משמים לא לשמור בלב. כלומר, הוא צריך לשכוח לגמרי כל מה שעשו לו. מבהיל כמה ה' יתברך דורש מאתנו.

ויש על זה לאו מפורש בתורה (ויקרא יט, יח) "לא תקום ולא תטור את בני עמך, ואהבת לרעך כמוך". ונכון שלכאורה זה כלול במצות "ואהבת לרעך כמוך" אבל מכיון שזה חיוב נורא ואיום שצריך להתעלם ממה שקרה ולשכוח הכל, ציונו ה' יתברך על זה בנפרד. וכלשון החינוך "ואם זוכר בלבו מה שעשו לו עובר בלאו זה" (חינוך מצוה רמב).

ונחלקו הראשונים האם איסור לאו זה הוא רק בממון, שאם חברו לא השאילו חפץ מסוים חייב הוא מצידו להשאיל לחברו, ואסור לו לא להשאיל ולשמור לו שנאה בלב אלא צריך להשאילו בלב שלם, או שגם אם חברו פגע בו נפשית או גופנית צריך למחול לו בלב שלם ולא לנטור לו שנאה בלבו כלל.

ודעת החינוך (שם) שאיסור לאו זה אינו רק בממון אלא בכל צער ופגיעה, ושאר הראשונים חולקים וסוברים שזה רק בממון. ומאחר והכלל הוא שספק דאורייתא לחומרא, נפסק להלכה שגם כשציערו בנפש ובגוף או ביישו וקיללו ברבים, מצוה עליו למחול בלב שלם ולהסיר את הדבר מלבו לגמרי (חפץ חיים לאוין ח).

והנה הדרך לקבל כח להגיע לדרגה כזו, היא להאמין שהכל משמים, והכל בידי שמים, והכל מה' יתברך. וכמו שקלל שמעי בן גרא את דוד המלך עליו השלום ורצה אבישי בן צרויה מגבורי הצבא להרגו, אמר לו דוד המלך מה אתה כועס על מה שהוא עושה? הרי "ה' אמר לו קלל" (שמואל ב' טז, י), שמה שנתן כח לדוד המלך לוותר זה האמונה שהכל משמים וה' הוא זה שעושה את הצער והבזיון ולא שמעי בעצמו.

וכמו שכתב החינוך (מצוה רמא) בטעם המצוה: "שידע האדם ויתן אל לבו, כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע הוא סבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון ה' ברוך הוא. על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם, ידע בנפשו כי **עונותיו גרמו** וה' יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו, כי הוא אינו סבת רעתו כי העוון הוא המסבב", עד כאן לשונו.

המצוה להאמין שהכל משמים, פירושה שה' יתברך אומר לנו לא לרדת לרמה כזאת של נקימה ונטירה, אלא להישאר יהודי חביב עם מדות טובות של ביישנים רחמנים וגומלי חסדים (יבמות עט.), ולהאמין באמונה שלימה שהכל מהשמים. וכמו אדם מבוגר, שילד קטן פגע בו, וכי הוא יחזיר לו? הלא לשוטה יחשב. ולהיפך, הוא ילטף אותו, ויתן

לו נשיקה וסוכריה, כי הוא ילד והוא לא מבין ולא מתכון, כך התורה דורשת מאתנו להתנהג עם כל אדם.

ועוד עצה להגיע למעלה זו, היא לצפות למשיח בכל יום. כי מי שמחכה באמת למלך המשיח בכל יום כל היום, ומצפה לישועת ה', קל מאד בשבילו להעביר וגם לשכח, שיודע בנפשו שהצער שציערו חברו יחלוף ופתאום תבוא הישועה, ולכן הוא לא מחפש לנקום ולנטור.

א. לא לומר לחבר: "אני מקפיד עליך" ולא לשמור קפידה בלב. והעובר על כך, יש לו בעיה בהלכה עם לאו של "לא תטור" ובעיה באמונה שמייחס את הצער לחבר ולא לה' יתברך.

ב. להתפלל על האנשים שעשו לו צרות שיהיה להם הצלחה וכל טוב. וכמו שעשה משה רבינו עליו השלום, שנאמר בו "ויצעק משה אל ה'" (במדבר יב, יג), שהתפלל על מרים שדיברה עליו לשון הרע שתתרפא מצרעתה.

גם מצד השכל וההיגיון יש לנהוג כך, שהרי אחרי הכל מי שעושה צרות לאחרים הוא בעל עבירות ובעל מידות רעות ובשמים מקפידים עליו מאוד שהרי מקפידים מאוד על בין אדם לחבירו והוא ממש "חולה נפש רוחני" אז בודאי שמצווה להתפלל עליו. והעושה כן סימן שהוא בעל אמונה ובריא בנפש, ואשריו.

ג. לא להיות אכזרי כשמבקשים ממנו מחילה, אלא למחול מהר בלב שלם (או"ח סי' תר"ו ס"א). כמו שכתוב בתורה (במדבר כא, ד) על משה רבינו "ויתפלל משה בעד העם" שמשה רבינו התפלל לה' שימחל לעם ישראל על שדברו עליו ועל ה'. ופרש רש"י, מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול, שהרי משה רבינו בעצמו כאשר בני ישראל דברו עליו מבקש מה' שימחל לעם ישראל.

ד. על כבוד אחרים, ובפרט על כבוד תלמידי חכמים וגדולי תורה חייבים לזעוק ולמחות, ורק על כבוד עצמו צריך להעביר ולמחול. ויעשה כן בחכמה, כדי שתהיה תועלת במחאה ויצמח מכך חיזוק. ולולא כן, עדיף לשתוק, שעשוי הוא במחאתו להכעיס את השני ולגרום לו לזלזל יותר.

השכר והעונש במעלת לא תיטור

ה. רבינו משה חיים לוצאטו זיע"א בספרו מסילת ישרים (פרק י), כותב שאדם שנעלב מרגיש צער גדול והנקמה לו מתוקה מדבש, וגזרת מלך היא שצריך לשכוח ולהסיר מליבו כאילו לא היה, והוא קל רק למלאכי השרת. והמקיים מצוה זו, חזק ואמיץ הוא

לקיים גזרת המלך. ומוסיף וכותב שלאחר שמחל לו צריך להיות לו אליו חיבה ואהבה כבראשנה, נורא ואיום!

ו. רבנו החפץ חיים זיע"א היה אומר: כאשר אדם שוכח הדבר לגמרי, 'התיק' שלו נמצא אצל ה' יתברך, והוא זוכה לישועות גדולות.

ז. רבן גמליאל היה נשיא ישראל והורידוהו מנשיאותו, ואף על פי כן הגיע יום יום לבית המדרש כרגיל, ולא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת (ברכות כח.).

ח. מעשה ברבינו המשגיח רבי יחזקאל לוינשטין זצ"ל, שהיה קשה לו לסלוח על ענין מסוים שציערו אותו מאד, ולמד שבועיים מוסר עד שאמר לאותו אדם שהוא מוחל לו בלב שלם.

מעלה ט' - לא לצער

בו יבוארו הנושאים הבאים: א. לא לצער. ב. לא לבייש. ג. לא להזיק. ד. לא לגזול. ונבארם אחד לאחד בעזרת ה'.

בגמרא במסכת שבת (לא.), מסופר על גוי אחד, שהגיע להלל הזקן ואמר לו: "גיירני על מנת שתלמדני את כל התורה כולה, כשאני עומד על רגל אחת". ואמר לו הלל: "דעלך סני, לחברך לא תעביד [=מה ששנוא עליך, לא תעשה לחברך], זו היא כל התורה כולה". כלומר: הלל הזקן אומר לאותו גוי, תתחיל קודם לעבוד על המידות, ועל ידי זה תוכל לזכות לתורה. וההתחלה של המידות הטובות היא, לא לעשות לאחרים, מה שאנחנו לא אוהבים שיעשו לנו, "סור מרע", ורק אחר כך בשלב הבא "ועשה טוב" (תהלים לד טו).

וכך פוסק הרמב"ם (פ"ה מהל' דעות הי"ד) "תלמיד חכם לא יצר לאדם לעולם בחייו". דהיינו, אדם צריך להשתדל שכל מאה ועשרים שנות חייו יעברו עליו בלא שיצער שום אדם בעולם.

בפרשת שמות מסופר בתורה על משה רבינו שהיה מסרב לקבל את השליחות מה' יתברך לגאול את ישראל. ומפורש במדרש רבה, שמשה רבינו חשש מאד אולי אהרון יפגע מכך, כי הוא האח הגדול, ובגלל זה הוא הסכים לעכב את גאולתם של ישראל, כדי לא לפגוע באהרן אחיו (רש"י שמות ד, יד).

העצה איך לזכות להגיע למעלה הגדולה זו שלא לצער שום אדם בעולם, היא על ידי שאדם מתבונן תמיד, לא בטוח שאני צודק, אני לא רואה את התמונה במלואה ואסור לי לפסוק לפי רואות עיני. וכך אדם נזהר לא להיות פזיז ולא לצער אף אדם בעולם גם כשהוא חושב שהוא צודק.

כמו כן סור מרע מרמז לנו לא רק לא להרע לאחר אלא גם לא להסתכל על הרע שאחר עשה, וכשאדם לא מרבה להסתכל על הרע הוא מפחית את הסיכוי שהוא עצמו ירע לאחרים, כי הוא מרגיל את עצמו לא לראות רע אצל אחרים ואין לו על מה להרע לאחרים.

וכידוע "שב ואל תעשה עדיף" (עירובין ק.), וכשאדם עושה דבר מסויים יתכן שטועה, אבל כשהוא לא עושה כלום ודאי שהוא לא טועה שהרי לא עשה כלום, ולכן תמיד עדיף לא לעשות מעשים שיכול להיגרם מהם רע כי נכנסים לסיכון ולבעיה, וגם אם באמת הצדק איתנו כל עוד אין פסק הלכה אסור לנו לנהוג לפי השכל שלנו. וכל כך עדיף לא לעשות כלום שאפילו עוקרים מצוות עשה בשב ואל תעשה (ברכות כ.) וכל שכן כשיש חשש עבירה שעדיף לא לעשות כלום, ותפסת מועט תפסת (חגיגה יג.).

וכן צריך לדעת, יש דברים שקשורים לגדולי ישראל ולרבנים האחרים בעניין, וזה לא תפקיד שלנו להתערב בכל מה שקורה סביבנו (עי' שבת נה רע"א ובפרש"י).

במעשה

א. צריך להיות חבר של כולם בענוה טהורה, ולהשתדל מאד שלא תצא ממנו תקלה אפילו בשוגג לאף אדם בעולם. וכן להיזהר תמיד לא להגיע למצב שאנשים יקפידו עליו, ועל ידי זה זוכים לחיים טובים.

ב. צריך להיזהר מאד שלא לצער אנשים לעולם. וכמו כן יש להיזהר שלא להקפיד על אחרים במעשים מסויימים שעשו לנו גם כשכואב ויש צער ועגמת נפש מכך. ופעמים רבות, בני זוג לא זוכים להיפקד בזרע של קיימא בגלל שבבית הכנסת או בבית המדרש הם ציערו את חבריהם מאד, והחברים לא מחלו להם על כך.

ג. אסור לצער אחרים גם בעקיפין. וכמו רבינו הקדוש (שבת קנב.) שהצטער על כך שרבי שמעון בן חלפתא לא בא לקבל את פניו ברגל. וכן בר קפרא (נדרים נ:) הצטער מאד על כך שרבינו הקדוש עשה הילולא לבנו רבי שמעון ולא הזמין אותו, ובר קפרא אמר עליו משפט קשה.

ד. להשתדל מאד ללכת לאירוע של חבר כשידוע לו שאם לא ילך יהיה חבירו בצער, כי גם ב'שב ואל תעשה' אסור לצער אנשים.

ה. לפעמים יש עוון שאינו מפורש ולא מבואר בשום מקום, לא בתורה ולא בשולחן ערוך, ואף על פי כן הוא חמור מאד, ושנאוי בעיני המקום. וצריך למחות ולזעוק על זה, ולא לשתוק. ובעוון זה נחרב בית המקדש השני (הגאון יעב"ץ גיטין נח.). והוא, אדם שמתנהג על פי הדין אולם כוונתו לעשות רע. למשל: כשמוכרים את העליות לתורה

בבית הכנסת, אדם שמוסיף כסף לקנות עליה ונותן אותה לחבר, וכל כוונתו היא שהשני לא יצליח לקנות את העלייה, או שמייעץ עצות רעות לשני בכוונה להרע לו ולנקום בו, או מי שמקבל ילד למוסד באמצע השנה כדי שיובן שהמוסד השני שממנו פרש הילד איננו טוב, או מפרסם דבר מסויים שעשה ובזה מתגנה חבירו, וכן על זה הדרך (ועי' בש"ס סוטה כא: ותבין).

ו. אסור מהתורה לגנוב אפילו כל שהוא, ואפילו דרך שחוק, ואפילו על דעת להחזיר או כדי לשלם תשלומי כפל או כדי לצער, הכל אסור (חו"מ שמח, א).

ז. יש להיזהר ככל הניתן שלא להטריד אנשים ולהפריע לסדר היום שלהם, וכן לא לנצל מעמד חברתי או משרה כל שהיא להכביד בבקשות שונות על אנשים אחרים. וכך יש ללמוד משמשון הגיבור, שביקש מהקדוש ברוך הוא שיזכור לו לטובה את כל אותן השנים ששפט את ישראל, ואף פעם לא הטריח אותם ולא ביקש מהם אפילו טובה קטנה (סוטה י.). ורווח נוסף בכך הוא שעל ידי זה לא יהיה מחויב יותר מדאי לאחרים.

ח. יש להיזהר במיוחד לא להרגיז אנשים בדרך (בעה"ט בראשית מה, כד).

ט. כמו כן יש להיזהר במיוחד מלצער יתומים ואלמנות, זה מסוכן (שמות כב כא). וכל האנשים שהם קשי יום, הינם בכלל יתומים ואלמנות לעניין זה (רש"י שם).

י. גם ילדים אסור לצער. ובילדים שלנו, האיסור **חמור הרבה יותר**, ואסור לפגוע בהם ולהעליב אותם. ולהיפך, צריך לשמח אותם, ולקבל אותם בסבר פנים יפות. וזו היתה מידתו של מרדכי היהודי, שאפילו לאחר שנעשה משנה למלך, היה אומר שלום בחביבות לכל ילד וילד מישראל (חכמת מנוח מגלה ז:).

יא. לא לצרוב שירים ותוכנות מחשב למיניהם, כי גם אם זה מותר לפי ההלכה, זה מצער את הבעלים.

יב. בחור שפסקו לו ממון הרבה לשידוך ולפני החתונה חזרו בהם, צריך להיזהר לא לעגן את כלתו ולא לצער אותה. ומי שעושה כן אין זיווגו עולה יפה, כי הממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יושר. אלא כל מה שייתנו לו חמיו וחמותו יקח בעין טובה, ואז יצליח (רמ"א אבה"ע ס"ב ס"א). והברכה וההבטחה שכתב הרמ"א: "ואז יצליח" עדיפה יותר מכל השתדלות (החזון איש זיע"א בקובץ אגרות ח"א סי' קל"ז).

יג. חכמינו זכרונם לברכה (כתובות יז.) אומרים, מי שלקח בטעות מקח רע מן השוק ישבחנו חבירו בעיניו או יגננו בעיניו? הוי אומר, ישבחנו בעיניו. דהיינו, כשחבר קנה משהו, צריך לשבח אותו על האיכות ועל המחיר, ולא לומר לו אחרי שכבר קנה "היה

עדיף שתקנה מחברה אחרת'' או ''היית יכול לקנות יותר בזול'' זה מצער את הקונה ואין בכך שום תועלת.

יד. ומכאן יש ללמוד לפעולות רבות שעושים בני אדם, שלאחר שכבר נעשה מעשה צריך לשבחם ולהחמיא להם. למשל, כשחבר צובע את הבית או קונה כלים נאים, ראשית צריך לשבחו ולתת לכולם הרגשה טובה, ורק אחר כך לשקול בכובד ראש האם יש צורך וכדאי להעיר הערות.

טו. עוד כתוב בגמרא (שם), בית הלל אומרים, צריך לשמח את הכלה ולומר עליה: ''כלה נאה וחסודה'' גם אם זה לא בדיוק כך, כי אם החתן בחר בה בוודאי שהיא הכי מושלמת ומתאימה עבורו.

טז. הורים שכתבו תנאים לחתן וכלה, ויש להם קצת חשש מכך שהתחייבו סכום כסף גדול לבניהם, יש לחזק אותם ולברך אותם, ולומר להם שעשו עסק טוב ושיהיה בהצלחה, ומי שיש באפשרותו גם יעזור להם, אבל ברור שאסור לשבור ולהחליש אותם על מה שעשו.

יז. במשנה במסכת שקלים (פ''ג ה''ב) כתוב, שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום, שנאמר (במדבר לב, כב) ''והייתם נקיים מה ומישראל'' ואומר (משלי ג, ד) ''ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם''. ומכאן יש ללמוד שיש 'חיוב' למצוא חן בעיני הבריות ולהתחשב בדעתם ולנהוג באופן הראוי והמכובד בעיניהם, וזה מרבה אהבה ואחוה ושלום בין כולם.

יח. כתוב במשנה במסכת אבות (פ''ה מ''ז) ''חכם אינו נכנס בתוך דברי חבירו''. דהיינו, כאשר שני אנשים מדברים ביניהם, וכל שכן כאשר רב מדבר עם איש מסוים, לא יפה להיכנס בתוך הדברים כדי לשאול שאלה או לומר איזה דבר. אלא צריך לחכות בסבלנות עד שיסיימו לדבר. ובמקום צורך גדול, יש לבקש רשות להפריע לזמן קצר.

יט. כשחבר מספר סיפור או אומר חידוש בהתלהבות גדולה, גם מי שמכיר כבר את הדברים צריך לשמוע אותם עוד פעם ולהראות לו התלהבות ושמחה מהדברים, ולא יפה לומר ''שמעתי כבר''. וזה מרומז במשנה במסכת אבות (פ''ה ה''ז) שהחכם יודע לומר ''לא שמעתי'' וכל זה כדי לתת לשני הרגשה טובה.

כ. כשחברים נפגשים ורוצה אחד החברים להביא אדם נוסף למפגש, צריך לבקש את רשות השאר. כי לפעמים זה מגביל אותם כשמגיע אדם חדש, ומפריע לדבר בצורה פתוחה אחד עם השני. וכן משמע בגמרא במסכת עבודה זרה (י:), שאנטונינוס אמר

לרבינו הקדוש לא להביא אנשים זרים אליהם לפגישה. וזה דומה לאורח מכניס אורח (ב"ב צח:) שזה חמור מאד.

כא. לא טוב לעשות הפתעות לא נעימות לאחרים, למשל: לבוא בהפתעה לרב בשעה שהוא מעדיף להיות עם עצמו ועם סדר היום שלו. וכן יש להיזהר שלא לבוא לחבר או למשפחה כשלא הודיע להם מראש, כי אולי הם לא התכוננו לבואו ולא הכינו בעבורו וירגישו בגלל זה שלא בנוח (או"ח סי' רמט ס"א). וכמובן שיש הפתעות טובות, והכל לפי הענין.

כב. מצוה גדולה מאד, לחזק ולכוין את החלשים והמסופקים חסרי הבטחון העצמי. וצריך לדבר איתם במאור פנים ובאהבה גדולה, וכך נוסכים בהם כח והצלחה.

לדוגמא: איזו עצה ניתן לאדם הפונה אלינו כשהוא עומד לגשת לרב גדול, והוא מתרגש ומפחד יותר מדאי? עלינו להדריך אותו ולומר לו: תתלבש יפה, נקי ומסודר, תגיע לבית, תדפוק בדלת, וכשיפתחו לך תגיד יפה שלום, תבקש לשוחח עם הרב, ובינתיים תשב על הכסא ותמתין. כשיגיע הרב, תלחץ לו את היד ותנשק אותה בהכנעה, וכשתקבל רשות, תדבר עם הרב בענוה ובדרך ארץ ותספר לו בשביל מה באת אליו.

מלים פשוטות אלו, עם ההסבר לפרטי פרטים, יש בהן כדי לחזק ולעודד ולתת לזולת הרגשה של בטחון ותחושת שליחות, כשבלעדיהם הוא נבוך ומפוחד מכל שלב, ובזכות ההדרכה המפורטת יש לו שלוות נפש ותועלת מרובה.

וכך מסופר על הנביא אלישע (מלכים ב' ד, ד), שכאשר אמר לאשת עובדיה הנביא שתשאל כלים משכניה, ושתסגור את הדלת, ושתיצוק את השמן, הוסיף ואמר לה: "והמלא תסיעי" דהיינו, מה שכבר מלא בשמן תזיזי לצדדים, כדי שיהיה מקום להמשיך וליצוק שמן בכלים נוספים. למרות שזה דבר מעשי ופשוט שאינו שייך לברכתו ונבואתו, נביא ה' יודע לכוין ולחזק ולבאר, כדי לסייע גם בדברים חיצוניים כדי לתת הרגשה טובה (דרך שיחה לרבינו חיים קנייבסקי שליט"א עמ' צו).

כג. כשמדברים בטלפון, לא יפה לדבר ברמקול ללא הכרח כי מצער את מי שמעבר לקו שאינו שומע ברור כל כך. ובפרט יש להתחשב באדם שקשה לו השמיעה, או במי שמבקש להגביה את הקול, ולהתאמץ לדבר אתו בקול רם כדי לא להכביד עליו.

כד. לא להתקשר לחבר בשעות הידועות כזמני לחץ, כמו בבוקר ששולחים את הילדים לבית הספר, או בערב כשמרדימים אותם, זה לא זמן לשיחה בטלה. וכשיש צורך, צריך לשאול: "אפשר לדבר אתך כמה דקות?" ורק לאחר מכן לפתוח בשיחה.

כה. כתוב בתורה (שמות כב, כד) "לא תהיה לו כנושה", ומבאר החינוך (מצוה סז), שיש להימנע מלתבוע את החוב מן הלוה בעת שנדע שאינו יכול לפרוע חובו לפי שאין לו. ויש להיזהר מאד לא לצער בעלי חובות, לא לזלזל בהם ולא להעניש אותם. ובגמרא (ב"מ קיד.) אמרו: "מסדרין לבעל חוב", דהיינו שצריכים לדאוג לו, כי הוא זקוק לעצה והדרכה כדי שיהיה לו סדר בחיים ושלא יגיע לידי מצב חמור יותר, ובוודאי שאסור לצער אותו.

כו. אין חיוב לשמוע לכתב סירוב שמכפיש אדם מסוים וטוען כנגדו טענות שונות כשיש פסק של בית דין אחר החולק על כך. ואין תושבי העיר צריכים להסתבך עם פסק כזה בזמן שיש בעיר אהבה ואחוה שלום ורעות ולגרום למחלוקות קשות עם אחרים, שהרי זה ספק דאורייתא, וצריך להחמיר.

כז. אדם שרואה ברשות הרבים כתבים נגד אדם מסוים [פשקווילים בלע"ז] ובדרך כלל הם כרוכים בשקר וכזב והוצאת שם רע ומחלוקת, כי הרי אדם הגון מנהל את דיוניו בבתי דין או בחדרים סגורים ולא בחוצות קריה, מצוה עליו לאסוף אותם ולזרקם לאשפה וזה בכלל: "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז).

כח. בכמה סידורים מובאת תפילה להינצל מחבר רע, ומיחסים אותה לרבי ישמעאל כהן גדול, ושם התפרטו קללות חמורות ועונשים קשים שיהיו לאותו חבר, רחמנא ליצלן. ולא יתכן לומר כך על רבי ישמעאל כהן גדול, קדוש עליון שיתקן תפילה לקלל יהודי ועוד קללות כל כך חמורות, ומסתבר שזו טעות, ואסור להתפלל את אותה תפילה. ותפילת אלוקי נצור בסוף העמידה שמקורה בגמרא (ברכות יז.) אין שם קללות על הקמים לרעה אלא רק "הפר עצתם וקלקל מחשבותם", שזו לא קללה אלא בקשה שלא יצליחו בעצות להרע לו.

כט. על ידי לימוד מוסר האדם בודק את צעדיו ומתבונן במעשיו ומרגיש היטב מה מפריע לו, וכן לומד מה מפריע לחבירו ונמנע על ידי זה מעלבונות ופגיעות שלא בכוונה, וזוכה לקישוט המדות באמת. וזה עדיף מלהדפיס ולפרסם פלפולים ברבים (פלא יועץ ערך תוכחה).

בדיבור

ל. יש להיזהר מאד מאד מלדבר לשון הרע ורכילות ואונאה (ב"מ נט.). ולהישמר מלשון הרע לא יתכן אלא אם כן לומדים יום יום בספר הקדוש חפץ חיים.

לא. אין לשמוע ולספר בדיחות על עדות מסוימות, **גם כשאומרים** שהכוונה על גוים, זה מסוכן.

לב. אין לכנות את החבר לגנאי גם כשהוא טועה בהלכה, וכמו שמדוייק בגמרא (שבת נו.) ''כל האומר דוד חטא, אינו אלא טועה'', ולא כתוב אינו אלא רשע, או אפיקורוס, אלא רק ''טועה'' (רבינו הנאמ''ן שליט''א).

לג. אדם שבקשו ממנו למסור הודעה דחופה או לעשות מעשה כל שהוא, מצוה עליו להודיע לצד השני אחרי עשיית השליחות, כדי להרגיע אותו ולהפיג לו את המתח.
ובזה נעשה האדם דומה למשה רבינו, שמסופר בתורה (שמות יט, ח) שמשה הודיע לה' שעשה מה שציווה אותו, ופרש רש''י בשם המכילתא שמכאן לומדים שצריך להשיב תשובה על ביצוע שליחות, שאפילו לה' שיודע הכל וידע שמשה עשה מה שאמר לו, עם כל זה הוצרך משה להודיע שעשה את שליחותו משום דרך ארץ. וכל שכן בשליחות לאדם שאינו יודע שהשליחות נעשתה שיש צורך להודיע לו.

לד. וכן בשידוכים, צריך להזדרז להודיע מיד כשיש תשובה, בין חיובית ובין שלילית, ולא להשאיר את הצד השני במתח ודאגה. ויפה שעה אחת קודם.

לה. חובה קדושה להיזהר מאד שלא לפסול שום כשרות מכשרויות בד''ץ המהודרות כל עוד שאין פסק הלכה מפורש. ולא לחינם הגאון רבי ניסים קרליץ שליט''א הוציא מכתב נגד איש אחד שכביכול מבין בכשרויות שאסור לסמוך עליו.

באורח החיים הגשמי

לו. טוב לציין תמיד כתובת על הבית ובכניסה לבניין כניסה א' כניסה ב' וכדו באותיות גדולות וברורות, וכן בתיבת הדואר לציין שם ומשפחה, כדי לא להכביד על הדוור ועל הבאים שיוכלו למצוא את הבית מהר.
וישנם אנשים החוששים מביקורות של מס הכנסה וכדומה ומסתירים משום כך את שמם ושם משפחתם, ובגלל זה השכנים בצער גדול, שמטרידים אותם בשאלות ''היכן פלוני גר?'' ויש להיזהר בזה מאד.

לז. וכן להשתדל שתהיה תאורה מתאימה בכניסה לבית. וודאי שכך היתה הכניסה לאוהל של אברהם אבינו עליו השלום בכל ארבעת הפתחים.

לח. לא לעשות עבירות, זה מצער את הקדוש ברוך הוא.

לט. באירועים של שמחה, כמו אירוסין, נישואין, וכיוצא בזה, יש להיזהר מאד לשמור על השקט כאשר החכם דורש. זה זלזול גדול בחכם כאשר מדברים איש אל רעהו, ויש כאן גם פגיעה בכבוד התורה וגם בין אדם לחבירו.

מ. על בעלי האירוע מוטל לדאוג ולהכין רמקול מתאים, שיהיה הקול ברור וחזק ונשמע לכולם, שלא לצער את האורחים בסעודה.

מא. כשהאשה דורשת להקפיד על הניקיון והיופי שבבית בסדר מסוים כפי דעתה, גם אם זה נראה מצחיק ושטותי צריך לעשות כך ולכבד את רצונה.

מב. יש להיזהר כשנכנסים לבית אחרי שטיפה, לנגב את הנעליים יפה יפה שלא יהיו סימנים ולכלוך ברצפה הנקייה, כדי לא לגרום צער ועגמת נפש למי שטרח וניקה. וכן מסופר על גאוני עולם שהיו מקפידים על זה מאד. בנוסף, כשמקפיד על הנקיון הוא משבח ומחמיא למי שניקה ומקיים בזה מצווה גדולה.

מג. כתוב בגמרא (פסחים קיב.) "אל תיכנס לביתך פתאום". דהיינו, מדרכי הצניעות לא להיכנס לבית שלך מבלי לתת אפשרות לבני הבית להתכונן, וגם כדי לא להבהיל אותם.

מד. בבית של חבר ואפילו קרוב מאד, הדברים חמורים יותר (שם), ואסור להיכנס עד שדופקים בדלת או מצלצלים בפעמון ומקבלים רשות. וצריך להודיע לחבר מראש שרוצים להגיע, ולברר אם זה אפשרי, וכאמור לעיל.

מה. אפילו כשאדם נכנס למשרד שלו ואנשים מחכים לו שם, שורת דרך ארץ שידפוק ואחר כך יכנס.

מו. יש להיזהר במיוחד מלצער את האשה, שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה (ב"מ נט.), ופרש רש"י: "פורענות אונאתה ממהרת לבוא". ולהיזהר שלא תיעשה על ידו אלמנה בחיי בעלה, חס ושלום (בעה"ט שמות כב, כב).

מז. אין לקום בשבת מוקדם כדי להתפלל בנץ אם על ידי זה מצער את משפחתו שגורם להם לקום מוקדם לסעודת שבת. ואם בכל זאת רוצה לקום מוקדם, יעשה קידוש אחרי התפילה לבד ויאכל משהו, ולא יצער סתם את בני המשפחה.

מח. אין צורך לטוס בראש השנה לאומן עיר באוקראינה שנספח לרוסיה, ובפרט כאשר הוא מטופל בילדים קטנים ועול הבית נופל על אשתו ועל ההורים והם בצער גדול על כך, וכידוע עבודת ה' שבאה על חשבון צער השני, לא שווה כלום (מרן רבינו שליט"א בדרשה בלווין, ורבינו הנאמ"ן שליט"א בספרו מקור נאמן סי' תתקל"ה).

מט. עדיף לסמוך על העירוב בשבת ולטלטל את עגלת התינוק ברשות הרבים, מאשר להחמיר לא לטלטל ועל ידי זה להכביד על האשה.

נ. אדם נשוי הרוצה לנהוג בחומרא מסויימת בדיני טהרה או בהלכות שבת וכיוצא בזה בכל מה שקשור לחובותיו כלפי ביתו ואשתו, צריך לשאול לדעת אשתו אם היא מוכנה

לכך. אחרת, יש לו בעיה בהלכה שהוא מצער את אשתו על לא עוול בכפה. ושמעתי על רבינו יצחק כדורי זיע"א שהיה נמנע מכוונות על פי הקבלה בדברים שבינו לבינה, בגלל שזה בא על חשבון האשה.

נא. בירושלמי במסכת כתובות (פי"א ה"ג) מסופר שרבי יוסי הגלילי גירש את אשתו שהיתה מצערת אותו תמיד, ואחר כך נישאה אותה אשה לאיש אחד והגיעו אותו הזוג לעניות גדולה, ועזר להם רבי יוסי הגלילי כל ימי חייהם, לקיים את הפסוק "ומבשרך לא תתעלם" (ישעיה נח, ז). דהיינו, מאחר שבעבר היא היתה קרובתו ובשרו הוא עזר לה במסירות תמיד. וכך נפסק להלכה (אבה"ע סקי"ט ס"ח), שמצוה לאדם לזון גרושתו יותר משאר העניים.

נב. חובה למי שצריך לשלם מזונות, לדאוג לשלם אותם במלואם ובזמן, כדי לא לצער את גרושתו.

נג. מצוה להקפיד כמה שיותר על ניקיון וסדר הגוף והבגדים, בין כשנמצאים עם ציבור, וביחוד בין איש לאשתו ואשה לבעלה. ויש תיקוני אשה שמותר לאיש לעשות ואין בזה משום "לא ילבש" (דברים כב, ה), כשהמטרה היא לא לשם יופי אלא כדי לא לצער אנשים שדבר זה דוחה אותם (ראה יו"ד סי' קנו ס"ב).

נד. כשרוצים לחסוך בחשמל ומכבים את דוד החשמל בבית, יש לבדוק קודם אם יש מים חמים בשפע ויהיו מים למי שירצה להתרחץ, ורק אז לכבות. כי יתכן שחסרים עדיין מים חמים ומי שיצטרך מים יהיה בצער, ואין זה **חסכון** אלא **חסרון**.

נה. אסור להכות את בנו הקטן שאיננו מבין, והעושה כן חייב נידוי (חי' רעק"א יו"ד סי' רמ ס"כ). והמכה את בנו הגדול אם הוא בגיל ובמצב שהוא עלול למרוד בו כתוצאה מכך חייב נידוי, שעובר על "לפני עור לא תתן מכשול", שהבן יכול להכות את אביו בחזרה ולעבור על כיבוד אב ואם (מועד קטן יז.).

נו. יש להיזהר שלא לעכב שכר שכיר, אלא "ביומו תתן שכרו" (דברים כד, טו). והעובר על כך הרי הוא בסכנת חיים מפני שציערו (זוה"ק קדושים פה.).

נז. טוב לתלות בעסק זמני שעות פתיחה וסגירה כדי לא לצער אנשים לבוא סתם כשסגור. וכשסוגרים את החנות באמצע היום מסיבה כל שהיא, יש לתלות מודעה על כך בגדול ולציין מתי תיפתח החנות שוב.

נח. בעל מקצוע שעושה מלאכות מסוימות בתוך ביתו, כמו תספורת, טיפול רפואי, ציור ואומנות וכדומה, עליו לדאוג ששמו ושם המקצוע שלו יהיו רשומים על דלת הכניסה

ועל תיבת הדואר, שכל מי שבא לביתו יוכל למצוא אותו בקלות. וגם כדי שלא יהיה צער לשכנים, כאשר מטרידים אותם בשאלות כדי למצוא אותו וכנזכר לעיל.

נט. כיום שיש תא קולי בטלפון אפשר לנצל אותו לטובה, שאם הוחלף מספר הטלפון אפשר להודיע בתא הקולי על המספר החדש. וכן כאשר אדם נוסע ונעדר מהבית לזמן ממושך, הוא יכול להודיע בתא הקולי מתי הוא יחזור. וזו מצוה גדולה, שעל ידי זה חוסך צער ועגמת נפש מאנשים רבים.

ס. בעל מקצוע, שסומכים עליו במקרה חרום, אם אינו יכול לעזור מסיבה כל שהיא, צריך להפנות את הציבור לבעל מקצוע אחר כדי להקל עליהם.

באורח החיים הרוחני

סא. כאשר יש בבית הכנסת מחסור של חומשים או מחזורים לחגים, ואדם רוצה לשמור אותם עבורו כדי שיהיה לו לתפילה, לא נכון להחביא לעצמו או לאחרים אם יש מנין נוסף בבית הכנסת ומתפללים אחרים הזקוקים גם הם לכך.

סב. כשיש צורך לאדם לתפוס כמה כסאות בבית הכנסת, כגון בחורף שיש לכל אחד מעיל ומטריה בנוסף לטלית ולתפילין, צריך להיזהר שלא יבוא הדבר על חשבון אנשים הבאים להתפלל שיאלצו לשבת בדוחק בגללו.

סג. לא להקפיד אם אדם יושב במקום הקבוע לנו בבית הכנסת, וכל שכן לא לצעוק עליו או לפגוע בו. צריך לעבור מקום ולכוין שזה גלות מכפרת עוון (פלא יועץ ערך גלות).

סד. יש להיזהר בזמן עטיפת הטלית להתעטף בעדינות, שלא לסטור לאנשים על ידי הציציות.

סה. אין לסדר את התפילין על ראשו של אדם אחר מבלי לבקש רשות, הראש שלו לא הפקר.

סו. המאריך בתפילת העמידה, צריך לעמוד בצדי בית הכנסת כדי לא להפריע לשאר המתפללים, שהרי אוסר עליהם את ההליכה שאינם יכולים לעבור לפניו. וגם מי שלא מאריך צריך להיזהר לא לעמוד בין השורות, שגם זה מפריע למתפללים לעבור.

סז. כשעושים שלוש פסיעות ב'עושה שלום', צריך להיזהר לא לרמוס או לדחוף מי שנמצא מאחור.

סח. כשאדם מרעיש בתפילה בטעות, מצוה על האנשים שמסביב לסלוח ולשתוק, ולא להסתכל מי זה, ולבייש אותו על ידי כך.

סט. וכן מי שבטעות צלצל לו הטלפון בתפילה, מספיקה הבושה שיש לו בכך, ולא צריך להשתיקו ולבייש אותו יותר.

ע. יש להיזהר לא להשאיר נייר טישו משומש על השולחן בבית הכנסת, יש אנשים שנפשם קצה בזה (עי' חגיגה ה.).

עא. יש להקפיד להחזיר ספרים למקום. שמלבד ביטול תורה שיהיה ללומד הבא עד שימצא את הספר וכבוד בית הכנסת שאינו מסודר, יש כאן צער של הלומד שצריך לחפש את הספר בכל מקום אפשרי. ורבינו הסטייפלר זיע"א קורא למי שלא מחזיר ספרים למקומם "אכזרי" (קריינא דאיגרתא ח"א אות נ"ט).

עב. כשבאים אנשים לאסוף צדקה, יש להיזהר לתת להם מיד ולהקל עליהם, ולא לצער אותם בבזבוז זמן לריק.

עג. על השליח ציבור להיזהר לא למהר בתפילה ולהלחיץ את הציבור, והעושה כן הרי הוא מחטיא את הרבים, ומצער אותם ברוחניות שזה חמור הרבה יותר ממצער בגשמיות. וגם מראה דוגמא אישית של קלות ראש בתפילה, ויש בזה חשש לנידוי וחרם (קב הישר פרק לד, הובא בסידור איש מצליח). כמו כן אין רשות לשליח ציבור להאט את קצב התפילה בצורה מוגזמת, שהרי הוא גוזל בכך את זמן הציבור.

עד. כשנמצאים בבית כנסת ששם המנהגים שונים, צריך ללמוד להקשיב לסגנון, ולצורת התפילה, ולהסתדר עם כולם, ולא לתהות על כל דבר ולהפגין אי נוחות.

עה. כשנער צעיר הכין את הפרשה ובא לקרוא בתורה בטעמיה ודקדוקיה כדת וכדין, רצוי מאד שהעולים לתורה -גם אם יודעים לקרוא בתורה-
יוותרו למענו. כדי לתת לו הרגשה טובה, ושירגיש שהוא כעת נעים זמירות ישראל. שהרי הוא עשה מסירות נפש להכין את הקריאה, ולא נאה לאכזב אותו.

עו. חזן הקורא בתורה בבית הכנסת באופן קבוע, והגיע לעלות לתורה מי שהוא ירא שמים, והוא רוצה לקרוא בקול רם ובדקדוק, טוב יעשה אם יאפשר לו לקרוא ויכבד אותו. ומאידך שומה על אותו ירא שמים לשקול בשקל הקודש שכר מצוה כנגד הפסדה אם רואה שהחזן הקבוע עלול להיפגע מכך.

עז. למרות האמור לעיל, ההנהגה הטובה היא, לא לשנות בין הציבור, וכמו שכולם עולים לתורה והחזן קורא להם, וכולם מתרגשים מתלהבים ומשבחים את החזן, כך ראוי שלא יבקש העולה לתורה לקרוא בעצמו אלא יסמוך על החזן.

וכן הלל הזקן והעניו אומר (כתובות יז.) "לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות". ומפורש כן בהלכה, שהמנהג כיום שהשליח ציבור קורא בתורה גם כשהעולה הוא בקי בקריאה (משנ"ב וכה"ח סימן קמא).

עח. לא יפה להאריך בתפילה כשמתקיים תיכף אחריה שיעור תורה, זה מפריע לרב שמוסר את השיעור כשמתפללים בזמן השיעור.

עט. משתתפי השיעור צריכים לשבת ביראת כבוד ולהטות אוזן לדברי החכם, ולהיזהר לא לדבר בשיעור תורה, וכן לכבות את הפלאפון לפני השיעור. שמלבד הביזיון שיש לתורה, שבמקום להקשיב לשיעור מדברים דברי חול, זה מצער את הרב הדורש.

פ. אדם עייף שיודע שיירדם בשיעור תורה, לא ישב מול הרב ממש, זה פוגע ברב. וכן יש להיזהר לא לצאת משיעור תורה באופן או בצורה שיגרמו פגיעה והפרעה לרב הדורש.

פא. כשכמה רבנים דורשים אחד אחרי השני, צריך להיזהר לא לעכב את הרב שסיים לדרוש בדרך ליציאה, כי זה מפריע לרב הבא אחריו שבמקום לשמוע אותו עסוקים בשאלות או בכיבודים עם הרב שסיים.

ברשות הרבים

פב. במקום ציבורי, כמו בית כנסת ובית מדרש, קופת חולים ואולם אירועים, יש להיזהר שלא יעשה האדם את מה שטוב לעצמו בלבד אלא מה שטוב לכלל הציבור.

פג. אין לפתוח חלון כשלאחרים קר, וכן להיפך. ולא משנה אם קיץ או חורף, צריך להתחשב בכולם.

פד. לא להחזיק ולעצור מעלית בבניין או באולם אירועים כשצריך להשתמש בה רק עוד כמה דקות, זה מצער אנשים בהמתנה סתם.

פה. כשמחכים בתור בבנק, או בדואר או באוטובוס, צריך להכין את המסמכים הנצרכים מבעוד מועד, כדי לא לעכב את התור שלא לצורך.

פו. יש להיזהר שלא לעשן במקום ציבורי, שמלבד מה שזה מזיק מאד לאדם שמעשן, זה מזיק מאד לסובבים אותו ומצער אותם.

פז. פח. מקום המיועד לשימוש ציבורי בתשלום, כגון בתים להשכרה לשבתות וימי חופשה, צריכים בעלי המקום לדאוג שיהיה המקום ראוי לשימוש שלשמו הוא מיועד, ולא לצער את האנשים בזמן שאין להם אפשרות למצוא מקום חילופי. לדוגמא: לודא שלא עלולים להיות סתימה בניקוז המים, או קצר בחשמל. שהרי במקרה של בעיה כזו לא תהיה לאורחים אפשרות למצוא מקום חילופי, והם יצטרכו לעבור צער מיותר

ללא פתרון. וכשבכל זאת יש בעיה או עלולה להיווצר כזו, יש לציין זאת מראש, ולתת לאנשים אפשרות להסתדר איתה מבעוד מועד.

פח. במקום ציבורי כמו אולם אירועים, יש להיזהר מאד לא להריח מקרוב את הצלחת המרכזית, וכן לא להשתמש עם הכף האישית בצלחת המרכזית, וכן לא לטנף את כלי הסוכר בכפית מלוכלכת בקפה, וכדומה.

פט. יש להיזהר מאד שלא להדביק מודעות לאירועים כנסים וכיוצא בזה על מודעות של אחרים בלוח מודעות הציבורי אלא אם עבר זמנם. וגם יש להיזהר שלא להדביק הרבה מודעות בענין אחד כשלא משאירים מקום לאחרים, ויש בזה גם חשש גזל.

הכנסת אורחים

צ. יש להראות לאורח היכן נמצא בית הכסא [שירותים בלע"ז] בבית, כדי להקל עליו להסתדר. והיו צדיקים שהיו משאירים את דלת בית הכסא במקום ציבורי פתוחה קצת, כדי שידעו שזה פנוי ואפשר להיכנס. וכמו שמשמע במשנה (תמיד כו.) "מצאו פתוח, בידוע שאין שם אדם". ומסתמא כתבו כן התנאים במשנה, ללמדנו דעת, אם דלת היא כיצד יש לנהוג.

צא. צריך להראות לאורח כיצד נוהגים בבית הכנסת בו מארחים אותו, לדוגמא, אם פותחים את ההיכל מימין לשמאל או להיפך. כי לפעמים צועקים ומעירים בקול רם על מי שעושה להיפך מהמקובל וזה לא מוסיף כבוד לאורח.

צב. לפעמים מגיע אורח ויושב בבית הכנסת רגל על רגל, ויש מקומות שמקפידים בזה מאד מאד, ולפני שיבוא הגבאי או הזקן ויצעק עליו, יש לעורר אותו בעדינות על מנהג המקום (ועי' בספר הנחמד והמפורסם לשם טוב ילקו"ל להגר"י יוסף שליט"א או"ח סי' קנא סי"ב). ופעם היה זקן אחד בבית הכנסת שהיה מקפיד מאד על הנכנסים לבית הכנסת עם החליפה על הכתפיים כשהשרוולים מופשלים על צדיהם והיה טוען שזה כעין יוהרא, וכן היה מקפיד מאד בתפילה לעשות הפסק גדול במקומות בהם יכול להישמע שינוי במשמעות בקריאה ברצף. ופעם אחת הזדמן אורח לבית הכנסת, וכיבדו אותו בתפילה והוא לא עשה הפסק גדול כמו שהזקן אוהב, והזקן צעק עליו בקולי קולות ובייש אותו לפני כולם. ואם המארח היה מכוין ומעורר את האורח להמתין יותר בתפילה, וכן להיזהר ללבוש את החליפה כדבעי, היה מציל אותו מבושה גדולה.

ואמנם יש בדברי אותו זקן, לגבי החליפה על הכתפיים, שאינו מראה בהנהגה זו על כובד הראש הרצוי בבית ה'. ומעשה שהיה עם מאן דהוא שהגיע לבית המשפט כשחליפתו על כתפיו, וסולק החוצה עד שלבש את חליפתו כדבעי. ולא תהיה תורת שלימה שלנו

כשיחה בטלה שלהם (מנחות סה.), אולם ודאי שאין זו הנהגה נכונה לצעוק כך בקולי קולות.

צג. לא שואלים אורח אם הוא רוצה, או מה הוא רוצה? נותנים לו מהכל, כי לא נעים לו לומר: כן, אני רוצה. ואפילו אם ייזרק, אין בזה "בל תש ח י ת".

צד. אם בעל הבית חושד באורח שאינו אדם כשר יש להיזהר מלהכניסו לביתו, וכן את משפחתו של האורח. כמו שאמר ה' יתברך לנח (בראשית ז, א) "בא אתה וכל ביתך אל התיבה, כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה". ומשמע, שאם אינם צדיקים לא היה ה' יתברך מכניס אותם לתיבה (זוה"ק נח סז.).

צה. גם לאורח יש צורך בהנהגות נכונות בכדי שלא יהיה לטורח על המארח ולא יגרום לקוץ בנוכחותו.

צו. יש להיזהר מאד ולמעט ככל הניתן בביקורים בבית אחרים. הבית הוא פרטי, ולא רשות הרבים (רש"י במדבר ג, טז).

צז. לא יפה להזמין את עצמו לאנשים, ובפרט אם הוא יודע שזה מכביד עליהם מבחינה כלכלית או מבחינה נפשית.

צח. כשאדם מתארח בסעודה אצל משפחה או חברים, צריך להשתדל שלא להכביד על המארחים יותר מדאי, אלא לאכול ולשתות מה שנותנים ולא לבקש בקשות מיוחדות. וכן אחרי ברכת המזון, או כשמרגיש שהם מעדיפים להיות באווירה משפחתית לבד, לומר יפה תודה רבה וללכת לשלום.

צט. חכמינו זכרונם לברכה (פסחים פו.) אומרים: "כל מה שאומר לך בעל הבית עשה". ויש ללמוד מכאן שהאורח צריך להתנהג בכבוד עם בעל הבית, כי אחרי הכל הוא אורח. ואם בעל הבית מספר איזה סיפור, או שופך את ליבו באזני האורח, מסתבר שהאורח לא יכול לטעון שזה ביטול תורה, אלא צריך להתייחס ולהקשיב ולכבד, ובסוף לומר תודה רבה על האירוח. וכאשר צריך בעל הבית עזרה מסוימת, ואותו אורח יכול לפעול ולעזור, בוודאי שצריך לעשות כן.

ומסופר על הסבא מקלם שהיה אורח אצל אשה אחת, ועם כל גדלותו בתורה היה מקשיב בזמן האכילה לסיפורים שלה על המשק ועל החלב והגבינה והביצים, ולא זלזל בזה כלל.

קן. מי שנוסע ברכב של חבר [טרמפ בלע"ז], כדאי ורצוי להקשיב לבעל הרכב בנסיעה, ולהתייחס בכובד ראש למה שהוא מדבר. ולא יפה לקרוא תהלים כל הדרך או לדבר בטלפון ולא להתייחס לנהג, שמראה בזה שהוא לא מעריך את מה שעושים עבורו.

קא. בנות נשואות הבאות להורים בשבתות וחגים, צריכות וחייבות לעזור בבית עד כמה שאפשר, הן בהדחת כלים ושטיפת הרצפה וארגון הבית, והן בהכנת תבשילים ועוגות לכבוד שבת. ולא יתכן שיבואו כמו אורחות בבית מלון לאכול וללכת. ויש כאן גם מצוות חסד, גם קידוש השם, וגם כיבוד הורים. והעזרה הזו נותנת להורים כח להמשיך לחזור לשגרה היומיומית, בצורה טובה וקלה.

על כל נעלם

קב. יש להיזהר מאד שלא לירוק ליד אנשים, וכן לא לעשות שום דבר המאוס בעיני אנשים. וכמו שכתוב בקהלת (יב, יד) "כי את כל מעשה, האלקים יביא במשפט, על כל נעלם" וכתוב בגמרא (חגיגה ה.) "מאי על כל נעלם? זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה, והרק בפני חבירו ונמאס".

קג. להשתדל, שכשמקנח את האף ומסיר הליחה והוא ליד אנשים, לעשות את זה בשקט ובעדינות, ולא בקול רעש גדול. ומספרים על רבינו החזון איש זיע"א שמעולם לא קינח את אפו בפני אחרים.

קד. מי שסובל מפעולת מעיים ובא לידי הפחה, צריך להיזהר ולאכול מאכלים המתאימים לו שלא יגיע לידי תקלה.

קה. יש להיזהר מאד מריח הפה, ולהקפיד על ניקיון השיניים, ולצחצח גם את הלשון משאריות אוכל הנדבק וכן את החניכיים. ובגמרא (כתובות עז.) אמרו על "בעל פוליפוס" שהוא אדם שיש לו ריח הפה או ריח החוטם, שכופים אותו לגרש את אשתו. וכן כופין לגרש "בעל זיעה" שמזיע תמיד (כתובות עה.). וצריך להיזהר מאד בכל זה.

קו. מי שיש לו בעיה בידים וידיו מזיעות תדיר חובה עליו לטפל בזה על ידי ניתוח בבלוטות הזיעה, כדי לא לצער אנשים אחרים כשלוחץ להם את היד.

קז. אחרי השימוש בבית הכסא צריך להקפיד להשאיר את המקום נקי ונעים, כדי לא לצער את מי שבא אחר כך (משנ"ב ס"ג סכ"א).

קח. לתרום מטהר אויר עם ריח נעים לבית הכסא של בית הכנסת, זו הוצאה קטנה ומצוה גדולה.

קטז. בספר חסידים (אות מד) כתוב: המשליך לרחוב כיחו וניעו שכל העוברים שם מצטערים, יש לו עוון בזה על כל אחד שיצטער. ויש להיזהר לא לזרוק לרשות הרבים טיטול של תינוק או ניירות שקינח בהם והם מאוסים.

קי. אשרי החסיד שדורס ומוחק את הדבר המאוס גם אם אינו שייך לו, ומיקל על בעל העבירה ובעל הבור שלא ימשיך לחטוא על ידי שיצער עוד אנשים. והנהגה כללית טובה ורצויה היא לזכור את מאמר הגמרא בפסחים (קיג:) על אניני הדעת שחייהם אינם חיים. ועצה טובה קא משמע לן, שלא יקפיד ויצטער על כל דבר, וכך גם לא ייכשלו בו בני אדם.

קיא. נייר, וכיוצא בזה, שנמצא על רצפת בית הכנסת, או בכניסה, יש להרימו ולכבד את המקום. ויש לכוין גם לקיים מצוות "מורא מקדש" (עי' ברכות נד.).

קיב. זריזות מביאה לידי נקיות, שנאמר (ויקרא טז, כ) "וכלה מכפר את הקודש' (ירושלמי שקלים פ"ג ה"ג). ומשמע מכאן שזהו ניקיון כפשוטו, שכהנים זריזין בעבודתם ומשאירים את המקום נקי מאד לפני ששולחים את השעיר ביום הכיפורים הקדוש. ואם כך ביום הכיפורים, על אחת כמה וכמה כל השנה כולה (ועי' בפירוש תקלין חדתין שם, וכ"כ המהרש"א ע"ז כ: ע"ש).

במצות התוכחה

קיג. בגמרא במסכת שבת (יב:) כתוב שמי שרוצה להתפלל על חולה מסויים, צריך לערב בתפילה על החולה את כל חולי עם ישראל, שכך התפילה נשמעת יותר בזכות הרבים. ויש בזה כעין רמז לאדם שבא להוכיח את חברו שצריך לכלול את עצמו בהערה, ולומר: "לא כך **אנחנו** צריכים לעשות", ולא לפנות לשני בצורה ישירה ולומר: "לא כך **אתה** צריך לעשות". ויש מקור לכך בגמרא במסכת סנהדרין (יא. וברש"י) על החכמים שנמנעו מלהצביע על החוטא, וכללו את עצמם בעבירה שמעולם לא עשו כדי שלא לבייש.

קיד. יש להיזהר להוכיח את השני בעדינות ולא להיות בוטה, וצריך לעטוף את ההערה בסוכריה, ובפרט לבני הבית. וכן יעקב אבינו אמר לרועים: "אחי, מאין אתם" (בראשית כט, ד), ופרש רש"י שהוכיח אותם שיחזרו לרעות את הצאן שהם שכירי יום, והם קיבלו את דבריו. ולמה קבלו את דבריו? בזכות שהוא הקדים ואמר "אחי". ויש ללמוד מכאן שמִלה טובה ופנייה בדרך חיבה כוחן גדול לפתור בעיות ולטפל בדברים של בין אדם לחברו. ומפורש בפסוק (משלי כה) "ולשון רכה תשבור גרם" ואפילו של אשמדאי מלך השדים כמבואר בגמרא (גיטין סח:).

קטו. יהוא בן נמשי, אף שהיה צדיק גמור (סנהדרין קב.) נענש על שהרג את זרעו של אחאב הרשע, בגלל שלא היה ראוי להרוג את כל זרעו של אחאב בעוד שהוא עצמו נכשל בדיעבד בעוון שהם נכשלו. ולמד מכאן רבינו החפץ חיים זיע"א בספרו בהלכות לשון הרע (כלל י סעיף ג), שההיתר לספר לשון הרע כשמכוין לתועלת הוא דווקא כאשר המספר עצמו לא נגוע באותו עוון. ואם כך לצדיק גמור, אנו על אחת כמה וכמה.

קטז. יש טעויות שאדם העושה אותן מרגיש מיד שהוא טועה, ובכזה מקרה אין צורך להוכיח אותו, שהרי הטעות מוכחת והאדם בעצמו חוזר בו מהמעשה שעשה. וכן מוכח ממה שה' אמר למשה (במדבר יז, כ) אחרי המחלוקת עם קרח "והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח", וכשפרח מטה אהרן לא אמרו משה ואהרן לעם ישראל: ראיתם שטעיתם! ולמה? כי הטעות מוכחת ואין צורך להדגיש אותה.

ומכאן יש ללמוד שאדם שאומר טעיתי על טעות שעשה, אין זה דרך ארץ להמשיך ולהוכיחו, אלא יש לקרבו ולסייעו, שהמעשה שעשה שהודה בטעות שווה אלף מלים.

קיז. יש להיזהר מאד לא להוכיח את השני ברבים או בצורה שיתבייש חס ושלום, וזה לאו מפורש בתורה (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (רש"י שם, ועי' ערכין טז:).

בקשת מחילה

קיח. אדם שהזיק את חברו, מלבד מה שחייב לשלם לו את דמי ההיזק, חייב לפייס אותו עד שיתרצה (ב"ק צב.). וכל שכן אם פגע בו שחייב לפייס אותו עד שיתרצה.

קיט. מלבד כל האמור, אדם שפגע בחברו או דן אותו לכף חובה או הזיקו וביקש ממנו סליחה, צריך גם לבקש סליחה מה' יתברך ולומר וידוי "חטאתי, עוויתי, פשעתי, פגעתי בממון חברי". וזה מפורש ברמב"ם (פ"א מהל' תשובה ה"א), שכתב "וכן החובל בחברו והמזיק ממונו, אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר עד שיתוודה וישוב מלעשות כזה לעולם, שנאמר (במדבר ה, ו) מכל חטאות האדם".

קכ. כשיש מחלוקת, או ריב, וכן בעיות מסויימות בכסף כגון בקניית דירה ובהסכמים למיניהם, אף שלבסוף נעשה שלום ומחלו כולם זה לזה והסתדרו ביניהם, עדיין חובה עליהם לומר וידוי ולעשות תשובה לפני ה' יתברך.

קכא. מי שסיפר לשון הרע על חברו ומתחרט על מעשיו ורוצה לבקש את סליחתו, וכדי לבקש סליחה מחברו יצטרך לומר לו מה סיפר עליו ואז החבר יצטער ויתבייש מאד, פוסק החפץ חיים (הל' לשון הרע כלל ד סי"ב) שבכל זאת צריך לבקש סליחה ולא די שיבקש סליחה מה' יתברך.

אמנם, מרן רבינו שליט"א בספרו חזון עובדיה (ימים נוראים עמ' רמד) חולק בזה על רבינו החפץ חיים, ופוסק כרבינו ישראל סלנט זיע"א שדי לבקש סליחה כללית בלי לומר לו שדיבר עליו לשון הרע בכדי לא לצער אותו.

על כל פנים רואים עד כמה אדם שדיבר לשון הרע וציער את חברו קשה לקבל סליחה על מעשהו. וצריך לדעת איך לבקש סליחה כדי שהחבר יתרצה ויסלח, וחמור מאד להסתבך עם בעיות קשות כאלה.

קכב. מי שמבקש מחילה מחברו, לא יאמר לו רק מלה אחת 'סליחה' או 'אני מתנצל', אלא יראה לו ממש שהוא מכיר בכך שעשה טעות חמורה, ועתה הוא מתחנן על נפשו לשמוע מחילה וסליחה. כי כשאדם ציער את חברו ביותר קשה מאד לסלוח על כך, ובקשת סליחה רפה מקשה יותר על המחילה. ואם אותו נפגע זקוק לעזרה חומרית עקב מצבו הכלכלי הקשה, חשוב מאוד שיסייע לו ויתמוך בו כפי מידתו ואז הסליחה תהיה מכל הלב באמת.

קכג. כתוב בתורה על יוסף הצדיק כשהאחים בקשו ממנו סליחה "וינחם אותם וידבר על לבם" (בראשית נ, כא). ולומדים מכאן, שכשאדם מתנצל ומבקש סליחה אין להקפיד עליו או לתת לו להרבות בפיוס ובתחנונים, אלא צריך מיד להרגיע אותו ולנחם אותו ולפייס אותו ולהראות שמוחלים, בכדי שלא יכאב לו יותר מדאי על מה שעשה. ולמרות הכאב מהפגיעה צריך להתחזק באמונה שכל מהשמים והכל לטובה, והעיקר לעשות רצון ה' יתברך ולסלוח בלב שלם (ספר דרכי משה לרבינו משה כלפון הכהן זיע"א פרשת ויחי).

קכד. האור החיים הקדוש על הפסוק (בראשית מב, כא) "אבל אשמים אנחנו", מבאר: "היה להם לאחי יוסף לרחם עליו בראותם את אחיהם מתחנן על סכנת נפשו ונתאכזרו עליו, ודבר זה מגונה לצדיקים לעשותו". נורא ואיום למתבונן! גם כשהאדם צודק, אם השני מתחנן על נפשו צריך להתפייס איתו. ומכאן לאהבת ישראל שגם אם פלוני אשם ויש פסק בית דין שמותר להעניש או לעוצרו או לפרסמו וכיוצא בזה, עם כל זה כאשר מתחנן על נפשו ומשפחתו צריך להצילו ולרחם עליו. וניתן לעשות כן כאשר מתחנן להצילו על ידי שנכוון אותו לחכם גדול שיכוון אותו כיצד להתנהג, ויהיה מאויב לאוהב, ויתקדש שם שמים ויציל בזה אותו ואת כל משפחתו לטובה, ויתרבה כבוד שמים.

קכה. רבינו בחיי (פרשת ויחי) שואל, מדוע היה עונש של עשרה הרוגי מלכות לתקן את עוון מכירת יוסף, הרי הם ביקשו ממנו מחילה וסליחה כמפורש בפסוק (בראשית נ, יז) "אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך, ועתה שא נא לפשע עבדי אלקי

אביך?'' ומתרץ, מפני שיוסף הצדיק לא אמר בפה מלא שהוא מוחל להם. נורא ואיום! עד כמה צריך להקפיד שהנפגע יאמר בפה מלא ''אני סולח''.

קכו. במקרים מיוחדים של צער ופגיעה גדולים צריך לפייס את הנפגע מעבר למקובל, ואפילו כדאי לתת לו עשרת אלפים שקל או יותר כדי שיהיה שמח בחלקו ויהיה לו קל לסלוח, ואחרי הכל זה משתלם. כי על ידי ריצוי כספי וכדומה יש כאן מחילה שלימה מכל הלב, וכמבואר לעיל.

השכר והעונש במעלת לא לצער

קכז. כתוב בזוהר הקדוש (פקודי רכד.) שבגלל שדוד המלך עליו השלום גרם בעקיפין להריגת נוב עיר הכהנים ולמיתת שאול ושלושת בניו, וכל זה בגלל ששאול המלך קינא בו, ובגלל זה נפלו מישראל כמה אלפים ורבבות. ומדה כנגד מדה קיבל דוד עצמו עונש שנכרת כל זרעו רחמנא ליצלן ונשאר רק יואש, וכן איתא בגמרא (סנהדרין צה.), נורא ואיום!

קכח. רבי שמעון אומר: אם ישראל נכנסין לארץ עם לשון הרע אין קיום לעולם אפילו רגע אחד. שעל כל העבירות מוחל ה' יתברך חוץ מלשון הרע (זוה"ק שלח לך קסא.).

קכט. כל מי ששומר פיו ולשונו זוכה שתתלבש בו רוח קדושה, וכל מי שפותח פיו ללשון הרע מביא עליו נגעים או צרעת ששורפים את הגוף כמו נחש, רחמנא ליצלן (זוה"ק חוקת קפג:).

קל. שרה אימנו ציערה ועינתה את הגר ככתוב (בראשית טז, ו) ''ותענה שרי ותברח מפניה''. וכתב על כך הרמב''ן (שם) ''חטאה אימנו בעינוי הזה, ושמע ה' אל עניה של הגר ונתן לה בן שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני עינוי''.

קלא. מעשה בצדיק אמיתי שהתאלמן ונשא אשה שניה שגם היא היתה אלמנה, והיה אותו צדיק שומר על כבודה וכבוד 'בעלה הראשון' באופן מיוחד, והיה הולך איתה כל שנה לבית העלמין לאזכרה שלו, ועל דלת הבית המשותף לו ולה השאיר את שם משפחתה הקודם בו היתה מוכרת בציבור, והיה לומד עם בניה ומחזק אותם ברוחניות וגשמיות. ולא לחינם אמרו על צדיק זה, מה שכתבו על המצבה בציונו של הרמב''ם הקדוש זיע''א: ''מבחר המין האנושי''. צא ולמד לאלו מדות טובות ניתן להגיע מכח התורה הקדושה.

קלב. בגמרא במסכת גיטין (נז.) כתוב בקשר לעם ישראל: ''טובתם דרוש, רעתם לא תדרוש, כל הנוגע בהם, כנוגע בבבת עינו של ה' יתברך''.

קלג. מי שלא מצער אנשים, ימצא חיים ברכה וכבוד (החינוך מצוה שלח).

קלד. בגמרא (ב"ב צא.) מסופר על בועז הצדיק שהיו לו שלשים בנים ושלשים בנות (שופטים יב, ט) וזכה להשיא את כולם בחייו, ובכל חתונה עשה שני משתאות אחד בבית אביו ואחד בבית חמיו. אבל בכולן לא זימן את חברו מנוח, ולמה? בגלל שלמנוח לא היו ילדים ולא יכל להחזיר לו בשמחות שלו. ובגלל הצער שציער את מנוח "בלי כוונה" כולם מתו בחייו, רחמנא ליצלן. ובמהרש"א מפורש שלמרות שהיתה לבועז כוונה טובה בכל זאת נענש.

קלה. כאשר הצבור מושחתים במדות, זה חמור יותר ממושחתים בבן אדם למקום, כי על מידות רעות מענישים מיד, וכמו דור המבול, ובסדום, וכן בבית המקדש השני שהיה שנאת חינם (משך חכמה לגאון האור שמח פרשת בשלח).

קלו. כשרבי פנחס בן יאיר עבר בנהר שנפתח לקראתו מכח גדולתו, אמר לתלמידים שהיו ביחד איתו שרק מי שלא ציער יהודי מעולם יכול לעבור אחרי והנהר לא ייסגר עליו (ירושלמי דמאי פ"א ה"ג).

קלז. "כל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקדוש ברוך הוא" (שבת קמט:).

קלח. אחת מהסיבות שבני אהרן נדב ואביהוא מתו בצעירותם, הוא בגלל שלא נשאו נשים (מדרש רבה אחרי מות). והביאור בזה הוא שעל ידי שלא נשאו נשים הם ציערו את בנות ישראל, שכל אחת חשבה אולי יישאו אותה וכך חיכו והמתינו להם בנות ישראל סתם, והצטערו. ויש להוסיף שעל ידי זה נגרם גם לבחורי ישראל שלא ישאו נשים, שמכיון שבנות ישראל לא חפצו להינשא ממילא לא היה לבחורי ישראל את מי לשאת, והצער היה אם כן לכל בני ובנות העם.

קלט. חנה היתה בצער על ידי פנינה, שלפנינה היו ילדים ולחנה לא היו ילדים (שמואל א א, ב), ופנינה היתה שואלת אותה כל מיני שאלות על הילדים שכביכול יש לה כדי לצער אותה. ולמרות שפנינה התכוונה לשם שמים (ב"ב טז.) כדי שחנה תצטער ותתפלל חזק יותר, נענשה פנינה שמתו בניה בחייה.

קמ. רבה בר רב הונא היה דיין, והגיעה אליו אלמנה אחת כדי לדון מה מגיע לה בירושת בעלה. ורבה נהג עמה על פי ההלכה ופסק שלפי התנאים שהיו שם לא מגיע לה כלום. ועם כל זה מאחר שהיתה בצער בגללו והיא קיללה אותו, הוא נענש ונעשה חולה (גיטין לה.). ולמרות שכתוב (משלי כו, ב) "קללת חינם לא תבוא", בכל זאת כשיש צער לשני הקללה יכולה לתפוס, ויש להיזהר מאד לא להרגיז ולצער אנשים.

וכנראה שהיה צריך להסביר לה יותר בניחותא שתבין את ההלכה, וגם לסייע לה על ידי מגבית וכיוצא בזה, ולא לומר את פסק הלכה **בלשון משפט קשה**.

קמא. רב רחומי היה טרוד בלימוד ושכח לחזור לביתו, ואשתו בכתה מרוב דאגה, ומיד כשבכתה הוא מת, ואפילו שהוא ציער אותה בלי כוונה (כתובות סב:). ולמה? כי לצער יהודי זה כמו אש, ואש שורפת בין שוגג בין אונס (וכמו שאמר הגאון רבי חיים מבריסק זיע"א עם מזוזות לא משחקים זה אש, עיין ב"מ קב רע"א). ועוד לומדים מכאן שמי שמצער אחרים לא יעזור שיש לו הרבה תורה, שהרי רב רחומי היה אמורא קדוש ובכל זאת נענש ומת.

קמב. יהודה בריה דרבי חנינא היה רגיל לבוא לביתו כל ערב שבת והיה עמוד אש כל ערב שבת בביתו מכח האהבה לאשתו (ב"ח סי' ר"פ). וכשלא הגיע פעם אחת ונצטערה אישתו מאוד, נענש ומת (כתובות סב:).

קמג. רב אדא בר אבא היה צריך לבחון את ידיעותיו של רב דימי בתורה, ולצורך כך הוא שאל אותו שאלות קשות. ובאמת רב דימי היה תלמיד חכם גדול מאד, אבל משום מה לא ידע את התשובה על השאלות והצטער מכך מאד. ולמרות שרב אדא עשה את זה בלי כוונה, הוא נענש ומת (ב"ב כב.).

קמד. אליהו הנביא אמר לרבי יהושע בן לוי שזו לא "משנת חסידים" למסור אנשים למלכות גם כשמותר על פי הדין (ירושלמי תרומות פי"ח ה"ד). דהיינו, יש מצוה על כל יהודי לא לצער את השני, גם כשהדבר מותר לפי ההלכה.

קמה. רבינו אליהו לאפיאן זיע"א היה אומר: כמה יהודי צריך לשמוח כשהוא לא מצער את השני למרות שהצדק איתו לפי ההלכה.

קמו. מעשה ברבינו הסטייפלר זיע"א, שגער בילד בן 8 שנים שלא בצדק, וכשהבין שטעה המתין לו 5 שנים עד שגדל והגיע לגיל 13 ובא לבקש ממנו מחילה בסעודת בר המצוה, כי קטן לפני גיל מצוות אינו ראוי למחול.

קמז. הרמב"ן בפרשת ויחי על הפסוק (בראשית מט, י) "לא יסור שבט מיהודה' מפרש שהעונש של כל זרע החשמונאים שנאבדו מן העולם, למרות שהיו חסידי עליון ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוות מישראל, הוא מידה כנגד מידה מכיון שלקחו את המלוכה מבית דוד, שלמרות שלא היו החשמונאים משבט יהודה אלא משבט לוי, לא נהגו ככהנים לפי ייחוסם, אלא שלטו על ישראל כמלכים.

והביאור בזה הוא שהעונש הוא על הצער הגדול שהיה למלכות דוד כל רגע וכל שעה כשראו את החשמונאים בתפקידים גדולים של מלכים במקום מלכות בית דוד, וזה צער

גדול שלא ניתן למחילה. ולכן גם העונש קשה כל כך, אתם עקרתם את מלכות בית דוד, אתם תעקרו מן העולם, ואפילו שהיו צדיקים גדולים כאמור.

קמח. בגמרא (נדה לו:) מסופר, שהיה ויכוח בלימוד בין רב אסי ובין שילא בר אבינא שהיו תלמידיו של רב, ומחמת הוויכוח שניהם נפטרו לעולם הבא. נורא ואיום!

קמט. ידוע המעשה שפורסם לאחרונה, על אדמו"ר אחד בחוץ לארץ שערך חתונה לנכדו ובאו הרבה מאד חסידים ולא היה מקום באולם שהזמינו ורצו להזמין אולם נוסף אבל הכל היה תפוס, ובלית ברירה הם דחו את אלה שהקדימו להזמין אולם מסויים למקום אחר ולקחו את האולם לעצמם.

אבל מכיוון שזה קרה ברגע האחרון, הם גרמו שבחתונה של אלה שהם הדיחו אותם לא הגיעו כולם, כי לא הגיע אליהם ההודעה על העברת מקום החתונה, והיה לחתן ולכלה ולמשפחה צער גדול. ובעוון זה לא היה לנכד האדמו"ר ילדים למעלה מעשרים שנה, עד שהם גילו שזו הסיבה וביקשו את סליחתם וברוך ה' נושעו. אתה הראת לדעת, שאי אפשר להקים בית לתפארת בישראל על ידי מחלוקת וצער להורים, קפידות מאנשים, וכיוצא בזה.

והחידוש כאן הוא, שיתכן שהאדמו"ר לא ידע מכל מה שנעשה והוא לא אשם בכלל בכל זה, כי השמשים שלו עשו כן על דעת עצמם [לצערנו יש שמשים שהם מידת הדין והם ניצוץ של גחזי רחמנא ליצלן], ובכל זאת נענש האדמו"ר כי תפקידו לדאוג שהשמשים ירגישו שהם עבדים ולא יתנהגו בגאווה ובאכזריות וכמו שמפורש בגמרא בהוריות (יו"ד רע"ב ובפרש"י).

קנ. מעשה באחד שעזב שידוך אחר האירוסין ושילם טבין ותקילין כדי להרגיע את המשודכת, ופרסם ברבים שהיא עזבה אותו ולא הוא עזב אותה כדי שלא תתבייש, והתפלל עליה תמיד עד שנישאה לאחר כדת משה וישראל, ושמח שמחה גדולה, וממנו יראו וכן יעשו.

קנא. כבוד רבינו יצחק זילברשטיין שליט"א [ראש העיר האמיתי של חולון] מביא בספרו הנפלא ברכי נפשי (שמות עמ' קיט), שרבינו החזון איש זיע"א אמר "אינני מבין מדוע האדם אינו יכול לעבור את השבעים שמונים שנות חייו בעולם הזה בלי לפגום בעניינים של בין אדם לחברו". והוסיף שהרבה בעלי מחלוקת נפטרו בקיצור ימים.

קנב. רבינו יוסף שלום אלישיב זיע"א אמר לניצולת הפיגוע בקו 2 בירושלים להרבות בעוד מעשה חסד אחד מדי יום ביומו, וזו ההודאה לה' יתברך על הצלתה.

קנג. רבינו אלעזר מנחם שך זיע"א תמיד היה אומר, לא משנה כמה תורה אדם **למד**, משנה מה התורה **לימדה** אותו. האם הוא יודע להיות בן אדם, או שעם כל התורה שלו הוא מתנהג כחיית פרא. והוסיף ואמר, לפתוח גמ"ח זה לא הצד החזק בחסד, כאשר אדם נזהר לא להסתובב עם קפידות בלב על אף אחד ורואה את כולם בעין טובה זה עיקר החסד. נורא ואיום!

קנד. בפרשת וירא (בראשית יט, יג) כשהמלאכים אמרו "כי משחיתים אנחנו את העיר", פירש רש"י (פסוק כב) שנענשו על שהתגאו בעצמם כאילו הם משחיתים. ובמדרש רבה (שם) כתוב, שנענשו על שגילו מסתורין לבני אדם. ופירשו בעלי המוסר, שהכוונה שציערו את תושבי סדום ועמורה, שהודיעו להם על ההפיכה לפני שהגיע הזמן. ומכאן יש ללמוד שאפילו אנשים רשעים כאלה אסור לצער סתם, וכל שכן לא לצער שום בריה בעולם. נורא ואיום!

הנצי"ב מוולוזין בספרו העמק דבר בהקדמה לחומש בראשית מאריך בזה שאדם ישר לא מצער שום נברא בעולם **ואפילו גויים** ולכן התפלל אברהם אבינו על סדום ועמורה, ולכן נקרא חומש בראשית ספר הישר (ע"ז כה.). וראה לקמן שגם מותר לקיים את אותם אלה שהם נגד היהדות והמסורת.

קנה. עיין לרבינו החפץ חיים (הלכות לשה"ר כלל א' אות ו) שצריך האדם במקרה הצורך להפסיד כל פרנסתו ולא לספר לשון הרע. ולפי זה הוא הדין באהבת ישראל צריך לוותר על הכל ולא לעשות תרגילי שנאה חס ושלום, ועל אחת כמה וכמה שנאה ממש, כי כל מה שעובר באיסור תורה, חייב למסור כל ממונו.

הלבנת פנים

חכמינו זכרונם לברכה (ברכות נח.) אומרים על עם ישראל שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה. ובמשנה במסכת אבות (פ"ג מי"ד) אמרו, חביב אדם שנברא בצלם אלוקים. וזו אחת הסיבות שאסור לזלזל בשום אדם ובוודאי לא לפגוע בו, כי כל אחד ואחד, הדעה שלו והרצון שלו זה מה שקבע לו ה' יתברך כדי למלא את תפקידו בעולם הזה, ולכל אדם יש תכונות ומידות ייחודיות שאין לאף אחד אחר, ממילא, מי שפוגע במאן דהו פוגע בחלק הייחודי שהוא ממלא בבריאה. וזו גם אחת הסיבות שמצות "אהבת ישראל" ואיסור "לא תשנא" חמורים מאד מאד.

ובספר החינוך (מצוה רמ) מונה את איסור מלבין פני חברו ברבים (אבות פ"ג מט"ו) במנין הלאווין, והוא מה שכתוב (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא",

שאפילו להוכיח את השני אסור אם פניו משתנות על ידי זה. והוסיף "לפי שהבושת צער גדול לבריות ואין גדול ממנו, ועל כן מנענו האל מלצער בריותיו כל כך".

קנו. יש להיזהר מאד שלא לפגוע לבייש או להעליב **שום אדם בעולם ואפילו בעל עבירות**. והרבה הלכות והנהגות נכתבו בתורה רק כדי שבעלי עבירות לא יתביישו (עי' סוטה לב:), ואם כך נזהרים לא לבייש בעל עבירה, על אחת כמה וכמה סתם אדם, ואין צריך לומר שקל וחומר הדברים לגבי תלמיד חכם.

קנז. במיוחד יש להיזהר לא לפגוע בתלמידי חכמים ואברכים ובני תורה, שפגיעה בהם היא בזיון כבוד התורה ואין כבודם מחול (קידושין לב.), ויש בזה סכנה גדולה (אבות פ"ב מ"י), והקדוש ברוך הוא תובע את עלבונם (ברכות יט.). ומי שפוגע בכבוד תלמיד חכם נקרא אפיקורוס (סנהדרין צט סע"ב).

קנח. ועל אחת כמה וכמה גדולי ישראל, שדינם כדין רבו מובהק גם אם לא למד ממנו תורה מעולם (יו"ד רמד, י), שצריך להיזהר בכבודם מאד. ושמענו מפי רבינו הראשון לציון רבי שלמה עמאר שליט"א שאמר "לא ראינו מי שפגע במרן רבינו הגדול שליט"א ויצא נקי מכך ולא נענש מיד, וחלקם בעוה"ר בעולם האמת".

קנט. גבאים שמתנהגים בעזות פנים נגד הציבור ונגד החכם, והם רוצים להוביל את הקהל הקדוש כרצונם, חייבים למחות בהם ולהרחיק אותם עד שיעשו תשובה ויכירו את מקומם.

קס. הורים ומחנכים צריכים להיזהר גם בזמן שמעירים הערה שלא לפגוע בנפש הילד, וצריך לעשות הכל בכבוד ובחכמה. מה גם, שכך לא מחנכים אלא להיפך רק הורסים.

קסא. בגמרא (קידושין כח.) כתוב שהקורא לחברו עבד חייב נידוי, ופרש רש"י: מדה כנגד מדה, הוא זלזל בבן ישראל אף בו יזלזלו.

קסב. גם פועלים בעבודה אינם עבדים וצריך לכבד אותם, ועל אחת כמה וכמה סתם יהודי שאינו פועל אצלנו שאסור לפגוע בו.

קסג. לא יפה להוציא אדם החוצה כשלא רוצים בנוכחותו, זה מבייש וזה מסוכן. וכשיש דבר אישי לומר לחבר צריך לצאת עם החבר החוצה ולא להוציא את השני. וכמובן שבמקרים מסויימים וכשאין ברירה ממש מותר כדת וכדין, אבל יש להשתדל שלא להגיע למצב הזה וגם אז לעשות זאת בעדינות רבה ובזהירות.

וכמו שה' יתברך אמר למשה רבינו בהר סיני (שמות יט, כא) לך להזהיר את העם, ומיד התחיל ה' לומר אנכי ה' אלקיך. שכדי לא לפגוע במשה בשלחו אותו מעל פניו כביכול,

לכן שלח אותו להזהיר את עם ישראל, אבל באמת עיקר כוונת ה' יתברך היתה שיהיה יחיד בהר סיני בזמן אמירת אני ה' אלקיך בכדי שלא יוכלו לטעון שמשה אמר את הדברות (שמות רבה פרשה כח אות ג). בכזו עדינות ה' יתברך מתנהג עם משה, ועל אחת כמה וכמה אנחנו הקטנים (רבינו הנאמ"ן שליט"א). ואפילו רבינו הקדוש, נענש מהשמים כשאמר לאותו עגל "לך כי לכך נוצרת" (ב"מ פה.).

קסד. מי שבא לבקש עזרה על מצבו הקשה, לא צריך להמתין לשמוע אותו הרבה זמן עד שיבכה ויתבזה, אלא עצם הענין ששומעים שיש כאן משפחה במצוקה או הכנסת כלה שאין להם אפשרות, או חולי מסויים, כבר צריך לסייע ולתת חיזוק. ואשרי מי שהוא הנחשון של החסד, והוא התורם הראשון. והעושה כך נעשה דומה לה' יתברך, כמו שאומר הנביא ישעיה (סה, כד) "טרם יקראו ואני אענה, עוד הם מדברים ואני אשמע" (ספר דרכי משה לרבינו משה כלפון הכהן זיע"א פרשת שמות). ויש להקדים לו "שלום" ולשמוע ולסייע כפי הצורך והאפשרות.

קסה. אם מבחינים באדם העושה מעשה שעלול לגרום לו בושה, יש לעורר אותו על כך בעדינות ולמנעו מזה. למשל, בבית הכנסת כשכולם יושבים ועוסקים בפסוקי דזמרה, ואדם אחד עומד באמצע כמו נר נשמה ודבוק בשכינה, ומלפניו ומלאחוריו יושבים מתפללים ויש להם פיזור הנפש בגללו, יש לפנות אליו בעדינות ולהציע לו שיחפש מקום אחר מתאים יותר בפינת בית הכנסת כדי שלא יכביד על אחרים, שלא יבזו אותו ויתבייש.

קסו. בשידוכים, כאשר צד אחד לא מעונין בהצעה, יש לעשות הכל בחכמה למעט את הפגיעה בצד השני. כי לפעמים, כתוצאה מקפידות כאלו, לא זוכים הפוגעים לפרי בטן במשך שנים רבות, וזה נורא ואיום!

קסז. ראוי ונכון לכוון היטב בתפילה כשאומר "ונפשי כעפר לכל תהיה" שנזכה להיות ממש כמו עפר, שהעפר הוא מוציא פירות וירקות ונפט וברזל ויהלומים, וכולם דורכים עליו ובכל זאת הוא שותק. כך לכוון שנזכה אנחנו להיות כמו העפר ולא נפגע באדם לעולם (רמב"ם ספ"ה מהלכות דעות). ועל ידי זה זוכה האדם להגיע למדת "ההשתוות", ומי שלא הגיע לזה עדיין לא נקרא עובד ה' בשלמות (חוה"ל שער אהבת ה' פ"ו).

קסח. ברמב"ם הלכות רוצח (פ"ד ה"ט) כתוב "אף על פי שיש עוונות חמורין משפיכות דמים, אין בהם השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים, ואפילו עבודה זרה, גילוי עריות, וחילול שבת, אינן כשפיכות דמים. שאלו עבירות הן מעבירות שבין אדם למקום, אבל שפיכות דמים מעבירות שבינו ובין חבירו, וכל מי שיש בידו עוון זה הרי הוא

רשע גמור ואין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה, ולא יצילוהו מן הדין". נורא ואיום!

ולכאורה אין לנו שיכות לזה כלל! אבל זה לא נכון, הנביא ירמיה (ט, ז) אומר "חץ שחוט לשונם" דהיינו הפה שלנו יכול להזיק כמו חץ וכמו אקדח. וכמו שמרומז בפסוק (פרשת ויחי) "כי באפם הרגו איש" שעל ידי עקימת האף ניתן לפגוע ולהלבין את החבר, והוא יקבל פיטורין והוא יכול למות מהצער הזה וזה בבחינת אביזרייהו דשפיכות דמים. וכמו שכעס הוא אביזרייהו דעבודה זרה, וכן שחוק וקלות ראש הם אביזרייהו דעריות, כך דיבורים כמו "אני אהרוג אותו או אחסל אותו, אני אגמור אותו, אני אשלח אליו אנשים קשים, אני אשבור לו את העצמות". כל המַלים האלו הם אביזרייהו דשפיכות דמים רחמנא ליצלן. צא ולמד מדוד המלך עליו השלום שעל ידו "נגרם" מיתה לנוב עיר הכהנים ולשאול ובניו ולדואג האדומי, וכדי לכפר על כך נכרת כמעט כל זרעו של דוד המלך (סהנדרין צה.). וידוע המעשה על צדיק אחד שראה מי שמלבין פני חבירו ברבים, ואותו צדיק קיבל פחד עצום! ולמה? כי באמת זה לא פחות גרוע מלראות אדם שרוצח את חבירו (עיין בספר שאל אביך).

השכר והעונש במעלת איסור הלבנת פנים

קסט. חנניה מישאל ועזריה שניצלו מכבשן האש, לא מסופר בתנ"ך מה קרה להם אחר כך, ואמרו בגמרא (סנהדרין צג.) "רבי יהושע אומר ברוק טבעו", ופרש רש"י, שהגויים לעגו לישראל ואמרו להם "אלוה כזה יש לכם שהציל את החכמים שלכם מהאש, ואתם משתחווים לפסל?" וכאות ביזיון ירקו הגויים עליהם והם טבעו ברוק הזה. והוסיף המהרש"א, שהיו עובדי כוכבים מביישים את ישראל כשראו את חנניה מישאל ועזריה יוצאים מהאש, ולכן מתו הצדיקים האלו כדי שתפסיק הבושה מעם ישראל. ורואים מכאן כמה חמור המבייש את חברו, עד כדי שה' הרג את אותם צדיקים כדי שעם ישראל לא יתביישו.

קע. יש שאלה ידועה, למה ה' שאל את אברהם (בראשית יח, יג) "למה זה צחקה שרה", ולא שאל את שרה בעצמה? ומתרצים, שמעצם זה ששרה צוחקת יש תביעה על אברהם אבינו עליו השלום שלא השפיע עליה מהודו והדרו שלא להראות כעין לעג חלילה לדברי ה'. ועוד יש לומר, שאם ה' היה שואל את שרה היא היתה מתביישת ונפגעת ולא היתה מעיזה לומר לא צחקתי, ולכן השאירו לה מקום מהשמים כדי שלא תתבייש. והדברים נוראים (האברך היקר והשקדן הר"ר יוסף גלילי הי"ו).

קעא. במשנה במסכת סנהדרין (נד.) כתוב "אם אדם חטא [שעשה עבירה עם בהמה, ולכן חייב מיתה] בהמה מה חטאה [שהתורה מצוה להרוג גם את הבהמה] ?" ותירצו "שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה". כלומר, שסוקלים את הבהמה שנעבדה בה עבירה בכדי שלא תגרום לבושה וביזיון לאדם שעבר עבירה, למרות שכבר נהרג ונפטר מן העולם.

קעב. בגמרא (ב"ק קיז.) מסופר על רבי יוחנן, שמרוב זקנותו היו לו גבות ארוכות, וכשהיה רוצה לראות היו צריכים להגביה לו אותם, ורב כהנא היה לו חתך בשפתיים והיה נראה תמיד שהוא מחייך, וכשראה אותו רבי יוחנן חשב שהוא צוחק עליו, ומיד מת רב כהנא.

קעג. מסופר בנביא (דברי הימים ב יג), על אביה מלך יהודה, שהיה נכד של שלמה ונין של דוד המלך עליהם השלום, שהוכיח את ירבעם מלך ישראל ברבים ובייש אותו. ולמרות שירבעם היה רשע, וכוונתו של אביה היתה לטובה, עם כל זה נענש אביה בגלל אותה בושה ברבים שגרם לו, ונאמר עליו (שם פסוק כ) "ויגפהו ה' וימת" (רש"י שם).

קעד. עדיף לבטל תורה מלבייש בן ישראל (מהרש"א סנהדרין יא.).

קעה. "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" (בראשית ט, ו) זה המלבין פני חברו ברבים, שנשפך דמו בתוכו, כלומר דם האדם בתוך האדם (תורת משה אלשיך פרשת נח).

קעו. מר עוקבא ואשתו היו רגילים לתת צדקה לעניים ולברוח, כדי שהעניים לא יראו אותם ויתביישו. פעם אחת רצה העני לראות מי עוזר לו ורדף אחריהם, וכדי לא לביישו הם נכנסו לתנור בוער בכדי להתחבא מפניו (כתובות סז:).

קעז. תמר אשת יהודה כמעט נשרפה באש בכדי שלא לבייש את יהודה (שם).

קעח. יש שאלה ידועה, למה לא הודיע יוסף הצדיק בכל ימי מלכותו במצריים לאביו יעקב שהוא חי והוא מלך במצרים, הרי מצרים קרובה לחברון מהלך ששה ימים, ואפילו אם היה מהלך שנה היה ראוי להודיע לאביו? (ועי' רמב"ן בראשית מב, ט).

והאור החיים הקדוש מתרץ, שיוסף הצדיק פחד שעל ידי זה יתביישו אחיו. כי יעקב יחקור מה בדיוק קרה, ואז הוא ידע מה הם עשו והם יתביישו מאד, והמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא (ב"מ נט.). ורואים מכאן את חומר עוון המלבין פני חברו, עד כדי כך שיוסף היה מוכן שאביו יהיה בצער כל כך הרבה זמן, רק כדי שלא ילבין את פני אחיו חס ושלום.

קעט. בגמרא (גיטין נז.) כתוב "בא וראה כמה גדולה כוחה של בושה, שהרי סייע הקדוש ברוך הוא את בר קמצא שביישו אותו בסעודה והחריב את ביתו ושרף את היכלו".

קפ. חכמינו זכרונם לברכה (ב"מ לג.) מספרים, שרב חסדא הקשה קושיא לרב הונא ורב הונא ענה לו בזלזול כי הוא חשב שרב חסדא מתכוון להקניט אותו, והיה ביניהם רוגז זה על זה והקפידו אחד על השני ארבעים שנה, ואחר כך הם השלימו. ומבואר בגמרא שעשו שניהם תענית ארבעים יום על שחשדו זה את זה על חינם. והמהרש"א שם מבאר, שעל כל שנה עשו תענית יום אחד.

קפא. רבי יהושע דיבר בחוסר כבוד על בית שמאי בשיעור תורה, וכשחזר בו עשה תשובה ותענית עד שהושחרו שיניו מפני התעניות (חגיגה כב:).

קפב. רבי שמעון בר יוחאי דיבר על רבו רבי עקיבא לא בכבוד הראוי, וישב בתעניות עד שהושחרו שיניו מפני תעניותיו (נזיר נב:).

קפג. אבדן היה תלמידו רבינו הקדוש, והוא פגע ברבי ישמעאל ברבי יוסי באמצע שיעור תורה, ונענש שנצטרע וטבעו שני בניו רחמנא ליצלן (יבמות קה:).

קפד. שני תלמידי בר קפרא, אחד לגלג על חברו והשני לא התנהג בדרך ארץ, ושניהם לא הוציאו שנתם (ברכות לט.).

קפה. שמואל ציער את רב מתוך כוונה טובה, ואף על פי כן נענש ומת בלי בנים (שבת קח.).

קפו. ריש לקיש פגע ברבי יוחנן באמצע הלימוד בלי כוונה ומיד מת ריש לקיש (ב"מ פד.).

קפז. יהודה בן נחמיה ענה תשובה על קושיית רבי טרפון ושמח, וזה היה נראה כעין פגיעה ברבי טרפון באמצע שיעור תורה שהיה לפני פסח, וכבר לפני חג שבועות נפטר לבית עולמו (מנחות סח: ועי' בספר עבד לעבדי ה' עמ קצ).

קפח. קין נפגע מהבל והרגו (בראשית ד, ה).

קפט. רבי אלעזר ב"ר יוסי הלך עם רבי שמעון בר יוחאי בדרך, ובגלל שעיקם פיו וברמיזה הורה הלכה בפניו הקפיד עליו וכמעט מת, עד שהתפלל עליו וחי (מעילה יז:).

קצ. אשה באה לדין תורה לפני רב יהודה ולעגה בחוצפה בבית הדין, ומיד עשה לה הרב שמתא ומתה (נדרים נ:).

קצא. רבי אלעזר בן עזריה הקפיד על רבי יוסי ואמר לו "פשוט ידיך וקבל עיניך" ומיד נעשה עיוור בשתי עיניו (חגיגה ג:).

קצב. בגמרא (סוטה לב:) כתוב, מפני מה תיקנו תפילה בלחש? כדי לא לבייש את עוברי עבירה. ופרש רש"י, המתוודים בתפילתם על עבירות שבידם. ומכאן, שאפילו בעל עבירות, יש להיזהר בכבודו. ובגמרא (שם) הביאו ראיה לזה מקרבן חטאת שמביאים על עבירה, שמקריבים אותו בצד צפון. ולמה? בגלל שזה גם המקום של קרבן עולה, ועולה

באה נדבה, ולא ידעו אם הוא בעל עבירה או לא, כי יחשבו שהוא מקריב עולה. ולמרות שעולה באה זכר וחטאת באה נקבה, ואם כן ירגישו שזו חטאת? בכל זאת, הוא יכול להביא כבשה שיש לה אליה [=זנב רחב], והיא צנועה ומכוסה ולא ידעו שהוא מביא חטאת נקבה על חטא.

קצג. בגמרא (תענית ט.) מסופר על תלמידי רב פפא שלא התנהגו בדרך ארץ בשיעור ורצו מהשמים להרוג אותם, והוא התפלל עליהם וברך אותם שלא יענשו. ולפעמים התלמיד לא יודע בזכות מי הוא חי.

קצד. מכל כלי המקדש, רק על השולחן והמנורה נאמר "השולחן הטהור" וכן "המנורה הטהורה" (ויקרא כד, ד-ו). ומבאר החזקוני (ס"פ תצוה) שהסיבה היא, כי אחרי הכל דם זה דם ובשמים לא אוהבים דם, וכל כלי המזבח היו לשימוש הדם, ורק הכלים המיוחדים שלא היה עליהם דם מעולם שהם השולחן והמנורה נקראו **טהורים**. ולומדים מכאן עד כמה יש להיזהר שלא לשפוך דם ולא להלבין פנים אף פעם, חס ושלום. כי כל דם, בכל צורה ומצב, בכל מקרה ומאורע, דם הוא ומסוכן מאד.

קצה. מעשה באחד שפגע בחברו פגיעה בשב ואל תעשה, שבזמן שהיה בשיעור תורה לא רצה לעזור לדרשן באמצע השיעור להשלים פרט שחסר לו, ונענש להיות שעה וחצי בגיהינום וגם להיות מחוץ לגן עדן בצער גדול ארבעים יום (זוה"ק שלח לך קסז.).

קצו. כאשר הציע שרה לאברהם לישא את הגר שפחתה לאשה, כתוב בפסוק (בראשית טז, ב) "ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה, **וישמע אברם לקול שרי**". ושואל הרמב"ן זיע"א למה לא כתוב **ויעש כן** אברהם אלא רק **וישמע** אברהם? ומבאר, שאברהם אבינו עליו השלום למרות שהיה מתאווה לבנים לא רצה לפגוע בשרה ולהראות לה שהוא מתלהב מהנישואין עם הגר, וזה מה שמרמזת לנו התורה בשינוי הלשון בפסוק הזה. וממשיך הרמב"ן ואומר זה מה שכתוב בפסוק הבא (שם, ג) "**ותקח שרי** אשת אברם את הגר המצרית שפחתה" להודיע **שלא מהר אברם** לדבר זה, עד שלקחה שרי ונתנה בחיקו. נורא ואיום כמה אבותינו הקפידו לא לפגוע בזולת.

קצז. רבקה שמעה ברוח הקודש (רש"י בראשית כז, מב) שעשיו רוצה להרוג את יעקב ולכן היא מבקשת ממנו ללכת לחרן, ואילו כשאמרה ליצחק על זה היא אומרת (בראשית כז, מו) "ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת, אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים", דהיינו שיעקב ילך לחרן כדי לישא אשה. ולכאורה למה היא לא אומרת לו שנאמר לה ברוח הקודש שעשיו רוצה להרוג את יעקב? אלא,

היא לא רצתה לפגוע ביצחק שלא קיבל את הידיעה ברוח הקודש, לכן היא חפשה סיבה אחרת כדי שלא יפגע שרק לה נאמר ולא לו.

בנזיקין

לימדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה (רש"י שמות כו, יג). ומכאן יש ללמוד, שצריך לשמור אפילו בבית על חפצים יקרי ערך שלא ישברו ולא יתקלקלו, כמו יעקב אבינו עליו השלום שעבר את הנהר בשביל פכים קטנים, שצדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם. וכל כך למה? לפי שאין הצדיקים פושטין ידיהן בגזל (חולין צא.), ואם על ממון שלו כך קל וחומר שצריך להיזהר בממון השני.

קצח. אסור להזיק לשום אדם בשום אופן. וכותב רבינו יונה במסכת אבות (פ"א מ"א), שבכלל הלאו של לא תגזול כלולים כל הנזקים שאדם עושה לחברו, וצריך האדם להיזהר שלא יהיה נזק על ידו לשום אדם בעולם.

קצט. גם כשאדם צודק לפי הדין ונעשה לו עוול, צריך להיזהר לא להזיק, לא לקלל, לא לבייש, לא להקפיד, ולא להיות ברוגז.

ר. לא לקלל יהודי באשר הוא, והחפץ חיים זיע"א לא רצה לקלל אפילו גוי, ואמר על זה "אני לא מקלל".

רא. המרים יד על יהודי נקרא רשע (סנהדרין נח:), והמכה את חברו הרי זה רשע והוא בחרם ולא מצטרף למניין (חו"מ סי' ת"כ ס"א), ובפתחי תשובה כתב שמכח החרם אין לענות אמן על ברכותיו. והמכה את אשתו חייב חרם ומלקות, וחייב להישבע שיפסיק לעשות כן (אבה"ע סי' קנד ס"ג).

רב. להרים את הקול בלשון בזיון או לצעוק בקולי קולות זה כהרמת יד ממש (ועיין בכלי יקר עה"ת שמות ב, יג), וגם לפתוח זוג עיניים, הרי זה עיניים רמות ודינו כהרמת יד רחמנא לצלן.

רג. בגמרא (כתובות לד.) כתוב "הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה משלם ואינו לוקה". וצריך להבין כיצד יתכן שהכאה תהיה פחות משווה פרוטה, הרי אפילו הכאה הכי קטנה כבר שווה שוה פרוטה? ומפרש החפץ חיים זיע"א, כנראה הכוונה שהוא **נגע בו**, וגם לגעת ביהודי בלי רשות אסור, ו ה בן.

רד. שלמה המלך עליו השלום אומר (משלי יז, כו) "גם ענוש לצדיק לא טוב", ופרש רש"י בגמרא (ברכות ז.) שצדיק לא מעניש את הבריות. ומכאן ראיה שצדיק רגיל כשפוגעים בו נענשים, אבל צדיק גדול כשפוגעים בו לא נענשים [מלבד כאשר הקדוש ברוך הוא תובע את עלבונו (ברכות יט.)].

רה. אדם שתבעו אותו לדין תורה לא צריך להקפיד, אדרבא צריך לשמוח שיפסקו מלמטה כדת וכדין ולא יהיו עליו מהשמים תביעות של גזל חס ושלום (ב"ק צט סע"ב סנהדרין ז.).

נזקי שכנים

רו. יש להקפיד שלא להפעיל מזגן בשעה שזה מפריע לשכנים, ואם מפריע לשכנים באופן קבוע הרעש של מנוע המזגן יש להעתיק את המנוע למקום אחר.

רז. כמו כן יש להקפיד שלא להניח צינור ניקוז של מים בצורה שמפריעה לשכנים, וכן לא לתלות כביסה בצורה שתטפטף בחצר השכנים.

רח. כשיוצאים מאירוע של שמחה והבית או האולם נמצאים באזור מגורים, צריך להיזהר לשמור על השקט ולא לגזול את מנוחת השכנים.

רט. כשעושים אירוע של שמחה בבית, כגון שבע ברכות, חנוכת בית וכיוצא בזה, יש להשתדל מאד לסיים לגמרי את הסעודה בשעה 10: 30 כדי שבשעה 11: 00 שהוא הזמן שבו צריך להיות שקט, יהיה שקט מוחלט בבנין, וכל האורחים כבר בבתיהם לחיים טובים ולשלום. ואם באופן מעשי קשה לעמוד בזמנים האלה צריך לבקש את הסכמת השכנים להפרעה חד פעמית.

ריי. אסור להתקין אנטנה סלולארית כאשר יש חשש קרינה לשכנים ולסביבה, ובמקום צורך מיוחד צריך פסק הלכה בכתב מבית דין מוסמך ומפורסם. וגם כשהבית דין התיר, אם השכנים אינם רגועים וחוששים ומפחדים, יש להיזהר מאד שלא לעשות כן.

ריא. אסור לגדל כלב מפני שהוא נושך ונובח ומבהיל אנשים (ב"ק עט:). והמגדל כלב כמגדל חזיר ועובר על קללה של "ארור" (ב"ב פג.). ובמהרש"א (שבת סג.) מבואר, שאסור לגדל אפילו כלב שאינו מזיק.

ריב. יש אנשים שמפריע להם כשגוררים כסאות וכדומה בדירה מעליהם, וצריך להיזהר בזה מאד, ובפרט בשעות מנוחה וכדומה. וכשיש פתרון כמו לחבר גומי ברגלי הכסאות, או לשמן ציר דלת שמרעיש, בוודאי שחובה לעשות כן.

ריג. חכמינו זכרונם לברכה אומרים (יבמות סב סע"ב) שהאוהב את שכניו תפילתו מתקבלת בשמים. ועל אחת כמה וכמה שאין לצער את השכנים, ויש להיזהר שלא להרעיש בחדר המדרגות, ולא לטנף את רשות הרבים ואת החצרות המשותפות.

ריד. אם אזעקת הרכב פועלת בטעות באמצע הלילה, צריך לקום מיד ולהשתיק אותה שלא להזיק לשכנים ולא לצער אותם. כמו כן אדם שמגיע תמיד לביתו בשעה מאוחרת

בלילה, ונעילת המכונית על ידי השלט גובלת בכמה ציפצופים ויללות שעלולים להפריע לשכנים, צריך לדאוג להחליף את זה בנעילה שקטה בכדי שלא להפריע לשכנים.

רטו. ממטרות המים שבגינות, יש להקפיד שלא ישמיעו קול שמטריד את השכנים, ושלא יתיזו מים על המדרכה וכלפי העוברים ושבים. וכיום ברוך ה' יש טפטפות שפועלות בלי רעש ובלי להתיז על אחרים.

רטז. בערב פסח בזמן שריפת חמץ, יש להיזהר מהשכנים שלא להעלות עשן ולכלוך וכיוצא בזה ברשות הרבים.

ריז. יש להיזהר בבניית הסוכה, שלא להרעיש באמצע הלילה, וזה קמיע וסגולה שהתפילות יתקבלו בשמים. ויש להיזהר בכל זה, הן ותולדותיהן כיוצא בהן.

ריח. לא למכור או להשכיר בית לשכן עבריין או גוי גם באופן שאין איסור "לא תחונם", סוף סוף זה מצער את השכנים.

נזקי רבים

ריט. שמואל האמורא הגדול שהיה גדול הדור (רש"י ביצה ט.), אומר (ב"ק לא:) "כל תקלה בור הוא". כלומר: כל אבן ומכשול שהניח ברשות הרבים דינם כבור שכרה האדם המזיק, וחייב לשלם אם אדם אחר ניזוק ממנו.

רכ. יש לצעוק כדי להציל אחרים, כמו משה רבינו עם בנות מדין (שמות ב, יז), וכן כשראה "איש מצרי מכה איש עברי מאחיו" (שמות ב, יא). וכן יעקב אבינו עליו השלום כשהגיע לחרן ואמר לרועים "השקו הצאן ולכו רעו" (בראשית כט, ז), שהעיר להם על שחדלו ממלאכתם בשעות העבודה (ספר דרכי משה לרבינו משה כלפון הכהן זיע"א פרשת שמות).

רכא. צריך לעורר את הנוגעים בדבר על גינה מדרכה ושביל, וכל דבר שיש בו מכשול לרבים והוא מסוכן, וכן מקום שאין בו גדר ואפשר ליפול שם. וכשיש חצר נמוכה מרשות הרבים ואפשר ליפול מהמדרכה לחצר, חובה על בעל החצר לעשות גדר גבוהה שלא יפלו אנשים לחצרו, וכל עיכוב בזה הוא סכנה גדולה. והנופל מגובה עשרה טפחים [=80 ס"מ] דרכו להמית (ב"ק ג.).

רכב. יש להיזהר שלא לגזול את שטח רשות הרבים. דוגמא: לא להניח את פח האשפה הגדול של הבית על המדרכה, וכן לא להניח שאר חפצים ברשות הרבים, שזה ממעט את רשות הרבים, ומצער את העוברים ושבים.

רכג. אסור להניח ברשות הרבים עפר ואבנים משיפוץ הבית, זה בור ברשות הרבים. וצריך זהירות גדולה בדבר הזה שיהיה מישהו אחראי לסלק את הבור, ולא לצער את העוברים ושבים ולא לגזול את זכותם לעבור במקום שמיועד להם.

רכד. יש להקפיד להוציא פסולת גזם וכדומה שמפנים אותה על ידי מנוף ביום שידוע שיגיע המנוף, כדי שלא ליצור הפרעה ממושכת לעוברים ושבים.

רכה. יש להיזהר מאד לא לטנף את רשות הרבים, וכן להקפיד להשליך את הזבל **בתוך** פח האשפה, ולא ליד הפח (ב"ק נ:).

רכו. צריך לקצוץ אילן שנוטה לרשות הרבים ומפריע לעוברים ושבים (ב"ב ס:).

רכז. אין להחנות את הרכב במקום חנייה השייך לאחרים גם אם נראה שכעת הוא לא בשימוש, משום שיתכן ולפתע יהיה לבעלים צורך במקום החנייה וכשיראו שהוא תפוס תיגרם להם עגמת נפש מכך, ויש בזה גם משום גזל.

רכח. אין לנהוג בכביש בצורה שמצערת נהגים אחרים, ויש בזה גם סכנת נפשות, ועוברים על "ונשמרתם מאד לנפשותיכם" (דברים ד, טו, ועיין בגמ סנהדרין לב: שתי ספינות וכו').

רכט. כל נסיעה בכביש היא בכלל סכנה (בעה"ט במדבר כב, כב), ובפרט בעקיפות וביציאה מתמרור עצור וכדומה, וצריך לבקש ולרמז לנהג כשרוצים לעקוף או לעבור לנתיב אחר וכיוצא בזה.

ובגמרא (שבת נא:) מסופר, על לוי ורבה בר רב הונא שרכבו בדרך על חמור, וחמורו של לוי עקף את חמורו של רבה, והצטער רבה על כך והקפיד, עד שהוצרך לוי לפייסו. ובזמן הזה, שהאנשים לא רגועים ויש סכנות בדרכים, על אחת כמה וכמה שצריך להיזהר בזה מאד.

רל. אסור לצייר ציורים המראים דברים מסוכנים האסורים על פי ההלכה, כגון ציור של ילד הקורא ספר בישבו על גדר גבוהה. וכן אסור לצייר קפיצות מסוכנות ממקומות גבוהים, ולמרות שזה "רק" ציור, בכל זאת הצעירים מושפעים מזה ומבקשים להדמות ולעשות כך בעצמם.

וזה בבחינת: "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טו). כלומר, אל תעמוד בשקט, כשילדים רואים ומתבוננים בתמונות וציורים שיש בהם השפעה שלילית של שפיכת דם חס ושלום.

רלא. כמו כן אסור לצייר תמונות של ספורט ואלימות, המשפיעות על המסתכל לקבל אומץ לדברים שליליים ומדרבנות אותו להידמות לקלי עולם, ויש בזה סכנה רוחנית.

רלב. יש להיזהר שלא להכריז הודעות ברחובות ברמקולים בשעות הלילה המאוחרות, זה מפריע למנוחת התושבים ומפחיד את הילדים הקטנים. וכשיש מקרה יוצא דופן צריך היתר מיוחד מרב על כך.

רלג. כשהולכים במדרכה ברשות הרבים, אין זו דרך ארץ להביט בחצרות הבתים לראות מה עושים בהם, ויש בזה היזק ראיה (ב"ב ב:). וכמו כן אפשר להיכשל גם בחוסר צניעות, רחמנא ליצלן.

רלד. במוסדות ציבור, בתי ספר וכדומה, הדלתות נפתחות כלפי חוץ, ויש להיזהר לפתוח בעדינות ולמנוע תקלות לעוברים ושבים. וכן בדלת כפולה שנפתחת לשני הצדדים גם פנימה וגם החוצה, יש להיזהר למשוך כלפי פנים ולהיכנס ולצאת שלא יהיה נזק למי שבצד השני.

רלה. אסור להתעסק ולסחור בדברים מסוכנים. למשל בימי הפורים שמוכרים לילדים חומרי נפץ למיניהם, שהם אסורים לפי התורה הקדושה, ומי שמוכר הוא בכלל מזיק ומצער את הרבים. ומרן רבינו שליט"א פסק שמי שממשיך למכור דברים מסוכנים כאלו אחרי שהתרו בו שימסרו אותו למשטרה, מותר למסור אותו למשטרה, ויש בזה מצוה שמציל את הציבור מסכנה.

רלו. ואפילו למכור משחקי ילדים שיש בהם חשש סכנה, כגון אופניים וכלי הנעה, שהילדים נוסעים בהם בכביש ומסכנים את עצמם ואת העוברים ושבים, אסור. וככלל: אסור למכור דברים שלא מביאים תועלת רוחנית, ואין בהם אלא איבוד זמן בלבד.

מצורף בזה מאמר שנכתב על ידי הרב המחבר שליט"א בקובץ "אמונה מעשית" בענין הרכיבה על אופניים לילדים

"**אופניים סכנה בכפליים**"

צריך לדעת להיזהר ולהזהיר את הילדים ובני הנוער על הסכנה הגדולה בנסיעה באופניים. הכבישים מסוכנים, תאונות דרכים, נהגים שיכורים, ואסונות רבים משום כך בעוונותינו הרבים מידי שבוע, והסכנה הגדולה ביותר היא רכיבה על אופניים.

ילדים ובני נוער אינם יודעים היטב את חוקי התנועה, אינם נזהרים מפגיעות שונות בפינות הדרכים, ונוסעים לפעמים נגד זרם התנועה, והסכנה קיימת, וחדשים לבקרים שומעים על הנזק הנורא שיש באופניים.

אין היתר לנסוע במדרכה, זו רשות היחיד, ופעמים שנגרם נזק לאיש זקן שהלך במדרכה לתומו. ובכביש הסכנה רבה יותר, וצריכים ההורים להיזהר מאוד שלא לקנות אופניים לילדים כלל ועיקר.

טעות גדולה עשו היום, כשהוסיפו כעין מנוע קטן עדין ושקט לאופניים בכבישים, המגביר את המהירות, והסכנה גדולה יותר. וצריכים להימנע לגמרי מכלי מסוכן זה, ומותר רק למבוגרים המכירים ויודעים היטב את חוקי התנועה, ונוסעים בכובד ראש ובזהירות כפי הצורך לחיים טובים.

סכנה רוחנית קיימת גם בכלי זה, שיוצאים לרחובות ונכשלים בפריצות ובסביבה לא טובה בכל מיני מקומות, ומה יעשה הבן ולא יחטא, כאשר מסתובב רואה ושומע כל מיני מרעין בישין. ועל הכל, זאת הסיבה שאינם מונחים בלימוד התורה, אין חשק, ואין אהבת התורה, כי מחכה לאופניים. ילד ונער מגיע הביתה, אוכל מעט, משלים את השיעורים ויוצא לרחובות לטייל באופניים. האם זה חינוכי ומועיל, האם זה מוסיף יראת שמים.

וחבל מאוד שעושים לילדים הגרלה על אופניים, ומשחקים כאלה הגורמים ביטול תורה, אהבת הרחוב והמסתעף אליו. עדיף לערוך לתלמידים ובני נוער המצטיינים בלימודים הגרלה על חליפה לשבת קודש, או על ש"ס תלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, ששה סדרי משנה, רמב"ם הוצאת פרנקל. אלו הן מתנות יקרות ומועילות ויש כאן קידוש ה', וקנאת סופרים תרבה חכמה.

וכשיש לאותו ילד או נער אופניים וכיוצא בזה, יש כאן סכנה בכפליים, סכנה לגוף על ידי הכבישים והתאונות הקשות, וסכנה לנשמה על ידי פגם בעיניים ובקדושה, וכן ביטול גמור של חכמת התורה, וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

וזה חמור הרבה יותר ממכשיר המחשב שבבית, שניתן להקפיד להכניס בו אך ורק חיזוקים נפלאים ומוסר השכל מגדולי ישראל, בהשגחת ההורים, כמו השגחה בכשרות המזון.

מגיל בר מצווה צריכים ההורים להצמיד לבן היקר והחכם חונך מיוחד, **מיוחד מאוד ששווה הרבה כסף**, וכמובן לשלם לו טבין ותקילין. ולא רק כדי להשלים לו את הלימודים והשיעורים, אלא בעיקר להוסיף לו כל יום דף גמרא, מלא וגדוש באהבת התורה ואהבת ה'. נער בר מצווה שזוכה בכל יום ללמוד ולהתקדם עם דף גמרא חדש, יזכה בחתונה לסיים את כל הש"ס. ויזכה שבחתונה שיהיו לו שתי כלות, שתי נשים,

אישה ראשונה זו התורה, מורשה מאורסה (פסחים מט:), והשניה זו הכלה החשובה שאותה נשא לאשה, ויודע לכבדה, לחזקה, לגדלה ולחבבה (רש"י סנהדרין יט:).
וכל זה בזכות שלא היה לו אופניים מגיל קטן, ובמקום להיות נהג יזכה להיות מנהיג לקהילה קדושה, ויקוים בו הפסוק: "רוכבי אתונות צחורות יושבי על מדין" (שופטים ה), אלו תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ודנין דין אמת לאמיתו, ואלו בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי תלמוד (עירובין נד:). וכל זה בזכות שאין אופניים, ויש חונך כל יום לדף גמרא.
ועיין בבטאון פנימי "כתר מלוכה" אלול תשע"א, שיוצא לאור על ידי ישיבת כסא רחמים (עמ' 6), שהובא שם בשם רבנו איש מצליח זיע"א שהיה מקפיד על תלמידי חכמים שלא יסעו באופניים, והוסיף כן בשם הסטייפלר זיע"א. ודיינו שיש מקילים לנשואים וכיוצא בזה, אבל קטנים ונערים יש להיזהר וכנזכר.

רלז. אשה מעוברת שהתקבלה לעבודה צריכה להודיע על כך למעבידה שלה, מפני שבעקבות כך אי אפשר להכביד עליה בעבודה וזה מקשה על המעבידה מאוד, וכשלא מודיעים מראש זה מצער את המעבידה ולכן אסור להסתיר מידע כזה. מלבד זה יתכן שיש כאן בעיה גם בדיני ממונות.

רלח. אדם מועד לעולם בין ער בין ישן בין שוגג בין מזיד (ב"ק כו.).

לא תגנובו

בגמרא (ב"ב קסה.) כתוב: "אמר רב יהודה אמר רב **רובן** בגזל" פירוש: רוב העם נכשל בעוון גזל. וביארו המפרשים, שאין הכוונה שהם גונבים ממש, אלא טועמים **טעם** גזל. ונביא לכך כמה דוגמאות, כדי שנדע ממה עלינו להיזהר.

רלט. צריך להיזהר בקנית ארבעת המינים כשבודקים את כשרותם קודם הרכישה, שלא למשמש ולבדוק בצורה שהורסת את כשרותם וגורמת צער למוכר, ויש בזה גם חשש גזל.

רמ. לא טוב לבקש רכב בהשאלה מחבר, וכן כל דבר שבדרך כלל אנשים מקפידים לא להשאיל (ב"מ כב.). כי בדרך כלל גם מי שמסכים זה לא מכל הלב, ולפי ההלכה אסור לקבל. וכמו שכתוב בגמרא (שם) "מחמת כסיפותא [=בושה] הוא דאמר", שמפני שלא נעים לו לסרב הוא מסכים.

רמא. כשמצטרפים לנסיעה ברכב של חבר, לא יפה לגעת בכפתורים למיניהם, זה עדין ויכול להיגרם נזק, וצריך לבקש רשות אפילו בשביל לפתוח את החלון.

רמב. כשחבר מתקשר למטרה מסוימת שהוא צריך, לא יפה להאריך בשיחה לצרכים שלנו כשהשיחה על חשבונו. אם צריכים ממנו משהו, צריך לנתק ולהתקשר אליו בחזרה.

רמג. גם "גזלת זמן" גזלה היא, ויש להקפיד בה מאד ולא פחות מגזלת ממון.

רמד. לא לעכב תשובה על מכתב וכדומה. וכשאין זמן, צריך לכל הפחות לענות בקצרה.

רמה. יש להקפיד לכתוב מכתב בכתב נקי ברור ויפה, כדי לא להכביד על הקורא, ובפרט כשזה מכתב לציבור. וגם כשמדפיסים במכונת כתיבה, צריך לבדוק מטעויות וכיוצא בזה.

רמו. כשהטלפון מצלצל, צריך להרים מיד ולהיזהר לא לצער את מי שמעבר לקו ולגרום לו להמתין סתם. ויש לענות בזריזות, ובדיבור ברור קצר ולענין, כדי שהצד השני יבין בקלות במה מדובר. וכשאי אפשר לענות, צריך לכבות את המכשיר ולהיות לא זמין, כדי שאנשים לא ימתינו על הקו סתם.

רמז. כאשר דופקים בדלת, יש להשתדל לפתוח מהר ככל האפשר ולא לעכב את מי שבחוץ, ובפרט כשגשום או חם מדאי, שאז הצער גדול מאד.

רמח. לא נאה לבוא לאיש ציבור בהפתעה ולהיטפל אליו ולבקש בקשה, מפני שבדרך כלל אדם כזה הוא טרוד ויש לו הרבה תכניות ועיסוקים חשובים, אלא יש לקבוע תור מראש.

רמט. וכן לא לבוא לרב לשאלה או להתייעצות בלי לקבוע זמן, כי הוא טרוד בלימודיו ובעסקי ציבור, ויש לו צער כאשר מאריכים איתו בדיבור בלי הודעה מראש.

רנ. כשמשאירים בדיקה בטהרת המשפחה לרב, צריך לכתוב את פרטי המקרה בכתב ברור, וכן לציין מספר טלפון זמין ובכתב ברור כדי לא לצער את הרב.

רנא. בנביא (יחזקאל ג, כג) מסופר, שה' יתברך עמד להתגלות ליחזקאל הנביא בבקעה, וכשהגיע יחזקאל כבר היה שם כבוד ה' יתברך. ופרש רש"י, שהקדים ה' את יחזקאל והגיע לשם לפניו, ומדת ענוה יתירה יש כאן מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן, שאצל בשר ודם התלמיד ממתין לרב וכאן הרב ממתין לתלמיד. והמקור לזה הוא בגמרא מסכת נדרים (ח.). וכן מצינו במתן תורה (וכפי שציין הגרעק"א בגליון, וכמובא בפרש"י שמות יט, טז). ויש לנו ללמוד מה' יתברך להקדים להגיע לפגישה ולא לעכב את השני, וכשיש בעיה ולא ניתן לדייק בזמנים צריך להודיע מראש לשני כדי לא לעכב אותו סתם.

רנב. כשמזמינים מונית יש להמתין לה מחוץ לבית, ולא לעכב את הנהג סתם. וסיפרו על רבינו הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זיע"א, שתמיד כשהיה מזמין מונית היה מוכן לנסיעה ולא הוצרך הנהג להמתין כלל.

רנג. אין צריך לומר, שכשחבר עושה חסד ולוקח אותנו ברכבו שאסור לעכב אותו ולו לרגע אחד.

רנד. יש כנסים מיוחדים שהמארגנים מבקשים להקפיד להגיע בזמן, כמו באסיפת הורים ועד הבית וכיוצא בזה, וזה משום שהמאחרים מצריכים אותם לחזור על הדברים מההתחלה. ולכן יש להיזהר מאד לבוא למקומות אלו בשעה שנקבעה. ולא זו בלבד, אלא שהמתעכבים גורמים למי שהקדים לבא בזמן להמתין סתם. ובגמרא (יבמות קה:) מסופר, על רבי ישמעאל ברבי יוסי שאיחר לשיעור של רבינו הקדוש, ויצאה מכך תקלה גדולה וריב גדול ועונש גדול, רחמנא ליצלן. ובגמרא (מגילה כז:) מבואר, שמי שמקפיד להגיע בזמן זו סגולה לאריכות ימים.

מעלה י' - להאשים את עצמו כדי להציל אחרים

יונה הנביא, כשהספינה שהיה בה חישבה להישבר, אמר: "בשלי הסער הגדול הזה עליכם" (יונה א, יב). ונשים לב, אניה בלב ים, כולם בסכנה, יש באניה הרבה אנשים מאומות העולם שהם רשעים מרושעים, ועם כל זה, תולה יונה הנביא את האשמה בעצמו, ואומר שזה בעוון שלו.

וכן מסופר בגמרא (סנהדרין יא.), שבשיעור תורה של רבינו הקדוש, היה ריח של שום בבית המדרש, ורבי חייא תלה את הקלקלה בעצמו וקם ויצא החוצה, כאילו הוא זה שאכל שום. וזה למרות שלא אכל, אלא עשה כן בכדי להציל את מי שעשה כך, שלא יתבייש.

ומבואר בגמרא שם, שכך עשה גם רבי מאיר, וכך עשה גם שמואל הקטן, ועוד חכמים. והם למדו להתנהג כך מה' יתברך, שזו ההנהגה של ה' יתברך, שכשעם ישראל חטאו לא רצה ה' לומר ליהושע מי חטא (סנהדרין מג:), ומזה נלמד גם אנחנו לתלות את הקלקלה בעצמנו כדי שאחרים לא יתביישו.

א. רבינו החפץ חיים זיע"א בהלכות לשון הרע (כלל י הלכה יז) לימד אותנו, שלפעמים כשנעשה מעשה לא ראוי, אסור לומר "זה לא אני", שעל ידי כך יבינו שפלוני עשה כן, והרי זה לשון הרע. ואדרבא, צריך האדם לשתוק, למרות שיתלו את האשמה בו. וזו הנהגה קדושה, לא לגרום בושה וצער לאחרים בשום מצב.

ב. כשההורים של הבעל מבקשים מבני הזוג לבוא להתארח בשבת קודש, והאשה מסרבת מסיבה כל שהיא, הבעל צריך לומר להורים שלו **שהוא** לא רוצה ולא יכול לבוא אליהם כי הוא עסוק מאד וכדומה, ולא להזכיר שהיא לא רוצה. וזה גם נכון, כי הרי באמת הוא לא רוצה כשאשתו לא רוצה. וכך לעולם יש לתלות את האשמה בו, כדי להגן על כבוד אשתו, וכן להיפך.

ג. גבאי או שמש של בית הכנסת שצועק על תלמיד כשרואה לכלוך בבית הכנסת, התלמיד צריך לשתוק ולקבל את הצעקות, ולנקות את המקום כפי הצורך, ולא לומר: "זה לא אני" ועל ידי זה ידעו מי לכלך. ויוסיף ויתפלל לעילוי נשמת אותו שמש, שלא תיכווה בגיהנם על חוצפתו לצווח כך על בן תורה.

וכאן המקום להוסיף, שיש מחלקה מיוחדת בגיהנם לגבאים שאינם מרבים כבוד שמים, וצועקים ומשפילים אברכים ובני תורה, ועל ידי זה מרחיקים ולא מקרבים את הציבור. ורבינו יונה בשערי תשובה (שער ב אות יא), קורא להם שונאי ה' יתברך, ועונשם מפורש בגמרא (ראש השנה יז.) על פרנס המתגאה על הציבור.

ד. כשאדם מסוים עשה מה שחבירו תכנן לעשות, וגנב לו את ההצגה, לא צריך לבטל את ההצלחה שלו. אלא להיפך, לשבח ולפאר, למרות שזה כביכול על חשבון הכבוד העצמי.

ה. יש פתגם "להצלחות הרבה קרובים" ולכישלונות להיפך. ולפי דעת חכמינו הקדושים, צריך להיות הפוך, כשיש כישלונות לא לחפש את פלוני ואלמוני אלא לתלות את הכישלון בעצמו, וכשיש הצלחה לתת אותה לאחרים.

ו. דרגה גבוהה באמונה היא: אדם שחבירו פותח עסק בדומה לעסק שלו ובסמוך למקום העבודה שלו, שלא רק שלא מפריע לחבירו, אלא אדרבא עוזר לו ומייעץ לו, מחזק אותו ומפרסם אותו, ומסייע לו על הצד הטוב ביותר למרות שלכאורה זה גורם הפסד לפרנסה שלו. ועל אדם כזה התבטא רבינו החזון איש זיע"א: "אשריו, ואשרי דורו" (אמונה וביטחון פ"ב או ה).

השכר והעונש במעלת להאשים את עצמו כדי להציל אחרים

ז. פעם נסע רבינו אליהו מוילנא זיע"א בעגלה, והעגלון לא השגיח על הסוס והסוס ירד מן הדרך והשחית בהליכתו ערוגה של גוי. ראה זאת הגוי מרחוק ורץ להכות את הגר"א שישב בעגלה, והתחזק הגר"א שלא לענות לגוי שהעגלון הוא האשם האמיתי שהתרשל ופשע בשמירת הסוס, כדי שלא להפוך את עצמו למלשין חס ושלום (רבינו החפץ חיים בסוף ספר שם עולם בהשמטות).

ח. כל התולה בזכות עצמו, תולין לו בזכות אחרים להראות לו שאין לו מספיק זכויות כמו חזקיהו המלך. וכל התולה בזכות אחרים, תולין לו בזכות עצמו להראות לו שהוא ראוי להציל כמו משה רבינו (ברכות י:). ומכל זה נלמד, שהתולה סירחון בעצמו בוודאי מעלתו גדולה בשמים. והחידוש בזה הוא שאפילו לצורך עצמו, כמו חזקיה המלך שהיה חולה, לא מבקשים בזכות שלנו אלא בזכות אחרים, ולהיפך משה שביקש על כלל ישראל ואולי היה יכול לבקש בזכות עצמו, עם כל זה צריך לבקש בזכות האבות הקדושים כמו שעשה. ומכאן יש ללמוד, תמיד אדם צריך לומר לעצמו "מי אמר שאני צודק, אולי דווקא חברי הוא זה שצודק".

מעלה י"א - איש ציבור

בו יבוארו: א. הנהגות כלליות לכל איש ציבור. ב. לרב בית כנסת. ג. לגבאי בית כנסת.
זכינו וברוך ה' מתרבים המתנדבים בעם לעסוק בצרכי ציבור, אך כגודל הזכות כך גודל האחריות, והעוסק עם הציבור יש לו חובות רבים, וצריך זהירות יתירה. ובפרט שאנו זוכים ורואים אברכי חמד צעירי הצאן שבמשך כמה שנים כבר זוכים להקהיל קהילות ברבים ולהקים מוסדות תורה וחסד, ואשרינו שזכינו לכך. אולם התפקיד ועול הציבור מחייב מאד ויש צורך בהנהגות והליכות להרבות כבוד שמים, ולהינצל מתקלות. וה' ברחמיו יצילנו, ויהיו מעשינו לנחת רוח לפניו, אמן כן יהי רצון.

אהבת ישראל יתרה

א. איש ציבור צריך להתחזק מאד במצות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח), ואהבת ישראל צריכה להיות נר לרגליו, ולולא זה אסור לו להתעסק עם הציבור. ומכלל הדברים למדנו, שעליו לשמוע את הבעיות של הציבור, ולברך אותם תמיד.

ב. צריך להיות כמו אבא ממש, עם סבלנות של ברזל. אחרת, אין תועלת חס ושלום (רש"י דברים ו, ז, במדבר כז, יח).

ג. איש ציבור, צריך להתפלל תמיד ולבקש רחמים מה' יתברך, למצוא חן וחסד ורחמים בעיני ה' ובעיני הציבור, ושלא ניגע לריק וכו', וכמו שמבקשים בברכת המעביר חבלי שינה ובברכת שים שלום. ד. בתפקיד ציבורי צריך להרגיש: אני עבד, אני שמש, אני קטן, אני אחראי לקדש שם שמים. ומי שלא מרגיש כך, אסור לו לקבל תפקיד כזה כדי שלא יהיה רשע מלמעלה חס ושלום. ומפורש כן בגמרא (הוריות יו"ד רע"ב) "כסבורין אתם ששררה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם", ופרש רש"י שהשררה עבדות היא לו לאדם לפי שמוטל עליו עול רבים.

התפקיד להרבות שלום

ה. התפקיד הראשי של איש ציבור, הוא להרבות שלום. ואם יש כנס מסוים שעל ידי בואו לשם יתרבה השלום, כדאי לו לבוא, ואין לו מה לחשוש מביטול תורה כי זו מצוה התלויה בו. וצריך לעשות את המצוה ולהגיע לכנס או לאירוע ואפילו לכמה דקות, ואחר כך לחזור ללימודו.

ו. צריך להיזהר לא לריב עם שום אדם בעולם. ובכדי ליישם את זה, צריך להתחזק הרבה באמונה, שרק כך מקבלים כח לוותר. ויש לשנן הרבה את דברי חכמינו הקדושים זכרונם לברכה (יומא לח:) "אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימא".

ז. מעשה שהיה בבית הכנסת שלנו, שהגיע יהודי אחד להתפלל אצלנו בקביעות, וסיפר שהוא עזב את בית הכנסת שהיה רגיל להתפלל בו כי הסתכסך עם אחד האנשים שם. ואמרתי לו שיחזור מיד למקום שהיה רגיל בו, ויעשה שלום וימנע מחלוקת. אחרת, יצמחו מכך מריבות, ולשון הרע ורכילות, ואין הצר שווה בנזק המלך. ועשה כן וחזר מיד, וקיים את הפסוק (שמואל א כה, ו) "ואתה שלום, וביתך שלום, וכל אשר לך שלום".

ח. לא להקפיד על מי שלא תורם למוסדות, למרות שיש לו כסף והוא נהנה מהמקום מאד, כי כנראה לא רוצים משמים שהישועה תהיה על ידו ויש לדון אותו לכף זכות.

ט. להיזהר לא להתערב בפעילות של קהילה אחרת, כי לעולם אי אפשר לדעת ולכוין לאמת. וכשאין ברירה וצריך להתערב, יש להדגיש במכתב או בעל פה שאין בכוונתנו להתערב אלא לעזור ולסייע ולהרבות שלום.

י. לעולם אין לענות על מקרה מסוים או מעשה שהיה בקהילה אחרת כיצד להתנהג, כי יתכן שחסרים פרטים ואז שיקול הדעת מוטעה. וגם יתכן, שהחכם שבאותו מקום אמר להיפך, וכך בודאי לא יתרבה שלום. ועדיף לומר בעדינות שיש בזה הרבה פרטים, וצריך לשמוע עוד ועוד ואין זמן לכך, ואנחנו לא מתמצאים בנושא וכדומה, ושלום על ישראל.

יא. לעולם לא לחתום נגד אנשים כל עוד שאין פסק בית דין מפורש. זה מסוכן, ולא תמיד זה אמת. וגם כשיש פסק בית דין, פעמים רבות ניתן על ידי שיחה משותפת לסייע ולפתור את הבעיות, ובודאי שזה עדיף מחתימות ופרסומות וחילול ה'.

ופעמים רבות בית הדין התכוון אחרת, ונפלה אי הבנה, ובינתיים עוברים על הלאו של "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא יט, טז). וראוי לבקש מבית הדין שיפעלו בדרכים אחרות, כי אין רווח והצלה בדברים כאלו, פרט לתבערת אש המחלוקת, וקנאה ושנאה ותחרות, ואין הצר שווה בנזק המלך.

יב. לא לכתוב מכתב נגד מאן דהוא בשעת כעס, כי אז המכתב נעשה חריף יותר ממה שצריך, ואת הנעשה אין להשיב, וכידוע "פרי המהירות חרטה' (מבחר הפנינים פמ"ג או' כ"ז).

יג. לעולם לא לכתוב מכתבים בגנות אנשים, כי זה נשאר לעולמים, וחבל. וגם בשיחת טלפון יש להיזהר, כי יש הקלטות וייתכנו תקלות.

יד. בעוונותינו הרבים, יש עדיין אנשים שמכח תפקידם הציבורי מרשים לעצמם להתקיף ולפסול את מי שלא מסכים עם ההשקפה שלהם, ובכלל זה פוסלים הם גם גופי כשרות למיניהם, ואסור לעשות כך, וצריך להיזהר מזה מאד.

טו. יש להימנע מתפקיד המחייב למסור לשלטונות את מי שעובר על החוק היבש ועל ידי זה מענישים וקונסים ומוציאים צוי הריסה וכיוצא בזה, ועושים כן גם אם אין נזק לשום אדם וכולם שמחים במעשיו. כי זעקת העשוקים עולה עד לשמים, ועל זה נאמר "אין אדם נעשה שוטר מלמטה, אלא אם כן נעשה רשע מלמעלה" (בעה"ט במדבר א, נ).

טז. לאחרונה התחילו לפסול זמרים ופייטנים מסוימים, וצריך לדעת, שיש בכך בעיות הלכתיות מסובכות שאך ורק בכח גדולי ישראל לפתרן ולהכריע בהן הלכה. ואין הדבר מסור לחכמים ומורי צדק למיניהם (עיין יבי"א ח"ו סימן ז, ובירחון הנפלא אור תורה כסליו תשע"א מה שכתב רבינו הנאמ"ן שליט"א בנידון).

יז. כשבאים לקבל תפקיד ציבורי, יש להיזהר מאד שלא לפגוע באחרים ולדחותם, ומאידך, יש לקבל את התפקיד בהוראת גדולי הדור שליט"א.
וכמו מרן רבינו שליט"א, שחשש וסרב לקבל את תפקיד הראשון לציון בשנת תשל"ד, עד שקיבל הוראה מכל גדולי הדור דאז, ובראשם רבינו יוסף שלום אלישיב זיע"א (הודפס ביבי"א ח"ט עמ' תמ, וע"ע שם עמ' שכב).

יח. כשיש מריבה או סכסוך, יש להיזהר שלא להמליץ לאחד הצדדים לנקוט חלילה בדרך של אלימות ולהשיג את מבוקשו באמצעות איומים והפחדות וכיוצא בזה. אדרבא, יש להרגיע את המצב בכדי שלא יהיה "עביד אינש דינא לנפשיה" [=עושה אדם דין לעצמו] (ב"ק כז:). שכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה (משנה סוף עוקצין) שאין כמו השלום בעולם, שהשלום פותר בעיות רבות, וזו חובה קדושה תמיד.

לא לצער

יט. אדם העוסק בצרכי ציבור, כגון רב העונה לשאלות בהלכה, או להבדיל חבר עירייה העומד להעדר זמן רב מהבית, עליו להודיע בתא קולי למי לפנות במקרה הצורך, לתועלת הציבור.

כ. כשמופיעים לפני ציבור, צריך להגיע שבע, עניו, וצנוע, ולא עצוב, לחוץ ומרוגז. משום שרק כך אפשר לתת לסובבים אותנו הרגשה טובה ונעימה.

כא. מי שעוסק בקבלת קהל בצניעות ובקדושה, ומטה את אזנו לשמוע צרות ובעיות של אנשים, בלי שמשים, ובלי תורים, ובלי כסף, זו באמת חברא קדישא של רבינו יונה (עיין שע"ת שער ג' אות ע"א), והלוואי שנזכה לכך.

כב. להשתדל לעשות לאחרים חיים קלים עד כמה שאפשר, ולא לנצל את המעמד המשרה והתפקיד, כדי להכביד על אחרים בבקשות שונות שאין ביכולתם לעשות.

כג. מיסודות האמונה, שלא להאמין לאנשים כלל ועיקר (עי' דרך ארץ רבה פ"ה), וכן לא להאמין כששומעים רק צד אחד, אלא צריך תמיד לבדוק ולחקור. ואסור למהר להשתמש בכלים שיש ברשותנו כדי להרשיע אחרים כשאין פסק הלכה ברור. וצריך לזכור תמיד! לכל צד, יש צד אחר, וצריך להיזהר מלהחליט (אור לציון חכמה ומוסר עמ' עט).

כד. אסור לשמוע צד אחד ולהצדיקו, אבל מותר לשמוע את דבריו בכדי להרגיעו ולהקטין את טענותיו. וגם צריך לומר לו, שעל פי ההלכה צריך לשמוע גם את הצד השני. וכשעושה כך, מותר לו לשמוע גם לשון הרע, כי אין בכוונתו להאמין, אלא ליישב את המחלוקת בלבד (חפץ חיים הל' לשון הרע כלל ו ס"ד).

ואם אפשר, יש להפגיש את המתלונן עם אותו אדם שיש לו טענות עליו, וליישב את ההדורים, ופשרה עדיף (סנהדרין ו.). כי לעולם אי אפשר לדעת את האמת לאמיתה, וכל אחד יכול להרבות בטענות והוכחות ועדים וכיוצא בזה.

ומי ששמע צד אחד בין תובע לנתבע או בין בעל ואשתו, חוטא חטא גדול, כי עצם ההקשבה ההתייחסות והנענוע בראשו, גורם להאמין שמצדיקים אותו, ואחר כך קשה לתקן ולהשלים ביניהם או לעשות פשרה, חוץ מעבירות נוספות שיש בזה (עיין סנהדרין ז.).

כה. כאשר הציבור סובלים מאדם עבריין, גנב אלים ומזיק, מצוה להענישו ולמסרו לשלטונות. וזאת כדי להציל את הציבור ממנו שלא ימשיך במעשיו הרעים לשפוך דם אנשים נקיים חפים מפשע, וכן למען ישמעו ויראו. ועדיף שיהיה בבית הסוהר כל ימי חייו, והציבור יגדל ויפרח ברוחניות וגשמיות. וכל זה דוקא במדינות שאין שם משפט מות אלא מאסר עולם (מרן רבינו שליט"א יבי"א ח"י עמ' תפה).

כו. אדם הבא מרחוק, מצוה גדולה לקבל אותו בלי תור, ולא לצער אותו בהמתנה נוספת.

כז. להשתדל בקבלת קהל לא להכביד על המחכים בתור ולא לעכב אותם יותר מדאי.

כח. לא לדחות אדם בעייתי. להיפך, צריך להקשיב לו ולכוין אותו למקום המתאים, זו אחריותנו.

כט. כשאדם מסויים לא הגיע לשיעור קבוע, צריך להתקשר ולדרוש בשלומו.

ל. במשנה הראשונה במסכת אבות כתוב "הוו מתונין בדין, והעמידו תלמידים הרבה". והקשר בין שני הדברים הוא שלפעמים מזניחים תלמידים ולא נותנים להם תשומת לב, פנים יפות, מלה טובה, מלות חיבה, ואותו תלמיד נופל ונושר (תענית ז.). אבל כאשר הרב חושב שהוא כמו דיין שכל העתיד של התלמיד תלוי בהחלטה שלו, אז הוא מבין שהוא צריך לחשוב פעמים ושלוש אם לסלק ואם לקבל, ולחשוב, אם זה היה בני מה הייתי עושה? ועל ידי כך זוכים לתלמידים הרבה כדברי המשנה.

ומכאן לאלה שמדפיסים מודעות בגנות אנשים ומפרסמים ברבים באישור הרבנים, מבלי לראות ולשמוע. ומשנה זו זועקת במרה, תמתין מעט כאילו זה בנך, וגם לא להצטרף לחתימות ולהרוס משפחות, ואפילו אחיה השילוני שהיה רבו של אליהו הנביא טעה וחתם (סנהדרין קב.).

האחריות וסעיפיה

לא. אחריות איש הציבור כוללת לדאוג שלא יהיו מקומות סכנה לאנשים, ובפרט לילדים, וכשיש סכנה צריך לבדוק ולטפל בזה מידית.

לב. רצוי לפתוח כיתה לצעירים, לחנכם וללמדם טעמי המקרא פיוטים ושירה. וגם כיצד מרקדין, ריקוד של בני תורה כנהוג בישיבות הקדושות.

לג. יש לחזק לתמוך ולעזור בייסוד מקומות לימוד לבחורי הישיבות לימי "בין הזמנים" כדי שתהיה להם מסגרת לימוד גם בחופשים.

לד. מצוה גדולה, וחסד גדול, להקים מדרשה לבנות צעירות. ויש בזה הצלה עולמית, שמצילים בנות מרדת שחת, ומעריות, ומקדמים אותן בצניעות ויראת שמים. ובפרט שעל ידי כך הן יקימו בתים נאמנים וקדושים בעם ישראל.

ומכל מקום יש להיזהר מאד, לטפל בהן על ידי מרצות ורבניות ומדריכות בלבד, ולא על ידי גברים. ואפילו משרד של מנהל, אסור שיהיה במוסד, כי כולנו חשודים על איסור עריות (קידושין פא.), ורק מנהלת תהיה במקום. והצניעות היא היסוד הגדול של המדרשה (ועי' משנ"ב סימן מז).

לה. צריך לעזור בשידוכים לצעירים וצעירות, לשם שמים ובקדושה גדולה. והלואי שיקימו הנדיבים בעם בכל עיר ובכל מקום אגודה לשידוכים, שתעסיק שדכנים

ושדכניות על טהרת הקודש, והם ישאו בעול העם הזקוקים לשידוך, בצערם ובקשייהם, ויסייעו בידם להקים בתים נאמנים בישראל. וזה תפקיד קדוש מאד, וכמו שאמר רבינו הגר"א זיע"א על לימוד דקדוק וחשבון שזה לימוד קודש, כך צריך לומר ששידוכים הם קודש קדשים.

לו. להשתדל שיהיו בקהלה חנות ספרי קודש ומכון סת"ם לטובת הציבור, וכן מקום מתאים לגניזה ולבדיקת שעטנז (ועי' סנהדרין יז:).

צדקה וחסד

לז. תמיד צריך שיהיה בכיס ובהישג יד כסף מזומן כדי לחזק אנשים ולסייע לציבור הרחב בעת צרה, ובפרט לאברכים בני תורה אמיתיים שכולנו חיים בזכותם. וצריך לתת להם מלא חפניים, בשמחה ובאהבה, ולה הישועה.

לח. כשעורכים מגבית או התרמה לצורך מסויים, צריך שגם המתרימים יתנו משהו, ולא רק יבקשו מכולם בעוד שהם עצמם לא נותנים כלום.

ומסופר על רבינו כלפון משה הכהן זיע"א שנתן המלצה למשפחה במצוקה, ואמר לעצמו: אם תובעים אחרים הייתכן שאני לא אתן?! ומיד נתן בעצמו תרומה לצדקה זו מבלי שיבקשו ממנו.

לט. לאחר השואה, היה גאון אחד שהגיע לארץ ונכנס לכמה חכמים לקבל את ברכתם ויצא כלעומת שבא. עד שחכם אחד הבין את כוונתו, ושאל אותו במה הוא עוסק, וכיצד הוא מתפרנס, והיכן מצא דירה וכו', וכשהבין את המצב מיד תמך בו בעין יפה וברוח נדיבה כראוי וכנכון עבורו, והכסף יענה את הכל ויפתח שערי שמים.

מ. אם הנצרך רוצה להחמיר והוא נמנע מלקבל צדקה ומתנות, ניתן לומר לו שזה לשם הלוואה וכך לסייע בעדו, ובסוף זה יהיה לשם מתנה, העיקר לעזור עד כמה שאפשר ולסייע ולחזק (כתובות סז:).

מא. ישנה חשיבות רבה לייסד גמ"ח בכל קהילה, הן בחלוקת סל שבת והן בהקמת קרן הלוואות, וזה חסד גדול.

מב. מלבד האמור בסעיף הקודם, צריך שתהיה גם קופה קטנה לחסדים ולצדקות, או בכדי להרבות שלום בין שכנים וחברים וכל כיוצא בזה. כי על ידי שמשלמים מעט מהקופה הקטנה, פעמים רבות נהיה שלום גדול, וזה מועט המחזיק את המרובה.

מג. יש להיזהר מאד, לא להלוות לעניים או אלמנות מפני שקשה להם להחזיר, ומכשילים אותם בפסוק "לוה רשע לא ישלם" (תהלים לז, כא). ולכן, כשהם באים לבקש עזרה, עדיף לתת להם מענקים ואפילו קטנים ולא הלואות גדולות (חגיגה ה.).

מד. כשיודעים על אדם הזקוק לעזרה שקונה שטויות ומבזבז את כספו לריק שלא במחשבה, אסור לתת לו כסף ביד, אלא רק מזונות וכסות כפי הצורך על המחיה ועל הכלכלה. וכל זה קשור לאהבת ישראל בקום ועשה.

מה. על אחת כמה וכמה שלא לתת לאנשים מסוג זה הלואות בהיתר עיסקא, וכן לצעירים שלא נפקחו עיניהם ואינם יודעים שקל לקחת אבל קשה להחזיר, ובסוף מסתבכים ונופלים בחובות. ואותם 'המשקיעים' כביכול, לוחצים אותם כשמגיע זמן הפרעון ואין להם, וצרה רודפת צרה.

ונראה שעל זה נתכוון הגר"א זיע"א שאמר, שאף אמנם שהמלווה בריבית רשע, המלווה בהיתר עיסקא אינו לא רשע ולא צדיק (מפי השמועה).

מו. יש להיזהר להלוות רק לאנשים יראי ה' ואחראים לשלם. ומי שאין לו יראת שמים, או שאיננו מוכר היטב לחכמים, אסור לתת לו הלוואה, ולא לפרוט לו שיקים ואפילו שיק בנקאי, כי יתכן שהוא מזויף. וגם אם יבכה ויתעלף, צריך לתת לו צדקה ולא הלוואה. ואמר רבינו החזון איש זיע"א, שלמנהל גמ"ח הלואות אסור להיות רחמן מדאי.

מז. אסור לפרסם גמ"ח אצל אנשים לא ישרים, שלא יהיה הדבר בגדר: "מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם, קללה תחשב לו" (משלי כז, יד).

מח. אדם הזכאי להלוואה, או לתמיכה וסיוע וכיוצא בזה, מצוה רבה לעזור לו ולחזק אותו. וגם אם קשה, ומרגישים שהחסד הזה רודף אותנו, צריך להמשיך הלאה (ראש השנה יח.). וזה מה שאמר דוד המלך (תהלים כג, ו) "אך טוב וחסד **ירדפוני** כל ימי חיי".

מט. אף על פי שצריך לכבד מאד עשירים ותומכי תורה, מכל מקום צריך להיזהר שלא להאמין להם, ולא להסתבך עמם בפריטת ש'קים וכיוצא בזה. וכשבאים בבקשה לעזור בפריטת שיק וכיוצא בזה, צריך להשתמט ולומר שאין לנו עסק בכאלו דברים (פסחים נג:, עירובין פו; סוטה כא.).

נ. כשמאן דהוא מבקש עזרה ואין אפשרות לעזור לו, לא צריך להפוך את העולם בשבילו, אלא לומר לו יפה 'אין כלום', וכנראה שזה מה שרוצים שנעשה מהשמים (בלבבי משכן אבנה).

נא. מצוה גדולה לדרוש מהמוכרים שלא להפקיע מחירים כדי שיזכו כולם לקנות בכבוד.

נב. רבינו הסטייפלר זיע"א היה אומר: כל איש ציבור שיכוון בפעולותיו לעשות חסד, נחשב עושה חסד, ואפילו אם הוא מקבל משכורת על עבודתו.

נג. להשתדל לסייע ולחזק ולתמוך מאד בקופת מתנות לאביונים וקמחא דפסחא בעיקר בעיר שגרים בה.

נד. כשאנשים באים לבקש צדקה, גם אם על פי הדין אפשר לדחות אותם כי עניי עירך קודמין, בכל זאת לא טוב לעשות כך, אלא צריך לתת להם משהו קטן. וגם במקום הפסד, אפשר לתת להם שקל, או חצי שקל, או מטבע מסוים, כל אחד לפי כוחו (רמ"א יו"ד סי' רמט ס"ד), ובשמים רואים את זה בעין טובה.

נה. כשבאים לערוך מגבית לנזקקים, לחולים, להכנסת כלה וכיוצא בזה, צריך שיהיה הכל בעין טובה ובנפש חפצה. וגם כשקשה להתרים, כי באים הרבה אנשים הזקוקים, וצרכי עמך מרובים (ברכות כט:), עם כל זה יש לעשות הכל בעדינות. בפרט שיש בזה מצות צדקה, וגם בה יש ענין להדר. וכבר אמרו חכמינו (ב"ב ט:) שהמפייס את העני מתברך באחת עשרה ברכות. ומאידך כמובן, יש להיזהר בחכמה גדולה מהרמאים (כתובות סח.).

נו. אדם קשה יום ומלא דאגות מדוכא ובעל ייסורים, המגיע לשפוך את לבו באזני החכם או אצל איש ציבור מסוים, עסקן וגבאי צדקה, מצוה גדולה להקשיב ולתת לו הרגשה טובה ולתמוך בו. ורצוי גם לומר לו בחכמה חיזוק באמונה, שיהיה לו כח להתמודד.

להגדיל תורה ולהאדירה

נז. כשפותחים מקום תורני חדש, צריך להיזהר מאד שלא תהיה מחלוקת בציבור בגלל זה. ועדיף לא לפתוח מוסד תורני נוסף, או שיעור תורה, כשזה יכול לגרום למחלוקות ולחילול השם.

נח. דרגה גבוהה באמונה, וחובה קדושה, שכאשר אדם פותח בית מדרש, בית כנסת, תלמוד תורה וכיוצא בזה ליד מוסד תורני אחר, שלא להפריע לו כלל. ואדרבא, לעזור לו ולחזקו ולסייע לו על הצד הטוב ביותר. כי מאמינים שהכל בהשגחת ה' יתברך, וכמו שכתוב בגמרא (סוטה מ.) "מני ומנך יתקלס עילאה" [=ממני וממך יתגדל שם ה'].

נט. כשפעיל חכם מצליח, וכביכול גונב את ההצגה, לא להקפיד. ולהיפך, צריך לשבח אותו ולומר לו יישר כח, חזק וברוך.

שאלות בהלכה

ס. כששואלים שאלה בהלכה, יש לענות בזריזות, ולא לעכב את השואל. שהרי רבן שמעון בן גמליאל, ויש אומרים רבי ישמעאל כהן גדול, היו מעשרה הרוגי מלכות ולו רק בגלל שהשמש שלהם ציער אשה ועיכב אותה כשבאה לשאול אותם שאלה בהלכה (שמחות פ"ח הלכה ח).

סא. הדרך הטובה ביותר למורה הוראה היא לענות על שאלות לנשים רק דרך הטלפון. הטלפון יכול לעזור מאד לשמור על הצניעות והקדושה, והכל בצניעות, בזריזות ובקדושה. ובודאי, שגם בטלפון אסור לקרוא לאשה בשמה. ואפילו 'שלום' אין צורך לומר, אלא: 'כן, בבקשה מה השאלה'. וכשאשה מרבה יותר מדאי בדבור, ועלול להיוצר משהו של קירוב דעת מיותר חלילה, יש לקטוע את אריכות הדברים ולומר: אם כן מה השאלה, וכיוצא בזה.

סב. מורה הוראה לרבים, צריך לענות לציבור בכחא דהיתרא, והוא מקיים בזה מצוות עשה מהתורה של אהבת ישראל ברוחניות. ועל זה כתב רבינו אור העולם בספר ליקוטי מוהר"ן (ח"ב סימן מא), לפעמים ה' יתברך עושה מופתים על ידי מורה הוראה מובהק שנאמר "מופתיו ומשפטי פיהו", וזה מתאים למורה הוראה שיש לו אהבת ישראל אמיתית, ולכן זוכה לעשות מופתים וניסים ונפלאות.

וכן כתב בספר דרך שיחה לרבינו חיים קנייבסקי שליט"א (עמ' תלא) שלא תמיד צריכים להחמיר, ולפעמים זה נובע מחולשה שלא במקומה. וכן בגמרא (ביצה ב:) אמרו כח דהתירא עדיף (ע"ש ברש"י), וכנראה זה בגלל שעל ידי זה עובדים את ה' יתברך יותר טוב.

סג. בדיני צניעות יש להחמיר כמה שיותר, כי העיקר להקפיד על בגדי צניעות לנשים וקדושה לגברים, ואהבת ישראל לכולנו. ובדיני טהרת המשפחה יש להחמיר כמה שפחות, ובכשרויות כפי המצב הכלכלי. ולכן אם מצבה הכלכלי של משפחה מסויימת דחוק, צריך להמליץ להם על כשרות רגילה וטובה למהדרין, ושלא יקנו כשרות מהודרת שעולה פי שנים.

סד. בענייני הלכה אין לפסול דעה שניה, ואדרבא, יש לנסות ליישב את דברי חכם פלוני, ולסיים שבאופן מעשי נוהגים לעשות כדעת מרן רבינו שליט"א (עיין במשנ"ב בביאה"ל ס"ס רט"ו ובהגהת איש מצליח שם).

סה. צריך להתבונן תמיד ולהיות מוכנים לשאלות מעשיות, כגון לדעת מתי ראש חודש ומועדי ישראל, ואם קוראים שתי פרשיות, וכיצד מונים שבעה ושלושים לאבלות, וכיצד מונים זמן של ליל ל"א לפדיון הבן, וכמובן חשבון טהרה של ימי פרישה והמסתעף (ועי' חולין ט.).

סו. לא להתבייש לומר: איני יודע, אני אבדוק את הדין והמקור, וכיוצא בזה. ולהיפך, ככה יעריכו יותר את האחריות ואת מידת האמת שיש לחכם (ברכות ד; גליון הש"ס שם כה:, תרגום יונתן בן עוזיאל במדבר ט, ח, הוריות י:).

סז. יש להיזהר מאד, שלא לענות תשובות בדיני ממונות ואפילו לא לחוות דעה, כי צריך לשמוע את שני צדדים, וגם להיות בקי בדיני ממונות. רב בית כנסת ורב קהלה ולפעמים גם רב ראשי, לא מבינים על פי רוב בדיני ממונות. ורק מי שלמד חושן משפט בעיון ונבחן והוסמך לכך יכול לחוות דעה ולהורות הלכה, ויפה שתיקה לחכמים שיודעים את מי לא לשאול.

להרבות שלום

סח. בכל קהילה יש אנשים עם בעיה נפשית, ותפקיד החכם לשמחם ולעודדם, לשחוק איתם ולשבחם הרבה מאד, ואשריו.

סט. זכיתי לשאול את מרן רבינו שליט"א, איך להתנהג כשמביאים עלונים לשבת לבית הכנסת שאינם מתאימים לרוח המסורת הטהורה שלנו וגם אינם על פי ההלכה. כגון אותם הלוחמים בקיום מצות שמיטה לחומרא, וכן דעות והשקפות בעייתיות שאינם מקובלים על גדולי ישראל שליט"א.

וענה לי מרן שליט"א, אחר שהרהר בדבר כמה שניות, שיש להוציא עלונים אלו בחכמה מבית הכנסת ולמנוע ריב ומחלוקת.

ע. כאשר אדם שומע על חכם מסוים דברי שבח והלל, גם אם אותו חכם לא בהשקפה האמיתית והטהורה, אין חובה להפגין ולמחות על דבריו, וצריך לנענע את הראש לאות הסכמה, לומר מלה טובה ולהמשיך.

עא. כששומעים דבר הלכה או הנהגה בשם חכם מסויים או אדמו"ר, גם אם לא מסכימים לזה הלכה למעשה, צריך לשתף פעולה וללמוד להסתדר עם כולם, ולא למחות ולעשות ריב ומחלוקת חס ושלום.

עב. אין צורך להאמין לאנשים המספרים סיפורים למיניהם, ובפרט כשרוצים להצדיק את הצדיק באותות ומופתים שעשה, או בהבטחות שהבטיח. זה מיותר, ואין בזה תועלת, לא טעם ולא ריח, אלא בזבוז זמן בלבד.

הכלל הוא: כל מה שגדולי ישראל שליט"א לא מעודדים, ולא מעוררים, ולא דורשים מאתנו לעשות, כנראה שזה מיותר, וכל יתר כנטול דמי (חולין נח:).

וכשבאים לבלבל אותנו בכאלה דיבורים, הכי טוב לומר להם: אני לא מבין בזה, יש לי הרבה מה ללמוד, ואין לי זמן לסיפורים, ושאר דיבורים כיוצא באלו. וכידוע, מרן רבינו שליט"א כותב שאפילו ללכת לבית הקברות זה ביטול תורה (יבי"א ח"ד עמ' שכח).

עג. יש להורות לציבור ללכת לאירועים של בני המשפחה ולכבד אותם, גם כשעדיין חסרה שם צניעות. וצריך לנהוג בחכמה, לכבד אותם, לקרב אותם, ואם אפשר גם לומר

שם דברי תורה. ורבינו הסטייפלר זיע"א המליץ לברך ברכת "שהכל" בקול רם כדי שישמעו כולם ויענו אמן, ומדין שומע כעונה יחשב כאילו הם ברכו, ובזה נציל אותם מאיסור אכילה בלי ברכה.

ולא לשכוח, הם הרי משפחה שלנו, והם לא אשמים במצבם הרוחני, ואנחנו צריכים בחכמה לקרב ולכבד, ויש בזה כמובן השקעה לדורות כאמור. ומי שאין לו ניסיון עם הציבור, אינו מבין ואינו יודע מה חובתו בעולמו במצבים כאלה.

קבלת קהל

עד. להקפיד על קבלת קהל פעם בשבוע, או כפי הצורך והאפשרות. וכאשר החכם אינו זמין, צריך שתהיה אפשרות להשאיר הודעה בתא הקולי ובה להפנות את המתקשרים למורה הוראה מובהק, כי העיקר שלא להכביד על הציבור.

עה. בקבלת קהל, יש לשמוע את צרות הציבור ולחזק כמה שאפשר. ויש להקפיד לא להיפגש עם נשים, ואשה שרוצה לדבר עם החכם לבד, לא לשמוע לה! זה אביזרייהו דגילוי עריות. וכשיש צורך, שיבואו הבעל והאשה יחד, ולא תבוא אשה לבד. ואם אי אפשר, שתבוא עם אחיה. וגם בזה צריך החכם להרגיש שהיא כמו הבת שלו, אחרת אסור לו לשמוע אותה (במדבר רבה פרשה יא או' ג, ועי' משניות ידים פ"ג מ"א - כ"ז מרבינו הנאמ"ן שליט"א). כבדהו וחשדהו, זה כלל גדול בכל נושא, ובפרט בעריות (דרך ארץ ס פ " ה).

עו. חכם שקשור עם הציבור, ויודע הרבה סודות משפחתיים, וכספיים, וכיוצא בזה, צריך להיזהר מאד שלא לספר אותם אפילו לאשתו (עי' סנהדרין לא.).

עז. יש להיזהר מאד לא לגרום לציבור הרגשה כאילו החכם אוהב כסף, וכאילו הוא דואג יותר מדאי לעצמו, ויש בזה קידוש השם גדול (חולין פט; צא.).

עח. על החכם לתת הרגשה טובה לציבור, שאינו מבקש מהם כסף לעולם על אירועים, אזכרות, פגישות, קבלת קהל וכו', הכל חינם אין כסף. ומי שנותן באהבה מכל הלב, אין בעיה לקחת ולומר תודה רבה (בכורות כו: פסחים מט.). המשכורת של החכם היא מה' יתברך, ואינה תלויה בשום אדם או דבר אחר.

עט. יש לשלם תמיד על עבודה שעשו עבור החכם בבית, כמו חשמל, תיקונים וכו', ולא לנצל את יראת הכבוד שרוחשים לחכם.

פ. הרמב"ם פסק בהלכות תלמוד תורה (פ"ה הי"ב) שצריך לאהוב את התלמידים באופן מיוחד. ודין זה צריך לזעזע אותנו, לסבול את התלמידים כמו בנים ממש, וגם כשתלמיד

לא יודע לכבד את הרב, או פוגע בו, או שיש לו השקפות שונות, עם כל זה חייב לאהוב אותו.

וממה נפשך, אם התלמיד צודק, פשיטא שצריך להבין אותו. ואם לא, הרי הוא בגדר תינוק שנשבה, וצריך להציל אותו ולהתפלל עליו, ולא לדחות אותו. וכמו שאמרו במדרש רבה (במדבר פרשה יא או' ג), שמורה הוראה צריך להרגיש כאילו האשה הבאה לשאול אותו היא בתו, אחרת אסור לו לענות. כך המלמד, המורה והחכם, צריך להרגיש על כל תלמיד כאילו הוא הבן שלו, ולסייע לו ולא לדחות אותו.

וידוע מה קרה לאותו האיש רחמנא ליצלן, מחמת שנדמה היה לו שרבו רבי יהושע בן פרחיה דחה אותו בשתי ידים (סוטה מז.).

פא. בעוונותינו הרבים, יש כאלה הדוחים את שיטת ההלכה של מרן רבינו הגדול שליט"א בבית המדרש, ולא יפה הם עושים. ומהשמים נותנים בלב התלמידים שירצו ללמוד דווקא בספרי מרן שליט"א, ובספרי רבינו הבן איש חי זיע"א. וצריך ללכת כפי רוחם של התלמידים, ולהאהיב עליהם את התורה, ויש בזה תועלת רוחנית וגשמית לכל הצדדים, ובעיקר קידוש השם וכבוד שמים, והיתה לה' המלוכה.

כמו כן יש חסידים בעיניהם שמזלזלים בסידור שלא בנוסח שלהם, ודוחים ספר הלכה שלא בקו שלהם, ועושים מחלוקת על כל מיני ענייניים שלא בראש שלהם, וכאמור לא זו הדרך ולא זו העיר. ולהיפך, החסיד האמיתי אוהב ומכבד ומשבח את כולם, ומתפלל בכוונה בכל סידור שבא לידו, לומד את חכמת התורה בכל ספרי חכמי ישראל, ומחזק ומשבח את כל מי שעושה למען התורה הקדושה, שזה עיקר חובת האדם בעולמו.

פב. בפרשת תצוה לא מוזכר שמו של משה רבינו עליו השלום, כי הוא ביקש מה' (שמות לב, לב) "מחני נא מספרך אשר כתבת" (בעה"ט שם). ויש ללמוד מכאן כמה צריכה להיות אהבת מנהיג אמיתי למען עמו. וכן משמע בספורנו על הפסוק (שמות כח, ל) "ונשא אהרן את משפט בני ישראל", שפירש שיתפלל עליהם שיזכו במשפט.

ודבר זה גם מדויק בש"ס, שאברהם אבינו עליו השלום נקרא קברניט הספינה (ב"ב צא.). וההסבר הוא, שכשם שאם הספינה בסכנה גם רב החובל טובע ומת, כך גם מנהיג הציבור. וזו המסירות של גדולי ישראל, שהם מרגישים תמיד את צרות עם ישראל כאילו היתה זו צרתם ממש.

ומפורש בפסוק (שמות יט, יד) "וירד משה מן ההר אל העם", ופרש רש"י: "מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו, אלא מן ההר אל העם". וידוע מרבינו החזון איש זיע"א שרק

מי שיש לו תורה באמת יש אצלו אהבת ישראל, והבן. ומפורש כן בזוהר הקדוש (ויקרא טו.), שה' כעס על נח שלא התפלל על דורו שיחזרו בתשובה.

פג. אף שתלמוד תורה כנגד כולם (פאה פ"א מ"א), עם כל זה, מצוות מיוחדות המגיעות מפעם לפעם לפתחו של רב או תלמיד חכם מכוח גדולתו והשפעתו על הציבור, כגון עניני חסד וכיוצא באלו, אסור לו לדחותן (החפץ חיים בספריו חיזוק הדת וחומת הדת).

וכמו שמצינו בגמרא (קידושין ע.), על רב נחמן ששלח מכתב הזמנה לרב יהודה בעבור מסכן אחד. וכן (כתובות סט.) שלח רב ענן מכתב לרב הונא לדאוג לאשה אחת שישתדל בדין שלה. ופעם רבינו החפץ חיים זיע"א, נתן מכתב המלצה לאיש אחד שהיה חשש מסויים אם מגיע לו המכתב, ואמר החפץ חיים שהמכתב שלו והוא זכה בזה.

ומכל זה לומדים את מה שאמרנו, כל מה שתלוי בנו ויש לנו השפעה, לטפל, לחזק, לתמוך, ולפתור בעיה מסוימת, חובה עלינו לעשותו. ועל אחת כמה וכמה כשאנו יכולים לעזור בשידוכים לפלוני ולאלמוני על ידי שיחת טלפון אחת, ולהקים עוד בתים קדושים בישראל. ובגמרא (ב"ק לח:) כתוב, שיש שכר גדול אפילו על שיחה נאה.

פד. כאשר רואים תלמיד או תלמידה שמתחזקים ביהדות בצורה טובה, אבל ההורים שלהם לא כל כך חזקים ביהדות ולא מבינים את השינויים וההתנהגות של הבנים, וזה גורם לילדים בלבול והפרעה בהתקדמות בעבודת ה'. חובה קדושה לרב לקבוע פגישה עם ההורים, ולבוא אליהם לביתם בזמן מתאים, ולחזק ולהסביר ולהראות את ההוד וההדר שבתורה הקדושה ובמידות הטובות, ולתת להם הרגשה טובה. ועל ידי כך, לא זו בלבד שלא יפריעו לילדיהם, אלא להיפך יעזרו ויחזקו אותם, ואף ההורים בעצמם ירצו להתקדם ולהתעלות בעבודת ה'.

כמו כן על הרב לראות באיזה רמה נמצא התלמיד, ולפי זה לכוון אותו למוסד מתאים שידריך אותו יותר להתקדם ולגדול בדרך התורה, ויש בזה זיכוי הרבים וקידוש שם שמים.

ובזה נעשים דומים לאלקנה הצדיק שהיה עושה כך, ובזכות זה זכה לבן צדיק והוא שמואל הנביא שמשח את דוד המלך למלך על ישראל.

מתי לדרוש

פה. כל בוקר אחרי תפילת שחרית, במקום לומר הלכה יומית עדיף לומר מוסר יומי, כדי שהציבור יצאו מהתפילה מחוזקים במידות טובות בקדושה וביראת שמים טהורה. וזה משפיע על כל היום, ומביא את האדם להוסיף עוד ועוד בלימוד תורה. ולא לחינם תיקן והוסיף מרן החיד"א זיע"א הלכה ומוסר כל יום בסדר חק לישראל.

ועיין בפירוש רש"י (נדה סג רע"א) שכתב "הטועם שחרית נהנה כל היום כולו". וניתן להסביר כך גם ברוחניות, שדברי התורה בבוקר מחזקים את כל היום (ועיין בפירוש רד"ק ישעיה לג, ב).

פו. טוב לדרוש כל יום דרשה קצרה בין מנחה לערבית, לעורר את הציבור בדברי מוסר ויראת שמים. שכשם שצריך דף יומי, משנה יומית והלכה יומית, כך צריך מוסר יומי וכנזכר. והזמן המתאים ביותר הוא בין מנחה לערבית. ובמיוחד כשיש ציבור גדול, כגון כשיש אזכרה וכיוצא בזה. וגם זוכים למעלת חיבור היום והלילה בתורה, עד שיגיע זמן קריאת שמע של ערבית. וציבור כזה חוזר לביתו עם מטען רוחני, ושלום בית גשמי, ויש בזה כבוד שמים וקידוש השם.

פז. לפעמים אנשים ממהרים ומעונינים להתפלל תפילת ערבית מיד אחרי מנחה במקום אחר, ואין להם זמן לשמוע דברי תורה, מפני שהם רוצים לחזור לביתם ולשוב אחר כך לשיעורם הקבוע מתוך ישוב הדעת. ובכזה אופן החכם לא צריך להקפיד, כי כוונתם רצויה.

אבל עמי הארץ, שרוצים לברוח לבית, ולבטל את זמנם בהבלי עולם הזה, מצוה רבה להגביל אותם בחכמה כדי שיקשיבו לדברי תורה ויתפללו ערבית רק אחרי הדרשה, ברב עם הדרת מלך (משלי יד, כח). כמו בימי ספירת העומר שמתפללים מאוחר כדי שיגיע זמן הספירה, ודברי חכמים בנחת נשמעים (קהלת ט, יז).

פח. הנהגה טובה לרב המקום, שידרוש מענין הפרשה בזמן קריאת ספר תורה בשבת בין גברא לגברא, ויסביר את הפסוקים והמלים הצריכות ביאור והבנה שבאותה עלייה. ואף על פי שהרב ילקוט יוסף שליט"א (סי' קמו ס"ז) מפקפק בזה, מכל מקום כשזה מביא לכולם יראת שמים טהורה גם הוא יודה בזה (ועי' יבי"א ח"א סי' ט או' ו).

פט. עדיף לערוך אזכרה בבית הכנסת ולא בבית או בשטח החניה של הבנין. כי הרעש, וחוסר ישוב הדעת, וחוסר הצניעות, לא מצדיקים זאת כלל. ואפילו אזכרת ליל שבעה, אם בבית האבל אין מקום רחב ידיים, ואין הקשבה מלאה לדברי תורה, יש להמליץ לערכה בבית הכנסת, כי שם שורר שקט מוחלט ודברי התורה נשמעים ברמה, ויש בזה קידוש ה וכבוד לה' יתברך.

איך לדרוש

צ. "דברי חכמים, בנחת נשמעים" (קהלת ט, יז). ואומר מרן רבינו שליט"א: "דברי חכמים בנחת, נשמעים", כלומר שדברי החכם הנאמרים בנחת, נשמעים ומתקבלים יותר על ידי הציבור.

צא. לעולם יהא אדם ענוותן כהלל, ולא קפדן כשמאי (שבת ל:). ואף שאין איסור לשון הרע לומר על פלוני שהוא קפדן כאשר זו האמת (חפץ חיים הל' לשון הרע כלל ד ס"ט), ואפילו על אליהו הנביא מובא בחז"ל שהיה קפדן (סנהדרין קיג.), עם כל זה, הקפדן לא יכול ללמד ולהעמיד תלמידים (אבות פ"ב מ"ה). ואם ראית תלמיד שלימודו קשה עליו, בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים (תענית ח.).

צב. צריך קצת בדיחותא לפני הלימוד, כדי שיפתח ליבם של התלמידים מחמת השמחה (שבת ל:). וטוב המלבין שיניים לחבירו, יותר ממשקהו חלב (כתובות קיא:), ופרש רש"י, שצריך להראות פנים שוחקות ושיניים מגולות. ועיין להלן בסוף הספר מהו בדיחותא המותרת כמו רבה (שבת ל:), ומה אסורה כמו כת ליצנים (סוטה מב:).

צג. בגמרא (קידושין לא.) כתוב: "בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא אנכי ה' אלקיך ולא יהיה לך וכו', אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיוון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו לדברות הראשונות".

ומכאן רמז לדרשנים, לשבח ולהזכיר בתוך הדברים את השומעים, ואת מצבם ומעמדם, ובזה יתקבלו הדברים טוב יותר בעיני הקהל.

ומי לא ראה ולא שמע את רבינו הגאון מרן שליט"א, שתמיד בכנסים ובהופעות משבח ומזכיר את הגבאים ואת עזרת הנשים ואת הקהל הקדוש, ובסוף מוסיף 'מורי ורבותי'. וכנראה שזה חלק מההצלחה, כאשר השומעים חשים נכבדות ומרגישים שהם אהובים ורצויים. וכשעוטפים להם את הכל בסוכריה, אז זה נעשה מתוק, ומתקבל על הלב.

צד. בגמרא במסכת מגילה (יב.) כתוב: "כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם". ויש ללמוד מכאן, שכשמעתיקים מספרי הפוסקים מקור מסויים לענין מיוחד, וזה דבר שהחכם לא אמור לדעת מעצמו כלל, כגון לשון גמרא בירושלמי וכיוצא בזה, עליו לציין את המקור שבו ראה את הדבר.

ויש בזה גם הכרת הטוב וגם ענוה, שלא מראה החכם בעצמו כאילו הוא לומד ירושלמי כסדר, וכך הוא מביא גאולה לעולם ואשריו. ובגמרא (יבמות צא.) אמרו על מי שלא עושה כך, גנובי גנבא למה לך, שהוא נחשב גנב.

צה. להקפיד לסיים שיעור או הרצאה בזמן שסוכם, ולא לעכב את השומעים יותר מדי. ופעם שאלו את רבינו יחזקאל אברמסקי זיע"א מה סוד ההצלחה בשיעורים שלו שהם מלאים מפה לפה? וענה: להתחיל בזמן, ובעיקר לסיים בזמן.

צו. טוב לשאול את הציבור שאלות בשיעור כדי לשתף אותם ולעורר את לבם. ואם אחד מהשומעים אמר את החידוש שהרב רצה להגיד, וגנב את ההצגה, לא להיפגע ולברוח

מהעניין, אלא להיפך, לחזק ולשבח אותו שענה מהר קצר ולעניין, ויש בזה הרבה ממידת האמת. וכבר אירע למרן הבית יוסף, שיגע וטרח בחידוש מסוים שעות ארוכות, ולאחר זמן ראה חכם אחד שלומד את הענין בפשטות עם חידושו של מרן וכאילו הדברים מובנים מאליהם. ואמר המלאך המגיד לבית יוסף שלא צריכה להיגרם לו חלישות הדעת מכך, היות ואחרי שכבר ירד החידוש על ידו לעולם, יכול כל אדם לזכות בו ביתר קלות.

צז. יש תלמידים מהציבור הרחב ששואלים שאלות בשיעור ומאריכים בסיפורים והדבר מפריע לכולם, וצריך להשתיק אותם בעדינות, ולרמוז להם שאחרי השיעור יהיה זמן לשמוע אותם, או לומר: בלי נדר בהמשך השיעור נתייחס למה שאמרת. ובינתיים, בתוך השיעור, לומר מוסר מדי פעם גם על ענין זה. כי אסור לאפשר לתלמידים לחשוב שיש להם עצמאות לספר סיפורים ולעכב את כולם מלימוד התורה.

צח. מן הראוי, שהחכם יעביר את הדרשות וההלכות בשפה ברורה ומובנת לכולם, ולא בצורה פילוסופית, ולא דברים סתומים (סוטה מ; ב"ב ה:). וכן לא לומר מלים בלע"ז, אלא אך ורק בלשון הקודש. צא ולמד ממרן רבינו שליט"א, שמזכה את הרבים בכל העולם, ואף פעם לא משתמש בשפת הרחוב.

וכל מִלה בלע"ז, יש אפשרות לאומרה בלשון הקודש. דוגמא: במקום לומר 'דִילֶמָא', ניתן לומר 'אין ולאו רפיא בידיה' (קידושין סה.), או ספק. במקום לומר יש על כל אחד חיוב 'ספציפי', אפשר לומר חיוב 'אישי על כל אחד ואחד. ולא מתאים לבן תורה לרדת לרמה רחובית כזאת. וכן המִלים: 'או קיי', ו'הלו' אינן ראויות לבן תורה.

צט. צריך החכם לפרט ולהדגים את המסר למעשה, מה לעשות ואיך לעשות. למשל, לא מספיק לומר: 'אסור לכעוס, אסור להתגאות'. אלא יש להזכיר מצבים בחיים שבהם עלולים להיקלע לניסיונות מעין אלו, ולהסביר מה לא לעשות באותה שעה. וכמו שכתב הרמב"ן (באיגרתו לבנו) "וכאשר תקום מן הספר, תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקיימו". ומכאן, שצריך לכוון את הלומד לדברים מעשיים שיוכל לקיימם בפועל ממש.

ק. צריך להשתדל ללמד בדרשה הנהגות יקרות ומועילות, מלבד ההלכות בעצמן. למשל: כשמדברים על הלכות נטילת ידים, ולומדים שצריך לזקוף את הידים ולברך קודם הניגוב (או"ח סי' קנח), יש להוסיף הנהגה קדושה, והיא שיש להיזהר שלא יטפטפו המים על הרצפה ויטנפו את המטבח, שזה מצער את האשה. וכן שיש לברך במקום מתאים ולא במקום הנטילה, משום שבדרך כלל זה מפריע למי שבא אחר כך.

קא. להיזהר שלא ישמע מהדברים גנאי על לומדי תורה. למשל, לא לומר: האברכים מסכנים, אין להם לחם לאכול, אלא: הם בעלי משפחות וזקוקים ליותר מהרגיל. וכן לא לומר: הבחורים בישיבות מסכנים, בקושי יש שם מה לאכול. אלא להתבטא בעדינות: בישיבה אין אוכל כמו בבית, וכן על זה הדרך. ולהזכיר בסוף: כולנו חיים ומסודרים בזכות לומדי התורה שליט"א המחזיקים את העולם בלימודם.

קב. רצוי לנצל את מכשירי החשמל הקיימים כיום, ולהתקין רמקול מתאים בבית הכנסת, שכולם יקשיבו היטב ויתקדש שם שמים. ועל ידי שיש הקשבה, יש חיזוק לכולם (סוטה מט.).

על מה לדרוש

קג. צריך לעורר ולחזק הרבה מאד על אמונה בה' יתברך, לידע להודיע ולהיודע שהכל בהשגחה פרטית מלמעלה. ויש לזה הקשבה גדולה, וצורך גדול. ובפרט בזמן הזה, שיש כל כך הרבה בלבולים בעולם (הרמב"ם בפירוש המשניות סוף מסכת ברכות).

ופעם שאל אותי אברך יקר, אלו דברי תורה כדאי לומר באזכרה. ונומיתי לו, שיסביר את פרשת קריאת שמע, ואפילו רק את הפסוק ראשון שיש בו הרבה אמונה ויראת שמים, וגם אינו צריך הכנה מרובה. כי אמונה לנשמה, זה כמו אויר לנשימה.

קד. לחזק את הציבור תמיד ביראת שמים, קדושה צניעות ואהבת ישראל, ולעבוד הרבה עם הציבור על אהבת התורה. וצריך שירגישו שזו הדרישה היסודית מכולם, תורה יראת שמים ועבודת ה' (דברים י, יב).

קה. כתוב בספר אור לציון (חכמה ומוסר עמ' קלח) בשם רבינו ישראל סלנטר זיע"א, על מי שיש לו זמן ללמוד רק חצי שעה ביום, שילמד בחצי שעה זו אך ורק מוסר. ועל ידי התבוננות ומחשבה וחשבון נפש והתבודדות נכונה, ימצא שיש לו הרבה מאד זמן ללמוד.

קו. יש ללמד את הציבור לוותר תמיד, כי זהו סוד ההצלחה בחיים.

קז. לדבר הרבה מאד על שלום בית, בין איש לאשתו, ובין משפחה למשפחה. ולעורר תמיד על אהבת ישראל ומדות טובות, כי זה המצרך החיוני ביותר שזקוקים לו תמיד. כי יצר הרע מפריע מאד בתקון המדות ובשלום הבית, שזה עיקר העבודה (עי' אבן שלמה להגר"א זיע"א פ"א).

קח. תפקיד החכם ללמד את הציבור גם הנהגות של בריאות בעניין האכילה ושאר צרכי הגוף (שבת פב.).

קטז. לא לדבר נגד אלה שעובדים ונהנים מיגיע כפם, אלא לשבח לומדי תורה שבזכותם כולנו חיים, ותו לא (סוטה כא; זבחים ב.).

קי. חכמינו זכרונם לברכה אומרים (נדרים סד:), ארבעה חשובים כמת, עני, מצורע, סומא, ומי שאין לו בנים. ולפעמים, כאשר מדגישים את המשפט הזה בציבור וחוזרים עליו יש אנשים שנפגעים מאד.

אמנם עני ומצורע, זה לא מוגדר בדיוק, וזה לא נורא. אבל בנים, זו מציאות ואנשים ששומעים נפגעים מאד, וכן סומא. ויש כאן פגיעה אישית, ויש להיזהר בזה מאד. וניתן לומר בעדינות, כמה חשובים ילדים, וכמה קשה בלי ילדים, וה' יזכה את כולם, אבל להדגיש את ה'חשוב כמת', זה לא טוב.

ועיין בפרוש רש"י (כתובות ח.), שברכת 'שוש תשיש ותגל העקרה' שבשבע ברכות, כוונתה על ירושלים, שישובו בניה לתוכה. ומה שאומרים בתפילת נחם בתשעה באב, וראשה חפוי 'כאשה עקרה שלא ילדה', יתכן לומר, שיש כאן כבוד גדול לנשים אלו. שמדמים את צער חורבן בית המקדש אליהן, ומבינים את הכאב הגדול שלהן, והבן.

קיא. צריך להכיר את איכות הציבור, ולדבר איתם בהתאם לכך. בעדה התימנית- להתחיל עם דברי הרמב"ם. בעדה העיראקית - עם דברי מרן הגרי"ח זיע"א בעל הבן איש חי. חב"ד- סיפור או חידוש מהרבי זיע"א. ליטאים או אשכנזים- לומר חידוש על מרן זקן ראשי הישיבות הגרא"מ שך זיע"א. וכך היה נוהג אברהם אבינו עליו השלום (רמב"ם פ"א מהל' עבודה זרה ה"ג).

וכמובן שיש לחזק ולהלהיב את כולם בהנהגתו ותורתו של מרן רבינו שליט"א, אשר תמיד כותב בספריו דברים מתוקים על רבינו החזון איש, ועל חב"ד, וכיוצא בזה, כזה ראה וקדש.

קיב. יש לעורר תמיד את השומעים כל אחד בתפקיד שלו. למשל בן ישיבה צריך לעורר אותו שיוסיף לכבד את הרמי"ם וראש הישיבה. אברך, לעורר אותו להוסיף להקשיב לראש הכולל ולהעריך את מעשיו. וכן פועל בעבודה, לעורר אותו להקפיד על שעות העבודה ולכבד את בעל העסק וכו'.

קיג. לא טוב לדבר על רבנים אחרים, ובוודאי שלא לפסול, כי לכל צד יש צד. ולהיפך, צריך לשבח את כולם, גם חב"ד וברסלב וכיוצא בזה, ולהוסיף שאנחנו מונחים ונוהגים כפי דעת מרן רבינו שליט"א (סוטה מ; שבת קל.).

קיד. יש בעלי עיתון ובעלי לשון הרע, שמתקיפים בחרם מורה הוראה שהתיר איזו הלכה שלא כדעתם. ולפעמים הם מעיזים ללעוג על גדולי הדור ולהתקיפם רחמנא לצלן,

כי הם החליטו שהוא לא גדול הדור, עפרא לפומייהו [=עפר לפיהם]. וצריך להיזהר מהם מאד.

קטו. אסור לפסול כשרויות כאלו ואחרות ולגרום לריב ומחלוקת. וזה גם גורם סתם צער לבעלי משפחות שנוהגים לאכול מאותה כשרות. זה לא הצד החזק בהנהגת הציבור.

קטז. חובה קדושה לעורר ולמחות על כל חסרון בעבודת ה'. שהרי צדקיה המלך, למרות שהיה צדיק, נאמר עליו 'ויעש הרע בעיני ה'' (מלכים ב כד יט) מפני שלא מיחה בישראל (סנהדרין קג.).

קיז. בעלי תשובה המבקשים תיקונים על עבירות חמורות, דעת מרן רבינו שליט"א לתמוך בהם ולחזק אותם ולכוין אותם לשיעורי תורה, כדי שיזכו להקים בתים נאמנים בעם ישראל ולהוליד בנים ובנות לחנכם לתורה ומצוות. אלו התיקונים הטובים ביותר, יותר מכל הפדיונות שבעולם (יבי"א ח"ב סי' כ"ד).

קיח. אשה שמבקשת מהחכם תיקון על מעשים רעים, יש לומר לה שהתיקון הטוב ביותר הוא להתלבש בצניעות ולדבר בצניעות. ולהזכיר לה את הכלל: בבית קלות ראש, בחוץ כובד ראש (ברכות סב:, חגיגה ה:).

קיט. רצוי וחשוב מאד, להקים ולארגן שיעור תורה לציבור ולנוער, כיצד להתפלל, וכיצד לבטא את האותיות בהגוי נכון ובדקדוק, ויש בזה כבוד שמים ועבודת ה' (מגילה כד.). וכן חובה קדושה למסור שיעור בקהלה בדיני שמירת הלשון.

קכ. צריך שיהיה שיעור תורה בכל יום בבית הכנסת, הן בגמרא, והן בהלכה.

קכא. צריך להתאמץ הרבה שיהיה בקהלה לכל הפחות פעם בשבוע שיעור לנשים מפי רבנית מוסמכת המלאה בצניעות ויראת שמים והנהגות קדושות לתועלת כולן (רמב"ם פ"ד מהל' תשובה ה"ב).

והדבר הראשון שעליו צריך להקפיד הוא שלא להביא רבנית שהולכת עם פאה נכרית בשוק, כי קשה מאד לקבל ממנה מוסר ויראת שמים, וכמו שכתוב בגמרא (ב"ב ס:) "קשוט עצמך תחילה, ואחר כך קשוט אחרים".

חכמת חיים בהנהגת הציבור

קכב. "סתם מקשן עם הארץ", כי לא העיקר להקשות אלא החכמה לתרץ ולהבין. וכן בהנהגת הציבור, כל ריב, מחלוקת, מתח ציבורי וקפידות זה על זה, נובעים מקושיות. ואם החכם ראש הקהלה מצליח לעיין לומר תירוצים וליישב את ההדורים, יתרבה שלום באותה שכונה לשם ולתפארת.

קכג. כבר נתבאר, שאין לדבר נגד חב"ד וברסלב וכדומה, זה רק הורס את המקום וגורם למחלוקות מיותרות.

קכד. כאשר חכם פלוני מייסד ישיבה ובונה בית כנסת ומנהיג ציבור בסגנון שונה, אין מצוה לדבר עליו ולהשמיע דברים הגורמים למחלוקת וחילול השם. כי אז גם הצד השני ידבר נגד, וכל אחד יוכיח כרצונו, והרווח כולו ליצר הרע. ואין הצר שווה בנזק המלך מלכו של עולם (פרשת שלח לך, פרשת קורח, ב"מ לג., הוריות יג., יבמות סב:).

קכה. אחרי שיעור, דרשה או חיזוק שנאמרו ברמקול, צריך להקפיד לנתק את הרמקול באמירת הקדיש שאחרי הלימוד, כדי שישמעו את כל מי שאומר קדיש ולא רק את מי שאומר ברמקול.

קכו. יש לקחת מהציבור שמות של חולים ולהתפלל עליהם, וזה בכלל אהבת ישראל.

קכז. להקפיד בזמן פתיחת ההיכל, לעשות מי שבירך לחיילי ישראל, ואפשר להוסיף גם את תומכי התורה. וכן לא לשכוח לברך את בעל המצוה כאשר מישהו הזמין את החכם למצוה.

קכח. יש לשבח את הציבור על זה שהם באים להתפלל ולשמוע דברי תורה (תענית ח.).

קכט. להיזהר לא לריב עם הגבאים, אדרבא, תמיד לשבח אותם ולחזק אותם (פסחים מט:).

ומעשה בחכם אחד, שהסתכסך עם הגבאים בבית הכנסת, ונוצרה מחלוקת גדולה ביניהם, והמליצו לו לעזוב את אותו בית הכנסת. וכשהגיע אלי אמרתי לו: אל תעזוב! תעשה כבוד לגבאים, תזכיר אותם בתוך השיעור ובאמצע הדרשה, תפתח את הדרשה ברשות הגבאים היקרים, ואז תראה שלא יהיו טענות כלל, ועל כל פשעים תכסה אהבה (משלי י, יב). ובמיוחד תבליט את הענין של אהבה ואחוה מכל הלב, ותראה את ההצלחה מול העיניים, וכך היה בס"ד.

קל. חובה לשמש דוגמא אישית, בתורה, ביראת שמים ובמדות טובות, וכמובן לקדש שם שמים תמיד (אבות דרבי נתן פי"ב).

וכמו שה' יתברך ברא את האדם ואמר (בראשית א, כו) "**נעשה** אדם בצלמנו", ושאל רש"י למה ה' לא אמר "**אעשה**" הרי יש כאן מקום למינים לכפור? וביאר, ענוותנותו של הקדוש ברוך הוא למדנו מכאן, שנמלך במלאכים. ולכאורה קשה, שה' היה אומר אעשה כדי שלא יטעו לכפור, ובמקום אחר היה מלמד אותנו שצריך להתייעץ?

והביאור הוא, שה' יתברך מלמד אותנו עוד דבר, והוא שכדי ללמד אחרים איך להתנהג צריך לשמש דוגמא אישית, ולא מספיק לומר מה צריך לעשות. ולכן ה' הראה דוגמא אישית שצריך להתייעץ, ולא אמר במפורש, למרות שיכולה לצאת מזה תקלה.

קלא. אין לחכם להקפיד אם לא כיבדו אותו בעליה לתורה בשבת, אלא עליו לשתוק ולוותר.

קלב. עלייה לספר תורה, וכיבוד להיות סנדק, זה לא הצד החזק ביהדות, ולכן אין להסכים בכל מחיר לקבל כיבודים אצל תלמידים. ועל אחת כמה וכמה שאין ראוי לבקש כיבודים, שאין זו הנהגה של בן תורה ואין בזה דרך ארץ.

קלג. לא להחפז להיות סנדק בבריתות של התלמידים או של הציבור הכללי גם אם הם פונים ומזמינים מיוזמתם. אלא אדרבא, יש להורות לשואלים שעדיף שיתנו את הכבוד הזה למשפחה. דהיינו קודם אבי האב, ואחר כך אבי האם. ועיין לעיל מה שכתב הפלא יועץ זיע"א (ערך חסד) לפתוח את הדלת לדופק על הדלת, לפרוט כסף גדול לפרוטות, להושיט דבר לחבר וכדומה, דברים שהם קלים לעשות עד שכמעט זה נהנה וזה אינו חסר, הם מצוה מדאורייתא של חסד, וזה עדיף מלשבת סנדק בברית מילה שאינו אלא מנהג בעלמא.

ורבינו הגר"א (יו"ד סי' רסה סקמ"ו), לא מסכים עם הדעה שסנדק מעלתו כמקטיר קטורת, וזו סגולה לעשירות. וכתב, שמעולם לא ראינו סנדק שמתעשר. ומידת הותרנות היא סוד ההצלחה בחיים. ורבינו הרב שך זיע"א היה אומר, כל החיים ויתרתי לאחרים, וה' הביא לי הכל, ולא חסר לי דבר.

קלד. גם אם הסבא לא שומר תורה ומצוות, לא נורא! מצוות כיבוד הורים שמכבד אותם בסנדקאות תשפיע על התינוק לטובה, וגם על ידי זה יוכל לבקש מהסנדק שיתקדם ביהדות והרווח כולו לה' יתברך. ואלו מצוות חשובות הרבה יותר מסנדקאות. וגם אם יש איזה דוד זקן במשפחה, עדיף שיתנו לו. וכשלא עושים כך, התוצאות מסוכנות, ויש כאן חילול ה' חס ושלום, וקשה להאמין שמכזו ברית יצא הילד צדיק רק בגלל צדקות הסנדק.

קלה. מרן הרב שך זיע"א אמר על עצמו שאינו מתלהב להיות סנדק, והעיקר עמל התורה. ומכאן שצריכים לכבד קודם כל את ההורים במצות הסנדקאות, ולא לתת לרבנים ולא לחפש צדיקים. אלא כאמור, הבן הראשון לאבי האב, והבן השני לאבי האם, ולא לפגוע בכבודם לעולם, ורק אחר כך אפשר לתת למי שרוצים.

ופעם אמרתי לאבי הבן אחד לא לתת למרן שליט"א להיות סנדק לפני שיתן לאביו הסבא שיחיה, וגם אם האבא אומר שהוא מוותר בגלל שגם הוא אוהב ומעריך את מרן שליט"א וישמח שהוא יהיה סנדק, זה רק מחוסר ברירה שמרגיש שלא רוצים שהוא יהיה סנדק, אבל באמת בתוככי לבו רוצה הוא לזכות בכיבוד.

קלו. ישנם רבנים צדיקים ובעלי מדות טובות להפליא, ששואלים תמיד: אבא שלך ישב סנדק? אבא שלה ישב? האם אין איזה דוד או קרוב או סבא גדול שמבקש ונלחם לשבת סנדק? ורק אחר כך מסכימים בעצמם לשבת סנדק. ואשרי הרבנים האלו שמרבים שלום בעולם.

קלז. כידוע אהרן הכהן נענש על שקרא לבנו הראשון נדב על שם חמיו עמינדב, ולא קרא על שם אביו אלא את הבן השני. לכן יש להיזהר בזה מאד לא לפגוע בהורים ובמשפחה ולא בכל מי שגדול מאתנו (יבי"א ח"ה עמ' רכה).

קלח. אם ניגשים לחכם קודם תפילת שחרית כדי לבקש ברכה, רשאי החכם לברך, ואין זה בכלל האיסור לברך קודם התפילה. ומכלל הדברים למדנו שאף לעוברים ושבים צריך לומר שלום קודם התפילה, ויש בזה קידוש ה' (ילקו"י ספ"ט ס"כ).

קלט. אין ראוי שהחכם יבקש מהציבור שימתינו לו עד שיסיים את תפילת העמידה, וכן אין צורך שהחכם יברך בקול רם ספירת העומר.

קמ. עם כל הענוה, וענוה גדולה מכולם (ע"ז כ:), החכם צריך לתת לילדים שינשקו לו את היד ולברך אותם. והברכה היסודית והמועילה והמחנכת אותם לרוחניות היא: שתזכו לאהבת התורה ויראת שמים, וזה כמובן יביא את הכל.

קמא. תלמיד חכם שעורך מי שבירך והשכבה, עדיף ומועיל הרבה יותר מהחזן הגבאי או סתם עסקן. ולכן על החכם לשנן היטב כיצד עורכים מי שבירך והשכבה, עם המתיקות של הפסוקים ובניגון מתאים לאותו מעמד, בר מצוה, חתן, אבי הבן, וכיוצא בזה (ויקרא רבה פרשה כג או' ד).

קמב. צריך להיות בקי בנוסח התפילה ובהגוי הנכון, וזה משפיע לטובה על כל הציבור.

קמג. בעריכת חופה וקידושין, כדאי להקפיד מאד על כמה ענינים חשובים לטובת בני הזוג והאורחים הנכבדים, ונביא מספר דוגמאות:

א) להשתדל שיהיה יין לבן, ולא אדום, כדי שלא תתלכלך בטעות שמלת הכלה אם ינתזו כמה טיפות מחמת הלחץ זה הדחק.

ב) להכין נייר טישו לניגוב למברכים שבדרך כלל ידיהם לחות מהיין.
ג) להכין שבע ברכות מודפסות כל ברכה בדף נפרד בצורה מסודרת, כדי שיוכלו המברכים למצוא את הברכה מיד ללא עיכובים.
ד) לדאוג שיהיה פנס להאיר אם תהיה בעיה באמצע החופה.
ה) לדאוג שיהיה עט בהישג יד לחתימות העדים והחתן בכתובה.
ו) וכן לדאוג לכסף קטן לצדקה לצורך עניים הבאים למעמד, או גבאי צדקה המתרימים עבור נזקקים וחולים. ובודאי שאסור לגרש אותם (שבת קנו:), אלא אדרבא, לסייע ולעזור כפי האפשרות.
ז) כמו כן יש לשמור על הכתובה היטב ולהעביר אותה לרבנות בהקדם עד כמה שאפשר, כדי לא להטריח את בני הזוג.

קמד. כחלק מההדרכה לחתן והכלה, צריך להכין אותם בנושא כיבוד הורים והחם והחמות, שיזכרו תמיד להודות להם על הכל, וכן על זה הדרך.

קמה. יש להסביר ולבאר את מהות החופה, העדים, והכתובה, ואז הציבור הקדוש מקבל חשק להקשיב, וטקס החופה נעשה כעין שיעור תורה.

קמו. מצוה גדולה לדרוש בסעודת החתונה כדי לתת חלק לה' יתברך בשמחה. וצריך לשבח את החתן והכלה, וההורים, והתזמורת, וכל מי שסייע למצוה. ולשאת דברי תורה לחיזוק הלבבות ולקידוש שם שמים, ואפילו לשבח את האולם היפה והשירות המיוחד.

קמז. דרך בן תורה היא: להיות עדין, עניו, צנוע, נוח עם כולם, לא מקפיד ולא שומר שנאה בלב חס ושלום. וגם כשלומד תורה ומקיים מצוות, רואים עליו חן וחסד ואהבת ישראל כלפי כל אחד אחד (שערי תשובה שער ג או' כז).

קמח. עז פנים לגיהנם (משניות אבות פ"ה מ"כ). עזות היא מידה מגונה מאד, ורבינו החפץ חיים זיע"א סילק תלמיד מהישיבה אך ורק בגלל חוצפה ועזות פנים. וחכמינו זכרונם לברכה אומרים (תענית ז:) עז פנים מותר לקרותו רשע. ובזוהר הקדוש (ויקהל ריח:) מבואר שאין לו חלק לעולם הבא. ובגמרא (סנהדרין קה.) מבואר שחוצפה מועילה אפילו כלפי שמים, והיא משולה למלך בלי כתר. ופרש רש"י: כלומר, שררה גדולה, ואינו חסר אלא כתר מלכות.
נמצא, שיש כח ועצמה לחוצפה, והמגיע לכך סימן שהוא לקוי מאד במצוות ואין לו בושת פנים. ומאידך כתוב בתורה (שמות כ, יז) "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו", וביאר בעל הטורים (שם), זו הבושה, והמלים 'יראתו על פניכם' בגימטריא 'לבושת הפנים'.

קמט. "והאלוקים יבקש את נרדף" (קהלת ג, ט). ובמדרש רבה (אמור פרשה כז או' ה) מבואר, שאפילו אם הצדיק רודף את הרשע בשמים עוזרים לרשע, כי הוא נרדף והוא מסכן ואין לו על מי להישען, ובפרט כשהצדיק כוחני וחזק והרשע חלש ודל.
וצריך להבין, מה אשם הצדיק שהרשע מסכן, הרי הוא צדיק, ולא מזניחים את הצדיק? ורואים כאן יסוד גדול ומפחיד מאד, והוא, איך שלא יהיה, הצדיק אשם! כי צדיק אמיתי אינו רודף אינו מזיק ואינו נוקם, ואינו כוחני, ואין דרכו להפעיל אנשים וכוחות וכיוצא בזה.
צדיק אמיתי, מתפלל ומבקש ישועה מה' יתברך. צדיק אמיתי יודע להסתדר עם הרשע, צדיק אמיתי תמיד תובעים ממנו לעשות לפנים משורת הדין. אבל רשע זה רשע, ומה אפשר לבקש ממנו.

קנ. מדרכי הענוה של הרב, לא להיות סקרן ולא להביט לצדדים, ולא על היוצאים והנכנסים בבית הכנסת או באירוע מסוים. ואין זה מדרכי הצניעות ויש בזה סיקור עין. וכל שכן ברחוב, שיש להיזהר בזה ביותר (ועי' ברכות סב: מה אמר אביי לרבנן).

קנא. במקום ציבורי, כגון ישיבה, כולל, בית הוראה, מדרשה וכיוצא בזה, צריך לדאוג לכך שיהיה מי שיענה לטלפון בשעות המקובלות, ולהקפיד לענות במהירות האפשרית, ולא אחרי הרבה צלצולים. ויש להקפיד מאד על כך, דקה מן הדקה (שמחות פ"ח מ"ח).

קנב. בכנס של מוסד מסוים שעורכים התרמה לטובת המוסד וחכם פלוני נוכח במעמד, מצוה עליו לעורר שיתרמו ויעשו הוראות קבע לטובת אותו מוסד, ולא יזכיר החכם בכנס את המוסד שלו כדי שיתרמו גם למוסד שלו, שכאשר חכם משתדל עבור אחרים ולא מזכיר את עצמו כלל, מתקדש שם שמים ומתרבה אהבת ישראל מאד.

קנג. כשיש אפשרות, יש להקפיד לבוא לשמחות של הציבור והקהילה ואפילו לכמה דקות.

קנד. יש רבנים שמתנהגים בצניעות מהודרת, והולכים בלי עניבה ובלי חליפה מיוחדת אלא בפשטות ובענוה, וכולם מרוצים ונהנים מהם ומתבטלים אליהם לגמרי, וככל שהם מתנהגים בפשטות יותר כך מכבדים אותם יותר. ויש רבנים שמעדיפים להראות נכבדות גם בחיצוניות, ומרגישים בזה עצמה ובטחון בהנהגת הציבור. וכל אחד יעשה כמנהגו, העיקר שכולנו מתעלים בתורה ויראת שמים, והכל אמצעי למטרה זו.
ועיין בספר אגדת אליהו לרבי אליהו הכהן מאיזמיר (שבת פ"ו או' ח בד"ה ולעניות דעתי), שהאריך לכתוב על חשיבות הלבוש של תלמיד חכם בזמן הזה שעל ידי כך דבריו נשמעים יותר.

קנה. מרבין תורה עסקן ציבורי וכיוצא בזה, מנוחת הצהרים חשובה להם מאד, שעל ידי כך באפשרותם לזכות את הציבור בערב עוד שעות ארוכות, בתורה, ביראת שמים ובחסד של אמת (או"ח סי' רלא).

קנו. כשפותחים עמותה ישיבה או מוסד ציבורי, אין זו הנהגה טובה לבקש שיהיה שם העמותה או הישיבה על שם הראש והמייסד, אלא עדיף למצוא שם כללי מקורי או תורני, ויש בזה דוגמא אישית של ענוה ויראת שמים (ועי' בהקדמת מהרח"ו לעץ חיים שמאריך בגנות הגאווה רחמנא ליצלן).

קנז. אסור להתעסק ולהתווכח עם עבריינים ופושעים למיניהם, אפילו בדברי תורה. ואשרי מי שמדבר על אוזן שומעת (זוה"ק ב, קפו:), אבל ויכוחים אתם זה מסוכן, שיש מהם החשודים על שפיכות דמים. וכמו שמובא בגמרא (ע"ז לח:), שכשרב זביד התווכח בהלכה ואמר שיש בביצה דין בישולי גויים, השקו אותו אנשי זרוע חומץ עד שמת. וכן מבואר בגמרא (יבמות קכא.) "מכאן אמרו חכמים, אם יבואו רשעים על אדם ינענע להם בראשו". ופרש רש"י: ידחה אותם מפני השעה ולא יתגרה בהן.

קנח. טוב להיכנע ולכבד כל מיני אנשים ואישי ציבור מפורסמים המעונינים בכבוד כדי שירגישו טוב ולא יפריעו בעתיד. ובפרט אם הם שלוחי דרבנן (עבד לעבדי ה' עמ' צ). וידוע שרבינו הקדוש היה מכבד עשירים (עירובין פו.).

קנט. סדר יומו של הרב: צריך שיהיה תמיד מונח בלימוד, ומנצל כל רגע וכל שניה פנויה לתורה. ולכל הפחות בבוקר בחצי הראשון של היום ישקוד על התורה וילמד ש"ס ופוסקים ולא יקבל קהל.

קס. במכירות פומביות בכנסים, כשמוכרים תמונות של רבנים, וכיוצא בזה, ואחד מהקהל אמר 800, והשני אמר 1, 000, וזכה השני שאמר 1, 000, אין זה דרך ארץ להוסיף ולומר: גם מי שאמר 800 יבוא ויזכה. שיתכן מאד שאינו רוצה לקנות עכשיו, ובאים וכופים אותו שיקנה בכח. וגם מי שזכה, יש לו הרגשה לא טובה שחבירו השיג במחיר זול יותר את מה שהוא קנה בדמים יקרים.

קסא. בכנס של חיזוק לתורה או בחוג בית וכיוצא בזה, כשבאים אנשים בעלי ממון כדי לשמוע דברי תורה, אין היתר לנצל את המעמד ולהתרים אותם לצרכי מוסדות תורה או משפחות נזקקות. הם הוזמנו ובאו כדי לשמוע דברי תורה ולהתחזק, וזה לא יפה פתאום להסב את האירוע למסע התרמה. ופעמים רבות, לא חותמים התורמים על הוראת הקבע בלב שלם, וזה גם פוגע בשלום הבית, שאחד מהצדדים לא מסכים לתרומה ויש בזה נזק

רב. ואם רוצים לערוך התרמה, יש לפרסם מראש במודעה שיש מטרה לערוך מגבית, ואז מי שמגיע לשם יודע על דעת מה הוא בא.

קסב. בגמרא במסכת ברכות (לט.) כתוב שבר קפרא כעס על תלמיד שעשה דבר מסויים בלי לשאול אותו, ואמר לו בלשון תמיהה "אם חכמה אין כאן, זקנה אין כאן"?!
ומכאן יש ללמוד, שבדורנו, שברוך ה' נמצאים עמנו גדולי ישראל שליט"א, אם רוצים לבנות או לסתור להתיר או לאסור צריך לשמוע את דעתם, וכמו שאמר בר קפרא.
וכמה פעמים מצאנו על מרן רבינו הגדול שליט"א, שכשכתב דברים מחודשים בהלכה, הוסיף וכתב: "והרציתי הדברים הנ"ל לפני מורנו הגאון המופלא רבינו עזרא עטיה זיע"א" (יבי"א ח"ב עמ' נד). וכן בעניין אחר עם הגאון המפורסם רבינו יהודה הכהן שאקו (שם עמ' כט). וכן בעניין אחר: "ודברתי בזה עם הגאון הגדול מורינו הרב יוסף שלום אלישיב שליט"א [זיע"א] " (שם ח"ה עמ' קיח). ישמע חכם ויוסף לקח (משלי א, ה).

קסג. דוד המלך עליו השלום אומר (תהלים לז, ז) "דום לה' והתחולל לו". ודרשו חכמינו זכרונם לברכה (גיטין ז.) שהכונה על אויבי האדם, דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים.
דהיינו, כל אלה שהם נגד התורה צריך להתפלל לה' יתברך שיציל אותנו מהם, ואז כפשוטו ה' מפיל אותם.
אבל בתוספות פירשו: תשכים לבית המדרש לעסוק בתורה, ומכח התורה הכל יסתדר.
ומכאן לכח התורה העצום, שלא צריך לעשות ריב ומדון עם אנשים קשים, רק לעסוק בתורה והכל מסתדר בעזרת ה י תבר ך.
וכן הפסוק (דברים א, מ) "פנו לכם צפונה", מפורש במדרש רבה שם שאם עשיו מפריע ומציק תצפין את עצמך בתורה, והרשעים כלים מאליהם.
וכן מפורש בתפילת העמידה "ונפשי כעפר לכל תהיה", וסמיך ליה "פתח לבי בתורתך", וממילא, המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד (תהלים כ ט).

קסד. אסור למנות למשרה משותפת שני אנשים השונים במהותם זה מזה, זה מתכון לסכסוך ולמריבה עתידית (החינוך מצוה תקנ).

קסה. אין לפטר אדם מתפקידו, אלא אם כן אין ברירה אחרת (יבי"א ח"ט עמ' שכד ח"י עמ' רלח).

קסו. כאשר צריך לעזוב את התפקיד מסיבה כל שהיא והדבר קשה מאד כידוע, עם כל זה צריך בחכמה ובענוה לפנות את הכסא לאדם המתאים.

ולא להיות כמו המרגלים שפחדו על תפקיד נשיאותם, עד שנענשו ומתו (זוה"ק שלח, הו"ד במס"י פי"א). ועל האדם לדעת שלא לקחו לו משלו כלום. וכמו שכתוב בגמרא (יומא לח.) "במקומך יושיבוך וכו', ואין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימא".

הכנעה לדעת תורה

קסז. גבאי בית הכנסת צריכים להיות כפופים לרב בית הכנסת, ולדעת שהם עסקנים בלבד, והם כלים להרבות כבוד שמים. והתורה היא האור, והנהגת הקהילה ליראת שמים נעשית על ידי הרב בלבד. וחובת הגבאים להתבטל לחכם ביטול גמור, ולשאול את פי הרב על כל דבר שברצונם לעשות. ואפילו כאשר מתעורר צורך להחליף מזגן, או ספסל, או לעשות שיפוץ מסוים במקום, יש לעשות כן על דעת החכם בלבד. ואז תשרה הברכה באותו מקום, כי עושים הכל על פי דעת התורה.

קסח. צריך הגבאי ללמוד תורה כל יום, ומוסר ויראת שמים, בכדי להימנע מטעויות ולהינצל מלגרום לחילול ה'. וצריך להרבות בתפילה לה' יתברך שלא ניגע לריק וכו'.

סור מרע

קסט. כשבאים לבית הכנסת לערוך מגבית וכיוצא בזה, יש להיזהר לא להכביד ולא להטריח יותר מדאי על הבאים, אלא להזדרז לטפל בהם ואפילו בין קדיש לקדיש, ואין צורך לעכב אותם סתם עד סיום התפילה.

קע. חזן ובעל קורא או גבאי צריכים להיזהר שלא למהר בתפילה ולא להלחיץ את הציבור. והעושה כן, הרי הוא מחטיא את הרבים, ומצער את הציבור ברוחניות שזה חמור הרבה יותר מצער בגשמיות, ובכך הוא מראה דוגמא אישית של קלות ראש בתפילה. ויש בזה חשש לנידוי וחרם (קב הישר פרק לד, הובא בסידור איש מצליח).

קעא. במשנה (אבות ה, כ) כתוב "הוי עז כנמר, וקל כנשר וכו', לעשות רצון אביך שבשמים, עז פנים לגיהנם וכו'". ומרן הבית יוסף (או"ח סי' א) מבאר, שבעבודת ה' יתברך צריך להיות עז כנמר להרבות כבוד שמים ולקדש שם שמים ברבים, ובענייני עולם הזה צריך להיות בעל בושת פנים לגן עדן. וכידוע בגמרא (ב"מ פד:) שרבי אלעזר בן רבי שמעון בר יוחאי זיע"א נענש על שלא מחה במי שפגע בתלמיד חכם.

ומכאן יש ללמוד שהגבאים צריכים להיות כפופים לחכמים, ולא להיפך חס ושלום. וכאשר הגבאי כפוף לחכם הוא מקדש שם שמים, ונעשה הכל על פי דין התורה הקדושה, ואשריהם ואשרי חלקם של גבאים צדיקים כאלו. אבל גבאים שמתנהגים בעזות פנים נגד הציבור ונגד החכם, והם רוצים להוביל את הקהל הקדוש כרצונם, חייבים למחות בהם ולסלק אותם עד שיעשו תשובה ויכירו את מקומם.

קעב. יש מחלקה מיוחדת בגיהנם לגבאים שאינם מרבים כבוד שמים, וצועקים, ומשפילים, ומרחיקים ולא מקרבים את הציבור. ורבינו יונה בשערי תשובה (שער ב אות יא) קורא להם שונאי ה' יתברך, ועונשם מפורש בגמרא (ראש השנה יז.) על פרנס המתגאה על הציבור.

קעג. ידוע מהסטייפלר זיע"א, על גבאי מסוים שמת, ובא אליו בחלום ואמר לו שאין לו מנוחה בעולם האמת, היות ופעם אחת ציער שני אברכים ביום ששי וסילקם מבית המדרש כי רצה לנקות לכבוד שבת ולא התייחס אליהם בכבוד ובדרך ארץ.

קעד. רבינו החפץ חיים בספרו הקדוש משנה ברורה (ביאור הלכה סי' ג בד"ה יהא צנוע) כותב, שאנשי הציבור צריכים להיזהר מאד לבנות בית הכסא לרבים, ושיהיה נקי ומסודר שיש בו את כל הדרישות שהציבור זקוק להם, ובזה מונעים מהם כמה מכשלות וכמה וכמה קלקולים. ומדבריו למדנו שחובה על הגבאים לבנות בבית הכנסת בית כסא מכובד, ולדאוג שיטופל כל כמה שעות, ויהיה ראוי תמיד לשימוש לציבור.

עשה טוב

קעה. כשהגבאי מוכר עליות לספר תורה בשבת קודש, ואנשים מוסיפים סכומים זה על זה, צריך להזכיר את כולם לפי הסדר ולכבד אותם. לדוגמא: אם אמרו כמה אנשים בפעם אחת 18, 26, 52, לא יאמר מיד 52, אלא יחזור להזכיר את הסכומים שכל אחד אמר, כדי להתייחס לכל אחד ולהראות לו ששמע אותו.

קעו. יש על הגבאים להשאיל בחגים ובימים הנוראים ספרי תורה לזקוקים להם, ולא להקפיד בזה יותר מדי. ויש בזה מצוה גדולה (כתובות נ.) שאחרים נהנים ושמחים ומתרבה כבוד שמים. וכמובן שזכות הגבאים לבקש ביטוח על הספרים שלא תצא תקלה מתחת ידיהם.

קעז. וכן מצוה גדולה להשאיל ציוד של בית הכנסת, כגון שולחנות וכסאות סידורים וחומשים וכדומה, לצורך שמחות וימים טובים של הציבור. ולמרות שלפעמים יש נזק לרכוש בית הכנסת, עם כל זה מצוה להשאיל לאחרים שיתחזקו ויעבדו טוב יותר את ה' יתברך ויתקדש שם שמים. כי כמו שיש חיוב על הגבאים לשמור על רכוש בית הכנסת, כך יש עליהם חיוב להשאיל ולעזור ולסייע לעם ישראל הזקוקים לכך, וכמובן שהכל כפוף להלכה.

קעח. האחראים לניקיון בית הכנסת צריכים אהבת ישראל גדולה כדי לא לכעוס על הציבור הגורמים להם לפעמים עבודה קשה, וצריכים לדון את הציבור לכף זכות שאין להם כוונה ללכלך בדווקא.

ואם יכוונו לקיים מצוות חסד יחשב להם למצוה גדולה למרות שמקבלים משכורת על הניקוי, וכמובא לעיל בשם רבינו הסטייפלר זיע"א.

תפקידים שונים

קעט. בלנית במקווה צריכה חיזוק מיוחד באהבת ישראל. שאם הגיע הזמן לסגור ויש צורך להתעכב קצת בגלל מישהי שאחרה לבוא, צריך להמתין עד שהאשה תסיים ולא לכעוס ולא להקפיד, ובמיוחד אם היא אינה שומרת תורה ומצוות שחובה להראות לה חיבה ולתת לה הרגשה טובה כדי שתהיה רגילה לבוא.

קפ. מנהלי תלמוד תורה וראשי ישיבות וכוללים צריכים לקבל תלמיד גם באמצע השנה כאשר יש צורך בדבר, למרות שזה נגד הנהלים המוסכמים, וזה על מנת שלא ידורדר התלמיד יותר חס ושלום.

קפא. תלמיד מהתלמוד תורה שעזב באמצע השנה והלך למקום אחר ולא הצליח שם ומבקש לחזור, חובה על המנהל לקבלו בחזרה ולא לנקום ולא לנטור חס ושלום. ואדרבא אם התלמיד הזה יצליח ויגדל בתורה ויראה, הכל ייזקף לזכות מידותיו הטובות של אותו מנהל, ואשריו.

קפב. מנהלי תלמוד תורה, מנהלות גנים ומעונות, מנהלי עבודה, ראשי כוללים וכיוצא באלו, צריכים להיזהר מאד לכבד את צוות העובדים ולא לזלזל בהם ולהשתעבד בהם שלא כדין, ויעשו הכל אך ורק על פי ההלכה.

וזהו המבחן האמיתי בנוגע למידותיו הטובות של האדם, כיצד הוא מכבד את חבריו הקטנים ממנו ואת הכפופים לו בעבודה, וכיצד הוא מתייחס לאנשים הנראים כפשוטים. שהרי מן האופן בו מכבד האדם את רבותיו והוריו או את הממונים עליו כגון בעל המפעל ומנהל העבודה, אין ראיה כלל על מדותיו הטובות. ובשאול המלך מצינו, שעל שכיבד את נערו והשוה אותו אליו זכה למלוכה (ילקוט שמעוני שמואל א פ"ט או' קח).

השכר והעונש במעלת איש ציבור

קפג. במדרש רבה (חקת פרשה יט או' כח) ראש הדור - כל הדור.

קפד. במגילת רות (א, א) מסופר על אלימלך, "וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב". ופרש רש"י: "עשיר גדול היה, ופרנס הדור, ויצא מארץ ישראל לחוצה לארץ מפני צרות העין, שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו, ולכך נענש". וכל איש ציבור צריך להיזהר שלא להגיע לזה.

קפה. חכמינו הקדושים זכרונם לברכה קוראים לתלמיד חכם 'חבר', מפני שהחכמים חברים חברה נאמנה לשם שמים (פירוש המשניות להרמב"ם דמאי פ"ד מ"ג).

קפו. כיון שנעשה אדם רש מלמטה נעשה רש מלמעלה (סנהדרין קג:). ופרש רש"י: אדם שיש לו שונאים ואין רוח הבריות נוחה הימנו, בידוע ששונאים אותו מלמעלה.

קפז. כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור מלמטה, נעשה רשע מלמעלה (פירוש המשניות להרמב"ם אבות פ"א מ"י), והכונה באופן שהוא מנצל את תפקידו ומתנהג בהתנשאות על הציבור ולא מכבדם כראוי.

קפח. אמר רבי אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עונותיו (סנהדרין יד.). והכונה, לתפקיד שלא מצער אנשים כלל, או לאדם שבחכמתו הגדולה יודע להסתדר עם כולם ולמתק את הדינים.

קפט. אליהו הנביא אמר לרבי יהושע בן לוי שאין זו משנת חסידים למסור אנשים למלכות, גם אם מותר על פי הדין (ירושלמי תרומות פ"ח ה"ד).

קצ. רבי אלעזר בן רבי שמעון בר יוחאי היה אחראי למסור גנבים למלכות, ואמר על עצמו "קוצים אני מכלה מן הכרם". ענה לו על זה רבי יהושע בן קרחה "יבוא בעל הכרם ויכלה את קוציו", ופרש רש"י: בעל הכרם, זה הקדוש ברוך הוא. כלומר, תשאיר את זה לה' יתברך (ב"מ פג:).

קצא. בעל הטורים (דברים ג, כו) מביא על הפסוק "רב לך", שה' יתברך אמר למשה הרבה פעמים עשית כנגדי אי אפשר לי לסבול לך יותר. והדברים נוראים, כמה תובעים מתפקיד ציבורי. וכמאמר חכמינו זכרונם לברכה (הוריות י.) "כסבורין אתם ששררה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם".

קצב. כאשר ראשי העם צדיקים וכשרים, טוב לעולם וטוב לעם, כי כל העולם מתברך ומתקיים בזכותם (זוה"ק בא לו:).

קצג. כאשר ראש העם הוא טוב כל העם ניצולים בזכותו, וכאשר ראש העם לא כשר כל העם נתפסים בעוונותיו (זוה"ק בחוקותי קיד., ויקרא כ: בד"ה אמר רבי יוסי, מהרש"א ערכין יז.). ועם כל זה, חייבים ראשי העם להיות כפופים לגדולי ישראל, ועל זה נענש יאשיהו שלא התייעץ עם ירמיה הנביא (תענית כב: זוה"ק שם).

קצד. נח היה שמש בתיבה במשך שנה שלימה, וסבל צער גדול במיוחד מכמה בעלי חיים (סנהדרין קח:), ובזכות החסד שעשה עם הבעלי חיים זכה לחיים ארוכים קרוב לאלף שנה.

קצה. כשיש צרות בעולם, ויש זכות לעם ישראל, מודיעים מהשמים לראשי העם (זוה"ק שמות ו:).

קצו. מעשה בשידוך אחד שביטלה המשודכת את השידוך, כי היא השתבשה לחשוב שרק עוף פלוני כשר והשאר לא והבחור היה אוכל הכשר בד"ץ אחר, ממש טפשות גמורה. והרב שלה הוא אשם בזה, שהרס אותה בשיבוש הדעת כזה כששיבח את ההכשר שלו בלבד ופסל את האחרים.

קצז. מעשה בשידוך מוצלח ומושלם שכמעט נסגר, וברגע האחרון ביטל הרב של הבחור את הכל, ולמה? בגלל שלא התייעצו אתו לפני כן. ולמרות שרצון שני הצדדים בשידוך, והם בוכים על הביטול, הוא נוקם כנחש על הכבוד שלו.

קצח. מעשה במשפחה אחת, שההורים נפטרו והשאירו ירושה גדולה, בית וחנות ונכסים. ואחד האחים לקח עורך דין שלא על פי התורה באלפי דולרים, והכל נתקע בבית המשפט החילוני רחמנא ליצלן, ועדיין אין כסף ואין כלום. ונוצרה מחלוקת, והתעוררו קנאה ושנאה ומדנים, ובאו הגיסים והגיסות גם הם להתערב בריב, וההורים בוכים בעולם האמת וה' ירחם. ואם הם היו באים לפני החכם ונוטלים עצה מדעת תורה היה מסתדר הכל בנחת ובקלות ושלום על ישראל.

קצט. מעשה בזוג שלא הסתדרו וצד האשה לא הסכים לשלום בית בשום אופן, ולא זו בלבד, אלא שהיו מתחים וכעסים כנגד כל מי שניסה להשכין שלום בביתם. והנה בחסדי ה' הלך הבעל לסמינר ערכים, התחזק להפליא ושב משם בריה חדשה. וכמובן, שהם לא התגרשו, והיום הם מאושרים ושמחים, ועתידם לפניהם כיד ה' הטובה עליהם.

ר. יש סיפורים ומעשיות על עסקני ציבור ורבנים מופלגים שהיו דואגים לציבור מאד ויודעים את מצבם ואת כאבם הפנימי, וכמובן שטרחו בחכמה ובתבונה לספק לנצרכים ולמשפחות אוכל לשבת וכיוצא בזה, ודאגו לכולם בצניעות ובמסירות ובאהבה, ומהם ילמדו וכך יעשו.

רא. חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו, ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו (שערי תשובה שער ג או' יג), וכמו מרדכי היהודי שכתוב עליו (אסתר י, ג) "דורש טוב לעמו". והצדיקים העוזבים עסקי עצמם ועוסקים בצורכי ציבור, כיון שבצרכי ציבור מתרבה ומתגדל כבוד שמים, הרי זה צורך עצמם האמיתי ובו עיקר הזכייה, והוא עיקר הגדלות שבו יזכה האדם (אור יחזקאל מדות).

רב. כתוב בספר חסידים (בסימן קפג), מי שציער את החכם, החכם צריך לומר שזה בגלל העוונות שלו.

רג. משה רבינו התפלל על דורו וביקש עליהם רחמים כמו על חייו ממש, לא כנח שלא התפלל על דורו, ולכן המבול נקרא על שמו "מי נח", כי נח גרם לאות הקשת בגלל

שלא התפלל עליהם (זוה"ק ויקרא טו.). ועוד, שמשה רבינו עליו השלום התפלל יותר חזק מאברהם אבינו עליו השלום, ולכן הוא לא ביקש עשרה צדיקים (זוה"ק וירא קו.). וראשי העם הם קובעים מה יהיה עם העם לשבט או לחסד (זוה"ק ויקרא כ:).

רד. משה בירך את יהושע שינצל מהמרגלים, כי היה תלמידו והוא היה קשור אליו (זוה"ק שלח לך קנח:). ומכאן, שמי שהוא תלמיד לחכמים למרות שהוא אדם גדול, מתברך תמיד בקדיש באמירת 'על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון', וזוכה לסיעתא דשמיא מיוחדת.

מעלה י"ב - אהבת ישראל ברוחניות

דעת רבינו החתם סופר שהפסוק: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט יח), נאמר ברוחניות, שהתורה מצוה אותנו לסייע לשני ולקדם אותו בתורה ובמצוות.

וכן ביאר רבינו האור החיים הקדוש את הפסוק (דברים כב, א) "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם, השב תשיבם לאחיך", שהכוונה על חיוב התוכחה, שצריכים הצדיקים לדאוג לאחינו התועים, שהם בני אדם שנמשלו לבהמות, לקרב אותם לתורה וליראת שמים.

וכמו שבעל עסק דואג לכל מה שצריך כדי שהכל יתנהל כשורה, וכל זמן שנפגע משהו בניהול התקין של העסק אין לו מנוחת הנפש וישוב הדעת, כך אנו צריכים לדאוג כל עוד העסק של ה יתברך כביכול, אינו מושלם, ויש יהודים שלא מכירים את ה יתברך. ואסור לנו להיות שאננים, אלא חובתנו לעשות כל מה שביכלתנו כדי לקרב את אחינו לאביהם שבשמים.

א. לזכות את הרבים, זה אהבת ישראל ברוחניות.

ב. כמו שאדם צריך להפריש מעשר, עשירית מכל דבר, כך חובה עליו להפריש עשירית מזמנו ללמד תורה ומצוות לאחרים. ואפילו שעל ידי זה הוא מתבטל מלימוד תורה (ענף עץ אבות עמ' רנב).

ג. כתב בספר החינוך (מצוה רלט) ציונו ה' להוכיח כל אחד מישראל שאינו מתנהג כשורה, בין בדברים שבין אדם לחברו, ובין בדברים שבין אדם למקום, שנאמר (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא". ומי שיכול להוכיח את חבירו ואינו מוכיחו, נתפס באותו עוון, כאילו עשאו הוא בעצמו (שבת נד:).

ד. מצוה גדולה להתרועע ולהתידד עם בעל תשובה חדש, לכוין ולהדריך אותו בעבודת ה'.

ה. מצוה גדולה, להקשיב ולשמוע לחבר, ולכוין ולייעץ, ולתת הדרכה איך להתקדם בעבודת ה'. וזו דרגה גבוהה, שאוהב את ישראל ברוחניות ו ב גש ם י ו ת.

ו. להזמין אורח לשבת קודש, כאשר הכל על טהרת הקודש, זו אהבת ישראל ברוחניות.

ז. אהבת הבנים והבנות, היא בעיקר ברוחניות, כלומר: לדאוג לעתידם הרוחני, שילכו בדרכי התורה והמצוות (פלא יועץ ערך אהבת הבנים והבנות).

ח. מצוה גדולה על כל אחד ואחד, לסייע לצעירים ולצעירות להקים בתים קדושים בישראל, ולהציע למשפחה ולידידים הצעות לשידוכים על טהרת הקודש, וזה בכלל אהבת ישראל ברוחניות, שדואג לעתיד עם ישראל. ואם יש באפשרותו לפתוח ארגון שיעסוק בזה תדיר, אשריו ואשרי חלקו. והוזכר מה שאמר רבינו הגאון מוילנא זיע"א על לימוד דקדוק וחשבון שזה לימוד קודש, שצריך לומר ששידוכים הם קודש קדשים.

ט. בספר חובות הלבבות (שער אהבת ה' פ"ו) כתוב שמי שלא מזכה את הרבים נקרא מחטיא את הרבים. נורא ואיום!

י. כתוב בתורה (שמות ה, ח) "ואחר באו משה ואהרן, ויאמרו אל פרעה". ופרש רש"י שהזקנים נשמטו כולם, ולא באו איתם לפרעה כי פחדו ממנו, ושילם להם ה' יתברך, שבהר סיני עלו רק משה ואהרן והזקנים נשארו למטה.

ולפי זה, הנשמטים מלעשות למען ה' יתברך, ונמנעים מלהציל ולכוין את הציבור הרחב ולזכותם בדיני טהרה, שבת, רישום ילדים לחינוך תורני ושיעורי תורה, בזמן הגאולה של עם ישראל וביאת מלך המשיח הם חס ושלום יישארו בחוץ, כי בשמים דורשים עשייה כמה שיותר.

השכר והעונש במעלת אהבת ישראל ברוחניות

יא. ידוע מדברי חובות הלבבות (שם), שאפילו החסיד הגדול ביותר, שהגיע לתכלית תיקון נפשו, וקרוב למלאכי השרת, עם כל זה, עדיין אינו מגיע לזכויותיו של המזכה את הרבים ומורה ומדריך ומחזיר בתשובה את הרשעים אל ה' יתברך.

יב. מרן רבינו שליט"א (ענף עץ אבות עמ' שעא), מביא בשם הזוהר הקדוש שאילו היו יודעים האנשים את מעלת מזכי הרבים, היו רודפים בכל כוחם אחריה, כמי שרודף ורץ אחרי החיים שלו.

יג. אשריהם חסידי חב"ד, שמזכים את הרבים בהנחת תפילין, להצילם מדין קרקפתא דלא מנח תפילין. ואשריהם פעילי לב לאחים, שמזכים ומצילים את הנוער, ומקרבים

אותם לחינוך תורני לאבינו שבשמים. וכן שאר העוסקים במלאכת הקודש. וזו אהבת ישראל ברוחניות לנצח נצחים.

יד. פחד גדול יש לי, להעתיק מה שכתב בתנא דבי אליהו רבא (פי"א), על הסיבה שבגללה מתו שבעים אלף איש במעשה פילגש בגבעה (סוף ספר שופטים). וזו לשונו: "לפי שהיה להם לסנהדרי גדולה, לילך ולחזר בכל עיירות ישראל, יום אחד ללכיש, ויום אחד לבית אל וכו', וילמדו את ישראל דרך ארץ, בשנה ובשנתים או שלוש, עד שיתיישבו ישראל בארצם, ועל ידי זה יתגדל שם ה' בעולם, והם לא עשו כן וכו'" (הו"ד באורך ביבי"א ח"ב עמ' סה).

טו. בגמרא (קידושין מט:) דרשו את הפסוק (שיר השירים ח, ח) "אחות לנו קטנה ושדיים אין לה", "אמר רבי יוחנן, זו עילם, שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד". שמפני שהיתה להם גסות הרוח. ופרש רש"י, ומתוך גסותו אין משמש כל צרכו ואין מחזר על שמועתו, היו עניים בתורה. ומכאן יש ללמוד, לדאוג לציבור לסיוע רוחני כנדרש, בענוה גדולה, באהבה ואחוה.

מעלה י"ג - זה נהנה וזה לא חסר

בגמרא במסכת בבא קמא (כ.), מובא שמותר לאדם שאין לו בית להתגורר בבית חברו שהוא נטוש ועזוב ואינו עומד להשכרה או שימוש כל שהוא גם מבלי לבקש רשות, מפני שאין כאן שום נזק כספי או הפסד לבעל הבית והנכנס נהנה בחינם. ויש כאן עזרה וסיוע ליהודי שמשפחתו במצוקה, וזה עוד חלק באהבת ישראל, לשמוח שיהודי נהנה מדבר מה השייך לנו ולא להקפיד עליו כלל.

א. לא טוב להתנהג בקמצנות, ולא בעין רעה, כשאחרים נהנים ממה שיש לאדם והוא עצמו לא חסר מזה דבר. ואדרבא, צריך לשמוח ולהנות כשטוב לאחרים על ידי מה שה' חנן אותנו.

ב. כשיש חדר מקלט בבניין ואין בו שימוש לשכנים, ואחד מהשכנים רוצה להשתמש בו לעבודה מסוימת, מצוה גדולה שיסכימו השכנים על ידו ולא יקפידו עליו כלל. ולהיפך, עליהם לשמוח שיהודי נהנה על ידם. והאמת, שאם יתבוננו יראו שזה בכלל לא על חשבונם, שהרי המקלט היה עזוב כמה שנים ואף שכן לא השתמש בו.

ג. אדם ששכר פועלים לעבודה, ובגלל תקלה מסוימת הוצרך להפסיק את העבודה לכמה שעות וכעת הפועלים בטלים, ואדם אחר מעונין להשתמש בהם בזמן ההפסקה, מצוה עליו להרשות לחברו להעסיק אותם לצרכו ולא להקפיד בדבר כל עיקר.

ד. מצוה גדולה לנהג מכונית הנוסע יחידי להסיע אתו אנשים המבקשים להצטרף לנסיעה [טרמפ בלע"ז], באופן שזה לא על חשבון המשפחה. והחסד הזה הוא סגולה גדולה לשמירה בדרכים (רבינו בן ציון אבא שאול זיע"א).

ה. צריך לשמוח בהצלחת הזולת ובטובתו, וממילא לשבח את החבר ולהחמיא לו על כל פעולותיו. וכמו שכתב רש"י (במדבר א, א) "מתוך חיבתן, מונה אותן". ולומדים מכאן, שיש לשבח תמיד את האחרים, וזה לא גורע מהאדם כלום, והוא נהיה דומה לה' יתברך.

ו. כשדיירים בנו מעלית בבניין, ורק אותם השכנים שרצו את המעלית השתתפו בהוצאות, אסור למי שלא השתתף בהוצאות להשתמש במעלית. שהרי על ידי השימוש יש חסרון ובלאי, ואף תשלום חודשי קבוע שמתחלק בין השכנים שהזמינו את המעלית. ומותר לסכם מראש עם הדיירים דבר זה, ואין בזה משום "זה נהנה וזה לא חסר".

ז. אדם שהתקין מנורה או זרקור בחצר וגם חברו נהנה מהאור, צריך לשמוח על זה ולא להקפיד כלל.

ח. כשנוסעים לטיול מאורגן ויש מקום פנוי, ואדם אחד הביא את קרובו. אם זה לא בא על חשבון מישהו אחר, צריך להסכים על ידו ולשמוח במעשה החסד הזה.

ט. מצוה גדולה על בעל חנות פירות וירקות או מיני מאפה לתת למעוטי יכולת את מה שנשאר בסוף היום, שהרי אין לו שימוש בזה למחר, וזו מעלה גדולה ביותר. ואמנם צריך הרבה אמונה כדי לקיימה, שהרי יתכן שאותם מעוטי יכולת לא יקנו ממנו רק משום שיסמכו על כך שבלאו הכי הוא מחלק להם. והעושה כן למרות מחשבה זו, אשריו ואשרי חלקו.

י. מסופר בנביא (שמואל א' כה, ה), על דוד המלך עליו השלום, שביקש אוכל ומענק לנעריו מנבל הכרמלי שהיו לו צאן ובקר ושדות ופירות עבור שמחת יום טוב. ומכאן יש ללמוד שצריך לתת כפי ברכת ה' שנתן לנו, ואסור להיות קמצן.

ומצינו בתורה, שאחד מתרי"ג מצוות (חינוך מצוה תפב) היא מצוות "הענקה". כלומר, שנעניק לעבד עברי בצאתו מאתנו לחרות מצאננו מגרננו ומיקבנו, כדי להשריש בנו מדות מעולות יקרות וחמודות.

ובגמרא (ע"ז כ.) כתוב שיש לתת במתנה בשר נבילה לגר תושב, או למכרו לנכרי עובד עבודה זרה. אך מצוה להקדים ולהעדיף את הנתינה לגר על פני המכירה לנכרי, כדי להשריש בנו את מדת החסד.

יא. בעל אירוע ובעל שמחה המשקיע אלפי שקלים ולפעמים עשרות אלפי שקלים באירוע, יש ענין גדול שיתן למלצרים ולכל העובדים באותו אירוע נתינה חשובה [טיפ בלע"ז], בכדי להפגין עין טובה ולשמח את כולם. וכמו שביקש דוד המלך עליו השלום מנבל הכרמלי שיחון אותו בעת שמחתו ויתן לו ולנעריו מן המאכלים והצידה שהכין למשתה שערך לגוזזי צאנו (שמואל שם ובפרש"י).

השכר והעונש במעלת זה נהנה וזה לא חסר

יב. במסכת תענית (כ:) מובא: "נר לאחד נר למאה", וכי מי שלוקח אש מלהבת חברו, האם חברו יקפיד?

יג. המקנא, הרי הוא שונא את גזירת הקדוש ברוך הוא שציוה להיטיב לחברו (רבי שלמה אבן גבירול).

יד. הקנאה מוציאה את האדם מן העולם (אבות ד, כא).

טו. בספר חסידים (סימן פח), כותב: מי שזורע קנאה יקצור חרטה, ואחרית קטטה חרטה.

טז. אנשים עם עין טובה ברכתם מתקיימת (זוה"ק אחרי סג:).

יז. בגמרא במסכת תענית (כא:), מסופר שאשה אחת שהיתה מחממת את התנור שלה ומשאילה גם לחברותיה ולא צרה עינה שחברותיה ייהנו ממה שיש לה, זכתה ובזכותה לא נפלה שריפה בעירה כלל.

יח. אדם שמקפיד על הנאת חברו כשהוא לא חסר מזה כלל, נקרא מתנהג כמידת סדום (רבינו עובדיה מברטנורא אבות פ"ה מ"י).

יט. רחל קנאה באחותה לאה, ויעקב שלא הרגיע אותה גם כן נענש על כך (בראשית רבה פרשה עא או' ז עי"ש).

כ. קרח קנא בנשיאותו של אליצפן בן עוזיאל, ונעשה אפיקורוס עד שנבלע באדמה (פרשת קרח, סנהדרין קו סע"א).

כא. שאול קנא בדוד, והפסיד מלכותו עד שנהרג על ידי פלשתים (שמואל א פרק לא).

כב. הפלשתים קנאו ביצחק, ולבסוף חזרו בהם (פרשת תולדות).

מעלה י"ד - מזמור לתודה

מעלה גדולה וחובה קדושה לומר תמיד תודה רבה, ולהודות לכל מי שקיבלנו ממנו טובה, ואפילו אם הוא חייב לעשות לנו אותה. וזו משנה מפורשת במסכת שביעית (פ"ד מ"ב), שמותר להחזיק טובה לבעל השדה כאשר מקבלים ממנו במתנה פירות שביעית, אף שזה הפקר מהתורה, והוא חייב לתת את פירות השדה לאחרים.

והסיבה לכך היא, שעצם הענין שאדם נהנה ולא משנה אם זה מרצון הנותן או בעל כרחו, הוא כבר סבה להתייחס ולומר תודה רבה, ולהחזיק לנותן טובה על כך.
וכך מרומז במה שכתוב בגמרא (יבמות סג.) על הנשים: "דיינו שמגדלות את בנינו, ומצילות אותנו מן החטא". כלומר, מספיקה לנו הטובה הזו, שהאשה עושה לנו. ובעברית קלה, תגיד תודה רבה לאשה על כך שהיא מגדלת את הבנים לתורה והיא מצילה אותנו מן החטא.
והדרך שעל ידה מגיעים למעלה זו, היא לדעת ששום אדם בעולם לא חייב לנו שום דבר גם אם זה התפקיד שלו. ועוד, הרי גם אנחנו אוהבים לשמוע תודה, אפילו על מה שאנחנו חייבים לעשות. ועל ידי התבוננות בדבר זה, נתרגל להכיר טובה לכולם, ולהודות על כל דבר.

א. להקפיד לומר לחזן חזק וברוך אחרי התפילה, וכן לרב אחרי הדרשה, שגם אדם חשוב באשר הוא אוהב לשמוע מלה טובה וזה נותן לו כח. וכן כשעושים מי שבירך, יש להוסיף גם לחיי הקורא בתורה, כדי לחזק ולעודד אותו על כל מה שטרח והכין, וכן לחיי המברך.

ב. לומר לכהנים חזק וברוך, ויישר כח, על שבירכו אותנו בתפילה. ואפילו שהם חייבים לישא את כפיהם בכל יום, ואם הם לא יברכו אותנו הם יעברו על ג' עשין מהתורה (סוטה לח:), עם כל זה, עצם הענין שאנחנו מקבלים ברכה על ידם מחייב אותנו להודות להם על כך (רבינו הרש"ש).

ג. גם לשמש בית הכנסת ולגבאים צריך לומר תודה רבה. אפילו שזה התפקיד שלהם, והם מקבלים משכורת על זה, ויתכן שזו החובה שלהם, עצם הדבר שאדם נהנה הוא כבר סיבה להתייחס ולהגיד מלה טובה.

ד. כשנוסעים בתחבורה ציבורית, במונית או באוטובוס, בכניסה לומר תודה רבה ולהיכנס, וכן כשיוצאים לומר תודה רבה, ולאחל לנהג המשך נסיעה טובה.

ה. גם עובדי עירייה, שתפקידם לפנות את האשפה ולנקות את הרחובות, צריכים לשמוע תודה רבה, וזה מחזק ומעודד אותם.

ו. כשעוברים כביש במעבר חציה, ונהגים עוצרים כדי לאפשר לנו לעבור, יש לנפנף להם ביד לאות תודה.

ז. בכנסים של שמחה וכיוצא בזה, כשנכנסים ויוצאים, צריך לומר לשומר שמאבטח את המקום, שלום ותודה רבה, כי בזכותו יש הרגשה, שמישהו שומר עלינו, ומשתדל

שלא תצא תקלה, חס ושלום. וכדברי חכמינו הקדושים זכרונם לברכה (ע"ז טז.) על הפרסיים הגויים, "דמגנו עילוון", ופרש רש"י נלחמים לשמור את העיר ואת יושביה. וכמו שמבחינה רוחנית התורה והמצוות "מגנו עלן" (ברכות לא.).

ח. יש להודות למלצר ולבעל האולם על האוכל והשירות, ולתזמורת על השירים היפים.

ט. כשההורים של בן הזוג, או שכנים טובים, שולחים עוגה או סלט כל שהוא לכבוד שבת קודש, להתקשר ולומר תודה רבה, וגם בן הזוג יוכל לומר כן בשם השני, וזה גם קידוש השם גדול, וגם חיזוק לנותן.

י. כשמקבלים מתנה מאדם מסויים על ידי שליח או מחבר ספר ששולח את הספר שחיבר עם הקדשה, צריך להתייחס לזה בכובד ראש, ולהתקשר לנותן להראות התלהבות מהמתנה, ולהודות לו על כך.

יא. כל שבת לפני הקידוש, לומר לאשה תודה על כל הטרחה של כל השבוע, ובמיוחד על מה שטרחה ועמלה לכבוד שבת קודש, בבישול המאכלים ובניקיון הבית. ועל אף שכביכול האדם מרגיש שזה תפקיד האשה וחובתה, בכל זאת זה מעודד מאד, ומקל עליה לקיים בשמחה את תפקידה. וכן צריך להודות לאשה על תחזוקת הבית, לפחות פעם אחת בכל יום.

יב. למרות החיוב לומר לכל העוזרים תודה רבה, צריך לזכור תמיד מי שלח אותם, ומי נתן להם כח לעזור, וזה כמובן ה' יתברך. וצריך להודות לו יותר, ולהרגיש את זה באופן מעשי, וצריך לומר תמיד תודה רבה לה יתברך על הכל.

וראיה כמה גדולה מעלת ההודאה לה', רואים מזה שברכת מודים אנחנו לך בכונה מתקנת את ברכת מגן אברהם למי שלא כיון (עיין ב"י ובב"ח או"ח ר"ס ק"א ובמשנ"ב).

יג. יש מעלה גדולה יותר, והיא, לומר לה' יתברך תודה רבה על הצרות ועל הבעיות. למשל: תודה רבה שעדיין אני סובל, תודה רבה שאין פרנסה, תודה רבה שאני חולה, תודה רבה שעדיין אין שלום בית, תודה רבה שעדיין אין חתן ואין כלה.

וזה מפורש במהרש"א בחידושי אגדות (שבת יג:), שכתוב בגמרא על חנניה בן חזקיה וסיעתו שהיו מחבבין את הצרות, והמהרש"א מסביר את זה כפשוטו. והמעלה בזה היא, להאמין שהכל מה', וה' עושה רק טוב, גם אם אנחנו לא מבינים. ולכן צריך לומר תודה רבה על הצרות, שהרי למעשה הם דבר טוב.

יד. צריך לדעת שה' אוהב אותנו, ויודע מה טוב לנו, וכשהוא לא רוצה, גם אנחנו לא רוצים, וכשהוא רוצה, אנחנו רוצים, ואז שמחים לקבל הכל באהבה (ארחות חיים להרא"ש וז"ל רצה באשר ירצה יוצרך).

טו. צריך להודות לה' על רוחניות, על שאנו זוכים ללמוד תורה, ולקיים מצוות, ובכלל שזכינו להיות יהודים, שאנו נקראים בנים של מלך מלכי המלכים.

טז. אדם שהציל יהודי מסכנה רוחנית, ועזר לו להתקדם ולהתחזק, צריך להכיר לו טובה בדרגות גבוהות, ולא לשכוח לו טובה זו לעולמים.

יז. עם כל זה שחובה קדושה להכיר טובה בדרגה גבוהה, ולא לשכוח לעולמים, את מי שקירב את האדם והחזיר אותו בתשובה והכניסו תחת כנפי השכינה, שהרי הביאו לחיי העולם הבא (ועי' ב"מ פד.). אבל אין חובה לנהוג כל החיים לפי השקפת הרב המחזיר בתשובה, אלא לפי הנהגת גדולי הדור שליט"א.

יח. לפי התורה הקדושה בנות אינן ירושות, אבל מכח החוק של הגויים הם חייבות לחתום על ויתור, אחרת הם יצטרכו לקבל גם חלק בירושה כמו הבנים. וכאשר הבנות חתמו ובזכות חתימתן על ויתור זכו הבנים בירושה, מגיע לבנות 10% בירושה (מרן שליט"א ביבי"א ח"ט עמ' תלח). ומכאן סייעתא שצריך להודות ולסייע גם למי שהיה חייב לעשות מה שעשה, כמו ברכת כהנים והפקר בשמיטה, וכיוצא בזה.

יט. מעוברת שהרופאים אומרים שיש לה עובר בעל מום, אסור לה להפיל, כי לרצוח זה לא התפקיד שלנו, אנחנו צריכים להחיות ולנסות לעזור ולומר לה' תודה רבה, וכשאנחנו כבר לא יכולים צריך להשאיר את זה לה' יתברך, ה' נתן ה' לקח, **ה' נתן ה' יקח**.

השכר והעונש במעלת מזמור לתודה

כ. לשיטת רבי יהודה (ברכות כב.), לברך את ה' יתברך לפני הסעודה ואחריה, זה ענין של דרך ארץ. נורא ואיום! עד שאפילו בעל קרי [לפני שביטלו טבילת עזרא], חייב לברך את ה' יתברך.

כא. על ידי אמירת תודה רבה, מקדשים שם שמים, ומקיימים את דברי הרמב"ם (פ"ה מהל' דעות ה"ד), שכתב: "ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן, עליו הכתוב אומר (ישעיה מט, ג) ויאמר לי עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר".

כב. רבינו האגרות משה זיע"א, התארח אצל תלמידו לעת זקנתו, וכשיצא מהבית נזכר ששכח לומר תודה רבה לבני המשפחה. ולמרות קשיי ההליכה שהיו לו, חזר ועלה כמה קומות כדי להודות למארחיו.

כג. אנחנו בעולם העשייה, והעיקר הוא לעשות אך ורק טוב ולהדמות לה יתברך וללכת בדרכיו (שבת קלג:).

מעלה ט"ו - משקל החסידות

בו יבואר מהי הדרך הטובה לרוצה להחמיר בעבודת ה', ושצריך לותר על חומרות כדי לא להיכשל בעבירות שבין אדם לחבירו

אמנם בספר מסילת ישרים לרבינו הרמח"ל יש פרק שלם הנקרא משקל החסידות, ואנו בפרק זה מדברים באותו עניין. אבל להנהגה זו התעוררתי בזכות האברך רבי משה נחום הי"ו מבית מדרש עטרת חכמים.

הנה יש הרבה הידורים בהלכה, והרבה חסידויות, וכל אדם אפילו הפשוט ביותר, וזה לא בהכרח מעיד על יראת שמים גדולה, רוצה לקיים את המצוות בהידור רב (רש"י שבת עט:).

אבל למעשה יש לשקול בשקל הקודש כיצד להתנהג. כי אף שחכמינו זכרונם לברכה לימדו אותנו תמיד לא לוותר אפילו על קוצו של יוד במנהגי ישראל ובהנהגות קדושות, צריך לדעת שכשזה פוגע בבין אדם לחבירו יש לשקול את הדברים מה שווה יותר.

וכך כותב רבינו החיד"א זיע"א בספרו ברכי יוסף (הובא ביבי"א ח"ה עמ רנח), "והרוצה להחמיר בתוך ביתו הנה מה טוב, ולא שייך בזה כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט כיון שהוא מתנהג בחסידות.

ולאיש אשר אלה לו [כלומר: ולמי שרוצה להחמיר], יותר טוב היה אם ישיב אל ליבו [אם ישים לב], לדקדק בדברים חמורים מאלה שהם עיקרי הדת ושרשם, ועונשם של מידות [וזה המידות הטובות], ולכל הדברות אין להורות ברבים להחמיר [וסתם חומרות, אסור להורות ברבים להחמיר], בדבר שנתפשט המנהג להתיר. ובמקום שבעלי תשובה עומדים [ומה שהתירו הפוסקים כותבי התשובות] אין צדיקים גמורים יכולים להורות לרבים להחמיר, והדברים פשוטים. ויותר מהמה בני הזהר במשקל החסידות, ובין תבין בינה לעתים", עד כאן תוכן דבריו.

הנה מבואר, שטוב לותר על חומרות הלכתיות, כדי להרויח חיובים במידות טובות.

א. ילד **לפני בר מצוה** שהכין כמה פסוקים לקרוא בתורה כבעל קורא ולברך ברכות התורה, ראוי ונכון מדין בין אדם לחבירו כדי לא לפגוע בו שיעלה לתורה בפסוקים אלו בתורת "מוסיף", למרות שלכתחילה עדיף שלא יעלה מי שאינו בן י"ג שנה ויום אחד, ויתנו לו גם **לברך לפניה ואחריה** ולא לקרא בתורה כבעל קורא בלבד. ואסור לשכוח

שהוא העתיד של עם ישראל, ובזה הוא יתחזק ויתקדם גם בלימוד הגמרא וההלכה ויגדל לתלמיד חכם בישראל בסיעתא דשמיא.

ב. ישנם אנשים שמעוררים מהומות על כך שבאירוע כלשהו הם לא קבלו את הכשרות המסויימת שהיו מעוניינים בה מתחלה, ובשל כך הם פותחים במריבה ובאים לידי צעקות כעס והלבנת פנים, רחמנא לצלן. וצריך לזכור, שבדברים שבין אדם לחבירו כל פרט קטן הוא איסור דאורייתא, והידורים בכשרות זה לפעמים אפילו לא מדרבנן, "יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא"!? [=משל חז"ל (עירובין ט.), לאזרח הקבוע המושפל עד עפר, בעוד שהגר שאינו דייר קבוע מקבל מעמד גבוה עד שמי השמים].

ג. כשאדם מתארח אצל אחרים, עדיף ליטול ידים באמבטיה שיש בה בית הכסא מאשר ליטול במטבח ולהפריע לבני הבית שנמצאים שם, וגם מרוויח על ידי זה צניעות שלא נמצא ליד הנשים במטבח. ועיין ביביע אומר (ח"ז עמ' סז) מה שהביא מרן רבינו שליט"א בשם מרנן החזון איש וראש הישיבה הרב שך זיע"א להחמיר בזה, ועל כל פנים מודה מרן רבינו שליט"א כשיש צורך וכנ"ל.

ד. אורח צריך להיזהר לא להדר בנטילת ידים בשפע רב, כי יתכן שבעלי הבית מקפידים על כך, וצריך להסתפק בנטילה מדויקת לפי ההלכה.

ה. עדיף לקנות מחמץ שנמכר כדת וכדין לפני פסח ולעזור ליהודי בחנות מכולת שירויח לפרנסתו, ועל ידי כך לחזק אותו שימשיך וימכור את החמץ כהלכה כשיראה שסומכים עליו, מלהחמיר ולקנות מוצרים מקמח שנטחן לאחר הפסח.

ו. אין להתווכח ולקלקל את שלום הבית ואת היחס עם האורחים והמארחים, כשיש חשש בסעודה שהבשר לא חלק, דהיינו שהבשר כשר כשרות רגילה ולא חלק על פי שיטת מרן הבית יוסף, שהרי מרן רבינו שליט"א התיר את זה בספק ספקא (יבי"א ח"ה יו"ד סי' ג').

ז. יין לקידוש שחושש שאין בו רוב יין ואסור לברך עליו בורא פרי הגפן, אם כתבו עליו "ברכתו הגפן גם לדעת מרן הבית יוסף" אפשר לברך עליו הגפן מספק ספקא. וגם מרן רבינו שליט"א אמר בלוין (מוצש"ק ויחי תשס"ח) שעכשיו היינות שבהכשר בד"ץ העדה החרדית הם 70% יין ואפשר לברך עליהם הגפן. וכאמור, אסור להתווכח על זה יותר מדאי, ואדרבא, על ידי כבוד הדדי ואהבה ואחוה יתקרבו היצרנים יותר לאבינו שבשמים ויהיו כל היינות כשרים 100% בלי ספק ספקא.

ח. מרן רבינו שליט"א מעורר על טעותם של אלו שאינם בקיאים בדיני יין נסך, וצועקים על מי שפתח יין או על ידי ניצוק הוי חיבור, שלא כהלכה לפי דעתם, ונכשלים בזה בחילול השם ובהלבנת פנים. וכך הוא כותב בלשונו הטהור (יבי"א ח"א עמ' ר), והוצרכתי לכל זה [כלומר, להאריך בפרטי דין יין נסך], מפני שראיתי לאנשים אשר בשם חכם יכונו, שמחמירים בזה שלא כדין, ונמשך בהתנהגותם הלבנת פנים ותקלות רבות. ובוודאי שאף במקום שראוי להחמיר מן הדין, את צנועים חכמה, לעשות הכל בתבונה רבה, שלא לגרום לריב ומדנים קנאה ושנאה ותחרות ומחלוקות בישראל חס ושלום, ודי למבין, עד כאן לשונו.

ט. מי שיש לו משפחה חילונית, עדיף לאכול אצל המשפחות שלנו למרות שאינם מקפידים על כל ההלכות ועל ידי זה לקרב אותם, מאשר להחמיר ולא לאכול אצלם ולא יהיה מי שיקרב אותם. כמובן הבקיא בהלכה יודע היטב איזה מאכל יש להימנע מלאוכלו, ועושה כן בחכמה גדולה.

י. צריך לדעת תמיד מה עיקר הדין ומה הידור בלבד, ואז אפשר לדעת מתי מותר להקל כשיש צורך, ועל ידי זה כאמור זוכים לקרב את אחינו לאבינו שבשמים.

יא. רבינו החפץ חיים זיע"א ויתר פעם בליל שבת קודש על אמירת "שלום עליכם" ופסוקי "אשת חיל" לפני הקידוש, כי ראה שיש משרתת יהודיה שרק לאחר הסעודה יוצאת לביתה לסעוד עם בני משפחתה, וחשש לכך שבני ביתה יהיו רעבים וקשה להם העיכוב. ואמר בבדיחותא שהמלאכים אינם רעבים, וניתן יהיה לשורר לכבודם לאחר מכן. ומכאן נלמד אנחנו לזה ולכיוצא בזה, שלא לעכב ולהטריח את בני המשפחה, ובזה נחבב את התורה והמצוות על כולם ויתקדש שם שמים.

יב. בספר זקניך ויאמרו לך (עמ' קע) מסופר על רבינו יחזקאל אברמסקי זיע"א תלמיד רבינו החפץ חיים, שהיה מחמיר ומהדר בביתו במיני מאכל, ובכל זאת כשהיה בא לתלמידיו היה אוכל בביתם מכל מה שהיו מביאים לפניו.

יג. בשריפת חמץ בערב פסח, כאשר השכנים מתלוננים על עשן וריח ונזק לנקיון שלהם, יתכן שעדיף לוותר על מצות ביעור חמץ בשריפה ולקיים את המצוה באופן אחר, כמבואר בשולחן ערוך (סי' תמה סעיף א) "שורפו או פוררו וזורה לרוח או זורקו לים, ואם היה החמץ קשה ואין הים מחתכו במהרה הרי זה מפררו ואחר כך זורקו לים". וכן אפשר לשפוך נפט על החמץ או לקבור אותו באדמה, וכן יכול להשליכו לבית הכסא ולשפוך עליו מים, וכמו שכתב המשנה ברורה (שם סק"ה). כי לצער את השכנים זה

איסור מדאורייתא, ולבער את החמץ דווקא בשריפה זו מידת חסידות שיהיה כמו נותר של הקרבנות שמצותו בשריפה, והבן.

השכר והעונש במעלת משקל החסידות

יד. מעשה באדם אחד שביקש מהשכן שלו מלח בפסח, והביא לו השכן שקית סגורה כשרה לפסח בהשגחת בד"ץ מסויים שלא היה מקובל על דעתו, ואמר לו: "זה טרף", בגלל שזה לא היה בהכשר שהוא אוכל. ולכזו שפלות ודיוטא תחתונה הגיע אדם זה לנהוג בזלזול במי שעושה לו טובה, והכל מתוך עם הארצות גמורה.

טו. מעשה באחד שאכל לבן בהשגחת רבנות מהדרין, וחברו נפנף בידו לאות ביטול בגלל שזה לא בד"ץ, ועונה לו חבירו: לפחות הלבן כשר בהכשר רבנות מהדרין, אבל נפנוף היד לאות ביטול וזלזול בהכשר בלי פסק בית דין הוא איסור תורה ואינו כשר אפילו בדיעבד (ראה חפץ חיים הל' לשון הרע כלל א ס"ח).

טז. מעשה בזמר ופייטן שהרעישו עליו על כך שמעד ושר בתערובת גברים ונשים, ולא שמו לב אותם המעוררים שבכך הם נכשלים בהלבנת פנים ושנאת אחרים לשון הרע וחילול ה', וכנאמר "כזה וכזה תאכל החרב" (שמואל ב' יא, כה). ומה גם, שלבסוף חכם אחד התיר את מעשיו לגמרי, ונמצא שאין תועלת במעשים אלו כלל אלא רק נזק ורווח ליצר הרע.

יז. מעשה בחתן אחד, שהיה מחמיר לאכול עופות רק בהכשר פלוני, ובגלל זה היה מצער את חמותו האלמנה שהיתה צריכה לנסוע רחוק כדי לקנות בהכשר כלבבו, וכל כך היה קשה לה הדבר עד שפעם בכתה מרוב צער. ויוצא, שהוא מחמיר חומרא יתרה ובגלל זה מזלזל באלמנה שזה איסור חמור מהתורה (שמות כב, כא).

יח. רבינו החזון איש זיע"א היה אומר: חבל שגזל זה לא חומרא, ודי למבין.

יט. נקלע אלינו אדם אחד, שהיה עם הארץ ולא היה יודע לקרוא, והיה כועס וזועם מאד על כך שרצה לעלות לתורה לעילוי נשמת אביו ביום פקודת שנתו ובבית הכנסת שבו התפלל באותה שבת לא נתנו לו לעלות. וכמובן שזה על פי דעת מרן השולחן ערוך (או"ח קלט, ג) שמי שאינו יודע לקרוא וכן סומא לא יעלה לספר תורה כיון שאסור לקרוא בעל פה. אך דא עקא, שאותו עם הארץ היה עני בדעת, ונפגע מאד עד עומק נשמתו, והיה מבוהל ומוטרד, ודיבר משפטים קשים שאסור להוציאם מן הפה. והאמת היא לעניות דעתי, שכדאי באופן כזה לסמוך לכתחלה על הט"ז והב"ח המקילים בזה. ומרן שליט"א בהליכות עולם (ח"ג עמ' קכט) האריך בנידון, ודעתו להחמיר לכתחילה. אך בתוך השקלא והטריא העצומה שם, הביא בשם גדולי הפוסקים שהיו מקומות שהקילו בזה. וגם רבינו

הגאון רבי שלום משאש זיע"א בספרו שמש ומגן (ח"ח סי' יח) האריך בזה והסתמך על הט"ז והב"ח (סימן קמח) להקל.

ומצאנו שמקילים לסמוך על הב"ח והט"ז ביורה דעה (סימן רצג), להקל באיסור חדש בחוץ לארץ בשל גויים כדעת תנא קמא במשנה (קידושין לו:) בגלל שהיא שעת הדחק שחייו של אדם תלויים בשתיית שעורים ושבולת שועל, עיין שם. ואם כן, הוא הדין בנידון דידן, שיהיה מותר לסמוך עליהם כדי להציל איש כזה שנפגע בנפשו ונשמתו וגרם לחילול בית ה' נורא, ובפרט שבני ביתו יכולים לזלזל בו כשרואים בעליל שאינו ראוי לעלות לספר תורה. שאם מקילים בגלל צער גופו, למה לא נוכל להקל בגלל צער נפשו? ואדרבא, יש לקרבו ולחזקו ולעודדו, שלא יהיה ע"ה במובן עם הארץ, אלא יהיה ע"ה במובן עבד ה'. ובזכות הט"ז והב"ח הנ"ל נוכל להציל את גופו נפשו ונשמתו "ושב ורפא לו" (ישעיה ו, י).

וכדי להרבות אהבה ואחוה, אמרתי לאותו עם הארץ שהוא יכול לעלות לספר תורה אצלנו, כי כאן זה בית הכנסת עבור הציבור הרחב, וכולנו משפחה, והמנהג להקל בזה, ואילו אותו בית הכנסת שלא נתנו לו הוא של תלמידי חכמים ואשריהם שזכו למעלה כזאת, וסדר העליות שם זה כנגד הספירות חג"ת נהי"ם, ולכן שם לא מתאים שהוא יעלה לספר תורה...

ורבינו החפץ חיים זיע"א, תמיד היה אומר: בכל דבר שאתה עושה, תחשוב קודם מה ירויח הקדוש ברוך הוא מזה. וה' יברך את עמו בשלום.

מעלה ט"ז - לשנות מפני השלום

בספר מכתב מאליהו (ח"א עמ' 94) כותב: "מהו אמת ומהו שקר? בתחילת חינוכנו הבנו, שאמת היא כשמספרים עובדות כמו שאירעו, ושקר, כשמשנים מזה. אך זה רק באופנים פשוטים, אבל למעשה יש הרבה אופנים שבהם אין הדבר כן. לפעמים אסור לומר דברים כמו שהם, כמו לספר מה שיש בו פגם לחבירו בלי תועלת והכרח. ולפעמים צריך דווקא לשנות, כשהאמת תזיק ולא תועיל, כי אז מה שנראה כאמת, הוא שקר, שמוליד תוצאות של רע, ומה שנראה כשקר מביא לתכלית של אמת. נמצא, שאמת הוא מה שטוב ומביא לרצון הבורא, ושקר הוא מה שנותן הצלחה לעסקיו של שר השקר, הסיטרא אחרא". וזה כתוב בגמרא מפורש (יבמות סה:) "מצוה לשנות מפני השלום". ויש לדייק ממה שכתוב: **מצוה** ולא **מותר**, שזה לא היתר לשנות, אלא **חובה**! כמו מצות תפילין. ועוד יש לדייק,

ממה שכתוב מצוה **לשנות**, ולא מצוה **לשקר**, משמע, שאם מותר לומר הפוך, אין כאן שקר, אלא יש כאן שלום, ויש בזה ריווח והצלה לעם ישראל.

א. מצוה גדולה לשנות דברים, ולשנות בדיבור, באופן שבזה יתרבה שלום.

ב. רבינו חיים קנייבסקי שליט"א בספרו המתוק ארחות יושר (אות אמת), כותב: מותר לשנות מפני השלום, ביחוד כאשר זה משתמע בתרי אנפי.

ג. רבינו המשנה ברורה זיע"א (סי' קנו סק"ד), הביא כפשוטו את הדין שפסק המגן אברהם (שם) שמותר לשנות מפני השלום (ואת דברי הספר חסידים, שכתב שרק בדבר שעבר מותר לשנות ולא בלהבא, הניח בצריך עיון). והיסוד שצריך לדעת הוא, לא להוציא משפט מהפה, אלא אם כן תהיה בו תועלת, ויתרבה השלום, ואף אחד לא יפגע (ועי' ירמיה לח, כה, שמשמע משם שגם על להבא מצוה לשנות מפני השלום).

ד. כשיש בעיות של כשרות, מותר לשנות ולומר: מאכל זה לא בריא בשבילי וכיוצא בזה מפני השלום (שדי חמד מערכת אכילה אות ד). וכן מסופר על צדיק אחד שהתארח אצל חבירו והוא כיבד אותו לאכול, והוא חשש שהסעודה לא מספקת לבעליה ולכן אסור לו לאכול, והוא אמר: הרופא לא מרשה לי לאכול. אבל אף על פי כן, בחכמתו לא אמר אותו צדיק דבר שאינו אמת, שבליבו כיון על הרמב"ם שכידוע היה רופא גדול, והוא פסק להלכה שאסור לאכול מסעודה כזו.

ה. אדם שהולך לשיעור תורה, והוריו או אשתו, מתנגדים לזה ומעכבים אותו, יכול לשנות ולומר שהוא הולך לחברים, מפני השלום.

ו. מצוה להעביר על מדותיו ולא להעלב, ולעשות את זה באופן שמשנים מפני השלום, ומחפשים תירוצים מתחת לאדמה כדי לסנגר על הפוגע. ותמיד לומר: הוא לא פגע בי, הוא לא העליב אותי, הוא בכלל לא התכוון אלי, ועל ידי זה לא להיפגע ולא להעלב כלל.

להרבות שלום

ז. הרבה דברים תיקנו חכמינו הקדושים זכרונם לברכה מפני דרכי שלום (גטין נט.), ופרש רש"י, שלא תהא מחלוקת. ורק על הגויים נאמר (תהלים קכ ז) "אני שלום וכי אדבר המה למלחמה".

ח. כשיש ריב בין אנשים, מי שיש לו כח ואפשרות, צריך ללכת ולעשות שלום ביניהם (גיטין נב.).

ט. אוהב שלום ורודף שלום (אבות פ"א מי"ב). להשתדל לרדוף אחר השלום, ולפתור בעיות שיש בין אנשים ושכנים, ובין בעל ואשה. וכמובן, שלא כל אדם ראוי להשכין

שלום בין בעל לאשתו, ורבים שבאו לתקן ונמצאו מקלקלים, ואין לפעול ללא הכוונה על ידי דעת תורה.

י. מתפלל חדש שהגיע לבית הכנסת מפני שהסתכסך עם הגבאי בבית הכנסת שלו או עם החזן וכיוצא בזה, לא טוב לתת לו הרגשה טובה על המעשה שעשה ולחזק את המחלוקת חס ושלום, אלא מצוה גדולה להשלים ביניהם ולדאוג שיחזור למקומו, ולא יהיו קפידות ומחלוקות בעם ישראל.

יא. רש"י (שמות כ, כב) כותב דברים מבהילים במעלת הזוכה להשכין שלום במחלוקת: "ומה אבנים שאינם רואות ולא שומעות ולא מדברות, על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהן ברזל, המטיל שלום בין איש לאשתו, בין משפחה למשפחה, בין אדם לחבירו, על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות". ויש בזה השקעה לדורות.

יב. מי שעושה שלום בין אנשים, בעיני הנפגע עליו להמעיט בחכמה את הפגיעה, שעל ידי זה יהיה השלום, אבל בעיני אותו אדם שחטא, צריך להגדיל את החטא ולהוכיח אותו, ועל ידי זה, יתרבה שלום (זוה"ק נח סז:).

יג. יש ללכת לאירועים של המשפחה ולכבד אותם, גם כשעדיין חסרה שם צניעות. וצריך לנהוג בחכמה, לכבד אותם, ולקרב אותם, ואם אפשר גם לומר שם דברי תורה. ורבינו הסטייפלר זיע"א המליץ לברך ברכת "שהכל" בקול רם כדי שישמעו כולם ויענו אמן, ומדין שומע כעונה יחשב כאילו הם ברכו, ונציל אותם מאיסור אכילה בלי ברכה.

יד. כשיש ריב ומחלוקת על תפקיד, או משרה, או נזק, או על תשלומי פיטורין וכיוצא בזה, צריך לבקש לדון רק בדין תורה, ושם יעזרו לפתור את כל הבעיות. ואסור לספר סתם לאנשים, שיש בזה חילול השם, ונעשה מחלוקת ולשון הרע.

טו. בגמרא (שבת פג סע"ב) כתוב: "לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש, ואפילו שעה אחת". וכן מסופר בגמרא (ברכות כח.), שכאשר רבן גמליאל עזב את תפקידו כנשיא ישראל, הוא לא מנע את עצמו מבית המדרש בטענה שאין זה מכבודו לשבת עם המון העם, והוא הגיע כרגיל יום יום כמו כולם, וישב עם הקהל ביחדאיזו עצמה, ואיזה כח. וזה נכתב בש"ס לדורי דורות, ובודאי אלפים ורבבות מתחזקים ממעשה כזה. וכן בגמרא (ברכות ו:) כתוב: "הקובע מקום לתפילתו, אלקי אברהם בעזרו".

ומכאן יש ללמוד, שלא טוב לאדם לעשות ריב ומחלוקת, ולא להגיע לבית הכנסת ולשיעור תורה. אלא, עליו לעזוב את הכל, ולהגיע כרגיל לבית הכנסת שבו הוא מתפלל בקביעות, ולקהילה שהוא שייך אליה, ובזה יהיה עובד ה' באמת ויתרבה שלום בעולם.

טז. גם בלי הזמנה צריך לבוא לאירוע, ולפחות בזמן הריקודים, ולשמוח ולחזק ולהרבות שלום בעולם. ובפרט כשיש בזה כבוד התורה. כמו שמסופר בגמרא על אבימי שבא לתלמידו רב חסדא כדי לקבל תורה (מנחות ז.). וכן מצינו שהיה אבימי מזדרז מאד לכבד את אביו רבי אבהו, שרץ לפתוח לו את הדלת, אף שהיו לאבימי חמשה בנים צעירים שיכלו לעשות זאת במקומו (קידושין לא:).

יז. שלמה המלך בספר משלי (ו, יט) כותב "ומשלח מדנים בין אחים". והביאור בזה הוא, לא לומר מִלים ומשפטים שגורמים מחלוקת ותסיסה בין אנשים. ועל אחת כמה וכמה שלא לקחת איש בורר או מטפל בשלום שהוא אינו מבין בדקויות ואינו יודע מה לומר ומה להסתיר מתי לשתוק ומתי לדבר, איש שעושה שלום זה רק בן תורה מושלם במידות טובות. צא ולמד מה נענש אבנר בן נר על שלא עשה שלום בן שאול ודוד (סנהדרין מט.).

יח. כידוע רבי יהושע חולק הרבה עם רבי אליעזר בן הורקנוס (רבו של ר"ע סנהדרין סח.). ובגלל רבי יהושע נידו את רבי אליעזר כמסופר בגמרא (ב"מ נט:), ולאחר הנידוי היו קוראים לו "רבי אליעזר שמותי" (נדה ז:), ועם כל זה כשנכנס רבי עקיבא לבקר את רבי אליעזר קרא לו "רבי". ומכאן יש ללמוד על כבוד הדדי שנהגו זה בזה למרות הכל, כדי להרבות שלום (יעבץ סנהדרין קא.).

יט. יתכן לחדש שמותר לדבר בפסוקי דזמרא בין ברוך שאמר לעמידה כאשר פרץ ריב בבית הכנסת בין אנשים ויש חילול ה' וסכנה לכולם. ומותר לדבר עם אותם בעלי ריב ולהרגיעם, ולא גרע משאלת שלום, ששואל ומשיב (ברכות יג.). ומדוייק שם (תד"ה שואל) שמותר לענות קדיש וכו ולמדו כן משאלת שלום, ומנה לנידון דידן. ועוד ניחא ליה לחבר וכו' (שבת ד.), וכאן נמי להציל מחילול ה' לשון הרע, ריב ומריבה ומחלוקת. וכמו להציל עם הארץ ביום הכיפורים שקורע דף בסידור מחוסר ידיעה שמותר לדבר באמצע העמידה, וכן אדם שיש פירות טבל בביתו ויתכן שיאכלו מהם בני משפחתו, שאפילו באמצע העמידה מותר להתקשר לביתו ולהזהירם על כך. ומינה לנידון דידן. ומכאן מוסר השכל נוקב לאהבת ישראל.

השכר והעונש במעלת להרבות שלום

כ. הובא בשו"ת שבט הלוי (ח"י ס"ס סא) מקובלנו מהחתם סופר זיע"א שבזמן הזה צריך בעיקר לעשות ולא לנצח.

כא. רבי יוסי אומר, בעלי מחלוקת אין להם קיום בעולם כלל ועיקר (זוה"ק נח עו:).

כב. קרבן שלמים עדיף מכל הקרבנות, כי שלמים מלשון שלום, ושלמים עושה שלום למעלה ולמטה, אף ששלמים הם קדשים קלים, ולא קדשי קדשים (זוה"ק ויקרא יא.).

כג. לפעמים שני חברים שניהם משורש של דין, ויכולים לקלקל, ועדיף להפריד ביניהם (זוה"ק אחרי סב:).

כד. רש"י הקדוש על הפסוק (ויקרא כו, ו) "ונתתי שלום בארץ" מפרש: "אם אין שלום אין כלום". כלומר, מעלת השלום היא היסוד של עם ישראל, ואם אין שלום, אין תורה, אין יראת שמים, אין בית כנסת, אין תלמוד תורה, אין בית יהודי, אין קהלה קדושה, אין ארץ ישראל, אין עם ישראל, אין כלום, פשוטו כמשמעו. ורק השלום מביא אהבה ואחוה לכולם. ולכן מתפללים בתפילה "שים שלום עלינו ועל כל ישראל עמך".

כה. במדרש רבה בפרשת נשא (פרשהיא או' ז), יש הרבה מאד מאמרים מחכמינו הקדושים זכרונם לברכה, על גודל מעלת השלום, וצריך לעיין בהם תדיר.

כו. יעקב אבינו, שעליו נאמר: "תתן אמת ליעקב" (מיכה ז, כ), אומר לאביו יצחק אבינו עליו השלום: "אנכי, עשיו בכורך" (בראשית כז, יט), והכל למען השלום. ובזוהר הקדוש (תולדות קלט.) מובא: "שאלו את רבי שמעון בר יוחאי איך יעקב כביכול שיקר ליצחק ואמר שהוא עשיו? ואמר להם רבי שמעון, אתם חייבים מלקות על השאלה הזאת, כי אינכם מכירים את עשיו".

כז. בספר שבו ואחלמה של הרה"ג רבינו רפאל מאמו שליט"א מקרית אתא, מביא ששמע מרבינו בן-ציון אבא שאול זיע"א, שאמר: איך מכירים באדם אם הוא תלמיד חכם או אינו תלמיד חכם? אם הוא מרבה שלום עם כולם סימן ברור שהוא תלמיד חכם, וכמו שכתוב (יבמות קכב.) "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם". אבל אם הוא מרבה מחלוקת עם חבריו, ועם בני ביתו, ועם באי בית הכנסת, זה סימן שאיננו תלמיד חכם.

כח. הלל הזקן (ביצה כ.), שינה מפני השלום. שפעם אחת הביא עולה שהיא זכר להקריב ביום טוב, וכשגער בו תלמיד שמאי כי שמאי סובר שאסור להביא עולה ביום טוב, אמר לו הלל זו נקבה לשלמים שגם שמאי מתיר להביא אותה ביום טוב. ופרש רש"י שינה מפני השלום (ועי' הגהות יעב"ץ שם).

כט. אהרן הכהן היה משנה מפני השלום. שכתוב עליו (אבות פ"א מי"ב) שהיה אוהב שלום ורודף שלום, ופרש רש"י שהיה אהרן הכהן משנה דברים שלא מדעת בעלי המריבה כדי להשלים ביניהם. כלומר: היה אומר לכל צד מבעלי המריבה דברים שהוא אוהב לשמוע, אפילו שאינם אמת, ועל ידי זה היה עושה שלום ביניהם. ובזכותו חיו הרבה משפחות באהבה ואחוה וקראו לבניהם על שמו של אהרן. ולכן כשמת אהרן כתוב בתורה (במדבר כ, כט) "ויבכו את אהרן שלשים יום **כל** בית ישראל" (אבות דרבי נתן ריש פ י " ב).

ל. גם ירמיה הנביא שינה מפני השלום (ירמיה סוף פל"ח).

לא. בגמרא בקידושין (לג.) מסופר שחכמי ישראל היו מכבדים ומהדרים כשהיה עובר זקן גוי לפניהם, והיו שולחים את השמש שלהם לסייע לגוי בדרך.

לב. חכמים ציוו לבקר חולים עובדי כוכבים, ולקבור את מתיהם עם מתי ישראל, ולפרנס את ענייהם עם עניי ישראל, מפני דרכי שלום. וכמו שנאמר (תהלים קמה, ט) "טוב ה' לכל, ורחמיו על כל מעשיו", ונאמר (משלי ג יז) "דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום" (רמב"ם פ"י מהל' מלכים הי"ב).

לג. בגמרא (סנהדרין צז.) מסופר על חכם אחד, שהוציא מפיו מִלה אחת של שקר מפני השלום, ונענש מיד ומתו שני בניו, והמהרש"א (שם) מבאר, שהשקר מביא מיתה לעולם. וצריך להבין הרי זה היה מפני השלום? והביאור בזה, שהמקום גורם, וכמובא בגמרא שם, שבני אותה העיר היו בדרגה גבוהה מאד של דבור אמת, ולא היו משנים מדבורם לעולם, ומשום כך נחשב השקר שם לפריצת גדר, אפילו שהיתה סיבה טובה לאותו חכם לשנות בדבורו. ועוד שהיה יכול לומר "הגברת עסוקה" ולא היה לו לומר "היא לו בבית" (ועיין הגהות יעב"ץ שם).

לד. כתב רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג אות כז) וזו לשונו: "וחייב אדם להשתדל לקנות לנפשו תמיד ההנהגות המחויבות מן הזכירה. כמו היראה והצניעות וקישוט המחשבות וטכסיס המידות, כי זרע הקודש ישיגו כל הנהגה נאה המעטירה בעליה מזכירת ה' יתברך". ומכאן שצריך להרגיש קישוט המעשים והמידות החמודות בהתנהגות שלנו. וכאשר משנה מפני השלום, אפילו שזה מעשה חיצוני, אבל הוא פנימי, וזה מקושט וחמוד מאד.

וניתן להמליץ בדברי קדשו של רבינו יונה, שכמו שיש טכסיסי מלחמה וטכסיסי מלכות (יבמות עו:, סנהדרין צג:), כך יש טכסיסי מדות טובות. כלומר, כל מיני תחבולות והמצאות ושינויים מפני השלום, כדי להרבות במדות טובות אהבה ואחוה שלום ורעות.

לה. כידוע, פרט לבנו של רבינו החפץ חיים זיע"א הר"ר אברהם ז"ל שנלב"ע בגיל צעיר, המוזכר בביאור הלכה סוף סימן שלב, מעולם לא ציטט רבינו החפץ חיים זיע"א בספריו הקדושים משנה ברורה וביאור הלכה את דברי חכמי הדור שהיו בזמנו. חוץ מפעם אחת, בביאור הלכה סימן תקפה, שהביא שם את דברי הגאון בעל 'אור שמח' רבינו מאיר שמחה הכהן זיע"א, משום מעשה שהיה שחשש אולי הוא נפגע ממנו. ומכאן שלפעמים צריך לעשות מעבר לרגילות, כדי להרבות שלום.

לו. רבי מאיר בעל הנס עשה שלום בין שכנים בערב שבת קודש, כמו שכתוב בגמרא (גיטין נב.) הנהו בי תרי [אותו הזוג], דאיגרי בהו שטן [שיצר הרע התגרה בהם], דכל בי שמשי הוו קא מינצו בהדי הדדי [שכל ערב שבת קודש, היו מתוכחים אחד עם השני], איקלע רבי מאיר להתם [הזדמן רבי מאיר לשם], עכבינהו תלתא בי שמשי עד דעבד להו שלמא [בא לביתם שלוש פעמים בערב שבת קודש, עד שעשה ביניהם שלום בית]. וכן רבי מאיר הסכים שאשה תירק בפניו שבע פעמים, כדי לעשות שלום בין איש לאשתו (ירושלמי סוטה פ"א ה"ד).

לז. בספר אבן שלמה (פי"א או' ח) כותב רבינו הגר"א זיע"א, שיש חמשה מיני ערב רב בישראל א. בעלי מחלוקת ולשון הרע. ב. בעלי תאווה. ג. הצבועים שאין תוכם כברם. ד. הרודפים אחר הכבוד לעשות להם שם. ה. הרודפים אחר הממון. ובעלי מחלוקת גרועים מכולם, והם נקראים עמלקים, ואין בן דוד בא עד שימחו מן העולם, וכל מחלוקת שלא לשם שמים היא בסיבת הערב רב הקופצים להורות וליטול עטרה.

לח. חכם אחד בגמרא תלמידו של רב, עם כל זה שהיה מלא וגדוש בתורה, כיון שהיה בעל מחלוקת לא רצו לעמוד בפניו (גיטין סב:).

לט. האור החיים הקדוש (ס"פ בראשית) כותב שהקב"ה אוהב הפתעות חיוביות, ולכן לפעמים הוא מעלים עין ממעשי בני האדם כדי להיות מופתע ממעשה טוב שלהם, לראות איך הם מתגברים ומתחזקים ומנצחים את היצר הרע. וזה מה שכתוב על אברהם אבינו עליו השלום "עתה ידעתי כי ירא אלוקים עתה" ה' העלים עין מאברהם, וכביכול עכשיו הוא מופתע לטובה ממעשיו הנאצלים. וכמו כן אדם שמוסר נפשו להרבות שלום ובפתע פתאום מוותר על הכל למען השלום, הוא עושה הפתעה טובה לה' יתברך וה' שמח בו מאוד. ובודאי איש כזה יזכה להפתעות טובות מהשמים.

לומר שלום לכל אדם

מ. כמה כואב הלב, שחסרה לנו היום את ההנהגה של רבן יוחנן בן זכאי בגמרא (ברכות יז.) שלא הקדים לו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק. וצריך להשתדל לומר שלום זה לזה ברשות הרבים, ובפרט באזורים שאין הרבה ציבור תורני, ויש בזה אהבה ואחוה שלום ורעות כפשוטו ממש, ויהי רצון שנזכה להחזיר עטרה לישנה (ועי' יומא ט סע"ב על ריש לקיש).

מא. מצוה להקדים שלום גם לגוי, וכנזכר. וצריך לדעת: כל גוי המקבל עליו שבע מצוות בני נח, ונזהר לעשותן מפני שציווה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה, הרי זה מחסידי אומות

העולם, ויש לו חלק לעולם הבא (רמב"ם פ"ח מהל' מלכים הי"א). וגם מי שלא זכה לזה, כל עוד שאינו עובד עבודה זרה, מצוה להקדים לו שלום.

מעלה י"ז - הכרת הטוב

כל דבר שאדם נהנה ממנו, צריך לשמור עליו ולכבד אותו, וזה נקרא הכרת הטוב. דהיינו, להכיר ולהרגיש בטובה שנעשתה, ולא לחשוב כאילו זה נעשה מעצמו, וזה מגיע לי, וחייבים לי הכל.

הכרת הטוב, היא הערכה פנימית תמידית, הרבה יותר מאמירת תודה רבה סתם. ויש לזה השלכות גם בעתיד, שצריך לפרוע את חיוב הכרת הטוב, ובזה מקדשים שם שמים. ובגמרא במסכת עבודה זרה (ה.) כתוב על עם ישראל בזמן קבלת התורה, שהיו כפויי טובה בני כפויי טובה. וביאר המהרש"א, כפויי טובה מלשון מחפה ומכסה את הטובה שלא תהיה ניכרת, כדי להימנע מהכרת הטוב ולא להתחייב להחזיר. נמצא לפי זה, שכפוי טובה הוא מי שאין לו הכרת הטוב.

א. כתוב בגמרא במסכת יבמות (סב:) "האוהב את שכניו, עליו הכתוב אומר, אז תקרא וה' יענה". דהיינו, מלבד אהבת ישראל הרגילה, צריך לאהוב אהבה מיוחדת את השכנים, והסיבה לכך היא, שבלי שכנים האדם סובל מבדידות, וגם בשעת סכנה הרי יצעק 'הצילו' וכל השכנים יבואו לעזור, וזה כעין הכרת הטוב לשכנים על הדבר הזה.

ב. צריך להכיר בטובה שאדם עשה לנו, גם אם לא היינו זקוקים לטובה הזו.

ואפילו תוכי שנהנים ממנו צריך להכיר לו טובה, ומותר בשבת להזיז אותו מחמה לצל כדי שלא יצטער (יבי"א ח"ה עמ' צז).

ג. אדם שנכנס לבית הכנסת, וחבר דאג לו לסידור, צריך להכיר לו טובה על כך, וגם אם החבר לא שם לב, ויש לו כבר סידור אחר, צריך להחביא את הסידור שיש לו, ולהראות לחבר שהוא שמח בסידור שהביא לו. וכן אדם המתפלל בעל פה, ולא זקוק לסידור, צריך להראות לחברו שהוא שמח במה שהוא עשה למענו, שהרי הוא טרח על זה, ומגיעה לו תודה רבה.

ד. אדם שטרח להגיש שתיה מתוקה לאדם שמהדר לשתות אך ורק מים נקיים וטהורים, עם כל זה, צריך המקבל לקחת את השתייה, ולהתייחס יפה, ולהכיר טובה, ולברך ולטעום קצת.

ה. חובה קדושה, לתרום תרומה חדשית קבועה לבית הכנסת שבו מתפללים, ולמקום שבו לומדים ושומעים שיעורי תורה. שהרי המקום הזה נותן לנו אפשרות לעבוד את

ה' בצורה טובה. וגם כשנופשים בעיר מסוימת, ונהנים מבית הכנסת ובית המדרש המקומיים, צריך לתרום לקופה הקבועה בהם, כדי להכיר טובה למקום.

ו. יש להתנהג בכבוד עם גבאי בית הכנסת, ועם כל מי שעושה למען הכלל, כדי שירגישו שמעריכים אותם ומכירים במה שהם עושים לטובת הכלל.

ז. "עניי עירך קודמין" (ב"מ עה.) וכלול בזה, להחזיק את מוסדות התורה שבעיר מגורינו, ולא לתרום רק למוסדות גדולים וידועים מערים רחוקות. וכן יש מצוה לקנות מתושבי העיר שגרים בה, ולהעסיק אנשים קרובים.

ח. אירועים ושמחות, עדיף לערוך באולמות שבעיר שהרי הכל בהכשר הבד"ץ, ולמה ללכת לעיר אחרת, ולהכביד על המכרים והידידים בני העיר שיצטרכו לנסוע רחוק, כשאין הכרח. ואדרבא, זוכים גם לחזק את היהדות ואת הכשרות בעיר שגרים בה.

ט. מסופר בנביא (מלכים א ב, כו), ששלמה המלך עליו השלום, לא הרג את אביתר הכהן שהמליך את אדוניה ופגע בדוד, מפני שהיה בו דבר טוב, שעזר לדוד כשהיו לו הרבה צרות, ואסור לשכוח לאדם דברים טובים, גם בזמן שהוא עושה דברים רעים. ומכאן יש ללמוד, שגם מי שעושה לאדם צרות רבות ורעות, אסור לשכוח לו את הטובות שעשה, וצריך להכיר לו טובה עליהם. ועיין בספר הקדוש תומר דבורה שפירש כך את מידת "כי חפץ חסד הוא".

י. כשמחפשים מי יהיה סנדק, אסור לשכוח את הרבנים וראש הכולל שתמכו ועזרו לנו באופן פרטי ובזכותם הגענו לאן שהגענו, והם קודמים לרבנים גדולים אחרים. והעיקר להיזהר שלא תהיה מחלוקת, ויתרבה שלום בעולם. וכמובן שההורים קודמין לכולם, כנזכר.

יא. לומר תמיד להורים, תודה רבה על הכל, ולנשק להם את היד, וזה בכלל מצוות כיבוד הורים.

יב. לעניין קריאת שמות הנכדים על שם ההורים לנוהגים כך, יש להקדים את שם הסבא מצד הבעל, ואחר כך מצד האשה, ולא להיפך. ויש גם חשש סכנה בזה, וכמו שקרה לאהרן הכהן שהקדים את נדב על שם אבי אשתו עמינדב, ואחר כך אביהוא על שם אביו, ושניהם נפטרו צעירים, רחמנא ליצלן. וכמו שהביא בזה מרן שליט"א (יבי"א ח"ה עמ' רכה) ואלו דברים שאין להם שיעור, וכנזכר לעיל.

השכר והעונש במעלת הכרת הטוב

יג. יעקב אבינו עליו השלום מלמד אותנו הכרת הטוב, וכפי שציוה על יוסף הצדיק (בראשית לז, יד) "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן". כלומר: יעקב שולח את יוסף שיברר מה שלום הבהמות. וכתוב במדרש (בראשית רבה פרשה פד אות יג), שמכאן לומדים שצריך לדרוש בשלום כל מי שאדם נהנה ממנו. וכן האם הצאן אכלו כבר, האם בשמש נעים להם וכו'. ואם צריך הכרת הטוב לבעלי חיים שאין בהם דעת, על אחת כמה וכמה לבני אדם, ולמשפחה, ולקרובים אלינו.

יד. "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה', על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים" (דברים כג, ד). ה' יתברך הקפיד עליהם כל כך מפני שבזה גילו כפיות טובה, שהרי אברהם אבינו עליו השלום עשה להם חסד שהציל את לוט ומשפחתו, ולוט הוא אבא של עמון ומואב, ולכן הם היו חייבים לעשות טובה לעם ישראל שהם בני אברהם (רמב"ן שם).

טו. בגמרא בבא קמא (צב:) מובא המאמר: "בור ששתית ממנו מים, אל תזרוק בו אבן". ומובא בשיטה מקובצת (שם) מעשה שהיה עם רבינו יצחק אלפסי זיע"א [הרי"ף], שהיה בית מרחץ שנהנה ממנו הרבה, ובשלב מסוים רצו למוכרו על ידי כונס נכסים, ולא הסכים הרי"ף לדון בו משום הכרת הטוב לבעל בית המרחץ. שהרי בית המרחץ הזה עזר לו לבריאות הגוף.

טז. מספרים על הרב אליהו אליעזר דסלר זיע"א, שכשהיה מוריד את הכובע מהראש היה מורידו בכבוד ובשתי ידיים, משום הכרת הטוב לכובע שכיבד אותו הגן עליו.

יז. מעשה בחתן יתום מאביו, שזכה להיות אבי הבן, ולא רצה לכבד בסנדקאות את חמיו שעזר לו מאד בהוצאות החתונה, ועשה מחלוקת וריב ומדון כדי לכבד חכם אחד מירושלים, ומיאן לשמוע לחכמים שיעצו לו לזכות במצוה זו את חמיו ולהכיר לו טובה על כל מה שעשה למענו. ואם היתה לו הכרת הטוב, והבנה בכבוד חמיו, בודאי שלא היה עושה כן. והחובה היא גם על מי שמוזמן להיות סנדק לשאול אם ההורים היו ורק אחר כך להסכים להיות.

יח. מעשה בשני חברים שהלכו במדבר, ובדרך נוצר ביניהם ויכוח גדול, עד כדי כך שקם אחד וסטר לחבירו בפניו, והשני נפגע מזה מאד וכתב שם על החול "החבר הטוב שלי סטר לי היום על הלחי". הם המשיכו ללכת, ובהמשך הדרך נכנסו לאגם מים כדי להתרענן, ולפתע החבר שמקודם קיבל סטירה היה בסכנה גדולה, ואז בא לעזרתו החבר שסטר לו ובחסדי ה' הציל אותו. ואחרי שהתאושש ממה שקרה, כתב החבר שניצל על האבן, בחריטה שקיימת לעולם "החבר הטוב שלי הציל את חיי".

ושאל אותו החבר, למה כשהכיתי אותך, כתבת על החול, וכעת שהצלתי אותך, כתבת על האבן? וענה לו חבירו: מעשה לא טוב צריך לרשום על החול, כדי שיעשו שלום ויהיה ניתן למחוק אותו, אבל מעשה טוב צריך להישאר למזכרת לעולם, ולכן חרתתי אותו על האבן. מעשים לא טובים מצוה לשכוח, ומעשים טובים מצוה לזכור לעולם (הובא בעלון עטרת מלכות פקודי תשע"א, היו"ל על ידי משפחת פרחי היקרים הי"ו).

יט. בספר חסידים (סי' ריח) כתוב, מי שהתפלל על חבירו, גם אותו חבר יתפלל עליו, דאם לא כן הרי זה גזלן.

כ. מסופר על אחד מגדולי ראשי הישיבות, שתלמיד אחד הגיע להזמין אותו לשמחת בר המצוה של בנו. כוונת התלמיד היתה לכבד את הרב ולשאול בשלומו, ולא להטריחו להגיע לשמחה. והנה בשמחה, הגיע ראש הישיבה למרות גילו המבוגר והמרחק הגדול. ולשאלת התלמיד למה זכה לכך, ענה לו ראש הישיבה: כשהזמנת אותי לבר המצוה, נזכרתי איך בישרת לי בשעתו על לידת אותו הבן שיחיה, והתעוררתי לעצמי איך הזמן עובר מהר וכבר חלפו שלוש עשרה שנה, והתחזקתי יותר בניצול הזמן בזכותך, וכהכרת הטוב, הטרחתי את עצמי לשמח אותך.

מעלה י"ח - בנפול אויבך אל תשמח

אדם שמציק ומפריע מאד והוא ממש אוהב להרע, ופתאום מהשמים הוא נופל וניזוק ומקבל מכה קשה, אסור לשמוח במפלתו כלל ואפילו בלב! אלא להיפך, צריך להתפלל עליו שיתרפא ושיצליח, ויעשה תשובה על מעשיו.

מעלה זו היא מעלה גדולה עד מאד, וניסיון לא פשוט בכלל. ושלמה המלך עליו השלום אומר את זה בספר משלי (כד, יז) "בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך, פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו". ופירש במצודות (שם) שהרעה שיש עליו תבוא על מי ששמח במפלתו, חס ושלום.

במשנה במסכת אבות (ד, יט) כתוב: "שמואל הקטן אומר, בנפול אויבך אל תשמח" וקשה, הרי שלמה המלך אמר את זה במשלי כדלעיל, ומה הוסיף שמואל הקטן?

והביאור הוא, שהיה רגיל שמואל הקטן לשנן הרבה את הפסוק הזה מרוב חומרתו והקושי לקיימו כדי לזכות להישמר מלעבור עליו, ולכן נחשב כאילו הוא אמרו. וכן רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל על זה כל יום (ברכות כח:) מרוב הקושי בקיום הדבר. נמצאנו למדים, שכדי להגיע למעלה הזו צריך לשנן אותה פעמים רבות, ולהתפלל לה' כל יום שנזכה לקיים אותה בשלמות.

א. צריך להיזהר במעלה זו מאד, כי יתכן שבגלל שמחתו במפלת חברו ה ישיב מעליו אפו, וימחל לו על כל עונותיו, **ויעביר את המפלה לאותו אדם ששמח בה**.

ב. יהודי, אפילו אם התנהג כאויב, יש לסלוח לו ולקרב אותו ולעזור לו בשעת דוחקו. וכל שכן כשהוא נופל והוא שבור לגמרי רחמנא ליצלן, שצריך לעזור לו.

ג. במפלת גוי רשע מרושע מותר לשמוח. וכמו מרדכי שעלה על הסוס ובעט בהמן הרשע, ואמר לו מרדכי: אני מקיים בזה את הפסוק "ואתה על במותימו תדרוך" (מגילה טז.).

ד. וכן מותר לשמוח במפלת יהודי רשע, שעל ידי זה נהיה קידוש השם ומתרבה כבוד שמים (רבינו יונה אבות פ"ד מי"ט). ואולי הכוונה לרשעים המסיתים והאפיקורסים שמותר לדבר עליהם לשון הרע ולביישם אפילו בפניהם, ומצווה לדונם לכף חובה (רבינו הח"ח כלל ד' ס"ז).

ה. אפילו מי שצועקים עליו וגוערים בו, צריך להקשיב ולשתוק. וסמך לדבר הפסוק בתהלים (צב, יב) "בקמים עלי מרעים - תשמענה אזני". כלומר, כאשר קמים אנשים ומטיחים בי מלים קשות, עלי לשמוע ולא להגיב, ללמוד ולנסות לתקן (הרב אליהו כי טוב זצ"ל). וצריך כל אדם לחשוב בלבו שחברו הגוער בו עדיף עליו מכל צד, שהרי אם הוא גדול ממנו בכל דבר שיהיה ודאי שהוא עדיף בגלל גדלותו, ואם הוא קטן ממנו יש לדון אותו לכף זכות כי הוא שוגג ואני מזיד (הרמב"ן באגרתו לבנו). במקרים כאלו והדומים להם, רצוי אפילו להגיש לכועס כוס מים ולהרגיע אותו.

ו. להיות ברוגז, ולהחמיץ פנים, ולא לומר שבת שלום, לא מתאים ליהודי מעם ישראל. ועל אחת כמה וכמה שאסור לשמוח במפלת החבר.

ז. וכן להיפך, אדם שנפל ונכשל וסובל, וכעת השונא שלו שמח ומאושר, אין לו לנופל להצטער ולהתייסר מכך, אלא אדרבא, עליו לדעת שעל ידי זה יזכה לישועה. וכמו שהיה עושה רבא (ברכות נה:) כשהיה חולה, שהיה מפרסם שהוא חולה, כדי שהאוהבים שלו יתפללו עליו ויתרפא והשונאים שלו ישמחו. ועל ידי זה יתקיים בו סוף הפסוק של "בנפול אויבך אל תשמח", והוא "והשיב מעליו אפו" שיסתלק ממנו חרון אף ותתבטל הגזירה.

ח. וכן מי שפוגעים בו ומעליבים אותו ומצערים אותו והוא שותק, ועל ידי זה הפוגע שמח שהוא חושב שהצליח להבאיש את חברו. באותו רגע הפוגע נהפך לשונא, ומחמת שמחתו ישוב חרון אף מהשותק, ויתרפא לגמרי בעזרת ה' יתברך.

השכר והעונש במעלת בנפול אויבך אל תשמח

ט. לשון השולחן ערוך (יו"ד סי' שמה ס"ה) "כל הפורשים מדרכי ציבור, והם האנשים שפרקו עול המצוות מעל צווארם, אין אוננים ואין מתאבלים עליהם, אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים ושמחים". כמו לגבי אחאב הרשע (סנהדרין לט:).

ולמרות שרשעים אלו, כשהם חיים מצוה לקרב אותם ולהציל אותם מרדת שחת, עם כל זה כשכבר מתו ברשעותם דינם כנזכר, וכנראה שאין מצוה לאהוב את המתים שמתו ברשעותם. וזה מפורש בספר משלי (י, ז) "ושם רשעים ירקב", ובגמרא (יומא לח:) דרשו מפסוק זה שלא לקרוא לבנים בשמות של אנשים רשעים, ואין להזכיר שם של טמאים כי הם טמאים ושמם טמא (ועיין פרש"י במשלי שם).

ויש ללמוד מכאן, שאסור לאדם לשמוח במפלת האויב שלו או במי שפגע בו או במי שהוא נגד ההשקפה שלו, ורק הפורשים מדרכי ציבור דינם כן.

י. מעשה ברבינו יוסף דב הלוי סולובייצ'יק זיע"א בעל "בית הלוי", שקצב העיר פגע בו ועל ידי זה ניזוק הקצב ומת. ורבינו יוסף דב בכה עליו והספיד אותו, ואמר עליו קדיש שנה תמימה (הראשון לשושלת בריסק עמ' 446). וכל זה משום שהוא לא היה רשע מצד עצמו, אלא שפגע בצדיק ומכח זה נענש ומת, ועדיין שייך בו "בנפול אויבך אל תשמח".

יא. כאשר בבחירות לממשלה נפלה מפלגת פא"י שמרן הרב שך זיע"א נלחם נגדם תמיד, עלה הרב שך זיע"א לבמה וצעק: אסור לשמוח במפלתם כי הם יהודים שומרי תורה ומצוות ויש להיזהר מאד. וכן כאשר נפטר האדמו"ר מסטאמר זיע"א הספידו הרב שך, ואפילו שהאדמו"ר היה נגד אגודת ישראל של הרב שך מפני שהם היו משתתפים בבחירות לממשלה.

יב. כתוב עוד במשלי (יז, ה) "שמח לאיד, לא ינקה". מי ששמח כשחברו נופל, גם הוא ייענש על כך מהשמים.

מעלה י"ט - זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב

בו יבואר הזהירות בכבוד האדם גם לאחד מותו

פסוק מפורש בספר משלי (י, ז) "זכר צדיק לברכה, ושם רשעים ירקב". ובגמרא (יומא לח:) דרשו מכאן שיעלה שם הרשעים חלודה. ולשון השולחן ערוך (או"ח סי' תרו ס"ג) תקנת קדמונינו וחרם שלא להוציא שם רע על המתים [הישרים]. ומשמע מכאן שעל המתים אין איסור "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט, יז), ולא איסור לשון הרע, ולכן צריך להגיע לתקנה ולעשות חרם על כך.

ומשמע עוד, שכמו שמותר לשנוא את המסיתים והלועגים על תורת ה' יתברך (משנ"ב ביאה"ל סי' א, ואוה"ח ויקרא יט, יח), ומפורש כן בתהלים (קלט, כא) "הלא משנאיך [המשניאים מצוותיך בעיני הבריות בדברי רשע (מצודות)] ה' אשנא", כך את הרשעים שמתו כבר ואין להם תקנה אלא על ידי זיכוך וטיהור בגיהני גיהנם מצוה לשנוא, ובודאי שאין מצוה לאהוב אותם. ומסתבר, שגם מותר לדבר עליהם לשון הרע, ולהזהיר את הציבור הקדוש שלא ילמדו ממעשיהם הרעים, ולא יאמינו לדבריהם השקריים, והחרם הנזכר הינו דווקא על אנשים כשרים.

א. כיון שמת האדם ומקבל את תיקונו בשמים, אסור לנו לדבר עליו ויש תקנה וחרם על כך, ואם דיבר צריך התרה ותשובה ושב ורפא לו. וזה מחזק מאד, כי אם אסור להוציא לעז על המתים על אחת כמה וכמה שאסור על החיים, חיים כולכם היום.

ב. אסור לספר לאחר מיתת אנשים כשרים שמתו על מעשים רעים שעשו. ולמרות שאנשים מסוימים סבלו מהם מאד, ואין מצוה לאהוב את המתים הללו, עם כל זה לדבר בדברים רעים שעשו אסור מכח התקנה והחרם.

ג. אסור לקרא לילדים על שם רשעים שמתו, עד שישתכח שמם מהעולם.

ד. מעשה באדם רע אחד שמת, ודיברו על מעשיו הרעים לפני שהובא לקבורה. וביארו, שתקנת הקדמונים היתה דוקא לאחר הקבורה ולא בין מיתה לקבורה, כמבואר בספר דרך שיחה (עמ' תל) לרבינו חיים קנייבסקי שליט"א, כיון שהמת עדיין אינו שוכן בעפר והגזירה הייתה על שוכני עפר.

ה. נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' תרכא ס"ו) "נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים, דהמתים גם כן יש להם כפרה ביום הכיפורים". וזה חידוש גדול, שהרי למדנו בגמרא (שבת ל.) על הפסוק בתהלים (פח, ו) "במתים חפשי" כיון שמת האדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות, ומי שמת נקרא מסכן כי הוא לא יכול יותר לקיים מצוות, כמו שנאמר (תהלים קטו יז) "לא המתים יהללו יה". ובכל זאת ה' יתברך מרחם על עמו, ונותן גם לאחר מיתה אפשרות לתקן קצת את הנפש על ידי צדקה לעילוי הנשמה. ואמנם, עבור רשעים שמתו לא מועילה צדקה (משנ"ב שם).

ו. מפירוש רש"י בספר משלי (שם) משמע, שצריך להיזהר בכלל לא להזכיר את שם הרשעים. וכמו שאסור להסתכל בפני רשע (מגלה כח.), כך ראוי מאד שלא להזכיר שם של רשע. וכנראה, שהפה שלנו יכול להיות טמא מזה.

ז. שמעתי שצדיק אחד חיפש את רחוב שנקרא על שמו של אדם רשע, ולא רצה להזכיר את שמו בגלל שהיה רשע, והיה שואל את האנשים, בלשונות זרות וברמזים, והאנשים לא הבינו את מבוקשו, עד שהוצרך לומר את שמו בתוספת קללה נמרצת.

ח. כאשר שמו של הרשע נרקב ונשכח מהלב זה לטובתו, כי כל זמן שזוכרים את מעשיו הרעים ומתנהגים על פיו או על פי שירים מכוערים שהשאיר אחריו, עדיין הוא נענש על זה בגיהנם רחמנא ליצלן.

ט. זכורני על אחד המיוחדים מבני העדה האפגאנית שלנו מולא אבא גול זצ"ל, שהיה שנים רבות גבאי בית הכנסת "ישועה ורחמים" בשכונת בית ישראל בירושלים, והיה עושה כל שבת השכבה לכל הנפטרים, וזוכר את תאריכי פטירתם משנה לשנה, תנצב"ה. וזו הנהגה טובה לצדיקים, לזכור את שמותיהם ותאריכי הפטירה שלהם, וכך נזכור אותם ונלך בדרכם.

הזכות והחובה במעלת זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב

י. בזוהר הקדוש (בראשית בסוף ההקדמה עמ' יד:) מבואר, שהרשעים בגיהנם מקללים את מי שמדליק את הנר לפני שהגיע זמן צאת השבת, כי לא ראוי להוציא השבת אלא בהבדלה שבתפילה ובהבדלה על הכוס.

יא. בזוהר הקדוש (פנחס רמו.) מובא שהמקדים להדליק נר במוצאי שבת גורם לאש גיהנם שתדלק לפני זמנה.

יב. רבינו הקדוש רבי אהרן ראטה זיע"א מביא בספרו שומר אמונים לכוין בקדיש בעניית "יהא שמיה רבא" על הרשעים שבגיהנם.

יג. המדבר רע על שוכני עפר צריך לקבל עליו תעניות ותשובה ועונש ממון כפי ראות בית דין (חו"מ סי' תכ סעיף לח).

יד. אחאב נחשב לבינוני כשהיה חי (סנהדרין קב:) כי היה תומך ומחזיק תורה, וכשמת אמרו עליו (משלי יא, י) "באבוד רשעים רינה" ושמחו כולם (סנהדרין לט:). ולמה? כי כל זמן שאדם מחזיק תורה זה משמח את ה' יתברך אפילו אם הוא רשע, אבל כשהוא מת אין לו כבר את הזכות הזו, ומאחר שבחייו היה רשע נגד המקום מותר לשמוח במיתתו. וכן בגמרא (ב"ק יז. ועי' תוס' בד"ה והלא) מבואר, שצדיקי הדור שמחו במיתתו ורק עבדיו ואוהביו הספידו אותו.

מעלה כ' - צער בעלי חיים

בגמרא במסכת בבא מציעא (לב:) מבואר, שאיסור צער בעלי חיים הוא מן התורה. ולכן יש מצות עשה מן התורה: "עזוב תעזוב עמו" (שמות כג, ה), ופירושה שצריך להסיר מהבהמה את המשאוי שהיא כורעת תחתיו כדי שלא יהיה לה צער.

והרבה הלכות נאמרו מכח דין צער בעלי חיים, ויובאו להלן.

ולומדים מכאן, כמה חשוב בעיני ה' שלא יהיה צער לבעלי חיים. וקל וחומר בן בנו של קל וחומר שלא יהיה צער לבני האדם שנבראו בצלם אלקים. וחובה עלינו אם כן להישמר מלצער אנשים ולגרום להם הרגשה לא טובה, חס ושלום.

א. מותר לחלוב פרה בשבת על גבי הקרקע למרות שחליבה בשבת אסורה מהתורה משום מלאכת דש, וזאת משום צער בעל חיים (יבי"א ח"ט עמ' ל).

ב. בהמה שנפלה למים בשבת, מותר להביא כרים וכסתות ולהשליך למים כדי שתעלה עליהם ותצא מהמים, ואף על פי שיש כאן איסור ביטול כלי מהיכנו, משום צער בעל חיים (או"ח סי' שה סי"ט).

ג. אסור לשחוט עוף ליד עוף אחר, כי יש לעוף החי צער בזה שרואה ששוחטים את חברו ומבין שכך יעשו גם לו (כה"ח יו"ד סי' לו ס"ק רמ"ד, הליכות עולם ח"ה עמ' רנא).

ד. סוס שמושך עגלה של גוי והגוי מכה את הסוס כדי שיעלה בעליה קשה, מצוה לעזור לגוי משום צער בעלי חיים שלא יוסיף הגוי להכותו (יחו"ד ח"ה עמ' שא).

ה. מותר לטלטל בשבת תוכי שנמצא בשמש על אף שיש דעות שגם בעופות שעשוע יש דין מוקצה, משום צער בעלי חיים שהתוכי סובל בשמש (יבי"א ח"ה עמ' צז).

ו. אסור לזרוק אבן על בעלי חיים כדי להרחיק אותם או להפחיד אותם, ובעל חי שמסתבך בקוצים או מתעללים בו מצוה גדולה להציל אותו.

ז. כל האמור בצער בעלי חיים היינו בסתם, אבל במקום שיש צער לבני אדם, צער בני האדם קודם. וכן רפואה לאדם שאפשר לעשותה רק על ידי צער או הריגת בעל חי, עושים אותה בלי שום חשש, שלא ניתנו בעלי חיים אלא להנאת בני האדם (תוס' ע"ז יא; יבי"א ח"ד עמ' רד). ולכן מותר לטפל בצהבת על ידי יונים למרות שעל ידי זה הם ימותו (יבי"א ח"ט עמ שלב).

ומזה שלמרות חומרת דין צער בעלי חיים הקלו לצערם בשביל הנאת בני האדם, רואים עד כמה חשוב בעיני ה' שלא יהיה ליהודי שום צער אלא אך טוב וחסד.

השכר והעונש במעלת צער בעלי חיים

ח. ידוע ומפורסם המעשה עם רבינו המשגיח רבי אליהו לאפיאן זיע"א, שדאג לתת חלב בידיו לחתולה שהיתה בישיבה לשמירה מעכברים, משום הכרת הטוב ושכר פעולתה. ואף צולם בשעת עשיית "המצוה". (התמונה מובאת בסוף הספר)

ט. כל בעלי החיים שבעולם, גם הטורפים והמזיקים, משמשים ופועלים בעולם בהשגחת ה' יתברך (זוה"ק אמור קז.).

י. בגמרא במסכת בבא מציעא (פה.), מסופר על רבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא, שנענש מהשמים בייסורים קשים שלוש עשרה שנה, בגלל עגל שהובא לשחיטה ונבהל מהשוחט וברח ובא להתחבא תחת בגדיו, ורבי יהודה הנשיא אמר לו: "לך, כי לכך נוצרת". שהיתה תביעה על רבינו הקדוש, להתנהג עם העגל יותר ברחמנות.

ורבינו הבן איש חי זיע"א, בספרו בן יהוידע (שם) מביא, שאותו עגל היה גלגול של נשמה כלשהי, ורבינו הקדוש היה צריך להתנהג אליו בזהירות יתרה, ולקחת אותו בעדינות ולמסור אותו לשחיטה, ולא לומר לו: "לך, כי לכך לנוצרת".

ושמעתי פירוש בשם הרה"ג יוסף ניסן שליט"א, שכאשר יצור בא להתחבא אצל בן אדם ומבקש ממנו רחמים, אסור לדחות אותו בידים, אלא צריך להרגיע אותו ולתת לו הרגשה טובה, ורק אחר כך לעשות לו מה שצריך לעשות.

סוף המעשה עם רבינו הקדוש היה, שלאחר תקופה של שלוש עשרה שנה ראה את המשרתת שלו מתאכזרת על חולדה, ובקש ממנה להתנהג יותר בעדינות, ובזכות זה נתרפא. ויש ללמוד מכאן, שאם המעשה עם החולדה היה קורה מוקדם יותר, היה רבינו הקדוש מתרפא מוקדם יותר. והדברים נוראים! עד כמה התורה דורשת מאתנו רחמים על בעלי חיים, וכל שכן על בני אדם.

יא. חכמינו זכרונם לברכה (כתובות מט:), מפרשים את הפסוק (תהלים קמז, ט) "נותן לבהמה לחמה, לבני עורב אשר יקראו". למה אמר הפסוק דווקא עורב? וכתוב בגמרא, שגוזלי העורבים בקטנותם אינם שחורים כהוריהם הבוגרים, ולכן העורב מתאכזר עליהם ואינו דואג להם לאוכל, כי הוא לא מכיר אותם והוא לא מתייחס אליהם כאל בניו. וזה מה שמדוייק בפסוק "לבני" עורב, דהיינו שהם לבנים.

וה' יתברך דואג להם, שעל ידי הצואה שלהם נעשים יתושים והגוזלים אוכלים אותם. וכשהם גדלים כבר ונעשים שחורים, העורב מזהה אותם כבניו ומאכיל אותם. ורש"י בתהלים (שם) מוסיף, שהיתושים מתוך צואתם נכנסים לתוך פיהם, ומשמע שמעצמן הם נכנסים לתוך פיהם של הגוזלים, כל כך ה' דואג להם ומפנק אותם.

וזה מה שדוד המלך עליו השלום משבח את ה', עד כמה ה' יתברך מרחם על עולמו. ורואים מכאן את גודל רחמי ה' יתברך אפילו על בעלי חיים, וזה מחייב אותנו מאד.

יב. רבי שמעון בן אלעזר אומר (קידושין פב.), ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות? ובכל זאת הן מתפרנסין שלא בצער, שה' יתברך דואג לכל בעלי החיים.

חתימה:

אשרי האיש, שיכול לפתוח את ההיכל, ולומר לה' יתברך: ריבונו של עולם, אני מבטיח לך, שאני מוכן באהבה לקיים את כל ההנהגות הכתובות בספר הזה. ה' בוחן ליבות וכליות, חופש כל חדרי בטן רואה כליות ולב, אין דבר נעלם ממנו, ואין נסתר מנגד עיניו, ורואה את זה מהשמים, וישיב לו אך טוב.

הנהגות חכמת חיים

בו יבואר: איך יתנהג האדם בחיים בחכמה ובתבונה, וכמאמר שלמה המלך עליו השלום (קהלת ז, יב) "**החכמה תחיה בעליה**"

שלום בית

א. "והאלקים יבקש את נרדף" (קהלת ג, ט), ובמדרש רבה (אמור פרשה כז אות ה) מבואר, שאפילו צדיק רודף את הרשע בשמים עוזרים לרשע, כי הוא נרדף והוא מסכן ואין לו על מי להישען.

וצריך להבין, מה אשם הצדיק שהרשע מסכן, הרי הוא צדיק, ולא מזניחים את הצדיק? ורואים כאן יסוד גדול ומפחיד מאד, והוא, איך שלא יהיה, הצדיק אשם! כי צדיק אמיתי אינו רודף אינו מזיק ואינו נוקם, ואינו כוחני, ואין דרכו להפעיל אנשים וכוחות וכיוצא בזה.

צדיק אמיתי, מתפלל ומבקש ישועה מה' יתברך. צדיק אמיתי יודע להסתדר עם הרשע, צדיק אמיתי תמיד תובעים ממנו לעשות לפנים משורת הדין. אבל רשע זה רשע, ומה אפשר לבקש ממנו.

ומכאן יש ללמוד, להבדיל, לבעל ואשה. בעל בן תורה, תמיד הוא אשם אם אשתו בצער, גם אם הוא לומד תורה ועסוק בחסד. כי הוא צריך לדעת לפייס, ולקדם את שלום הבית בצורה הטובה ביותר, וכמו רבי חייא (יבמות סג.) שאמר "דיינו שמגדלות את בנינו, ומצילות אותנו מן החטא".

ב. או חברותא או מיתותא (תענית כג.). חברותא זה כח, זו ברכה וזו הצלחה.

חברותא זה כמו שידוך, ובמיוחד כשיש התאמה ביניהם והם בדעה אחת בתורה וביראת שמים, ובלי זה עדיף למות רחמנא ליצלן. "וקנה לך חבר" (אבות פ"א מ"ו), כדאי לשלם כסף, כדי להשיג חבר מתאים (רבינו עובדיה מברטנורא שם).

וכשלומדים חברותא, ואחד מדבר והשני שומע, זה כמו ששניהם מדברים, ויש לשניהם אותה מעלה, ואותה זכות (בניהו ברכות ג.).

וכן להיפך, כאשר אדם שומע לשון הרע, נחשב לו כאילו הוא "מדבר" לשון הרע. וכן בעניין כל המרים יד על חבירו שנקרא רשע (סנהדרין נח:), אין הכוונה דווקא מרים יד, אלא עצם הענין שיש שני יהודים רבים אחד עם השני ומתווכחים ומזלזלים זה בזה הם בכלל רשע, שאין הבדל בין הרמת יד ובין הרמת קול (כלי יקר עה"ת שמות).

ורש"י על הפסוק (שמות ב, יג) "ויאמר לרשע למה תכה רעך", מפרש "רעך, רשע כמותך", שגם המוכה נקרא רשע. וההסבר בזה הוא כמו שאמרנו, שאמנם הוא לא הכה, אבל הוא הרים את קולו וזלזל בו וגרם לו להכות, ודינו כמי שהרים יד, וכמו שכתוב בגמרא (קידושין נו:) לא עכברא גנב אלא חורא גנב.

ומכאן לבעל ואשה, בעל שהוא אדיש לאשתו, זו מכה קשה מאד וזה כמו שהוא מכה אותה, כי אין יחס ואין כבוד ואין הערכה, ולפעמים אדישות חמורה יותר ממכות רחמנא ליצלן. ובגלל ההתנהגות שלו אשתו מגיבה כך, והוא לא יכול לומר 'לא עשיתי כלום'.

ולהיפך, כשיש סבר פנים יפות, והבעל יושב עם אשתו, והם מדברים אחד מול השני בארבע עיניים, עם כוס תה כוס קפה או ארוחת ערב, יש שלום ויש הכל ואשריהם ואשרי חלקם.

ג. כתוב בתורה (שמות כא, י) על חיובי הבעל לאשתו "שארה כסותה ועונתה לא יגרע". וביארו בגמרא (כתובות מז:), "שארה" אלו מזונות, שהבעל חייב מהתורה לדאוג למזונות האשה. "כסותה" כמשמעו, שחייב לדאוג לה לבגדים. "עונתה" אלו חיי אישות.

והלכה למעשה פסק מרן שליט"א (יבי"א ח"ג עמ' רסב והלאה, והאריך שם קרוב לעשרים עמודים בנפלאות מתורתו), שחיוב מזונות הוא מדרבנן, והפסוק הנזכר שכתוב בו 'שארה' מפרש הרמב"ן (שמות כא, ט) שארה זה קירוב, כלומר: שיחה נאה, דבורים טובים ומלות חיבה. וזה קירוב בין בעל לאשתו באופן מיוחד. וכמבואר בגמרא (ברכות כח:) 'היזהרו בכבוד חבריכם', והסביר רבינו יוסף חיים זיע"א בספר בן יהוידע (שם) שהכונה על אשתו של אדם, שהיא החברה החשובה ביותר שלו בחיבור חזק ואמיתי.

ולמדנו מכאן, שאפשר לקיים מצוות שארה גם בזמן ההרחקה, כשיושבים ואוכלים יחד עם היכר בשולחן לפי ההלכה, וזוכים לקיים מצוות עשה מהתורה של שארה כל רגע

ורגע. ומי שיש לו שלום בית, הרי הוא מקיים מצוה זו. ויש לחשוב על כך כשקשה ויש לחץ ואין זמן, ולהתחזק מן העובדה שיש מצוה בכל רגע, וימתיקו סוד ביחד לחיים טובים.

ד. רבקה אימנו אמרה ליצחק (בראשית כז, מו) "קצתי בחיי מפני בנות חת", כדי שיעקב ילך לחרן ולא יקח אשה מבנות חת, כשהמטרה האמיתית שלה היתה שעשיו לא יהרוג את יעקב על הברכות שקיבל מיצחק. ולכאורה יש לשאול, למה רבקה לא אמרה בפשטות ליצחק: קיבלתי ברוח הקודש שעשיו רוצה להרוג את יעקב ולכן כדאי לשלוח אותו לחרן? אלא, רבקה רצתה לשמור על כבודו של יצחק בעלה, וזה לא יפה להראות לו שהיא קבלה נבואה והוא לא (טובך יביעו שם). ויש ללמוד מכאן איזו הכנעה גדולה ראוי שתהיה לאשה כלפי בעלה, וכמה עליה לתת לבעלה הרגשה טובה שהוא במעמד יותר ממנה.

שידוכים

ה. שידוכים זה מהשמים, וכמו שכתוב בגמרא (סוטה ב.) "ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת לפלוני לפלוני". ואמר רבינו הסטייפלר זיע"א שלפעמים מגיע השידוך המתאים ויש הדוחים אותו בגלל דברים של מה בכך ומפסידים על ידי זה את המזל הנפלא, חס ושלום.

ולכן צריך להיזהר מאד, לא למהר לומר 'לא מתאים' על כל שטות קטנה. וכן השומעים והקרובים, המרמזים לפעמים בעקימת אף שזה 'לא מי יודע מה' גורמים נזקים, שללא סיבה דוחים ומפסידים. ויש כאן נזק גדול של בין אדם לחבירו, ומי יכפר על הצער והעוון הזה. ככלל: תמיד יש לחשוב בשידוך, אם הוא היה אחי, או היא היתה אחותי, מה הייתי אומר? וכך להתייחס לכל הצעה.

ו. בשלבים המתקדמים של השידוך, יש לידע את הצד השני על כל הסודות האישיים כמו ניתוח שנעשה בעבר או מחלות שיש לא עלינו או אלרגיה וכיוצא בזה, כדי למנוע בעיות בהמשך ולחסוך עוגמת נפש, ויעשו הכל בהתיעצות עם דעת תורה אמיתית בלבד.

ז. להלכה נפסק (יו"ד סי' רמ סכ"ה), שאין דין כיבוד הורים בשידוכים, ואם רוצה הבן לשאת אשה פלונית ואביו מוחה בו ומתנגד אינו צריך לשמוע לו בזה. והוסיף מרן שליט"א (יבי"א ח"ח עמ' שיט) שהוא הדין לבת הרוצה להינשא שאינה מחוייבת לשמוע לאביה בנידון.

אולם למעשה נראה שכל זה רק באופן כללי, כשהאבא מתנגד קצת לשידוך ולא מפריע יותר מדאי, אלא רק מגלה דעתו. אבל, כאשר ייתכנו ריב ומחלוקת, וחוסר שלום בית

בין ההורים, ועל אחת כמה וכמה חילול השם ובזיון תלמידי חכמים, יש להיזהר מאד מלעשות כן.

וצריך להאמין לדברי חכמינו הקדושים זכרונם לברכה, שאמרו (מועד קטן יח:) "אי חזיא לך, לא אזלא מינך" [=אם היא ראויה לך, היא לא תלך ממך]. ובודאי שחובה להתייעץ תמיד עם גדולי ישראל שליט"א כדי לדעת את עומק הבעיה. שלפעמים אחד הצדדים תמים ומתלהב, והוא יכול ליפול בפח חס ושלום. וכמו שהאריך רבינו החפץ חיים (הל' רכילות כלל ט סעיף ד), שאין איסור לשון הרע בשידוכים כשמכוון לתועלת להציל עשוק מיד עושקו, וצריך לשקול בכובד ראש איך להסתדר עם ההורים, ולעשות הכל בחכמה. וקצת ראיה מדברי הזוהר הקדוש (תולדות קמד:), על יעקב אבינו עליו השלום שגרם ליצחק חרדה גדולה כשבא לקבל את הברכות, שלמרות שה יתברך הסכים על ידו נענש במכירת יוסף בגלל שציער את יצחק אביו.

וכן אמרו בזוהר הקדוש (ויצא קסה.) שרחל נענשה שלא גידלה את בנה בנימין, בגלל שציערה את אביה בגניבת התרפים, למרות שכוונתה היתה לטובה. ומזה יש ללמוד לענייננו בשידוכים, שצריך להיזהר מאד שלא לגרום צער להורים ולהתנהג בחכמה רבה.

ח. לשאת אלמנה עם ילדים זו זכות גדולה. וכשנושא אלמנה ומגדל את בניה לתורה ויראת שמים, אין מעלה גדולה מזו. והמגדל יתום ויתומה בתוך ביתו כאילו ילדו (מגילה יג.). ונכון שאדם חושב: הרי אני יכול להשיג רווקה וצעירה. אבל אחרי הכל צריך לדעת, מכיוון שהוא עצמו גרוש או אלמן הוא צריך לעשות את החסד הזה, וזה מתאים לו, וזו זכות עצומה מאין כמוה. ולפעמים זה מתאים גם לרווק, והכל כפוף לדעת תורה.

ורבינו הסטייפלר זיע"א, היה מלווה בעל אחד שנשא אלמנה עם ילדים, ועשה לו כבוד גדול על כך.

ט. גרוש, עדיף שיחפש גרושה ולא רווקה, כדי להשאיר את הרווקות לרווקים. וכמובן שיש מקרים יוצאים מן הכלל, אבל כעקרון זהו הכיוון הנכון עבורו. וכאשר עושים הכל על פי דעת התורה, בוודאי הזיווג יעלה ויצליח.

ומכאן יש ללמוד גם לבחורה רווקה, שאין לה לדרוש דרישות מוגזמות ולא סבירות. וכפי שהוזכרו דברי רבינו הסטייפלר זיע"א, שלפעמים קורה שה'בת פלוני לפלוני' שלו או שלה הגיעו למועמדים, והם דחו את מזלם הטוב שהכינו להם מהשמים. ולכן, כשהזמן דוחק והגיל רץ ויש בחור מצוין מושלם בתורה ויראה והוא גרוש או אלמן עם ילדים, כדאי לאותה רווקה לחטוף אותו והיא תקים בית לתפארת בישראל. וההכרח לא יגונה, וזה רצון ה' יתברך, ועם הדרכה נכונה יכולים להצליח להפליא.

י. בחור רווק מעל גיל חמישים שעדיין לא זכה להינשא, שיתכן שהוא פטור ממצוות פרו ורבו, כי צעירה לא תסכים להתחתן איתו ומבוגרת כמוהו היא כבר לא בת בנים. עדיף לו לשאת אשה אפילו שהיא כבר סבתא ולא תוליד יותר אבל היא בת גילו, ואם הוא לא זכה לקיים "פרו ורבו", לפחות הוא יזכה להיות קדוש ולקיים "והתקדשתם והייתם קדושים' (ויקרא יא, מד).

ויש רווק כזה שמתעכב עוד ועוד, והזמן רץ והוא נשאר תקוע בצער גדול, והוא כועס על המשפחה שלו שלא עזרו לו, והוא דוחה בידיים הצעה טובה שמתאימה לו מאד. וחבל על דאבדין, ואין הצר שווה.

ומי יתן, ויקומו ויעשו חסד רוחני גדול וקדוש בכל עיר ועיר, ויקימו משרד לשידוכים על טהרת הקודש בהדרכת גדולי ישראל שליט"א, ויש בזה מצוות אהבת ישראל אין קץ לזרעו וזרע זרעו עד עולם.

יא. בענין חדר יחוד לחתן ולכלה, הנה אנחנו הספרדים לא נהגנו בזה לעשות יחוד מיד לאחר ברכות הנישואין, וכך גם משמע בגמרא (כתובות נז.), וכן במשנה ברורה (סי' שלט סקל"ב), והאריך בזה מרן הרב נאמ"ן שליט"א וכן מרן שליט"א (יבי"א ח"ה עמ' רצא).

אך עם כל זה, כאשר ראש הישיבה מבקש שיהיה חדר יחוד, עדיף לשמור על כבוד התורה שלו ולא להתווכח. וסוף סוף, יש בזה הכנה טובה לבני הזוג, להקל מעליהם את טרדת המצוה.

וגם יש כאן חיוב הכרת טובה מצד החתן כלפי ראש הישיבה שלמד אצלו, שצריך לקבל את הנהגותיו, וזה בגדר מצוות של בין אדם לחבירו. ויש בזה גם ענוה, שמתבטל לדעת ראש הישיבה, וענוה, אפילו שלא לשמה עדיף (ערכין טז:).

ועיין בגמרא (ביצה כ.), על הלל הזקן שהיה גדול הדור ונשיא ישראל, ועם כל זה נכנע לפני תלמיד של שמאי כדי למנוע מחלוקת, כי אז גברה ידם של בית שמאי ואם הלל היה עומד על שלו היתה מתעוררת מחלוקת, וכמו שכתב בזה בהגהות יעב"ץ (שם). ומינה, לנידון דידן.

ומכל מקום, החכם עיניו בראשו (קהלת ב, יד), ואם בכל זאת מקפיד החתן שלא יהיה חדר יחוד, כדאי שקצת זמן לפני הנישואין ירגיע את ראש הישיבה וידבר על לבו. ובודאי שכשישמע הרב שזו מסורת הספרדים הטהורה, יחזור בו, והדר הוא לכל חסידיו.

חינוך הילדים

יב. רבינו החזון איש זיע"א היה מזהיר שלא לקרוא לילדים בשמות שונים ומשונים, שכאשר הילד יגדל יהיה קשה לקרוא אותם או לכתוב אותם. ומכאן לכל מיני שמות

הרווחים בימינו, שאין לדעת אם הם שם של בן או של בת. השמות המקוריים בתורה הקדושה, הם שמות מפורשים, וברורים, וקדושים, ויש להשתדל להיצמד למקורות עד כמה שאפשר.

יג. מיני מתיקה לילדים מרגילין את הלשון לתורה (ירושלמי תענית פ"ד ה"ה).

יד. למה נקרא שמם צעירים? מלשון צער (ערכין יג:), כי הם מצערים את ההורים ואת הזקנים ואת הבוגרים מהם. וצריך לדעת שיש לצעירים חשיבה אחרת לגמרי מאשר למבוגרים, ואם אין להם תורה כנתינתה מסיני יש להם הרבה שטויות בראש, וצריך להבין אותם ולהתנהג בהתאם.

כלכלה

טו. יש להיזהר עד כמה שאפשר לא לקחת הלוואות, שאין זו הנהגה טובה. ואפילו לקחת שקל בהלוואה עבור קופת צדקה, זה לא טוב. וכשאין כסף, אין חובת צדקה. וזה מפורש בפסוק (תהלים לז, כא) "לוה רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן".

ומצינו בתורה (ויקרא ה, ז) לגבי ההלכה של קרבן עולה ויורד, שהדין הוא שעל עבירות מסוימות יש להביא כבשה או שעירת עזים לחטאת, ואם ישנו אדם שקשה לו לעמוד בכך בגלל שהוא עני יביא תורים ובני יונה, ואם דל הוא וקשה לו להביא גם את זה מביא מנחת סולת. ומבואר בתורת כהנים (שם), שלא ממליצים לו לקחת הלואה ולהביא כבשה או שעירת עזים. ומכאן לומדים עד כמה מגונה נטילת ההלואה בעיני ה יתברך. ובוידוי של יום הכיפורים בוידוי הגדול (אות צד"י), מדגישים "ציערנו בעלי חובות". והכוונה **שאנו מצערים** את בעלי החוב בעיכוב התשלום.

והגאון רבינו שמואל שפירא זיע"א בספרו זהב שבא על התורה (פר' ויקרא) מוסיף: "למדים אנו מזה כמה מאוסה היא ההלואה ואפילו פרוטה אחת לקרבן אין ללוות, וכן בערב פסח לארבע כוסות ושמן לחנוכה ההלכה היא אם אין לו ימכור כסותו או ילוה, ומשמע כאמור שעדיף למכור כסותו, ורק אם אין ברירה שאין לו מה למכור יקח הלואה למצוה זו", עד כאן תוכן דבריו.

אגרת המוסר ששלח הרמב"ם לבנו רבי אברהם

אגרת זו, כלולים בה דברי מוסר והנהגה נחוצים ומועילים לכל אחד בכל שטחי ותחומי החיים. היא מובאת כאן בתרגום חפשי ובלשון הקודש המדוברת של זמננו, בצמוד למשמעות המקורית.

אמנם אין אנחנו יכולים להעביר ללשון בת זמננו, את צחות ויופי הלשון שכתב אדוננו הרמב"ם זיע"א בערבית, וכל שגיאה או חוסר הבנה יש לתלות רק במעתיקים, אך נקוה שנצליח למצות את העיקר, ותצמח מכך תועלת גדולה.

שמעוני בני, ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ, ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת תחת, ברכות שדים ורחם. חזקו והיו לאנשים, יראו את ה' אלוקי אביכם, אלוקי אברהם ויצחק ויעקב, ועבדו אותו בלבב שלם מאהבה, כי היראה מביאה לזהירות מן החטא, והאהבה לזריזות בקיום המצוות.

דעו, כי את הכל יביא ה' למשפט, בין שנעשה בגלוי, ובין שנעשה בסתר. המטיב פעלו, יטיבו לו גם בעולם הזה, רואיו יפארוהו, ומיודעיו ישבחוהו, וכאשר ימלאו מספר שנותיו ושעת הפרידה תגיע, ישמח על פעליו וינחם בהם, ולא יפחד מן המוות, אלא יצפה לגמול הטוב, ביתו יהיה נכון עד עולם.

הריני מאחל לכם שתכירו ביתרון האור מן החושך, מאסו ברע, ובקשו טוב, כי הבחירה בידכם. התרגלו לנהוג במידות טובות, כי טבע האדם מסתגל להרגלו.

דעו כי שלימות הגוף קודמת לשלמות הנפש, והיא כפתח לטרקלין. לכן, עיקר כונתכם בהשגת שלימות הגוף, תהיה בתיקון מידותיכם, כדי שיפתחו לפניכם דלתות שמים. תתנהגו בכבוד ובדרך ארץ, רחקו מחברת לצים וקלי דעת, מישיבה ברחובות קריה, ומשחוק הצעירים, כי משם שורש כל רע.

הימצאו תמיד בחברת חכמים ומשכילים, ושם נהגו בענוה ובהכנעה, הטו ראשכם ופתחו לבכם לשמוע ולהאזין מה יגנו ומה ישבחו, שקלו בענינים והשוו אותם זה לזה, ואז תשכילו.

מעטו בדיבורים וכלכלו דבריכם בחסכון, כי מרוב דיבורים תבוא הטעות. אל תתחברו ואל תתגאו לפני חכמים. חשבו ושקלו כל דבר טרם תאמרוהו בפיכם. אהבו את החכמה ובקשוה כאשר יבקשו את הכסף. הסתופפו בבתי חכמים הלומדים והמלמדים, התענגו גם בשמע החכמה והחידושים ופלפולי התלמידים. קנאו רק ביודעים, ובוזו בלבבכם את הבורים.

וכאשר ישאלו אתכם שאלה, אל תמהרו לענות ואל תתבהלו. היו בדעתכם, ואל תצעקו, ואל תדברו בשפת עלגים, אלא בשפה צחה, ובנחת, וכאדם המבקש ללמוד ולחפש את האמת, אל תענו כמריב, או כמבקש לנצח.

ובהיותכם בבית חכמים, התבוננו ושמעו כדי להפיק תועלת מידיעותיכם, ורק אז תנעם לכם ישיבתכם שם. אולם אם תתעסקו בדברים צדדיים וטפלים, תפסידו גם את הקרן

שרכשתם לכם, וישיבתכם תכבד עליכם שם. בשעה שאתם יוצאים, חשבו מה המטען אותו תביאו אתכם הביתה.

למדו בבחרותכם, כאשר אתם עדיין אוכלים ומתפרנסים מיגיע כפיו של זולתכם, ומחשבתכם עדיין פנויה מטרדות וכח הזיכרון עודנו חזק. דעו, זמן יבוא שאפילו אם תרצו ללמוד לא תוכלו, ואפילו אם תוכלו, תיגעו הרבה והתועלת תהיה מועטה, ומה שיבטאו שפתותיכם לא ישמר בזיכרונכם.

הנה שלחתי אליכם את איגרת המוסר, כי ישנה תועלת רבה לחזק האמת ולהסיר מכם כל מבוכה.

כאשר נמצאו בתנ"ך או בספרי חכמינו זכרונם לברכה פסוק או מאמר אשר לא תבינוהו, או ייראה לכם כסותר עיקרי אמונתכם שחונכתם בם, אל תזוזו מאמונתכם והשקפותיכם, ואל תהיו נבוכים, אלא דעו כי אי הבנתכם נובעת מאי ידיעתכם ומחסרונכם אתם בלבד, "אלוקים הבין דרכה, והוא ידע את מקומה" (איוב כח, כג).

אהבו את האמת ואת הצדק, כי בסופו של דבר תצליחו בעזרתם, כי הם דומים לבניין שנבנה על יסוד אבני צור. ואילו הנדבק בשקר, ובעוול, דומה בניינו לבניין בנוי על חול. וזאת אף על פי שנעימות השקר והעוול הזמנית נראית לעין שאינה מרחיקה ראות, וכן אמר החכם (משלי כג, כג) "אמת קנה ואל תמכור".

דעו, כי האמת והצדק הם 'תכשיטי הנפש' הנותנים גבורה ובטחון לגוף. ואומר אני לכם, כי לא מצאתי תרופה מועילה יותר ללב, מאשר האמת והצדק יחדיו. ולא הבטיחוני חברת החברים או השריון, ככובע האמת ומגן הצדק.

והיה ביום אשר ארצה להנחילכם את אשר הנחילני הבורא, אנחיל לכם את מדת המהימנות אשר אותה הקנה לי הבורא, כי במקלי עברתי והרווחתי את לחמי, והנה ברכני ה' עד כה. הנאמנות הכניסה אותי למקום שלא הצליחו להכניסני קרובי, וירשתי מה שלא הורישו לי אבותי, היא נתנה לי שלטון על גדולים וטובים ממני, ובעזרתה הצלחתי והועלתי לי ולאחרים.

לכן בני הזהר במידה זו, אפילו כאשר לא הזהירה התורה על כך. עמוד בדבורך, ואל תזלזל בכתיבת שטר, עדים וקנין לשם הבטחת דבר, בין בגלוי ובין בנסתר.

רחק מעסקים מסובכים ומדרכים עקלקלות, מקנוניות נפתלות וממזימות שפלות. אוי לבונה ביתו עליהם. נהל עסקיך בתמימות ובטוהר כפים, ואל תתן ידך מלספק, כי טעימות ספק גורם ל'נגע' ודאי.

התפארו בייחוס המוסר והנאמנות, כי אין יחוס כמוסר, ואין ירושה כנאמנות. קרבו רחוקים, והתכופפו לקטנים, האירו פנים לשפלים, רחמו על אביונים ועל העלובים, שמחום בשמחתכם בחגיכם ומועדיכם כיד ה' הטובה עליכם. היזהרו מלביישם, ופניהם אל תלבינו בתתכם להם מתנותיכם.

מאסו בבטלה, וגעלו השלווה, כי הן גורמות לשחיתות ולמחסור ולשעמום, ולדיבור בזה בכך לעיקשות פה וללזות שפתיים. הן הסולם לשטן ולעבדיו, והן הן העצלות המנוולת עצמה.

אל תשקעו נפשותיכם במחלוקת, המכלה את הגוף ואת הנפש ואת הממון גם יחד. ראיתי עטרות שער שהלבינו ללא עת, משפחות שנכחדו, שרים שירדו מגדולתם, ערים גדולות שנתערערו, התאגדויות שנפרדו, חסידים שנפסדו, אנשי אמונה שנאבדו, ונכבדים שנתבזו, והכל בגלל המחלוקת. נביאים ניבאו, חכמים החכימו, ופילוסופים הוסיפו לספוד את רעת המחלוקת, ועדיין לא הגיעו לקצה תכליתה. על כן שנאו אותה! נוסו מפניה! רחקו מכל אוהביה, פן תיספו גם אתם בחטאם.

המשיכו לסבול ואל תנקמו, כי זו היא הגבורה הנכונה והניצחון האמיתי. כי כאשר תחפשו את הנקמה, שמא לא תשיגוה, ותחלו לבכם בתוחלת ממושכת. ועוד שמא תוסיפו חרפה על בשתכם, כגולל אבן במעלה אשר אליו תשוב.

ואם תשיגו הנקמה, הרי תמצאו עצמכם מוקפים שנאה, תסבלו מקושי השינה, ומכובד הפעולה והעבודה, בריאותכם תכלה על ידי הקנאה המאכלת, ועוד תתחרטו באחרית הימים.

לכן העדיפו סבל אפילו ימשך, ותהפכו נערצים בעיני אויביכם, ויתחרטו מזיקיכם, ותגדל אישיותכם בעיניהם, ושמא ישובו מדרכם אם אנשים ברי לבב הם. ואפילו יהיו אנשי בליעל וחסרי דעת, יכאב להם ויחרה להם על כי לא נמשכתם להתבזות עמם ולעשות כמעשיהם, ולבסוף תמלכו גם עליהם בכתר המוסר.

התנהגו בענוה, כי היא סולם למעלות נכבדות, ולא תאלצו לסבול. דעו, כי אין תכשיט כתכשיט הענוה. הנה ראו, כי רבם של כל הנביאים לא נתייחס במידותיו הרבות אלא במידת הענוה בלבד.

שימו מחסום לפיכם ורסן ללשונכם, כי מדת הדיבור מיוחדת היא לאדם ובה התעלה על כל שאר הברואים. היא ניתנה לו כדי להשכיל לפאר ולשבח את יוצרו ולספר נפלאותיו, ולכן ודאי שלהמירה בדברי שקר וכזב ונבלה עוון פלילי הוא.

שעבדו את תאוותכם לנפשכם, כי שיעבוד הגוף והכנעת מאווייו היא חירותכם. כי השגת התאווה לא תשביע את הגוף, ויוסיף האדם להשתוקק לדבר שאין באפשרותכם להשיגו, עד שיכלה הוא ואתו החלק האלקי שבכם.

אולם אם השכל ימשול ותבונתכם תכניעה, הרי הגוף לא יבקש עוד אלא את החיוני והמועיל, הוא יקוץ במותרות, וישיג חדוות חיים ונועם, ויתנחם כאשר יקרב קיצו.

אכלו כדי חיותכם, והמותר תחרימו. אל תחשבו שרוב אכילה ושתיה תחזק ותבריא את הגוף, כשק המתמלא מן המושם בתוכו. כי דווקא אכילה מועטת יש בכוח הקיבה לקלטה, ובחום הטבעי הנתון בה לעכלה, וזה שיביא לגדילה ולהתפתחות נכונה, להבראת הגוף ולישוב הדעת. אל תעמיסו בקיבתכם אוכל מעל ליכולת העיכול, כי אז ירזה גופכם, ושכלכם יתבזה ויטמטם, וכיסכם יתרוקן.

היזהרו לא לאכול שוב עד אשר יעוכל המזון מן הסעודה האחרונה, כי זו הסיבה לרוב המחלות. התעמלו לפני האוכל, ונוחו אחריו. אל תאכלו בבהלה ובחיפזון, אל תמלאו את פיכם בטרם בלעתם אכלכם. שנאו את המאכלים המזיקים כאשר ישנא איש את רעהו המבקש את רעתו ומותו. אל תאכלו בדרך, ואל תאכלו כעכברים, אלא אכלו בשעות קבועות בבתיכם.

המנעו מלהרבות במסיבות רעים, דעו כי במסיבות רעים נודע אפיו של האדם, אם טוב ואם רע. הרבה פעמים חזרתי לביתי רעב וצמא, מפני שחששתי לעצמי בראותי חרפת זולתי.

היזהרו מהרבות בשתיית יין ומשקאות חריפים, כי הם משחיתים עצומים, וגורמים גם לביזיון נכבדים. ומה טוב צואת יהונדב בן רכב לבניו (ירמיה לה, ה). אמנם לא אצווכם כמוהו, אך אבקשכם לפחות למהול אותו במים. שתוהו, אך כדי רווי צימאונכם, ולא לתענוג בלבד. ראו כי לא לחינם נכתבה גנותו של נח הצדיק, אלא כדי ללמד מוסר ההשכל.

ועתה בעניין חלוקת ההוצאה הביתית, היא מתחלקת לארבע חלקים: בה ריוח, הפסד, מאוס, וכבוד. ריוח- היא גמילות חסדים שתאכלו את הריוח בעולם הזה ואילו הקרן קימת לעולם הבא. הפסד- הוא המשחק ושעשוע אשר בו מפסיד אדם את כל כספו וכבודו ומבטל ימיו, ואף אם ירוויח קורי עכביש יארוג, כי בסופו של דבר יפסידם. מיאוס- מה שנאכל למעלה מצורך הגוף.

כבוד- מלבושים. לכן התלבשו כדי יכלתכם, אבל אכלו פחות מיכלתכם, רק לצורך חיותכם. מאסו במשחק והתרחקו ממשחקים, תנו לצדקה יותר מאפשרותכם.

ראו חיים עם רעייתכם היא אשת נעוריכם, ואל תחמדו של זולתכם, כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה. תדמו בעצמכם כי הנכם יושבים בתיבת נח. גם באשתכם נהגו לפי סוד וחוק העונה, וכוונתכם תהיה להעמיד זרע.

הנה לדוגמא האש: היושב עליה נכוה, והמשכיל יתחמם כנגדה, ויגע בה לעת הצורך ויפיק ממנה את תועלתו. כבדו את נשיכם, כי הן כבודכם. כבוד האשה בפנים הבית, וככל שתפחת הופעתן בחוץ, ימעט היזקן.

שרתו את אוהביכם וקרוביכם בגופכם וברכושכם, כיד ה' הטובה עליכם. והיזהרו מאד לא להשתעבד להם בנפשכם.

ועתה דע בני אברהם, ה' ירחמך לעד!

כי עלינו להיות בטוחים כי מצות שבת היא ברית בינינו לבין אלקינו, והיא היתה החוק הראשון שנצטוינו על ידי אדון הנביאים עליו השלום. כמו שכתוב (שמות לא, טז) ''ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת לדורותם, ברית עולם, ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שבת וינפש''. וכלולים במצות השבת שני עניינים חשובים.

האחד- הפסקת כל הפעולות והטרדות המונעות התקרבות נפשנו אליו יתברך ואל השגתו, דהיינו, עסקי האדם הקשורים לחמריות והשגת הפרנסה. וזה גם היה שחרורנו מעול עבודת פרעה מלך מצרים, ולכן אמרה תורה (דברים ה, טו) ''וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת''.

השני- שמחת הנפש ומנוחתה. דהיינו, שתרגישו את יום השבת היותו יום השלמה לכל הבריאה ומנוחה שלמה לכל ההוויה, וזהו שאמר הפסוק: ''ויום השביעי שבת לה' אלקיך'' (שמות כ, י). ''ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם' (שמות לא, יד). ''וביום השביעי יהיה לכם קודש'' (שמות לה, ב). זו תהיה ראיה אמיתית למי שידע לטעום מקדושת השבת ולדקדק במצוותיה כפי סוד תורת השבת.

[כאן חסר המשך מכתבו של הרמב''ם וחבל על דאבדין]

סיפור מאלף על חומרת הדין בפגיעה בבין אדם לחבירו ((מקור הדברים הינו בעלון **קול ברמה, גליון 85 שלהי סיוון תשע"ב עמ' 5, 4**)).

הנך מוזמן לבירור בפני בית דין של מעלה

תארו לעצמכם כיצד הייתם מגיבים על הודעה בנוסח המובא בכותרת? - זה מה שאירע לאחד מתושבי שכונת רמת אהרן, שהזדעזע ונחרד אל ליבו כשהוריו המנוחים הודיע לו על כך בחלומו. ''לא יכולתי שלא להזדעזע, במיוחד מאחר וההורים אמרו לי שהבירור

צריך להיעשות באשר "למקרה של הר"מ שפגע בך לפני 43 שנים", ואני ידעתי בדיוק על מה הם מדברים.

לפנינו תיאור מפורט של הדברים כפי ששמענו מבעל המעשה עצמו. השתלשלות הדברים עברו דרך מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, והמסקנה היוצאת היא החשובה מכל: כמה חמורה היא פגיעה ביהודי, על אחת כמה וכמה כשמדובר בתלמיד. במעשה המופלא שלפנינו שסופר לנו על ידי בעל המעשה המתגורר בשכונת רמת אהרן, יש מסר חד כתער עד כמה חמורה היא הפגיעה ביהודי, בן למלך מלכי המלכים, ועל אחת כמה וכמה כשמדובר בתלמיד, על המלמדים והרמי"ם וכל מי שמתעסק בחינוך לקרוא את השורות הבאות בעיון רב, ולהחדיר את הלקח והמסקנות לליבם ולהבין שהדברים אינם פשוטים כלל ועיקר.

כל הפרטים שיסופרו כאן הינם מדויקים ביותר, וגם בעל המעשה שסיפר לנו את הדברים השתדל לדייק בדבריו ובמִלותיו ולא לסטות כהוא זה ממה שאירע. הסיפור כולו עבר בביתו של מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, ובכל מהלך ההתרחשות ובכל שלב ושלב הקפיד בעל המעשה לשאול את פי מרן שליט"א מה לעשות וכיצד לנהוג.

האיש המתגורר כאמור ברמת אהרן, מספר לנו את המעשה בקול נרגש עד מאוד. למרות שעברו כבר מספר ימים מאז המקרה, הוא נשמע נסער עד עמקי נשמתו 'חשוב לי שהדברים יועברו לציבור, כיון שאפשר להקיש מהם על מעשים רבים הנעשים בזמננו' הוא אומר.

לילה אחד, הוא מספר, והנה אני רואה בחלומי את הוריי, את אבי ואת אימי יחדיו, יחד עם סבתי ובני משפחתה נוספים שכבר נפטרו לבית עולמם, פניהם היו מאירות, ואבי המנוח פונה אליי ואומר בזה הלשון: 'רוצים להזמין אותך לבירור בבית דין של מעלה, בענין מי שפגע בך לפני 43 שנים'.

לפני שהספקתי להחזיר תשובה, ממשיך אבי ואומר ש'ביקשו להזמין אותך כבר לפני שנתיים, אבל אז היית רק בן 58. עכשיו, משמלאו לך 60 שנה, רוצים להזמינך לבירור'. בשומעי את הדברים נרעדתי אל ליבי, ואמרתי להם שאינני רוצה להגיע, כי חוששני שישאירו אותי שם ...

ההורים הרגיעו אותי ואמרו לי, בפנים מחייכות ש'כל כך טוב כאן שיתכן שכשתגיע - תרצה להשאר, אבל עדיף שתשאר למטה' --- כך במדויק היו הדברים.

השבתי לאבא שלי שאינני רוצה להגיע, אבל הוא, שם למעלה, אמר שבכל אופן רוצים להזמינני לבירור, 'כיון שהאדם היחיד שיודע את הפרטים במדויק, זה אתה, בהיותך בעל המעשה'.

'אז מה אעשה?' - שאלתי.

'תפנה לרב ותשאל מה לעשות', אמר אבי. 'לאיזה רב לגשת?' 'לרב קיינבסקי החזיר אבא. התעוררתי בשעה 4 בלילה, והנה חלום. ורק אז הבנתי את פירוש הפסוק שנאמר אצל פרעה "ויקץ והנה חלום". בעתה אחזתני, ולא ידעתי כיצד לצאת מזה, במיוחד כשזכרתי היטב את פרטי המעשה ההוא שהתרחש לפני 43 שנים, בהיותי לומד בישיבה, וגם ידעתי שהמשפט שיצא מפי אבי ז"ל ש'ביקשו להזמינך כבר לפני שנתיים', גם הוא נכון, וכפי שאספר להלן.

לא הייתי צריך להתאמץ כדי לזכור את פרטי המעשה עם הר"מ שלי בישיבה. המקרה המסעיר רודף אחרי במשך כל השנים, ולא עזבני לרגע אחד. ומעשה שהיה כך היה:

יום אחד נכנסתי ל'סדר' בוקר בישיבה. כל 300 הבחורים היו כבר באולם, ופתחו בלימוד, לפתע ניגש אליי אחד החברים וטען שהגמרא שאני לומד בה היא שלו, ודרש שאחזירנה לו, כיון שידעתי בוודאות שהוא טועה והגמרא שייכת לי, סירבתי לשמוע לדבריו.

חברי פונה אל הרב היושב בקצה האולם, והנה הרב קורא לי ומבלי לשאול שאלות ומבלי לברר את האמת דורש ממני להשיב לחברי את הגמרא. 'אבל הגמרא היא שלי' ניסיתי לטעון, אולם בטרם סיימתי את המשפט, נחתה עליי סטירה אדירה ---- הסטירה היתה כ"כ חזקה, עד שהועפתי ממקומי למרחק כמה מטרים. זכורני שקול ההד של הסטירה היה כה חזק, עד שכל התלמידים הפסיקו ללמוד ובאולם שרר שקט מוחלט.

שוו בנפשכם באיזו פגיעה מדובר: 300 בחורים רואים בחרפתי ובטוחים שעשיתי את שלא ייעשה, ולכן קבלתי סטירה בעוצמה שכזו, הרי לא יתכן אחרת!

כמובן שנעלבתי ונפגעתי עד עמקי נשמתי והאירוע פגע בי עד לאימה.

יצאתי מהיכל הישיבה, והנה ניגש אלי ראש הישיבה וכששמע במה מדובר, הבין את העוול הנורא שנעשה לי והחל להרגיעני. בהיותו אדם חכם, עשה זאת ראש הישיבה בתבונה ולא ניסה לסנגר על הר"מ ההוא, אלא אמר "אני מאוד מאוד מבין לליבך, אבל בטוחני שהיתה כאן אי הבנה'.

לאחר שהוסיף עוד אי אלו דבר הרגעה, ביקשני שלא להוציא את הסיפור החוצה, ולא להעבירו לאף אחד. הוא הדגיש שאיננו דורש זאת ממני, 'אבל אם יעלה הדבר בידך, אבקשך שלא לספר את הדברים'.

באותו רגע גמלה בי ההחלטה לציית לדבריו של ראש הישיבה, וגם כשחזרתי לביתי לכמה ימי מנוחה, וההורים שאלוני מה אירע, התחמקתי ולא סיפרתי להם מִלה וחצי מִלה. השארתי את הסיפור בתוך ליבי, ובמבט לאחור באמת אינני יודע כיצד הצלחתי לעשות זאת.

היה זה אירוע כל כך טראומטי שאינני מבין כיצד עמדו לי כוחותי לא לספרו לאיש. אבל המציאות היא שמאז ועד עתה, לאורך כל 43 השנים, לא סיפרתי את הדבר ממש לאף אחד. עד החלום בליל שבת, לא שתפתי בכך גם את קרובי המובהקים ביותר.

הרב המדובר לא ביקש ממני סליחה ואני השתדלתי לחזור לחיי שגרה ולשכוח מהסיפור, לא אוכל לומר שהדבר עלה בידי בקלות, אבל כיון שטבעם של חיים שהם שוטפים וזורמים המשכתי גם אנכי את זרם החיים, והגעתי בס"ד עד הלום. אבל לא שכחתי מהסיפור ולו לרגע אחד, הסטירה האדירה ההיא ליוותה אותי בכל צעד שעשיתי.

לפני כ-4 שנים התגעגעתי לישיבה שבה למדתי בנעורי והלכתי לבקר בה, ואף העזתי לדפוק על דלתו של הר"מ ההוא. אשתו פתחה את הדלת ואמרה שהוא אינו מרגיש בטוב, אבל כשהתעקשתי להפגש עימו, הכניסה אותי לחדרו, ואז הזדעזעתי לראות שהוא זורק את ראשו כל הזמן אנה ואנה בתנועות מפחידות.

התמונה שהצטיירה בפני היתה שכאילו מאן דהוא עומד לפני האיש, מימינו ומשמאלו וסוטר כל העת על שתי לחיו, וזו היא הסיבה לתנועתו התכופה של הראש לשני הכיוונים.

כשיצאתי אמרו לי בני הבית שתנועות הראש הללו החלו לפני זמן מה בצורה פתאומית, ללא כל הסבר. היינו אצל כמה רופאים, והם לא איבחנו שום מחלה, לא פרקינסון, ולא שום מחלה דומה, ולא ידעו להסביר את פשר התופעה.

רציתי לומר להם שאני יודע את הסיבה, אבל התאפקתי ועצרתי את עצמי ולא הוצאתי מלה מפי.

לפני שנתיים, ממשיך האיש מרמת אהרן ומספר, כמה ימים לאחר שמלאו לי 58 שנים, הרגשתי כאבים בחזה, וכשמיהרתי לקופת החולים, אמרו לי שאני בעיצומה של התקפת

לב חזקה, והזעיקו נט"ן שהבהיל אותי ל"תל השומר' שם אמרו לי שאם הייתי מגיע מחצית השעה מאוחר יותר, יתכן שלא היה כבר מה לעשות!
והנה לפתע בא החלום על 'ההזמנה לבירור בפני בית דין של מעלה' ועל כך ש'כבר שנתיים ביקשו לקרוא לך' ... הרגשתי שיש דברים בגו, ומיד כשהתעוררתי בשעה 4 בבוקרו של יום השבת, מיהרתי לביתו של מרן הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, והתפללתי וותיקין ב'לדרמן' בית הכנסת בו מתפלל הרב.
לאחר התפילה ביקשתי להתקבל מיד אצל הגאון שליט"א, אבל בני הבית רצו לדחותני בטענה שאין זו שעת קבלת קהל, כשאמרתי להם ש'מן השמים שלחוני אליו' ותיארתי את שהיה בחלום, ושאבי המנוח אמר שאתייעץ עם הגאון רבי חיים, הכניסוני לחדרו.
כששמע הגאון רבי חיים את הדברים אמר שחלומות שוא ידברון. אמרתי לו שלמרות זאת אני מרגיש שיש כאן משהו אמיתי. הורה לי לכנס בית דין ולומר שאני מוחל לאותו רב במחילה גמורה, ואכן הגאון רבי אליהו מן כינס עוד תלמידי חכמים ואמרתי לפניהם שאני מוחל.
ועדיין לא הרגשתי רגוע. אמרתי להגאון רבי אליהו מן שאני רוצה לנסוע אל הר"מ ההוא ולומר את בקשת המחילה בפניו. הגאון רבי אליהו נכנס אל מרן הגאון רבי חיים ושאלו האם יש טעם בדבר, והסכים.
מיד ביום ראשון נסעתי לביתו של הר"מ המתגורר בירושלים. אני דופק על דלת ביתו, ואין קול ואין עונה. אחד השכנים ששמע את הדפיקות הרצופות, יצא ואמר לי שבליל שבת הבהילו את שכנו לבית החולים והוא שוכב שם במחלקת טיפול נמרץ. ליבי החסיר פעימה. רצתי לבית החולים, והגעתי היישר למיטתו של החולה, שם עמדו אשתו ובניו. התברר לי שהרופאים הזעיקו אותם, כיון שמצבו קשה ושעותיו ספורות.
ניגשתי אל בן הזקונים שלו ואמרתי לו שאני רוצה להיכנס לרגע לאביו ולומר לו משהו. הבן דחה את בקשתי בכל תוקף ואמר שאביו אמנם מצוי בהכרה מלאה, אבל מצבו כ"כ קשה שפשוט לא שייך לדבר איתו.
הוספתי ואמרתי לבן שברצוני להזכיר לאביו מעשה פלוני שבו אביו חטא כנגדי, והבן נבהל עוד יותר, 'האם זה הזמן לדבר על חטאים?! הרי הוא עלול לקחת את הדברים לליבו ולהסתכן עוד יותר!' ואז ספרתי לו בקצרה את החלום, ואמרתי שהגאון רבי חיים הסכים שאגיע, ואולי דווקא זה יתרום לשיפור במצבו.
בני המשפחה הסכימו להכניסני. התקרבתי למיטתו וראיתי שהוא מחובר למכשירים רבים ומצבו אכן קשה מאוד. במאמצים עליונים שאלתו אותו האם הוא זוכר את המעשה

ההוא שפגע בי מאוד, והחולה נענע בראשו לאות הסכמה. אמרתי בקול שהנני מוחל לו על כך ואף הוספתי שגם אני מבקש מחילה ממנו על שלא שמעתי בקולו כשביקש שאתן את גמרא לחבר ההוא למרות שכאמור הגמרא היתה שלי.
החולה אמר במפורש שהוא מוחל לי על כך ואז ראיתי שהוא אכן הבין את כל הדברים שאמרתי לו, ו'מעמד המחילה' הצליח בצורה יוצאת מן הכלל. הרגשתי שהוקל לי, וחזרתי לביתי. והנה, אני רק דורך על מפתן הבית והטלפון מצלצל.
על הקו היה אחד מילדיו של הר"מ וקולו נשמע נרגש במיוחד. אל תשאל מה קרה מיד לאחר שיצאת, הוא אומר, מצבו של אבא הוטב לפתע פתאום, והרופאים - שרק לפני זמן קצר הודיעו לנו את הגרוע מכל - נדהמו אף הם לראות את השיפור הדרמטי שחל במצבו, ולא הבינו איך זה קרה.
לא חלפו 48 שעות והחולה שב לביתו, אבל בכך לא נגמר הסיפור. בני הבית סיפרו לי על מופת נוסף שהתרחש, כשתנועות הראש המוזרות של אביהם פסקו לחלוטין, והוא חזר להיות כאחד האדם. וכשם שאף אחד לא הבין על מה ולמה החל הראש לזוז, כך גם הפעם לא היתה להפסקת התזוזה כל הסבר טבעי.
ביקשתי מהגאון רבי אליהו מן שישאל את מרן הגאון רבי חיים האם אפשר לתלות את הנס שקרה לר"מ שלי בתנועות הראש בבקשת המחילה, והוא השיב בחיוב ואמר שיתכן בהחלט לתלות את הדברים זה בזה. כעבור שבוע ימים נסעתי שוב לבקר את הר"מ בביתו ומצאתי אדם בריא ושמח. חזרנו שוב על בקשת המחלה, והכל הלך למישרין.
צריך לזכור, מוסיף איש שיחנו, שהר"מ הוא בן 87 ולמרות הכל הוא שב בס"ד לאיתנו, מה שמוכיח שהחולשה הגופנית הגדולה, והמחלה שבאה עליו, היתה בגלל האירוע ההוא, מלפני 43 שנים.
במהלך הביקור נזכרנו לפתע שיש גם צלע שלישית בכל הסיפור, והוא החבר שבגללו קרה מה שקרה ... הרגשנו צורך לחפש גם אותו, ולשתפו במה שהתרחש בימים האחרונים.
זמן רב לקח עד שמצאנו אותו, ואז התברר להוותנו שמזה שנים רבות האיש הזה אינו בקו הבריאות ודעתו השתטתה עליו. הגענו לביתו וניסינו לתמוך בו, ולהזכיר גם לו את מה שהיה עם הגמרא בהיכל הישיבה, אבל הוא לא ידע מה נעשה איתו, ומי יודע אם לא הענישהו מן שמיא.
עם כאן פרטי הדברים כפי ששמענום מבעל המעשה המתגורר בשכונת רמת אהרן.

דומה שבאמת אין צורך להאריך בפרטי המסקנות והלקחים שאפשר ללמוד מכך. יש דין ויש דיין וגם לאחר כל כך הרבה שנים, כשהאדם עלול לחשוב אולי החטא כבר 'נשכח' דואגים להזכיר לו שהכל כתוב וחתום.

כתב התקשרות שנכתב בכתב ידו של מרן החיד"א

בשנת תקי"ט, לברית אהבה בין החברים הרבנים המקובלים חסידי קהל קדוש "בית אל" בירושלים, עם הוספות שכתב מרן רבינו שליט"א (ספר ענף עץ אבות פ"ה מט"ז):

נכרתה ברית בנותינו, שכולנו החתומים מטה, שנים עשר איש במספר שבטי יה, נהיה כולנו אוהבים זה לזה אהבת הנפש ואהבת הגוף בדביקו ברוחא חדא [=דבוקים ברוח אחד], ואיש את רעהו תהיה נפשו קשורה בנפשו, כנפש אחד רבה תפארת. וכל אחד יחשוב את חבירו כאילו הוא חלק אבר ממנו ממש בכל נפשו ובכל מאודו [כמו שכתב האר"י בשער הכוונות (דף א סע"ב), וכן כתב הרה"ג מהר"י צמח בספר נגיד ומצוה (דף ח ע"ב): "קודם שיתפלל שחרית יקבל עליו מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך, ויכוין לאהוב כל אחד מישראל כנפשו ומאודו, ולכלול עצמו באהבת החברים כאילו החבר הוא אבר אחד מן האברים שלו, ומאוד הזהירני מורי זצ"ל על זה. ואם יש חבר הנמצא בצרה, או מחמת חולי, או שהוא חשוך בנים, ישתתף בצערו ויתפלל עליו"].

ואם חס ושלום יהיה איזה צער לאחד מאתנו עלינו לסייעו כולנו ביחד וכל אחד בפרט כמיטב יכולתו בכל הבא לידו. ולהוכיח כל אחד את חבירו אם שמע עליו חס ושלום איזה חטא. ולא נשבח איש את רעהו, אפילו הוא גדול ממנו בחכמה ובמניין לכל מראה עיניו. ושלא נקום מלא קומה איש לחבירו, כאשר אין זר איתנו, אלא הידור בלבד, ושלא להפציר בכבוד. באופן שנתנהג כולנו כאילו כולנו איש אחד.

וכל אחד מאתנו הן בעולם הזה הן בעולם הבא יטרח להציל ולתקן נפש כל אחד מחברתינו. ואם חס ושלום יסכימו מן השמים שאחד מן החברים יטול חלקו וחלק חבירו בעולם הבא, עליו למחול החלק הטוב ההוא לאותו חבר שנגזר עליו כן [עיין להאר"י ז"ל בשער הכוונות (דרוש ו דעמידה, דף לו ע"ד) שכתב, דמה שאומרים בברכת על הצדיקים שבתפילה "ושים חלקנו עמהם", הכוונה היא כי אם האדם חוטא לפעמים בעבירות המכבות את המצות, ומונע מעצמו שכר המצוות שעשה, כל זמן שלא שב בתשובה שלימה, אותם אורות עליונים והמלאכים והסניגורים שנעשו מן המצות ההם ניתנות לצדיק אחר לפי הראוי לו כפי מה שגזרה חכמתו יתברך, בסוד רשע יכין וצדיק ילבש, אולם יש צדיקים גדולי המעלה שאין רצונם ליהנות מזולתם אלא רק משלהם,

כשלוקחים ההארות ההם, הנה הם בידם בתורת פיקדון בלבד, וכשיחזירו בעליהן בתשובה יחזירו להם כל ההארות שנלקחו מהם. ובהיות שאין צדיק בארץ אשר יעשה הטוב ולא יחטא, לכן אנו מתפללים שאותן הארות של חלקינו שנעשו על ידי המצות שעשינו בעולם הזה, ואין שכרם ניתן לנו מחמת חטאתינו, ינתנו לצדיקים הגדולים ההם כדי שישארו פקדון בידם, וכשנשוב בתשובה יחזירום לנו, ע"כ. [ועיין במש"כ בספר מאור ישראל ח"א (חגיגה טו.) ודו"ק].

וחתומים על הכתב הנ"ל גדולי הרבנים המקובלים, זכותם יגן עלינו, וכזה ראה וקדש. (צילום הכתב מובא בסוף הספר).

קובץ תפילות לזכות לאהבת ישראל

תפילת רבי אלימלך מליז'נסק:

אדרבא, תן בליבנו, שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונם. ונדבר [וננהיג] כל אחד את חבירו בדרך הישר והרצוי לפניך. ואל יעלה בלבנו שום שנאה, מאחד על חבירו חלילה. ותחזק אותנו באהבה אליך, כאשר גלוי וידוע לפניך, שיהא הכל נחת רוח אליך, אמן כן יהי רצון.

תפילה להינצל מקנאה, לאמרה בסוף תפילת העמידה:

יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו, שלא תעלה קנאת אחרים עלי ולא קנאתי על אחרים, ושלא אכעס ושלא אכעיסך. ותצילני מיצר הרע, ותן בלבי הכנעה וענוה ויראת חטא. מלכנו ואלוקינו, יחד שמך בעולמך, ובנה ביתך, שכלל היכלך וקבץ גלויותינו, פדה צאנך ושמח עדתך במהרה בימינו, ותן חלקנו בתורתך, אמן.

תפילה להינצל מדיבור אסור, לאמרה כל יום:

רבונו של עולם, יהי רצון מלפניך, אל רחום וחנון, שתזכני היום ובכל יום, לשמור פי ולשוני מלשון הרע ורכילות ומקבלתם. ואזהר מלדבר אפילו על איש יחידי, וכל שכן מלדבר על כלל ישראל או על חלק מהם, וכל שכן מלהתרעם על מידותיו של הקדוש ברוך הוא. ואזהר מלדבר דברי שקר, חנופה, ליצנות, מחלוקת, כעס, גאוה, אונאת דברים, הלבנת פנים, וכל דברים אסורים. וזכני שלא לדבר כי אם דבר הצריך לענייני גופי או נפשי, ושיהיו כל מעשי ודבורי לשם שמים.

אנא אל רחום וחנון, זכני היום ובכל יום, לשמור אזני משמיעה ומקריאה של דברים שלא כרצונך, דהיינו, דברי לשון הרע ורכילות, דברי מחלוקת, דברי נבלה, דברי כפירה ומינות, וכל שאר דברים אסורים ודברים בטלים. וכל הדברים ששמעתי ושקראתי שלא

כרצונך, עזרני נא שיהיו נשכחים ממני לגמרי. וזכני שאפילו בשוגג ושלא במתכון ואפילו על ידי אונס, לא אשמע ולא אקרא דבר שאינו הגון. ותהיינה אזני ועיני מקודשות, לא שומעות ולא רואות כי אם דבר מצוה.

תפילת הצדיק מברדיטשוב, לאמרה כל מוצאי שבת קודש:

(נמצא בכתבי הקודש של הרב הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל מחבר ספר קדושת לוי, תפלה להצלחה לאומרה במוצ"ש ג"פ)

אֱלֹהַי אַבָּרְהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, שְׁמֹר וְהַצֵּל אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲהוּבֶיךָ מִכֹּל רָע, לְמַעַן שֵׁם תְּהִלָּתֶךָ, הִנֵּה שַׁבַּת קֹדֶשׁ הָאֲהוּבָה עוֹבֶרֶת, וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, שֶׁיָּבֹא עָלֵינוּ הַשָּׁבוּעַ הַבָּא לֶאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, לֶאֱמוּנַת חֲכָמִים, לְאַהֲבַת חֲבֵרִים, לְדָבֵקוּת הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא, לְהַאֲמִין בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר עִקָּרִים שֶׁלְּךָ, וּבִנְאֻלָּה קְרוֹבָה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וּבִתְחִיַּת הַמֵּתִים, וּבְנִבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ, תֵּן כֹּחַ גַּם לִילָדֶיךָ רְחוּמֶיךָ הַיְהוּדִים, לְהַלֵּל שִׁמְךָ וְלַעֲבֹד אוֹתְךָ לְבַדֶּךָ, וְהַשָּׁבוּעַ הַבָּא, יָבוֹא עָלֵינוּ לִבְרִיאוּת וּלְמַזָּל, וּלְהַצָּלָחָה וְלִבְרָכָה וּלְחֶסֶד, וְלִבְנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי, לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל, וְנֹאמַר אָמֵן:

תמונות

כתב התקשרות שנכתב בכתב ידו של מרן החיד"א

רבינו המשגיח רבי אליהו לאפיאן זיע"א מאכיל חתולה

מכתב הרבנים על איסור העישון